ion drăguşanul

povestea aşezărilor transilvane

N

Cluj-Napoca, 2025

Coperţile şi ilustraţiile interioare:

Imagini din „*Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild*”, VI, Wien 1902.

Franz Jaschke, „*National-Kleidertrachten und Ansichten von Ungarn, Croatien, Slavonien, dem Banat, Siebenburgen und der Bukowina, / Costumes nationaux et vues d'Hongrie, de Croatie, d'Esclavonie, de Bannat, de Transilvanie et de Bukowine. / Nact der Natur gezeichnet und gestochen von Franz Iaschke*, Wien 1821. *Gedruckt bey Anton Strauss, k. k. priv. Buchdrucker*”.

Kurt Hielscher: *Roumanie: son paysage, ses monuments, son people*, Bucureşti 1933

MOTO: „A fost aşa o foamete, încât aproape **o treime din locuitorii Ardealului au emigrat la Bucovina şi Moldova**, în care timp preţul unei merţe de cucuruz a urcat la 15 florini m. v. Grănicerii rămaşi acasă au căpătat ajutoare în cereale, însă insuficiente, încât au fost nevoiţi să taie, zdrobească şi macine tulei de cucuruz şi tot felul de coji de pomi, spre a se nutri. De aceea, au şi murit mulţi”[1].

[1] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 235

Virgil ŞOTROPA:

Bejenii în secolul XVIII

„În 9 iunie 1746, magistratului îi sosi ştirea că o ceată mare de bejenari s-a adunat la **Tăuri** şi, printre satele **Mintiu** şi **Luşca,** a apucat drumul spre Someş. Imediat se dete ordin ca funcţionarul Daniel Gütsch să plece la **Feldru**, **Sângeorz**, **Maieru** şi **Rodna**, pârcălabul la **Rebra** şi **Rebrişoara**, iar căpitanul oraşului, la **Dumitra**, să se informeze asupra numărului fugarilor şi să împiedice ca şi românii din district să se alăture la aceia. Tot atunci, Palatkai László, fibirăul din **Solnoc**, încă le scria bistriţenilor că, conform ştirilor primite, oamenii din mai multe sate **au de gând să plece la Moldova**. Ştirile îngrijitoare le împărtăşi magistratul comandantului garnizoanei, maiorului italian Marcheze Velasco, care ordonă posturilor militare de la pasurile Rodnei şi Bârgăului să fie cu atenţie, ca să nu se poată furişa emigranţii; iar pârcălabului orăşenesc i se trimise nouă poruncă, să se informeze în **Salva**, **Năsăud**, **Rebrişoara** şi **Rodna** că încotro se îndreaptă fugarii şi numaidecât să raporteze oraşului. / Se vede că bejenarii, trecând Someşul, apucaseră pe Valea Rebrei, în sus, ceea ce reiese din mărturisirea lui Maftei Ordace, locuitor

în **Lunca Vinului**, departe de **Rebra** şi aproape de munţi", care în 14 iunie, depune în faţa magistratului următoarele: „Vinerea trecută, am mers la oi, pe Locuri, şi, la amiază, deodată am văzut apropiindu-se o ceată mare de oameni. Vorbind cu ei, am aflat că au conducător pe primarul **George** din **Tăuri**, şi acesta îmi spuse că ei, cu toţii, vor **să treacă în Moldova**, căci nu mai pot suporta birurile şi robotele grele iobăgeşti. Şi, cu toate că îi urmăresc două sute cătane sârbeşti, sunt gata mai bine să moară, decât să se întoarcă de unde au plecat. Erau cam trei sute bărbaţi şi femei, dintre care 102 armaţi cu puşti, iar ceilalţi, cu lănci, coase şi furci de fier; chiar şi femeile aveau arme. Împărţiţi în trei grupuri, s-au odihnit, până ce le-au sosit slugile cu vitele, apoi, după o jumătate de oră, iarăşi au plecat pe muntele Craia, de unde, cum am auzit, peste Guşatu Rebrişorenilor, Pietrosul Mocodenilor, Obârşia Cormăii, Bujdei şi Furticeni, apoi, peste munţii maramureşeni, **au apucat-o spre Moldova**. Aveau cu sine multe vite cornute şi cai. Dintre puşcaşi, un grup mergea în frunte, altul în urmă, ca şi când ar fi fost o armată"... /

Dintre bejenarii mai sus amintiţi, după cum am aflat din acte şi rapoarte, în 12 august 1746 s-au întors acasă, nu se ştie din ce motive, zece familii: 7 din **Coci** şi trei din **Tăuri**, laolaltă 51 persoane. Escortaţi la **Dej**, la investigaţie, s-au plâns împotriva domnilor lor, care îi încarcă cu prea grele robote, şi împotriva funcţionarilor judeţeni, care nu-i tratează cu dreptate. Se mai întâmpla să se întoarcă unii dintre emigranţi, ca, spre pildă, Teodor Latiş şi Chirilă Mânzat, care, înainte cu şase ani, din cauza scumpetei, plecaseră din **Dumitriţa** la Moldova, unde au petrecut la mănăstirea Slatina. Întorşi, în august 1749, şi vo-

ind să se aşeze iarăşi în comuna natală, ei rugau pe magistrat să le permită aceasta… /

În 2 iunie 1754, fu adus la oraş Grigoraş Saghin, din **Uifalău**, care a intenţionat să treacă graniţa, dar n-a putut, şi, după patru zile, s-a întors acasă. Probabil că fugise de frica milităriei, căci chiar atunci comandantul garnizoanei Bistriţa dete poruncă privitoare la fugari şi dezertori, cum să-i prindă pe câmp şi în păduri, promiţând premii; apoi adaugă că ordinul să se publice, fără întârziaee satelor, aşa că **Dumitra** să-l comunice Năsăudenilor, Iadul Ilvenilor şi Terpiul Mocodenilor. Mai departe aflăm că, în 23 martie 1757, **dezertară chiar şi trei paznici de cordon**; acestora însă li se iartă delictul, după ce promiseră că nu vor mai dezerta. Dimpotrivă Iosif Moroşan din **Năsăud**, dezertând de la cordon şi fiind prins, în 4 iunie 1757 fu pedepsit cu moarte. Tot cam atunci, dezertorul Grigore Suciu din **Pintic** scăpă, de trecu graniţa. În 14 martie 1758, magistratul autorizează pe senatorul Ioachim Bedeus, delegat la **Sibiu**, să roage locurile competente ca oraşul **Bistriţa** să nu mai fie împovărată cu miliţie, căci, din cauza prea marilor şi multelor poveri, mai cu seamă districtualii valahi **fug şi se expatriază în Moldova**… /

Pentru de a dovedi cum se ocoleşte şi eludează carantina şi vama din munţii Bârgăului, primarul Iohann Friedrich Klein de Straussenburg dete ordin să fie anchetată chestia contravenientului Arsinte a lui Vasile, care, în 23 octomvrie 1758, depuse următoarele: E din **Năsăud**, de religiune „veche” şi are 50 ani. În iarna trecută, a călătorit în Moldova, peste Bârgău, cu un paşaport, extrădat de tricesimatorul de acolo, pentru de a-şi căuta feciorul, care-

i fugise de acasă. A ajuns până la Iaşi, capitala Moldovei, iar de aici a plecat la **Chişinău, „satul" extrem dintre Moldova şi Ţara tătărască**, unde şi-a aflat fiul, cu care s-a întors la Câmpulung. Aici a stat 8 zile, la doi prieteni, apoi întreagă vara s-a întreţinut cu albinărit şi olărit. Înainte cu 4 săptămâni, s-a întors acasă, la **Năsăud**, peste Săcel, unde n-a trebuit să stea la carantină. În drumul său auzise multe veşti despre tătari, mai cu seamă în Iaşi, unde, înainte cu o lună şi jumătate, toată lumea se gătea de fugă. În Câmpulung a auzit că, la Vama, se construieşte o întăritură puternică împotriva tătarilor, iar Câmpulungul era ocupat de soldaţi, care permiteau oamenilor numai un singur loc de intrare şi ieşire din comună. De la un om bătrân din Coşna, a mai auzit că tătarii se adună în mari cete, la graniţe. În sfârşit, interogatul mai mărturiseşte că, încă din 1742, avea cunoştinţă despre un pas, care duce, din Maramureş, în Moldova, şi pe acela s-a întors el acasă, ştiind că, pe la Bârgău, ar fi trebuit să se oprească, iar el n-avea atâţia bani, ca să se poată alimenta mai lung timp la carantină.

În 30 octomvrie 1758, s-a luat, în Bistriţa, proces verbal cu Etzken János, provizorul (administratorul) baronului Georg Korda, care, înainte cu 3 săptămâni, plecase la Moldova şi acum întorsese, peste Săcel, de unde tricesimatorul Iosif Schepanovicz confirmă că numitul administrator s-a prezentat, împreună cu 4 soţi, şi a satisfăcut tuturor îndatoririlor. Depoziţiile lui Etzken sunt acestea: A plecat împreună cu 3 soţi, prin pasul Bârgăului, la Moldova, ca să caute pe trei servitori, care dezertaseră de la stăpânul său. I-a şi găsit, la mănăstirea Humor, dincolo de Câmpulung, chiar la şanţurile făcute de boieri şi moldoveni împotriva tătarilor, Se spune că s-au aglomerat 200 mii

tătari, care, conform ştirilor sosite boierilor, stau în depărtare numai de 2 ore de Iaşi. Sunt grozave şi crude pagubele şi faptele căşunate de aceia, prin foc, jaf, şi omoruri, în Moldova. Etzken raportează că tătarii le iau mamelor copiii de la ţâţe şi-i aruncă în fântâni, iar pe femei le leagă de cozile cailor şi le târâie după sine. Boierii l-au asigurat pe Etzken că tătarii n-au intenţia să invadeze Ardealul, căci au de a se răfui numai cu moldovenii. Etzken a stat în amintitele şanţuri timp de 11 zile, în nădejdea că va putea merge la Iaşi, spre a obţine permis de călătorie pentru servitorii găsiţi. A fost însă reţinut de la intenţia sa de către unii oameni, care i-au spus că negreşit va fi prins de tătari. El asigură că n-a auzit nimic despre ciumă ori altă boală molipsitoare. Boierii i-au spus şi aceea că tătarii au prins, până acum, 17.000 de moldoveni şi i-au expediat peste Prut, în sclavie. Etzken intenţionase să se întoarcă iarăşi peste Bârgău, însă, fiind toate drumurile baricadate şi neîncumetându-se să treacă prin alte pasuri ale Ciucului, unde asemenea stau o mulţime de tătari, a fost nevoit să-şi ia drumul prin Maramureş, peste **Telciu**, către **Bistriţa**.

Împreună cu Etzken şi cu cei trei soţi ai săi, cu care făcuse el expediţia, se întoarse din Moldova şi Aniţa, soţia lui Vasile Hâncu din **Bileag**, care depune acestea: Pe la Sânpetru, trecuse, peste Bârgău, în Moldova, cu intenţia să-şi cerceteze fiul, care, mai înainte, călătorise acolo cu mărfuri şi despre care auzise că zace bolnav în Dorna. L-a şi aflat acolo, acum însănătoşit, dar el n-a voit să se întoarcă, căci avea nădejde să mai câştige ceva. Astfel, s-a întors ea singură, la Bârgău, unde însă directorul n-a voit să-i permită să treacă graniţa, ci a alungat-o îndărăt. Deci iarăşi s-a întors la Dorna, însă fiul ei plecase de acolo şi

aşa, mergând la Câmpulung şi întâlnind aci pe Etzken, l-a rugat să aibă milă de ea şi s-o ia cu sine, la întoarcere. Acesta s-a învoit şi, împreună cu el, s-a putut întoarce şi ea, prin Maramureş, în Ardeal. / La porunca primarului bistriţean, plecă, în 1 noiemvrie 1758, secretarul Iohann Hennrich la **Ghinda**, spre a lua proces verbal cu doi valahi străini, sosiţi acolo. Cel dintâi, cu numele Vasile Moldovan, făcu următoarele depoziţii: E născut în **Borşa Maramureşului**. Duminică, în 29 a lunii trecute, plecase, cu cumnatul său Grigore şi încă cu alţi cinci valahi, din **Borşa** şi petrecu noaptea pe Saba. În 30 octombrie, ei ajunseră pe hotarul năsăudean, de unde, în 31, trecură peste **Năsăud**, **Prislop**, **Cepan** şi **Dumitra**, la **Bistriţa**. Soţii lui călăriră în mahalale oraşului, iar Moldovan, cu Grigore, îşi continuară drumul spre **Ghinda**, spre a cerceta pe sora acestuia. Aveau amândoi paşaport de la Iosif Schepanovicz, tricesimatorul din **Săcel**, şi singurul motiv al călătoriei lor a fost să-şi viziteze rudenia şi să cumpere ceva cereale. Se miră foarte mult de frica ce domneşte în Ardeal, căci în Maramureş nu ştiu oamenii de nici o primejdie şi pasul spre Moldova este deschis. Este adevărat însă că autorităţile maramureşene, în 23 a lunii trecute, au expediat pe doi valahi în Moldova, ca să iscodească ce se-ntâmplă pe acolo.

Tot asemenea depuse şi Grigore Moldovan, adăugând încă următoarele: Fostul principe al Moldovei, Scarlat Ghica Vodă, cam cu 3 săptămâni înainte de ziua lui Bartolomeu, a fost destituit de către împăratul turcesc din toate demnităţile sale princiare şi, în locul lui, a fost întronat Calmăşul (Kallimaki), un bărbat slăbănog, bătrân şi om de rând din Câmpulung. Acesta avea un fiu la împăratul

turcesc, căruia sultanul îi ordonă să ocupe funcţia avută de tatăl său… /

În 27 octomvrie 1759, locuitorul Todor Fansulă din **Zagra**, după ce fu prins la cordon, stătu închis, la oficiul de carantină, timp de 10 săptămâni, şi în oraş, 14 zile în fiare, în sfârşit fu liberat la intervenţia şi cu gajul fratelui său Alexa Dăbadia vulgo Fansulă. / În 14 noiemvrie 1759, la ordinul primarului bistriţean, fu interogat, la **vama din Bârgău**, de către senatorul Georg Decani şi de inspectorul plăieşilor, Daniel Klein a Straussenburg, locuitorul Tănase Croitor din **Rodna**, care depuse astfel: Vara trecută, s-au împlinit doi ani, de când, păstorind el pe muntele Crăciunel, a venit tatăl său, Grigore Croitor, şi neaflând oile îngrijite cum dorea, l-a certat aspru şi l-a alungat, să plece încotro va voi, căci nu-l mai ţine la oile sale. Atunci, în supărarea sa, tânărul Croitor a trecut, peste **Ţapu**, la satul **Borşa**, în Maramureş, iar de aici, în Câmpulungul Moldovei, unde a stat doi ani. În vara aceasta, a plecat, să sentoarcă acasă, spre a-i fi de ajutor mamei sale bătrâne şi acum văduvă. A făcut tot acel drum, peste Borşa şi muntele Ţapu, apoi, peste Crăciunel şi Izvor, la **Rodna**, unde şi-a anunţat sosirea caporalului plăieşilor, lui Georg Todt. La întrebarea acestuia că pe unde s-a întors acasă, Croitor răspunse că peste Telciu, având permis de la Váradi János, vameşul de acolo. Neputând dovedi aceasta şi minţind că şi-a dat permisul vameşului Tănase din Rodna, Todt imediat îl expedia pe Croitor la staţia de carantină din **Bârgău**. Luându-l aici directorul Hopp la nou interogator şi temându-se Croitor că va fi nevoit să stea la carantină 6 săptămâni, el mărturisi, în sfârşit, că toate cele spuse despre întoarcerea sa prin Telciu au fost minciuni. Totuşi, Croitor

nu scăpă de pedeapsă, căci, la începutul lui aprilie 1760, îl aflăm în închisoarea din **Bistriţa**, de unde, „în considerarea celor 9 săptămâni petrecute în arest şi după ce i se mai măsurară 24 bastoane, fu alungat acasă". / Tot asemenea fu pedepsit, în 10 aprilie 1760, cu 25 lovituri de baston, Ştefan a Luchi Musti din **Ilva mare**, pentru că, în iulie 1759, trecuse peste Dieci în Moldova şi se întoarse numai în decemvrie acasă. / În 8 iunie 1760, se prezentară în faţa magistratului bistriţean ţăranii saşi Georg Fuss şi Hannes Broser, din **Terpiu**, şi raportară următoarele: „Ducându-se ei, la porunca satului, ieri, pe hotarul **Cepanului**, ca să afle ceva despre oamenii întruniţi acolo din diferite comitate, fiind aceştia în număr mare, n-au cutezat să se apropie de ei, decât cu pretextul că Broser ar voi să-şi în schimbe armăsarul cu o vită cornută. Cu şiretlicul acesta, se apropiară de fugari, care, în număr mare, tăbărau în multe colibe, prevăzuţi cu puşti, suliţe, furci de fier şi coase, având cu sine cam 200 cai şi multe vite. Înşişi spuneau că sunt 600 la număr, iar în noaptea spre 8 iunie au să se mai alăture la ei, din satele învecinate, încă mulţi bejenari, aducând cu sine vaci şi boi; şi că la acest gând i-a adus pe fugari între altele faptul că moşierii lasă să prindă la miliţie numai pe jeleri şi nu-şi ofer şi pe proprii lor iobagi. Temându-se ca nu cumva să fie bănuiţi că ar fi trădători, Broser fu nevoit să-şi dea unui căilean armăsarul. în schimb pentru o vacă cu viţel. Se vede că bejenarii, atât din ţinutul someşan şi bistriţan, cât şi mai ales de prin comitatele învecinate, cu preferinţă se întruneau ca la un loc mai sigur de plecare în pădurile **Cepanului**, de unde apucau apoi drumul spre Moldova, numai după ce erau bine organizaţi, echipaţi şi armaţi. / În 13 iulie 1760, îi scrie magistratul primarului I. Fr. Klein, delegat la Sibiu, că din

Beşineu au fugit următorii 6 valahi: Micul, Onul Suciului, Bruntar Todor, Ţigan George, păstorul Dumitru şi Niţul, fiul lui Gabor; din mahalalele oraşului: Macavei, Ursul Bilegan şi păstoriţa Fontoaie.

Despre o considerabilă ceată de bejenari îi făcu, în 14 iulie, magistratului slobodnicul Ion Scuturici, din **Telciu**, următorul raport detailat: / „Când am trecut, ieri, cam la 8 dimineaţa, peste Someş, am auzit puşcături în pădurea Cepanului. M-am dus, peste Cepan, spre **Dumitra**, unde mi-am lăsat calul să pască. Atunci se apropie de mine un fugar din **Mintiu**, lăsându-şi calul să pască asemenea lângă al meu. Întrebându-l că de unde vine, îmi răspunse că vine de la herghelia saşilor dumitreni, cu care împreună păscuse şi iapa lui în munte. Într-aceea se apropie de noi un alt valah necunoscut, căruia cel dintâi îi arată două locuri semănate cu cucuruz şi-i zise să le prăşească şi să adune, la timpul său, recolta de pe aceste pământuri ale sale, aflătoare pe hotarul dumitrenilor. Atunci eu l-am întrebat pe fugar că din ce motiv vrea el să plece la Moldova. Răspuse că de frica să nu fie prins la miliţie. La întrebarea că cine le este conducător şi călăuză, răspunse: „Căpitanul care condusese primul transport la Moldova, s-a întors, însoţit de 30 feciori tineri, armaţi, şi el le va fi călăuza. A adunat, de pe câmpie şi din alte comune, 300 de gospodari şi încă mulţi feciori necăsătoriţi, care îşi părăsesc părinţii şi stăpânii la care au slujit. Toţi se găsesc acum în pădurea Cepanului, împărţiţi în 4 grupuri. Sâmbăta trecută, a venit solgăbirăul (pretorul), cu mulţi oameni, în pădure, dar fugarii de departe i-au strigat să nu se apropie prea mult. Oprinduse i-a somat pe bejenari să plătească banii cu care datoresc. Mulţi au şi plătit imediat. Apoi solgăbirăul a întrebat după

motivele bejeniei, la ceea ce fugarii răspunseră că pleacă de frica să nu fie luaţi la miliţie şi din cauza slujbelor prea grele ce au de prestat proprietarilor. Atunci solgăbirăul îi dojeni, zicând: „Voi mereţi ne-alungaţi, şi-ţi veni nechemaţi, şi nu veţi afla mai mult ce lăsaţi aici". Tot aşa, continuă Scuturici, îmi spuse acel fugar din **Mintiu** că a venit la bejenari şi primarul comunei **Luşca**, împreună cu câţiva săteni, şi a cerut de la consătenii săi bejenari birurile restante. Observând însă fugarii că se apropie prea tare de ei şi începe a-i număra, trei dintre aceia se aruncară asupra primarului, îl târâră în pădure şi-ncepură a-l bate de moarte. El scăpă cu viaţa numai după ce câţiva bejenari luşcani în genunchi îi rugară pe soţi să-l lase în grija Domnului".

Întrebându-l când au de gând să plece la Moldova, fugarul mintiuan răspunse că nu pot pleca la drum, până când nu vor libera din arest pe iobagii prinşi în **Ţigău** şi **Arcalia**. Spre acest scop, are să plece. lunea viitoare, acolo căpitanul, cu 60-70 de oameni. Iar joi ori vineri, convoiul întreg va pleca direct spre **Rodna**. Căpitanul le spuse că primul transport a fost sălăşluit dincolo de Prut, unde Vodă le-a dat celor sărmani bani şi alimente şi le-a promis că-i va alimenta graluit, până-n toamnă. **Timp de 10 ani, bejenarii vor fi scutiţi de orice contribuţii şi poveri**, iar după trecerea acelui timp, vor avea să plătească bir, de cap, 14 denari şi. de fiecare vită. câte 14 bani. / Întrebat de către magistrat că pentru ce nu l-a prins pe acel fugar mintiuan, slobodnicul Scuturici răspunse că s-a temut, şi că, atunci când vorbea cu fugarul. veni un sas din **Dumitra** şi-l întreabă pe mintiuan că cine sunt ei, aţâţi oameni, care îşi păşunează vitele în teren oprit. Când mintiuanul răspunse că ei sunt pădureni, ale căror vite pot paşte oriunde vor voi, fără

de a fi împiedicate, atunci sasul s-a speriat şi plecă imediat de acolo.

În 15 iulie, îi raportă Gerig Intser, din **Dumitra**, magistratului acestea: „Ieri, au fost expediaţi Gerig Brekner şi Seimen Lennerth la **Cepan**, să iscodească cât de mare e numărul fugarilor şi ce fel de arme au ei cu sine. Aceia se întoarseră cu vestea că vreo 30 fugari au venit ieri în sat, în **Cepan**, la un cârciumar ţigan şi, acolo, toată ziua au băut vin, au dansat, au puşcat şi şi-au potcovit caii. N-au putut afla numărul lor, căci toată ziua şi noaptea sosesc noi fugari, la care s-au alăturat şi doi gospodari saşi din **Cepan**. Bejenarii sunt bine armaţi, cu puşti, pistoale şi săbii, şi se gătesc de plecare". / Tot în 15 iulie, îi raportară magistratului şi sătenii Mathes Schuster şi Hannes Dorfi, din **Sigmir**, că, în acea zi, disdedimineaţa, trecuseră prin satul lor 33 bejenari, dintre care trei călare. Cei mai mulţi aveau puşti şi pistoale, unii lăncii şi furci de fier. Întrebându-i că de unde vin şi încotro merg, aceia răspunseră: „Venim din lume şi mergem în lume". La întrebarea românului sigmirean Ignat Zăgrean că din ce sat vin ei, îi răspunseră că unii vin din **Sânmihai**, alţii din **Herina**.

În urma acestor ştiri, primarul bistriţean Iohann Klein a Straussenburg, cu data „**Rodna**, în 15 iulie 1760", lăsă să se publice următorul ordin: „Călăraşul orăşenesc Bidner, împreună cu vameşul Tănase, au să plece, de la **Rebrişoara**, pe Someş, în sus, şi să publice în **Maieru**, **Sângeorz** şi **Feldru** că îndată vor sosi comisarii numiţi de magistrat şi, până atunci, sătenii să se provadă cu furci, coase şi puşti, spre a putea întâmpina, în toată clipita, pe bejenari. Iar din **Rebrişoara**, **Năsăud**, **Vărarea (azi, Ne-**

pos) şi **Rebra mare** să fie chemaţi în ajutor toţi oamenii disponibili. Slobodnicul Scuturici va pleca mâine, dimineaţa, la 8 ore, la **Leşu** şi **Ilva mare** şi va aduce, până seara, la **Rebrişoara**, toţi oamenii armaţi pe care îi va putea aduna. Tot aşa vor face comisarii orăşeneşti Theil şi Weber cu sătenii din **Maieru**, **Sângeorz** şi **Feldru**. / Sosiţi în **Rebrişoara**, toţi cei întruniţi vor aştepta ordin din **Dumitra**, că încotro au să plece, spre a se întâlni cu saşii districtuali şi cu oamenii trimişi din comitate, ca apoi împreună să întâmpine pe bejenari, despre toate acestea e încunoştinţat şi călăraşul Eichhorn din **Dumitra**".

Totodată, magistratul Bistriţei ordonă strict juzilor districtului românesc să anunţe imediat dacă vreun sătean ar intenţiona **să fugă în Moldova**, şi că nimeni să nu cuteze a cumpăra moşii de la astfel de fugari, căci va pierde şi banii, şi moşia, care va trece în proprietatea oraşului. La acest ordin, birăul din **Rebra** raportă că, încă în 10 iulie, a fugit din sat, apucând drumul spre Moldova, bătrânul Macavei Moroşan, cu soţia, cu copii şi cu doi gineri, dintre care unul e Dumitru Ungur, ataşându-se cu toţii la alt grup de fugari. Iar Nechita Bărdan, din **Feldru**, anunţă că sluga sa, Ştefan din **Bârgău**, a fugit, împreună cu alţi bejenari, la Moldova, ducând cu sine o iapă cu tarniţă, frâu şi căpăstru, o glugă şi încă alte obiecte de ale stăpânului său. Întraceea, ceata bejenarilor plecase din pădurile Cepanului, căci, în 18 iulie, Todor Cotu din **Rebrişoara** raportează magistratului acestea: „Ieri, în 17 curent, au trecut fugarii prin satul nostru, conduşi de un căpitan, care mai demult locuise în **Rebrişoara**, însă, înainte cu doi ani, a fost dus în **Prislop**, fiind reclamat ca iobag al unui proprietar de acolo. Îl chemă Ursul al Roşchi şi el de la fiecare pereche

de bejenari a luat ca taxă 3 monede de câte 17 creiţari şi de la fiecare slugă, câte 48 creiţari. Comandă pe toţi fugarii de pe cal, ţinând în mână o sabie şi având în cap o cuşmă de jder, cu tivitură roşie. Pe rebrişorenii care se uitau la convoi îi soma să se dea în lături, ca să nu păţească ceva. Pe fugari i-a împărţit aşa, că în frunte mergeau, pe jos, câţiva armaţi cu puşti, acestora le urmau femeile călare, ţinând în mâini coase, înţepenite pe bastoane, iar de ambele laturi mergeau bărbaţi, provăzuţi cu puşti; după aceştia, apoi, iarăşi mergeau câţiva fugari armaţi cu puşti, lăncii şi furci de fier, care mânau oi şi vite, iar la capătul convoiului urmau cei mai aleşi bărbaţi, între care şi căpitanul, asemenea armaţi cu puşti şi furci. Numărul fugarilor era cam 500, cu femei, cu tot.

Privitor la aceşti bejenari, avem însă şi un act oficial, redijat şi semnat în 17 iulie 1760, în **Bistriţa**, de către cancelariştii şi notarii de la tribunalul regesc transilvan, Anton Geréb şi Paul Kun, precum şi de delegatul magistratului bistriţan Daniel Gütsch. Conţinutul acelui act, redijat la cererea magistratului, spre a fi aşternut guberniului ardelean, este următorul:

„Subsemnaţii aducem, prin prezenta, la cunoştinţa tuturora şi a singuraticilor cărora li se cuvine, că, în 16 iulie 1760, am fost trimişi în delegaţie de Spectatul şi Magnificul Domn Anton Domokos de Alsó Csernáton, protonotar al Principatului Transilvaniei şi al părţilor anexate acestui principat, în chestiunea câtorva locuitori din districtul bistriţean. În ziua amintită, ne-am prezentat în localitatea **Rebrişoara**, din districtul suscitat. În această localitate, s-a lăţit, pe sub seară, vestea că s-a născut zarvă, din cauza

câtorva iobagi şi locuitori valahi, aflători pe moşia Domnilor de pământ de pe lângă Someş şi Şieu, care **iobagi, numiţi pe româneşte bejenari**, **au fugit înspre Moldova** şi vor să ne jefuiască. Noi, luând aceasta în considerare, am somat, în conformitate cu prevederile legii şi cu obiceiul cancelıştilor juraţi ai Maiestăţii Sale, în absenţa primarului, pe ceialalţi juraţi ai comunei **Rebrişoara**, să ne dea străji de pază şi aşa am petrecut, în linişte, noaptea din 16 a lunii amintite. În ziua următoare, adică în 17 iulie, a venit la noi, în zori de zi, înainte de răsăritul soarelui, un caporal maghiar din trupele de plăieşi şi ne-a comunicat că nu e consult să petrecem mai mult timp aici, deoarece se poate întâmpla ca bejenarii să se reîntoarcă şi, văzând că suntem singuri, neapăraţi, să facă pagubă mai ales în arme şi cai; deci să ne depărtăm de aici. / Fiindcă însă cercetarea în chestiunea câtorva pârâşi nu o puteam lăsa neterminată, astfel am stat de lucru, din zori de zi, până am terminat, şi chiar în momentul când voiam să ne depărtăm de aici, au venit patru saşi, din localitatea **Terpiu**, din districtul Bistriţei, cărora li se furaseră patru cai, şi ne-au adus la cunoştinţă că ei au văzut 8 valahi înarmaţi, venind din comuna **Prislop**, judeţul Solnoc, şi îndreptându-se spre **Rebrişoara**. Spuneau că aceştia sunt posturile de avangardă ale numiţilor bejenari şi că, după ei, urmează o ceată mare de bărbaţi, femei, copii şi tineri, şi că această ceată urmează în marş încet avanposturilor. Puţin după aceea, au venit juraţii din **Rebrişoara**, care ne-au spus: „Domnilor! Nu mai petreceţi în casa aceasta, fiindcă gazda acestei case a dat casa în arendă servitorului său, care e în serviciul militar al bejenarilor şi acela a anunţat că recunoaşte că are să plătească şi că nu mai vrea să-şi amâne datoria”. / Auzind aceasta, gazda casei şi-a luat tot ce-a avut şi a fugit, de frica

servitorului său. Juraţii ne-au rugat să ieşim din casa aceasta. Noi i-am ascultat şi ne-am dus toate ale noastre în alt loc. După ce ni le-am adunat toate aici, câţiva locuitori din **Rebrişoara** ne-au zis: „Dacă aceşti dezertori vor vedea caii şi armele voastre, vor pune mâna pe ele!”. / În vreme ce ni le spuneau acestea, alţii veniră cu ştirea că bejenarii sunt aici. Noi ne-am urcat pe cai şi, ieşind din casă, ne-am dus în piaţa satului, care era în formă de cruce. Aici am stat puţin timp şi, nu peste mult, am văzut năvălind în sat bejenarii dezertori. Atât în fruntea, cât şi pe de laturile şirurilor de bejenari, erau oameni înarmaţi cu puşti, şi lăncii. Toate femeile erau provăzute cu seceri. După ele veneau copiii şi, pe urmă, iarăşi bărbaţi înarmaţi. Cât am putut constata din o privire, erau între dânşii şi ofiţeri, tot ţărani: un vătaf suprem, adică căpitan, apoi doi ofiţeri da rang mai mic, mai era apoi un stegar cu steag mic, negru. Astfel nu era consult să petrecem mai mult timp aici. În urmare, o luarăm, în grabă, spre **Bistriţa** şi, după ce trecurăm călare Someşul, ne urcarăm în grabă pe vârful unui deal şi ne uitarăm spre satul pe care îl părăsiserăm. / Aici văzurăm o mulţime de oameni înarmaţi, care ne căutau pe noi şi ameninţau că ne vor lua tot ce avem. O parte din bejenari era în piaţă, restul era în capătul satului amintit, **Rebrişoara**, spre sud, către **Năsăud**. După cât am putut judeca, au fost cam 700-800 bejenari sau dezertori. Coborându-ne de pe acest deal, neam continuat calea. / În hotarul satului **Dumitra**, aparţinător districtului bistriţean, respectiv în mijlocul pădurilor pe o coastă a dealului, am văzut un tânăr valah, înarmat cu o lance, care, văzându-ne, s-a ascuns în desişul pădurilor dinspre **Rebrişoara** şi a apucat la fugă, spre râu. Un alt valah, bătrân, ce venise îndată după acest tânăr, ne zise următoarele: „Acest tânăr, ce fuge, se duce la bejenari”. / În

hotarul municipiului **Bistriţa**, am întâlnit câţiva locuitori, iobagi din **Prislop**, comună aparţinătoare comitatului Solnoc, care locuitori mergeau spre comună şi erau iobagi ai boierului maghiar Bethlen de Iktár. Pe aceştia i-am întrebat cine sunt acei bejenari, iar ei ne-au răspuns: „Mintiuani din comitatul Solnoc, şi alţii, adunaţi din mai multe sate, dimpreună cu femeile şi copiii lor. De trei săptămâni aşteaptă în hotarul comunelor **Mintiu** şi **Cepan** tovarăşii să vină. Adunaţi aici, sunt cu cea mai mare grijă, să nu-i prindă slujbaşii din comitatul Solnoc ori din districtul Bistriţei. Aceşti bejenari, îngrijindu-se ei înşişi de nevoile lor, au trecut azi, în zori de zi, prin comuna noastră **Prislop**, prin hotarul comunei **Năsăud**, şi acum **se grăbesc spre Moldova”**. / De pe acest act, magistratul luă şi copii autentificate de secretarii Iohann Henrich şi Daniel Ziegler”[2].

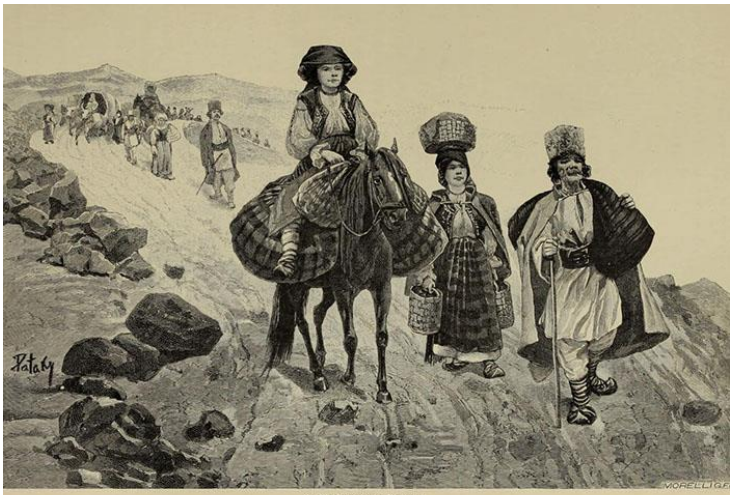

[2] Şotropa, Virgil, *Bejenii în secolul XVIII*, în *Arhiva Someşană*, nr. 16, Năsăud 1932, pp. 58-71

NĂDĂJDIA DE JOS

(Nádastya, Nadajdia, comuna Almaşul Mare,
judeţul Hunedoara)

1605, decembrie 15: „Principele Ştefan Bochkay îi acordă lui Francisc Pap de **Nădăjdia** un act de nobilitate, cu scut nobiliar şi scutire de biruri a casei sale din **Nădăjdia de Jos**, în comitatul Hunedoarei”[3].

1915: În cadrul Serbărilor „Asociaţiunii”, ţinute la Orăştie. În 14 şi 15 septembrie 1915, s-a înscris printre membrii noi, cu 10 coroane, şi „Dionisie Costea din **Nadajdia**”[4].

1925: „Din lipsă de jandarmi reangajaţi la postul **Hăşdat**, din judeţul Hunedoara, au fost lăsaţi doi jandarmi în termen, singuri. Ei trăiau rău împreună, din cauza întâietății, fără ca să se fi observat aceasta de către superiorii lor. / În ziua de 26 aprilie 1925, au plecat spre comuna **Ocolişul-mare**, să facă o cercetare la faţa locului, căci se înecase un om. / La ieşirea din satul Hăşdat, s-au întâlnit cu evreul Aron Geller, din Ocolişul-mare, care i-a chemat

[3] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. VII, 1602-1606, Bucureşti 1934, p. 256

[4] *Libertatea*, Anul XII, nr. 44, Orăştie 1915, p. 4

pe la cârciumă, unde, dându-le de băut, i-a îmbătat. / Plecând toți trei, ajungând în satul **Nădăjdia de sus**, evreul, deși a văzut că jandarmii se ceartă între ei, iar i-a invitat la cârciumă, unde le-a dat de băut până i-a îmbătat cumsecade. Aşa beți, au pornit mai departe. Jandarmii, certându-se şi chiar amenințându-se cu armele, un glonte, scăpând, din neglijență și incoștiență, a lovit pe evreul de lângă ei, care a murit imediat”[5].

1937: Alegeri comunale au fost programate, „în ziua de 16 iulie, la **Nădăjdia suparioară**, **Fornădie**, **Nevoaş**”[6].

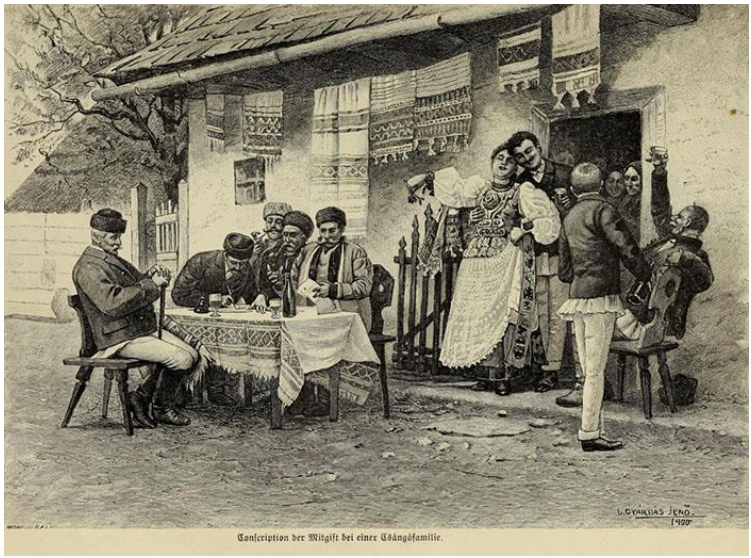

Conscription der Mitgift bei einer Csángófamilie.

[5] *Înfrăţirea Românească*, Anul I, nr. 12, Cluj 1925, p. 15
[6] *Solia*, Anul XVI, nr. 20, Orăştie 1937, p. 3

NADĂŞ

(Nadast, judeţul Caraş-Severin)

1365, martie 7, Arad: Capitlul bisericii de Arad dă de ştire că, înfăţişându-se „Konya de **Murani** (Murun, judeţul Timiş), în numele lui Andrei şi Ştefan zişi Chepe de **Gherteniş** (Gertyanus, azi **Ghertiniş**, judeţul Caraş-Severin), stăpânii săi, a făcut întâmpinare şi împotrivire, oprind pe nobila doamnă Ossana, fiica, şi pe Filip şi Mihai, fiii lui Iacob de Saar, de la vânzarea, zălogirea şi înstrăinarea părţilor lor de moşie ce le au în **Pişchia** (Pysky, judeţul Timiş) şi **Nadăş** (Nadast, judeţul Caraş-Severin), aflătoare în comitatul Timiş, iar pe Ioan zis Bonch şi pe oricare alţii de la cumpărarea şi luarea lor în stăpânire”[7].

1378, mai 26: „Regele cere capitlului din Arad să-l introducă pe Andrei Chep de **Gherteniş** în stăpânirea posesiunilor **Pişchia**, **Nadăş** şi **Erdeuhegh** din comitatul Timiş”[8].

1904, Diaconovich: „**Nadăş** (magh. Nádas), comună mică în Ungaria, comitatul Arad. În actele publice apare

[7] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 391, pp. 408, 409

[8] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, p. 134

la 1437, ca pustă. Are 467 case, cu 2.440 locuitori români greco-ortodocşi”[9].

1926: „Despre trecerea la ortodoxie a uniţilor din **Nadăş**, judeţul Arad, s-a scris mult din partea ortodocşilor şi s-a scris cu un nespus elan de însufleţire. Aici s-au început manevrele. Pe atunci, aveam preot unit în **Minişul-de-sus**, pe Romul Raţ, fost mai întâi ortodox, apoi trecut la noi şi acum iar preot ortodox – cu un cuvânt, om de convingeri – care administra, pe atunci, **Minişelul** şi **Nadăşul**. Credincioşii n-aveau ochi să-l vadă, dovadă sunt denunţările multe contra lui, ce au intrat la Ordinariatul nostru episcopesc, care m-a concrezut pe mine, în urma acestor denunţări, să anchetez cazul. Terminând ancheta, am făcut propunerea ca părintele Raţ să fie suspendat numaidecât, pe motivul intrigilor ce le face în popor şi pe motivul de nespusă neglijenţă ce am observat în împlinirea funcţiunilor sacre. Într-aste însă dânsul a trimis o declaraţie, adresată Ilustrităţii sale, episcopului nostru diecezan, în care spune că s-a hotărât a trece iar înapoi la ortodoxie. Noi, în schimb. ne-am bucurat sincer că am scăpat aşa pe uşor de un preot absolut infolosibil pentru Dieceza noastră. Aceste s-au întâmplat în 11 noiemvrie 1924. Şi numaidecât, în 15 noiemvrie 1924, s-a dat atacul de moarte contra unației din **Nadăş**. O procedură ortodoxă a fost aceasta – fără uneltiri papistăşesti – care, însă, cred, nu-i va servi spre fală niciodată ortodoxiei statului! Iată această ruşinoasă procedură – după cum au spus-o, la proces-verbal, credincioşii din **Nadăş**:

„**Proces verbal**, luat la 6 decemvrie 1924, în parohia **Nadăş**, prin Ioan Turdeanu, misionarul Eparhiei greco-

[9] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 364

catolice române de Oradea. Prezenţi au fost subscrişii. Toţi credincioşii aici subscrişi se declară aderenţi credincioşi ai sfintei Biserici unite şi înfierează cu mâhnire și durere sufletească procedura de batjocură, ce au făcu-o ortodocşii cu Biserica unită și cu uniţii din **Nadăş**. Toţi uniţii, ca unul, mărturisim şi întărim cu jurământ lucrurile de batjocură ce le-au făcut neuniţii din **Nadăş** cu noi, uniţii. Mărturisim următoarele: / În 15 noiemvrie 1924, preotul Romul Raţ şi cu preotul ortodox George Popovici. şi cu doi oameni ortodocşi: Traian Lupulescu şi Ștefan Iovu, au intrat în capela noastră unită şi au dus Sfântul Potir, Lupulescu a dus 2 prapori, Ștefan Iovu odăjdiile, preotul Romul Rați a dus Sfânta Cruce, Evangelia, Euchoiogiul şi cădelniţa cea bună, iar crâsnicul ortodox a dus sfeșnicul şi crucea cea frumoasă. Martori, care au văzut sunt: George Bușca, Tănas Drila, Petru Hurezeanu, Iosif Hurezeanu, Iovu Horga şi alţii". / Mai departe. predau la proces-verbal credincioşii uniţi următoarele: / „În 23 noiemvrie 1924, duminecă pe înserate. a venit poporul ortodox din **Nadăş**, în frunte cu protopopul ortodox din **Șiria**, Lucuţia, cu preotul ortodox George Popoviciu din **Nadăş**, preotul ortodox Pahomie Cârpaciu din **Văsoaie** şi cu preolul ortodox din **Tăuţi**, cântând, împreună cu tot poporul ortodox de la Biserica ortodoxă din **Nadăş** la capela uniţilor din **Nadăş**, de unde au dus tot cea fost în capela noastră unită. Preotul ortodox din **Nadăş**, George Popoviciu, a dat cu pumnul în uşa capelei unite, să se deschidă. Nici unul dintre credincioşii uniți nu a luat parte la aceasta procesie. Uşa capelei unite, care era închisă, a deschis-o proprietarul capelei, ortodoxul Niculae Crişan, şi a deschis-o cu de-a sila, căci cheia capelei a fost la crâsnicul unit George Bacoş, care nu le-a dat cheia nicidecum. Luni, în 24 noiemvrie 1924, a venit preotul or-

todox Gh. Popoviciu, cu credincioşii săi ortodocşi: Trăian Iovănuţ şi Vichentie Iovănuj şi Nic. Crişan şi iar au cerut cheia capelei unite, care era acum la Alex. Dăguţ şi nici acesta n-a voit să o dea. A venit, deci, a doua oară ploieşul Teodor Hetco, cu vice-notarul Ioan Dan şi primarul II Ioan Horga, care au zis: „În numele legii, să ne dai cheia capelei unite, că altcum vei veni legat!", la care bietul unit a cedat forței şi le-a dat cheia! Atunci aceștia s-au suit în podul capelei unite şi au luat, de acolo. clopotul uniţilor, cumpărat din sărăcia lor, cu mari jertfe și l-au dus, în procesie, la Biserica ortodoxă din **Nadăş** şi l-au aşezat în turnul lor. / Nefiind alt obiect, acest proces-verbal a fost cetit, explicat şi subscris D. C. M. S. Ioan Turdeanu, misionarul diecezan, conducători procesului verbal Ioan Hetco, George Buşca, Iovănuţ Teodor, Dăguţ Alexandru, Iosif Hetco, Cioban Dionisie, Ivan Niculae, Rasca Marcu, Trăian Bitang, Dulea Bitang, Veseilie Hetco, Veselie Butaci, Iovănuţ Ivan, Buşca Veselie, Butaci Iovn, Medrea Butaci, Lupescu George, Tudor Teodor, Peia Veselia etc.; urmează celelalte subscrieri, împreună cu următoarea declaraţie de aderență, dată de credincioșii noştri de acolo:

„**Declaraţie**. Noi, credincioşii greco-catolici români ai parohiei greco-catolice române din **Nadăş**, ne declarăm, cu toată credința, dragostea şi alipirea noastră nestrămutată de fii credincioşi ai sfintei Biserici greco-catolice române şi supuşi aderenţi ai episcopiei noastre greco-catolice de Oradea, de unde întotdeauna am primit, cu multă mângâiere sufletească lumină, mângâiere şi întărire în sfânta noastră credință greco-catolică, pe care sus şi tare o mărturisim între toate împrejurările grele ale vieţii noastre! Această manifestare şi declaraţie solemnă de credinţă şi aderență către sfânta noastră Biserică unită română şi

Dieceza noastră unită de Oradea o întărim cu subscrierea mâinilor noastre proprii. Dat în **Nadăş** / la 6 decemvrie 1924, / Ioan Hetco, George Buşca, Iovănuţ Teodor, Dragoş Alex, Iosif Hetco" etc. urmează mai multe subscrieri.

Prin urmare, să constatăm adevărul: Romul Raț, după ce, în 11 noiembrie, se declară trecut la ortodoxie, împreună cu Popoviciu, Lucuţia etc., toţi preoţi ortodocşi, merg, în 15 noiemvrie 1924, să rechiziționeze, din capela unită, tot ce găsesc acolo. E curios că nu le urmează nici un unit. La procesia lor nu ia parte nici un unit. Ortodocşii sunt prevenienţi, căci ei duc odăjdiile sfinte şi nu lasă să se obosească cu ele uniţii. Şi, cu toate acestea, se scria pe atunci, în „Biserica şi şcoala", „Voința Poporului" şi „Tribuna nouă" despre împăcarea sufletească a poporului din **Nadăş**. Despre revenire la matcă! „Despre rumpere de peceţi a uniţilor din judeţul Arad". „Revenirea **Nadăşului**" etc. În „Voința Poporului", din Arad, şi „Tribuna nouă", am dezminţit aceste ştiri tendenţioase, îndreptate contra noastră, iar domnii redactori de ziare, după ce s-au convins despre neadevăr şi apucăturile tendenţioase, au promis a nu mai publica informaţii greşite din partea ortodocşilor, cu care mai mult încurcă, decât lămuresc publicul cetitor…

De altcum, întreaga cauză este şi foarte curioasă. Şi anume: Consistoriul episcopesc ortodox de la Arad întotdeauna a afirmat că trecerea la „unaţie" a credincioşilor din **Nadăş**, întâmplată în anul **1895**, nu a fost legală. Niciodată însă nu i-a reuşit să dovedească ilegalitatea acestor treceri, deşi jurisconsultul diecezei lor a lucrat, cu multă vervă juridică, la această cauză. Mai nou, în 16 iunie 1925, s-a ţinut, la **primăria Nadăş**, o anchetă, pentru a constata validitatea trecerilor din 1895. Ancheta a condus-o primpretorele plasei Târnava. Din partea Consistoriului: orto-

dox din Arad au fost esmişi: Dr Gh. Ciuhandu, asesor consistorial; avocatul dr. Sever Dan din **Buteni**, avocatul dr. Gh. Henţiu din **Ineu**, şi Gh. Popoviciu, paroh ortodox. Interesele Bisericii noastre unite le-a apărat singur, singur, subsemnatul, fiind încredinţat, din partea Ordinariatului episcopesc, ca să reprezint dieceza, la anchetă… / Ioan Turdeanu”[10].

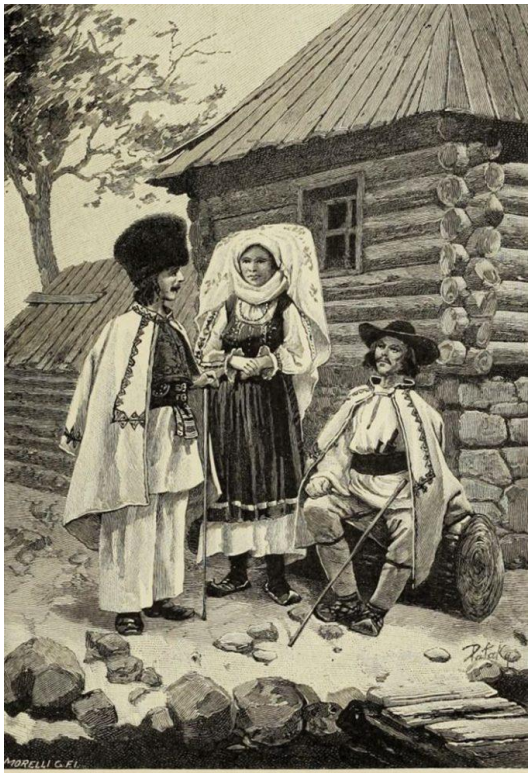

Rumänen aus der Hátßeger Gegend.

[10] *Vestitorul*, Anul II, nr. 9, Oradea 1926, pp. 2-5

NĂDĂŞELUL UNGURESC

(**Nadăş**, **Nadas**, judeţul Cluj)

1299, septembrie 14, „de sărbătoarea Înălţării Sfintei Cruci, Cluj: „Petru, episcopul Transilvaniei" şi „credinciosul frate Lázaro, starețul mănăstirii Fericitei Fecioare Maria de Klus", schimbă moșiile abației „Cluj-Mănăştur (Kolozsmonostor) din **Leske** (în Ungaria) și **Szentgyörgy** (în Ungaria) cu moșiile sale **Nadas** (Nadăş, Nadas, **Nădăşelul Unguresc**, judeţul Cluj) și **Bogartelke** (Bungard, Bonhart, Burgarth, judeţul Bistrița)", pe considerentul că „în conducerea treburilor bisericești, se caută întotdeauna lucruri mai bune și se acordă o atenție mai utilă acestui lucru, pentru ca biserica lui Dumnezeu să rămână în siguranță în starea ei și să fie liniștită în posesiunile ei"[11].

1351, septembrie 29: „**Ludovic, din mila lui Dumnezeu** regele Ungariei" face cunoscut că „înfăţişându-se înşişi înaintea maiestăţii noastre cinstitul şi chibzuitul bărbat, magistrul Tatamer, prepozitul bisericii de Alba şi vicecancelar al curţii noastre, şi Ladislau, fiul

[11] Zimmermann, Franz; Werner, Carl, *Urhundenbuck zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Erster Band: 1191 bis 1342, Nummer 1 bis 582, Hermannstadt 1891, doc. 283, p. 212; Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, *Fontes rerum Austriacarum*, I, Wien 1857, p. 211

lui Simion, precum şi Matei, fiul magistrului Ştefan, cât şi magistrul Konya, canonic de Alba Regală, nepoţii săi, ne-au mărturisit prin viu grai că, deoarece ei au primit pe tânărul nobil, pe magistrul Ladislau, fiul lui Ladislau de **Nadăş** (**Nădăşelul Unguresc**, judeţul Cluj), ca rudă şi cuscru al lor, prin aceea că, unindu-l prin căsătorie, i-au dat drept soţie pe nobila fată, fiica lui Petew, nobil de **Bungard** (Bonhart, Burgarth, judeţul Bistriţa), nepoata şi sora lor; de aceea, venind ei să-i întâmpine cu bunăvoinţa dragostei, ca semn al acestei osebite dragoste au dat, au lăsat şi au hărăzit sus-zisei nobile fete, nepoatei şi surorii lor, şi, prin ea, pomenitului Ladislau, bărbatul acelei copile, şi moştenitorilor lor şi urmaşilor moştenitorilor lor o parte de moşie de a lor, de dobândire, ce o au în moşia **Popfalău** (**Popeşti**, judeţul Cluj), aflătoare în părţile Transilvaniei, în comitatul Cluj (Kulus), totuşi cu această desluşire: că dacă, cu vrerea dumnezeieştii milostiviri, s-ar întâmpla – Doamne, fereşte – ca ei să nu aibă copii, atunci sus-zisa bucată de moşie să treacă din nou în dreptul şi proprietatea sus-zişilor, domnului Tatamer prepozitul şi ale fraţilor şi nepoţilor , precum şi ale moştenitorilor sau urmaşilor lor, ca să fie trecută în dreptul lor de a o avea, de a o ţine şi de a o stăpâni”[12].

1351, octombrie 19, Cojocna: „Noi, magistrul Ioan zis Gâmbaș, comite de **Cojocna** (**Clus, Kolus**, judeţul Cluj), Ioan, zis Bugar, și Ioan, fiul lui Ștefan, juzii nobililor de acolo, facem cunoscut că, întrucât potrivit hotărârii judecății noastre, Ștefan, fiul lui Ladislau, nobil de **Nadăș** (Nadas, **Nădăşelul Unguresc**, judeţul Cluj), împreună cu alți doi nobili trebuie să facă jurământ în miercurea de după

[12] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 63, p. 60

sărbătoarea fericitului evanghelist Luca (19 octombrie), împotriva lui Dominic de **Gâmbaș** (Gunbasi, componentă a Aiudului, judeţul Alba), nobil de **Coruşu** (Kouroug, judeţul Cluj), cu privire la faptul că venerabilul întru Hristos părinte domnul Andrei, episcopul Transilvaniei, i-ar fi vândut lui dijmele scoase din același Coruşu, de la iobagii lui Clement, fiul lui Nicolae, și ai diacului Iacob, și că acel Dominic de Gâmbaș ar fi ridicat opreliște și împotrivire pentru acele dijme și prin aceasta i-ar fi pricinuit pagube de trei mărci de argint; sosind acel soroc, Ștefan, fiul lui Ladislau, a jurat, așa cum era dator, dimpreună cu martorii săi, asupra celor de mai sus, împotriva pomenitului Dominic și a câștigat cele trei mărci. / Drept aceea noi am hotărât că, după obiceiul țării, Dominic de Gâmbaș este dator să dea și să plătească lui Ștefan, fiul lui Ladislau, cele trei mărci de argint, la cele trei soroace arătate mai jos, și anume: plata dinții, și anume o marcă de argint, o va face în a cincisprezecea zi de la darea scrisorii de față, a doua plată, de asemenea o marcă de argint, o va face la octavele plății celei dintâi, iar la a treia plată va plăti tot o marcă, de asemenea, în octavele plății a doua, care vor veni foarte curând după darea scrisorii de față, totodată s-a pus această îndatorire că, dacă nu va face plata dintâi, atunci va cădea sub pedeapsa unei gloabe, iar dacă nu va face a doua plată, va pierde banii ce a plătit mai înainte și dacă va nesocoti a treia și cea din urmă plată, va fi spus la pedeapsa plății îndoite”[13].

1353, septembrie 15, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvania dă de ştire că, înfăţişându-se „Nicolae, fiul lui Ioan, nobilul de **Nădăşelu** (Nădăşelul Unguresc, judeţul

[13] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 70, pp. 68, 69

Cluj), pentru sine, iar pentru Laurenţiu, fratele său bun", cu scrisoarea conventului din Mănăştur, asemenea ca împuternicit pentru Pavel, fiul lui Gheorghe, fiul lui Dominic, fiii fratelui lor… iar pe de altă parte Gheorghe, preotul, fiul lui Anton, şi Mihail, fratele său", care „au predat şi au atribuit a patra parte a moşiei lor Nădăşelu, aflătoare în comitatul Cluj, şi anume începând dinspre partea moşiei **Mera** (lângă Nădăşelu, judeţul Cluj), de la un anumit arbore, ce este la capătul aceluiaşi sat Nădăşelu, până la râuleţul ce se varsă în râul Nadăş, cu a patra parte a moşiei **Bodoteleky** (lângă Nădăşelu, judeţul Cluj)… numiţilor Gheorghe, preotul, şi lui Mihail, fiii lui Anton, pentru a patra parte ce i se cuvenea, ca fiică, bunicii lor Lilim, văduva lui Ioan, fiul lui Ezen"[14].

1355, mai 26, Turda: Nicolae Konth, voievodul Transilvaniei, dă de ştire că, în adunarea nobililor de la Turda, s-a ridicat „fratele Briciu, abatele bisericii Mănăştur, împotriva domnului Andrei, episcopul bisericii Transilvaniei, care s-a făcut stăpân pe o mare bucată de pământ din moşiile bisericii sale, **Băgara** (Bogarteluke, judeţul Cluj); de asemenea, o bucată din moşia numită **Arghireş** (Egeres, judeţul Cluj), aflătoare în comitatul Cluj, a fost cotropită de mâini străine. / Aşa fiind, deoarece domnul episcop nu a venit, nici n-a trimis pe cineva, de aceea poruncim ca ducându-vă înşivă, împreună cu omul nostru, Nicolae sau Laurenţiu de **Nădăşel** (Nadas, Nădăşelul Unguresc, judeţul Cluj), la faţa locului, pe numitele moşii **Mănăştur, Băgara** şi **Arghireş**… să luaţi îndărăt părţile de moşii cotropite de acel domn episcop şi să le daţi în

[14] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 213, pp. 230-232

stăpânire acelui domn abate şi bisericii lui”[15].

1355, decembrie 10, Sântimbru: Ştefan, vicevoievodul Transilvaniei, sesizează capitlul bisericii din Alba Iulia că Bricciu, abatele mănăstirii Mănăştur, i s-a plâns „că o bucată de pământ a bisericii, numită **Apati** (lângă Valea lui Mihai, judeţul Bihor), a fost părăsită din vremuri mult trecute şi acum ar fi mare nevoie a fi luată din nou în stăpânire şi a fi din nou hotărnicită”. Vicevoievodul Ştefan roagă capitlul să trimită „omul vrednic de crezare, ca om de mărturie, în faţa căruia omul nostru, Ladislau de **Sumurduc** (Zumurduk, judeţul Cluj) sau Clement de **Mera** (judeţul Cluj) ori Gheorghe de **Nădăşelu** (Nadas, judeţul Cluj), ducându-se la Apati… după facerea hotărnicirii şi despărţirii prin semne de hotar, să-l pună pe abatele Bricciu în stăpânire”[16].

1356, ianuarie 14, Alba Iulia: Ştefan, vicevoievodul Transilvaniei scrie capitlului bisericii Transilvaniei că a hotărât să trimită „împreună cu acel Laurenţiu de **Nădăşelu** (Nadăş, Nadas, **Nădăşelu Unguresc**, judeţul Cluj), omul vostru, pe omul nostru, Toma preotul, parohul de **Cluj**, spre mărturie. Iar aceştia, întorcându-se, ne-au spus că… în sus-zisul pământ **Apathy** (Apaty, azi **Apalina**, judeţul Mureş), faţă cu Nicolae cel Mare, împuternicitul magistrului Toma, fiul lui Dionisie de **Reghin**, au hotărnicit astfel hotarele acestui pământ: cel dintâi semn de hotar al său e la un plop, aşezat la vadul râului Mureș, de aci se îndreaptă spre partea de miazăzi și ajunge la un drum mare obștesc, pe care se merge la satul **Reghin**, unde este

[15] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 312, pp. 325, 326

[16] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 361, pp. 388, 389

o movilă de hotar, apoi mergând tot în aceeași parte, drept înainte, o întindere neînsemnată de drum, coteşte spre partea de apus, unde este o movilă de hotar, în vârful unui deal, ajungând, tot în acea parte, la izvorul unei fântâni, și acolo se mântuie hotarul sus-zisului pământ numit **Apathy** al acelui domn abate și al moșiilor **Benktelken** și **Reghin** ale zisului magistru Toma, fiul lui Dionisie. La care hotărnicire și punere în stăpânire, amintitul Nicolae cel Mare, împuternicitul legiuit al zisului magistru Toma, fiul lui Dionisie, nu a ridicat împotrivire în numele stăpânului său și nici n-a voit să pună vreo opreliște. Iar din partea cealaltă, hotarele dintre zisul pământ **Apathy** al acelui domn abate și moșia numită **Abafaia** (în Apalina, judeţul Mureş) a lui Ioan, fiul lui Petru zis de **Gurghiu** (Gurgeny, Gurgin, Gurgyn, judeţul Mureș), urmează în chipul acesta: cel dinții semn începe de la acel izvor al fântânii, de la care se abate spre partea de răsărit și ajunge la cele două drumuri obștești, ce se întretaie în cruce, între care este o movilă de hotar, apoi mergând drept înainte, în aceeași parte, ajunge la moșia numită **Abafaia**, unde e o capelă de lemn, ridicată pe ea în cinstea tuturor sfinților, și un altar, ce se află în ea, pe care acel domn abate Bricciu a spus că le-a ridicat chiar pe un semn de hotar al zisului său pământ, și mergând hotarul încă pe o mică întindere, în aceeași parte, cade în amintitul râu Mureș, de unde începuse, și astfel se mântuie. Iar aceste semne de hotar fac despărțirea de moșia Abafaia a acelui Ioan, fiul lui Petru, și de pământul sus-arătat, numit Apathy, al domnului abate Bricciu”[17].

1357, septembrie 19, Sântimbru: Vicevoievodul Dominic scrie conventului mănăstirii din Mănăştur că,

[17] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 4, pp. 5-7

deoarece „Mihail zis Darabus, nobil de **Giosmachkas** (Gyosmachkas, partea de apus a satului Măcicaşu, judeţul Cluj)" s-au înţeles asupra împărţirii statornice a moşiei cu „Mihail, fiul lui Nicolae, Nicolae, fiul lui Ioan zis Kerek şi Ioan, Luca şi Ştefan, fiii lui Martin, verii săi, precum şi cu alţi nepoţi ai lui Petru, fiul lui Gune… capitlul să trimită „spre mărturie omul vrednic de crezare, de faţă cu care omul nostru, Nicolae, fiul lui Iosif de **Măcicaş** (Măcicaşu, judeţul Cluj), ori Mihail, fiul lui Ladislau de **Gergurhaza** (sat dispărut, lângă Chinteni, judeţul Cluj) sau Ştefan, fiul lui Petru de **Sumurduc** (Zomurduk, Zumurduk, judeţul Cluj), ori, în lipsa acestora, Ladislau, fiul lui Ioan de **Nădăşel** (Nadas, Nadasd, judeţul Cluj), să meargă la moşia Giosmachkas, să o împartă între zişii nobili Giosmachkas, în chipul arătat în actele lor de împărţeală"[18].

1358, iunie 19, Sântimbru: Vicevoievodul Dominic scrie capitlului bisericii Transilvaniei că i s-au plâns „Andrei, fiul lui Nicolae zis Cheh de **Sânmihai** (Scenmihaltelekw, azi **Mihăieşti**, judeţul Cluj), şi Ilie, fiul lui Gheorghe de **Sfăraş** (Fornas, Fornus, judeţul Sălaj) că, în pricina unei bucăţi de pământ, numite **Orath** (dispărut, lângă Nădăşelu, judeţul Cluj), aflătoare în comitatul Cluj, ei trebuiau, potrivit împăciuirii, să facă jurământ la faţa pământului aceluia, numit Orath, dimpreună cu un megieş al moşiei numite **Mera** (Mera, judeţul Cluj), împotriva lui Ştefan, fiul lui Ladislau de **Nădăşel** (Nadas, judeţul Cluj) şi a lui Iacob, diacul de Mera, precum că pomenitul pământ al lor şi al altor fraţi şi copărtaşi ai lor a fost şi este de moştenire. În cele din urmă… ei au rostit jurământul lor, aşa cum trebuia, dimpreună cu Mihail, fiul lui Egidiu de

[18] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 182, pp. 174, 175

Sumurduc (Zumurduk, judeţul Cluj), conjurătorul lor; totuşi, Ştefan, fiul lui Ladislau, şi Iacob diacul, la locul rostirii jurământului, au ridicat oprelişte la jurământul lui Mihail, fiul lui Egidiu, sub cuvânt că Mihail nu este megieş legiuit al satului Mera. Şi deşi spun ei că prin faptul aducerii, de către înaintaşii pomeniţilor Ştefan şi Iacob, nobilii de Mera, nişte nobili, anume fiii lui Nicolae, fiul lui Buden, se află ca megieşi pe o bucată de pământ a satului Mera, dinspre moşia Sumurduc, ce le-a fost dată lor în temeiul pătrimii de fiică, totuşi moşiile Mera şi Sumurduc, după vechile lor semne de hotar, sunt într-o mai apropiată megieşie şi de aceea Mihail, fiul lui Egidiu, conjurătorul lor, a fost şi este megieş legiuit al satului Mera. / Drept aceea, pentru mai mare încredinţare, să trimiteţi spre mărturie pe unul dintre voi, în faţa căruia omul nostru, Gheorghe, fiul lui Dezideriu de **Cuzăplac** (Kuzeplak, judeţul Sălaj) sau Iacob, fiul lui Ladislau de **Almaş** (Almas, judeţul Sălaj) ori Andrei, fiul lui Iacob de Mănăştur, sau în lipsa acestora Mihail, fiul lui Ştefan de **Galtiu** (Galdthw, Galdtu, judeţul Alba) să cerceteze şi să afle tot adevărul şi să vadă ei înşişi semnele de hotar ale satelor Sumurduc şi Mera”[19].

1365, februarie 26, Sântimbru: Vicevoievodul Petru scrie conventului mănăstirii Mănăştur că i s-a plâns „Ladislau, fiul lui Ioan de **Dăbâca** (Doboka, Dobuka, Voka, judeţul Cluj), în numele său şi al lui Ioan, precum şi al lui Mihail, fiul lui Ladislau, fratele lor, că, din voinţa şi porunca lui Ştefan şi Gheorghe Bebek, locţiitorul slujbaşului lor din **Sânmihaiu** (azi **Mihăieşti**), împreună cu Petru de **Kege** (dispărut, judeţul Cluj), Neagu, Maxim şi

[19] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 285, pp. 293-295

Roman, **voievozii românilor**, cu cnezul Ilie, cu Petru şi Gula, fiii lui, şi cu alţi români şi unguri, de toţi aproape 700 de oameni, ducându-se la o moşie a lor, care ţine de ei în temeiul zălogirii şi se numeşte **Sânpetru** (Sinpetru, Zenpeter, Zentpeter, azi **Sânpetru Almaşului**, judeţul Sălaj), au mutat cu sila pe toţi iobagii, cu lucrurile lor, pe moşia acelor fii ai lui Bebek, mistuind prin foc casa lor, aflătoare acolo, această moşie rămânând acum aproape pustie; prin această jefuire, ei au fost păgubiţi cu 500 de florini.

Nemulţumiţi cu atâta, de curând venind pe moşia lor, numită **Hida** (Hydalmas, judeţul Sălaj) şi spărgând chiar casele lor şi luând, din lăzi, actele întocmite, cu privire la moşiile lor, au furat toate bunurile mişcătoare şi nemişcătoare, până chiar şi lucrurile iobagilor lor, cu totul 250 boi, 200 vaci, 700 porci, 1.500 oi, 33 cai, 560 păsări. Iar pe femei şi fete le-au despuiat, lucrurile din lăzi şi cele aflate în case le-au luat cu ei, cu totul, şi cu desăvârşire de preţul şi preţuirea cărora ei încă nu îşi dau seama. Şi au mai mistuit prin foc trei case cu curţi, şi au dus în prinsoare pe Nicolae şi Andrei, slujitorii lor, şi pe acel magistru Ioan, şi Mihail, fiul lui Ladislau, de n-ar fi putut ei scăpa cu fuga i-ar fi omorât; şi pe unii dintre slujitorii lor i-au lăsat răniţi cu răni grele.

Drept aceea, cerem cu stăruinţă să trimiteţi spre mărturie omul vostri, înaintea căruia omul nostru, Ştefan sau Ladislau, fiii lui Ladislau de **Nădăşelu** (Nadas, judeţul Cluj), sau Ioan Roşul de **Tiburch** (dispărut, judeţul Cluj), ori Ioan zis Tot de **Ciumăfaia** (Chamafaya, judeţul Cluj), sau Anton, fiul lui Pavel de **Chiced** (Chiced, Kecheth, Kecheth, azi **Alunişu**, judeţul Cluj), ori Ioan şi Luca, fiii lui Marin de **Măcicaşu** (Machkas, judeţul Cluj) sau, în lipsa acestora, Ladislau, fiul lui Beke de **Iclod** (Iklod,

judeţul Cluj), să cerceteze pe faţă şi în ascuns şi să afle tot adevărul”[20].

1371, ianuarie 13, Mănăştur: „Conventul din Cluj-Mănăştur adevereşte că Gheorghe, fiul lui Dominic, fiul lui Ioan de Nădăşelu (Nadas), din comitatul Cluj, învăţăcelul (famulus) lui Dominic, abatele de Oradea, i-a împuternicit pe Laurenţiu, fiul lui Ioan, pe Dominic şi Dionisie, fiii acestuia, ca şi pe Ladislau şi Ioan, fiii lui Nicolae, fiul lui Ioan, nobili de Nădăşelu, rudele sale, să-i administreze bunurile sale, respectiv părţile sale din moşia Nădăşelu, pe care le stăpâneste în temeiul dreptului de moştenire, părţi de moşie expuse pagubelor, din pricina abuzurilor celor cu care se învecinează”[21].

1902: Noul şef al tractului Cluj, Dr. E. Dăianu, a participat, în 21 septembrie „la **Nădăşelu**, unde a fost invitat anume spre a sfinţi o frumoasă cruce, ridicată de un credincios de acolo, la marginea satului. Despre serbarea acesta a **Nădăşelului**, care a lăsat, de bună seamă, o neştearsă amintire în popor, mă mir că nu s-a scria nimic. Eu, de astă dată, nu voi să descriu decât serbarea ce a avut loc în 19 octombrie, din prilejul sfinţirii bisericii în Topa-Sân-Craiu, care e parohia cea mai extremă, spre miazănoapte, din tractul Clujului”[22].

---

[20] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 386, pp. 402-404

[21] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 3, p. 5

[22] *Unirea*, Anul XII, nr. 1, Blaj 1902, p. 372

NĂDĂŞTIA

(**Nadast** inferiori et superiori, judeţul Hunedoara)

1352: Conform unei prime împărţiri de moşii, în anul 1352 (primariam divisionem…), menţionată într-un proces din 2 februarie 1418, între pârâşul Clemente de **Folt** şi pârâtul Ioan, fiul lui Dionisie de **Ilia**, sunt menţionate „moşiile **Folt** (**Folth**, judeţul Hunedoara), **Ilia** (**Ilya**, judeţul Hunedoara), **Nădăştia** (**Nadast** inferiori et superiori, judeţul Hunedoara) şi satele apărţinătoare lor: **Gedenfalva** (lângă Govăjdia, judeţul Hunedoara), **Tătărăşti** (**Tatarfalva**, judeţul Hunedoara), **Boiu** (**Boaan, Boanfalva**, judeţul Hunedoara), **Gothatea** (**Kuthathya**, judeţul Hunedoara), **Spini** (**Spyn**, judeţul Hunedoara), **Bobâlna** (**Bobolna**, judeţul Hunedoara), **Tewrek** (**Turek,** lângă Geoagiu**,** judeţul Hunedoara), **Almaşul Mare** (**Nagalmas**, judeţul Alba), **Veresneegfalva** (judeţul Hunedoara), **Streisăcel** (**Kysfalva**, judeţul Hunedoara) sau **Ohaba Streinului** (**Kysfalwa**, judeţul Hunedoara), **Glod** (judeţul Alba), toate din comitatul Hunedoara”[23].

1907: „În sinodul protopopesc al tractului Hunedoara, s-a luat lăudabila hotărâre ca o comisie, constă-

[23] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 89, p. 101

tătoare din membrii ai sinodului protopopesc, să cerceteze tractul, din comună în comună, cu misiunea de a combate relele ce bântuie în popor. / În ziua Împăraţilor Constantin şi Elena, membrii Nicolau Macrea şi George Răni au fost în comuna **Cinciş**, ca să satisfacă în parte sarcinii primite de la sinod. / După serviciul divin, părintele din **Nădăștia**, George Răni, în o cuvântare acomodată, enumeră fapte deale înaintaşilor noştri, fapte care au contribuit la cumineția credinţei în datinile strămoşeşti. / Sfătuieşte pe credincioşii bisericii din această comună să ţină la lege, neam și moşie; iar buna înțelegere să le fie ţinta de căpetenie”[24].

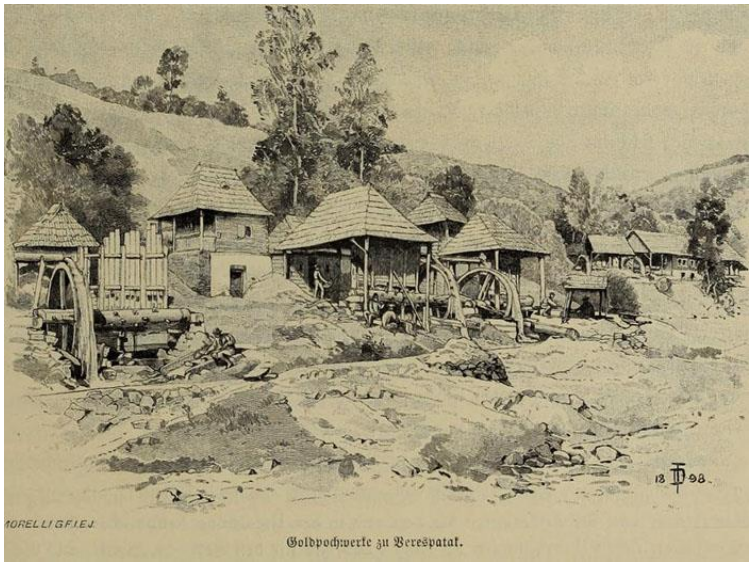

[24] *Lupta*, Anul I, nr. 127, Budapesta 1907, p. 7

NADIŞ

(Nadişul Român, districtul Nagy-Szeg, Noţig,
comitatul Salagiu, judeţul Sălaj)

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Bencze** de Huszt, în comuna Nadişu Român, 1676, 10 familii.

Ráda de Kovás, în comuna Nadişu Român, 1665, 10 familii.

Pop de Súlmed, în comuna Nadişu Român, 1684, 10 familii.

Pop de Badacson, în comuna Nadişu Român, 1684, 9 familii”[25].

1907: „**Serbările culturale din Băseşti!** Au trecut două zile de la aceste sărbători măreţe. Au încetat de a suna clopotele, s-au reîntors pe acasă cele 5 mii de români, inteligenţi şi ţărani. Au dispărut din grădină cele mai fragede, mai frumoase floricele alor 50 de comune: copilaşi aduşi la expoziția de copii, aranjată de „Reuniunea femeilor române Sălăgene“. E linişte adâncă. Dar parcă frunzele întinsului codru şi azi mai şoptesc cu mândrie despre fiii săi, pe care i-a văzut în multe lupte, a căror soartă a de-

[25] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 34

plâns-o de multe ori, dar pe care așa mândri încinși în horă nu i s-a dat să-i vază până acum, la adânci bătrâneţe… / În **Băseşti**, cu săptămâni înainte, s-au făcut pregătiri pentru reușita splendidă a serbărilor culturale. Inteligența și țăranii de aici, cu zel și cu ambiţie, și-au dat toată silința pentru o primire solemnă. / La 3 august, toată comuna era în haină sărbătorească. În capul satului, o poartă trimfală, ridicată de ţărani, cu inscripția „Bine aţi venit!“. La orele 6 p. m., a ieșit în drum, la vreo trei kilometri de la comună, inteligența din **Băseşti** și jur, în multe trăsuri, pentru întâmpinarea comitetelor, iar nu peste mult sosesc, în frunte cu venerabilul director a despărțământului, Alimpiu Barbolovici și dna Maria Cosma, născută Dragoș, prezidenta reuniunii. În capul satului s-a făcut primirea oficioasă. Aci, în frunte cu dl Antoniu Bălibanu, preotul local, a fost de față o mulţime mare de săteni și mai mulți călăreți, sub conducerea dlui avocat Dr. Aurel Nyilvan, îmbrăcat în haine țărănești. Pe cei sosiți i-a bineventat dl Antoniu Băliban. Răspunde dl vicar al Sălajului, preşedintele despărțământului, A. Barbolovici. Apoi Ana Nicișan, o fată de țăran din **Băseşti**, a salutat, în numele sătenilor, comitetele și toţi oaspeţii sosiți, predându-i, totodată, doamnei prezidentă un buchet frumos de flori. / Seara, la 8 ore, toţi oaspeţii sosiți, vreo 60 la număr, au fost invitaţi la cină, la dl **George Pop de Băseşti**, după care tineretul a dansat până la orele 11 din noapte.

Duminică, în 4 Aaugust, la orele 7, dimineața s-a oficiat serviciul divin, de dl A. Barbolovici, cu asistența dlor Augustin Vicaș protopop în **Hidig** și A. Bălibanu. Cântările bisericeşti au fost executate de corul teologilor gherlani, sub conducerea dlui Ioan Groza, teolog absolvent, și de cel **al plugarilor din Băseşti**, sub dirigența dlui

dr. I. Cl. Iuga, candidat avovatură. Ambele, dar mai cu seamă cel din urmă, a pus în uimire pe evlavioşii ascultători. / După sfânta liturghie, tot în biserică, şi-au ţinut adunarea generală cele două instituţiuni culturale sus amintite. / Dl Alimpiu Barbolovici, directorul despărțământului, cu cunoscuta dumisale vervă oratorică, deschide adunarea. Ia, apoi, cuvântul dl **George Pop de Băseşti** şi, salutând, în numele băseștenilor, adunarea, expune monografia comunei, cu date autentice, care dovedesc că, deja în **1391, se face amintire despre Băseşti** și că înaintaşul Popenilor din Băseşti, Ştefan Popa, ai cărui strănepoţi formează azi cea mai mare parte a populaţiei de aici, a primit, de la principele Tōköli, pentru faptele sale patriotice, nobilitatea şi donaţiunea asupra Băseştilor. Această donațiune şi nobilitare a fost recunoscută şi întărită şi de principele Apafi. / Urmează apoi frumoasa vorbire a dlui dr. Coriolan Steer, reprezentantul despărțământului **Tăşnad**. / Secretarul despărţământului, dr. Coriolan Meseșian, citeşte raportul asupra activității comitetului, de la ultima adunare generală. Făcându-se înscrieri noi, se încasează suma de peste 500 de coroane. / Se realeg membrii vechi din comitet şi se alege, ca membru nou, dl N. Munthiu, secretarul Silvaniei. După aceasta, preşedintele ridică şedinţa.

Urmează adunarea Reuniunii femeilor. Prezidenta, dna Maria Cosma, în cuvinte frumoase, schițează rolul femeii în viața unui popor şi însemnătatea reuniunii, şi deschide şedinţa. / Dl A. Vicaș, secretarul reuniunii, citește raportul comitetului despre activitatea reuninii, reamintind serbarea jubileului de 25 de ani a acestei reuniuni. După esmiterea comisiilor, se ridică şedința. În urmă, tot publicul de la biserică, de pe drum, de pe la case, grăbeşte la expoziția de copii, care a avut loc în parcul Ilustrisimei Sale

George Pop de Băseşti. Ce privelişte! Câtă frumusețe! / Cei de față toţi au rămas încântați de cele văzute. Comisia de premiere, doamnele M. Cosma, Elena Hosszu Longin, născută Pop de Băseşti, Eleftera dr. Mihalyi şi dl dr Ambroziu Boythor, medic, au dat aproape tuturor copilaşilor premii de bani, de la parele menate, dl George Pop de Băseşti. Ce fericire, ce suvenire dulci pentru aceşti micuți românași.

Cu **premiul I**, un galben de 20 coroane, o cămaşă din atelierul de țesături al Reuniunii femeilor române din comitatul Hunedoarei, donată de către prezidenta acesteia, dna Elena Hosszu Longin, și o icoană din istoria neamului românesc, donată de către dl inginer Petru Lucaciu, din România, a fost premiat Victor Fălăuş din **Nadiș**, copil de 2 ani şi 6 luni **Premiu II**: câte un galben de 10 coroane, au primit următorii: Cornelia Cosma din **Chilioara**, Valeria Velle din **Ardihot**, Aurel Osianu din **Bârseul de Sus**, George Buscan din **Tămaia** şi Maria Szabó din **Ardihot**. / Au mai fost premiaţi, cu premii de 2-5 coroane, vreo 150 de copii. Toţi copilaşii participanţi au primit și diplomă de la Reuniunea femeilor. / În urmă, mamele şi copilaşii s-au fotografiat într-o grupă pitorească. / Copilaşii au fost trataţi cu lapte, caș, bomboane etc., din partea dnei Elena Hosszu Longin, născută Pop de Băseşti, a cărei îngrijire şi atenţiune s-a extins până la cele mai mărunte lucruri. / Mamelor, precum și țăranilor veniţi la această adunare, li s-au servit, din partea Ilustrisimei Sale, dl G. Pop de Băseşti mâncări şi vin.

La orele 2 d. m., a urmat banchetul festiv, la care au luat parte 500 de persoane. În cursul banchetului, au cântat cele două coruri sus amintite. A toastat dl A. Barbolovicici pentru Maiestatea Sa. Badea George salută oaspeţii, după care a mai urmat apoi un șir întreg de animate toaste. / La

orele 4 d. p., s-a început petrecerea poporală, la care a fost de faţă şi inteligenţa. S-au jucat, în costume frumoase de călușer, „Brâul”, „Bătuta” şi „Călușerul”, de către 12 flăcăi voinici din **Băseşti**, și anume: Dimitrie Pop, Filip Pop, Flore Marinca, Alexandru Pop, Ciril Roman, Zaharie Pop, Ambrosin Reneşi, Ioan Pop, Grigorie Szilágyi, Iacob Pop, George Petti, având de vătav pe tânărul dr. Claudiu Iuga. După aceste jocuri, au urmat „Hora Sinaia”, „Ardeleana”, „Sârba”, „Învârtita” și altele, la care s-au încins şi alţi tineri şi fete, inteligenţi şi ţărani. / În urmă, Ilustria Sa, dl G. Pop de Băseşti, exprimându-i dlui dr. S. Claudiu Iuga recunoștința sa, pentru hărnicia cu care a instruit pe țărani la cântări şi jocuri naţionale, premiază pe cei 12 călușeri cu câte un galben de 10 coroane.

La 7 ore, seara, au sosit din România, cu automobilul, domnii Nicu Filipescu, Mihai Cantacuzino, fostul primar a Bucureştilor, cu fratele dumisale Grigorie, N. P. Gurău, avocat, şi Emanuil N. Butculescu. Tot din România, au venit, de mai înainte, cu trenul, dl Alexandru D. Florescu, secretarul Ligii culturale, cu fiul său Radu. Dl Florescu, şi de astă-dată, ca totdeauna, a dovedit dragostea sa faţă de noi, români de dincoace. / În onoarea acestor distinşi oaspeţi, s-au repetat, seara, la petrecerea tinerimii, „Călușerul” și celelalte jocuri naționale.

Petrecerea tinerimii academice a început la orele 8, seara, în pavilionul frumos construit, sub conducerea zelosului tânăr Alexandru Pop din **Cerneşti**, student în drept, în parcul Badei George. Au dansat la 150 perechi. În costum naţional s-au prezintat dna Eleftera Dr. Mihalyi (Dej), dna German (Fiziș), dna Terezia Bălibanu (Băseşti), cu copilaşii, şi următoarele domnișoare: Getta Hodoşiu (Blaj), Veturia Pop (Vileac), Aurelia şi Lucreția Serboc (Vama),

Eugenia Butean Supur), Elenuţa Stanciu (Botiz), Volumnia Bălibanu (Băseşti), Livie Tincu (Giroit), Lauro Tămaş (Giungiu) şi altele, ale căror nume mi-au scăpat. Petrecerea a durat, cu multă animaţie, până-n dalbe zori. / Toate serbările au decurs în ordine exemplară, încât şi cei 50 de jandarmi şi locotenentul lor s-au mirat că pentru ce a fost de lipsă să vină ei aici”[26].

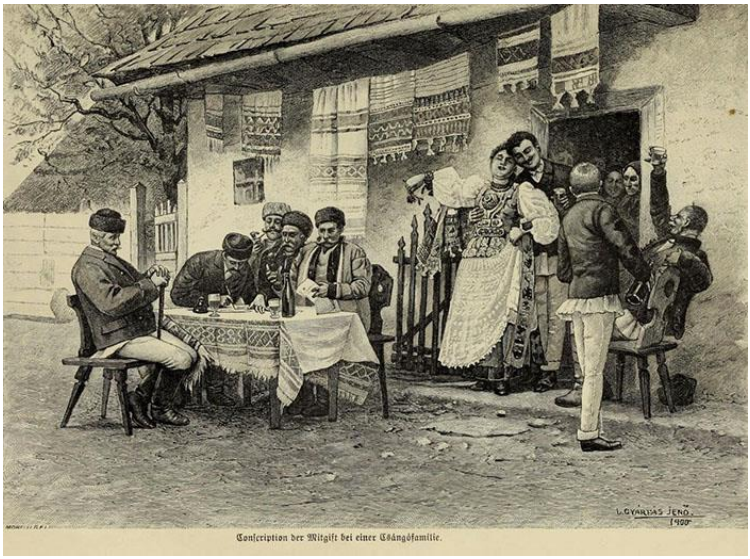

Conscription der Mitgift bei einer Csángófamilie.

[26] *Lupta*, Anul I, nr. 167, Budapesta 1907, pp. 3, 4

NĂDLAC

(Nagylak, judeţul Arad)

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Lutzai** de Lutza, alias **Breaz**, boier din ţara Oltului, în comunele Nagylak, Bata şi Şeitin, 1615, 25 familii.

Pogácsas alias **Pogaciasiu (Pogaciaş)**, în comuna Nagy-Lak şi Bata, 1610, 1 familie.

Marginian alias **Marsinán**, în comuna Nădlac (Nagylak) şi Şeitin (Siaitinu), 1658, 1 familie.

Merce alias **Mercse**, în comuna Nădlac (Nagylak) comit. Csanadu. Michaelu Apafi, 1663, 1702, 3 familii.

Sabo alias **Szabó**, în comuna Nădlac (Nagylak), 1 familie”[27].

1904, Diaconovich: „**Nădlac** (magh. Nagylak), comună mare în Ungaria, comitatul Cenad; apare în actele publice la **1332**, ca opid cu târguri regulate; are 2.168 case, cu 12.800 locuitori slovaci, români, maghiari, germani, sârbi și ruteni; români greco-catolici 1.095, greco-orto-

[27] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, pp. 44, 45

docşi 4.269. Toate confesiunile au şcoli elementare bine organizate. Sediul băncii româneşti „Nadlacana”[28].

1938: „Vineri, dimineaţă, agentul Victor Veis, de la „Discom” din **Nădlag**, a plecat, cu căruţa, la **Arad**, pentru a cumpăra diferite mărfuri şi produse C. A. M. / Când a sosit la Arad, a constatat că lacătul de la uşa din spatele căruţei a fost tăiat, iar din căruţă lipsea o ladă, în care se găsea suma de 12.675 lei. Se presupune că lacătul a fost tăiat pe drumul dintre **Nădlag** și **Arad**, însă nu e exclusă nici posibilitatea de a fi fost tăiat în **Nădlag**, înainte de plecarea căruţei”[29].

1941: „În cursul ședерii sale la **Arad**, dl Pflaumer, ministrul de interne al Badenului, va vizita comunele **Pecica**, **Femlad**, **Șeitim** și **Nădlag**, iar mâine, seara, primăria va da un banchet în cinstea domniei sale,”[30].

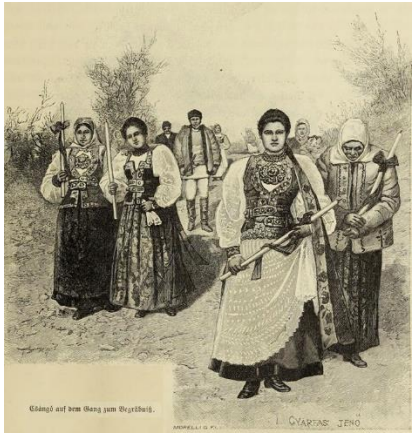

[28] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 365
[29] *Universul*, Anul 55, nr. 80, Bucureşti 1938, p. 10
[30] *Universul*, Anul 58, nr. 142, Bucureşti 1941, p. 2

NĂDRAG

(Nodrag, judeţul Timiş)

1364, iulie 24, Cenad: Capitlul bisericii Cenad raportează regelui Ludovic despre îndeplinirea poruncilor sale de către trimişii la moşia **Icuş** (Ikus, Ikws, dispărut, lângă Fârdea, judeţul Caraş-Severin), pentru a ridica noi semne de hotar pentru pământurile românilor Stanislav şi Carapciu şi a fraţilor lor: / „Iar hotarele prin care suspomenita moșie Icuș, cu cele ce țin de ea, se despart și se deosebesc de bucățile de moșie vecine, după cum ne-au spus și ne-au dat seama în scris omul înălțimii voastre și omul nostru, se înșiră în felul următor: cel dintâi semn de hotar începe la obârșia în două râuri, numite Obârșia Tupla și Obârșia Bosar, unde sunt două movile de hotar nou ridicate; iar aceste două semne de hotar despart sus-zisa moșie Icușul de Sus de moșia regească numită **Nădrag** (Nodrag, judeţul Timiş) și de moșia lui Ladislau, fiul lui Gali; de acolo, luând-o pe creastă, spre miazănoapte, și coborând o bună bucată, hotarul ajunge la o cărare, unde de amândouă părțile sunt de asemenea două movile de hotar nou ridicate, și, trecând dincolo de ele, tot pe creastă, în aceeași parte, sunt două movile de hotar, ce despart pe Carapciu și pe frații săi mai sus-pomeniți de Ladislau, fiul lui Gall; de acolo, trecând-o mai sus, în aceeași parte, pe

aceeași creastă, o bună bucată, acolo sunt de asemenea așezate două movile de hotar; coborând de la acea creastă, în aceeași parte, între obârșiile a două râuri, numite Izvorul Lupului și Obârșia Bosarul Mic, se află de asemenea ridicate două movile de hotar, și pe acea vale mergând, de asemenea spre miazănoapte, o bună bucată, între cele două râuri pomenite mai sus, Izvorul Lupului și Obârșia Bosarul Mic, sunt așezate două movile de hotar; de la acestea, îndreptându-se în aceeași parte, între două râuri, Obârșia Cuscrișorului și Valea Lupului, sunt așezate două movile de hotar, și, de acolo, luând-o în aceeași parte, prin aceeași vale, hotarul ajunge la o creastă, la care creastă se împreună cele două râuri, cu apă din belșug, anume Obârșia Icuș și Valea Cuscrișorului, unde sunt așezate două movile de hotar; de la acestea, mergând o bună bucată, în aceeași parte, între două văi sau râuri, numite Valea Cuscrișorului și Obârșia lui Vece, sunt ridicate două movile de hotar; de acolo, coborând pe aceeași creastă, în aceeași parte, o bună bucată, hotarul ajunge la izvoarele a două pâraie, numite Obârșia lui Vece cel Mic și Obârșia Cuscrișorului Mic, între care sunt ridicate două movile de hotar; de acolo, mergând pe aceeași creastă, o bună bucată, în aceeași parte, hotarul ajunge la un loc numit, în vorbirea obișnuită, cum îi zic românii, Cărămida, unde sunt ridicate două movile de hotar; apoi, mergând mai departe, în aceeași parte, mai sus de izvorul unui râu, anume Valea lui Muchna, între acesta și Valea lui Vece sunt așezate două movile de hotar, care despart pe Carapciu și frații săi de Ladislau, fiul lui Gall, mai sus-amintit; de acolo, mergând pe aceeași creastă, în aceeași parte, hotarul ajunge la două semne de hotar neîntrerupte, între două pâraie, și anume Obârșia lui Vece și Mâtnic, îndreptându-se acolo, pe aceeași creastă, spre

partea de apus, hotarul ajunge la două semne de hotar neîntrerupte; înaintând mai departe, pe aceeași creastă, hotarul ajunge la alte două semne de hotar neîntrerupte; apoi, mergând înainte, în aceeași parte, acolo se află, lângă o cărare, două semne de hotar neîntrerupte; de asemenea, mergând în aceeași parte, la izvorul pârâului se află ridicate două movile de hotar; de acolo, mergând în aceeași parte, ei au ridicat două movile de hotar; de acolo, înaintând pe aceiași creastă, pe o bună bucată, au înălțat două movile de hotar; de acolo, înaintând pe aceeași creastă, tot spre apus, acolo sunt două movile de hotar, așezate una după alta; de acolo, îndreptându-se pe aceeași creastă, au ridicat două movile de hotar; după aceea, mergând în aceeași parte, pe vârful aceleiași creste, sunt două semne de hotar nou ridicate, de acolo, îndreptându-se în aceeași parte, pe vârful aceleiași creste, sunt așezate două semne de hotar neîntrerupte; înaintând mai departe, pe o bună bucată, pe aceeași creastă, acolo sunt ridicate trei movile de hotar, de colț, dintre care una dinspre miazăzi face hotarul dinspre Ladislau, fiul lui Gali, cealaltă dinspre apus face hotarul dinspre Blasiu de Zeech, iar a treia, dinspre miazănoapte, face hotarul dinspre Carapciu și frații săi, întorcându-se de acolo și coborând, între partea de miazănoapte și cea de apus, spre o vale cam la o bătaie de săgeată sau ceva mai mult, la un semn de hotar neîntrerupt, cotind în aceeași parte, o bună bucată, lângă Pârâul cu fagi, lângă malul acestuia, au așezat un semn de hotar neîntrerupt; înaintând, de acolo, spre apus, acolo este un semn de hotar neîntrerupt nou ridicat; întorcându-se, pe urmă, în aceeași parte, pe lângă o cărare, se află o movilă de hotar nou ridicată, înaintând mai departe, o mică bucată, în aceeași parte spre apus, acolo este o movilă de hotar nou ridicată, de ase-

menea trecând înainte, în aceeași parte, acolo e așezat un semn de hotar neîntrerupt; înaintând, de acolo, spre partea de apus, lângă un drum, au ridicat o movilă de hotar; mergând mai departe, o bucată mică, în aceeași parte, acolo este așezată o movilă de hotar, apoi hotarul ajunge la un semn de hotar neîntrerupt; înaintând mai departe, în aceeași parte, se află un semn de hotar neîntrerupt, nou, așezat lângă un drum, pe care se merge, de la **Bakchok** (Bachoch, dispărut, lângă Fârdea, județul Caraș-Severin), la **Endreud** (dispărut, dispărut, lângă Fârdea, județul Caraș-Severin), unde au așezat o nouă movilă de hotar; apoi, mergând mai departe, când au voit să ridice semnele de hotar, Iacob, fiul lui Bekus, a declarat că, dacă opreliștea sa poate să-i folosească întru ceva, atunci el îi oprește de la sus-amintitele Obârșia Vecei și Obârșia lui Endreud, deoarece, de la pomenitul loc, Obârșia Vecei, până la locul numit Valea lui Bachol și mai departe, totul este al său și al fraților săi, așa cum se arată mai jos, și că ei au fost și sunt în stăpânirea lui, iar tot ce vor face omul înălțimii voastre și omul nostru, cu privire la aceasta, sus-zișii Iacob și frații săi lasă la cugetul lor.

Dar, deoarece amândouă părțile, adică Carapciu și frații săi, precum și Iacob, de asemenea cu frații săi, au venit cu o mare mulțime de oameni și deși acel Carapciu și frații săi au fost acolo cu acea mulțime, potrivit dreptului și în chip legiuit, și nu pentru a lovi în partea potrivnică, cum totuși omul înălțimii voastre și omul nostru și-au dat limpede seama că Iacob și frații săi se străduiesc și au de gând să facă vrajbă și zavistie, ceea ce a și arătat cu vorba Iacob, spunând că, dacă ei ar porni să ridice o sută de semne de hotar sau și mai multe, el nu le va da voie să le ridice nicidecum, și pentru ca să nu se poată isca neîn-

țelegeri între acele părți, ei nu au mai îndrăznit să treacă la ridicarea mai departe a semnelor de hotar. Și, deși Blasiu de **Chura** (Chure, dispărut, lângă Jdioara, judeţul Timiş) și Ioan Bench au încredințat și au voit să încredințeze pe omul luminăției voastre și pe omul nostru, stând chezășie, cu moșiile și cu capul lor, ca să se ducă și să meargă fără nici o frică să ridice mai departe acele semne de hotar, totuși, socotind ei între ei că cei doi oameni nu vor putea și nu vor fi în stare să-i apere împotriva acelei mulțimi, și temându-se pentru viața lor, omul înălțimii voastre și omul nostru nici n-au îndrăznit să se ducă mai departe. Cu toate acestea ei au putut să afle cu toată grija vechile semne de hotar ale acelui pământ, și anume că hotarul, mergând de la cel din urmă semn de hotar, Valea lui Bacholcha, pe acea vale, și coborând, cade în valea lui Endreud și merge, de-a lungul său, la un drum obștesc, pe care se trece și se merge spre părțile transilvănene, după mersul acelui drum vechi, iar acest drum trece în mersul său peste cele două moșii ale fiilor lui Bekus, numite **Kysendreud** (?) și **Feleste** (dispărut, lângă Botineşti, judeţul Caraş-Severin), și merge mai departe și ajunge la hotarele moșiei lui Ștefan cel Șchiop și pământul acesta ce se întinde, de la sus-pomenita Valea lui Bacholcha, până la pomenitele semne de hotar ale lui Ștefan cel Șchiop, l-au lăsat și l-au trecut sus-pomeniții oameni ai înălțimii voastre, de față cu omul nostru de mărturie, în stăpânirea lui Carapciu și a fraților săi mai sus însemnați. Ei ne-au mai spus că au aflat că pământul cuprins între sus-zisele semne de hotar, adică de la Valea lui Bacholcha, până la semnele de hotar ale lui Ștefan cel Șchiop, a fost în folosința slujbașilor luminăției voastre, aflători în slujbă, și că acei slujbași și Bekus, precum și fiii săi s-au folosit împreună de pământurile de arătură, de pă-

duri și de dumbrăvi, precum și de livezi, că sus-zișii voștri slujbași au luat și au strâns de asemenea și birul porcilor și alte folosințe și roade ale acelei păduri. Și au mai spus că au aflat că sus-zisul Bekus a mărturisit, pe când mai avea suflarea vieții, că acel pământ, cuprins între pomenitele hotare, ar fi al său și ar ține de el.

După săvârșirea acestora, când au voit să meargă la hotarele sus-pomenitului Ștefan cel Șchiop, acest Ștefan, la întrebarea lor dacă le îngăduie să hotărnicească semnele de hotar dintre moșiile sale și moșia Icuș de Sus și să ridice noi semne de hotar, a răspuns că, deoarece înstrăinarea moșiilor oricăror oameni este lucru potrivnic și jalnic, el n-ar fi de loc bucuros să-și înstrăineze moșiile sale și, dacă ei s-ar pune să ridice semne de hotar, el nu vrea să se învoiască la aceasta și nici nu vrea să le-o îngăduie nici într-un fel. Și fiindcă și acel Ștefan venise acolo în tovărășia acelor fii ai lui Bekus, de aceea, pentru ca să nu se iște, de asemenea, cearta între părți și să fie primejduită viața lor, nu s-au încumetat să meargă mai departe, să ridice zisele semne de hotar. După auzirea acestora, așa cum au putut ei să afle adevărul despre semnele de hotar ce despart și deosebesc moșia de aceea a sus-zisului Ștefan, printr-o cercetare făcută cu grijă, hotarul începe de la locul unde se sfârșesc semnele de hotar ale pomeniților fii ai lui Bekus și, mergând o bună bucată, de-a lungul pomenitului drum obștesc, spre răsărit, mai jos de pomenitul sat Icuș de Jos, hotarul cade în râul Timiș și, urcând pe râu, în sus, ajunge la locul unde valea numită Icuș se varsă în râul Timiș; ieșind, acolo, din râul Timiș, hotarul cade în pomenita Vale Icuș, pe care, mergând în sus, ajunge la zisa Vale Ragusna și de-a lungul acestei văi Ragusna merge până la hotarele satului **Zaad** (dispărut, lângă Gladna Română, județul Caraș-Se-

verin) și acolo se sfârșesc hotarele sus-numitei moșii. Iar acest pământ, înconjurat de sus-numitele semne de hotar, l-au dat în stăpânire și l-au lăsat lui Carapciu și fraților săi adesea numiți”[31].

1904, Diaconovich: „**Nădrag**, comună în comitatul Caraș-Severin, Banat, cu 1.726 locuitori (1891) români, germani și slovaci; însemnată prin minele sale de fier şi fabricile pentru turnarea şi prelucrarea lui (765 lucrători); ele produc, anual, ca la 24.000 măji metr. fier brut, 13.000 măji metr. fier turnat (fontă), 8.000 măji metr. fier vălţuit etc.”[32].

1939: „La rezidența ținutului s-a prezentat o delegație a populației germane din comuna **Nadrag**, care a cerut înființarea unei secțiuni germane la școala din **Nadrag**, deoarece o mare parte dintre școlari sunt nemți”[33].

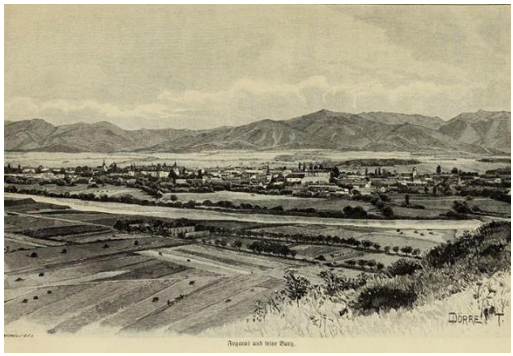

[31] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 298, pp. 295-303
[32] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 365
[33] *Universul*, Anul 56, nr. 121, Bucureşti 1939, p. 12

NANDRA

(Nandurlaka, judeţul Mureş)

1357, iunie 19, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea raportează regelui Ludovic despre cele aflate de trimişi „la moşia numită **Lopadea** (Lapad, judeţul Alba)", pe care, „când au voit să o treacă şi s-o dea în mâna episcopului Dominic… împreună cu moşiile **Laz** (Laaz, Cacova, azi **Poiana Aiudului**, judeţul Alba) şi **Rachiş** (Răchişel, Rakus, judeţul Alba), ce ţineau cu temei de domnul episcop Andrei, cât a trăit, şi, pe lângă acestea, moşiile numite **Heyud** (Heud, sat dispărut, lângă Aţintiş, judeţul Mureş), **Aţintiş** (Acentus, Acintus, Acyntus, judeţul Mureş) şi **Nandra** (Nandurlaka, judeţul Mureş)… le-au găsit ţinute, fără drept, în mâinile lui Petru, fiul lui Mykus, acel Petru, înfăţişându-se el însuşi la Lopadea, a pus piedica împotrivirii la trecerea în stăpânire şi lăsarea acestor moşii, oprindu-i pe ei sub pedeapsa cu moartea… / Şi, deoarece în scrisorile luminăţiei voastre se spune lămurit că trimişii trebuie să dea şi să treacă în stăpânirea acelui domn Dominic, episcopul, fără a ţine seama de împotrivirea cuiva, ei, luând pomenitele moşii Lopadea, Laz, Rachiş, Heyud, Aţintiş şi Nandra, în temeiul scrisorii înălţimii voastre de la acel Petru, fiul lui Mykus, deţinătorul lor, le-au dat şi le-

au trecut în stăpânirea episcopului”[34].

1358, ianuarie 11, Vişegrad: Regele Ludovic scrie capitlului bisericii din Oradea că i s-a plâns „Dominic, episcopul bisericii de Alba Transilvaniei, că, pe când scaunul acelei biserici era liber şi văduvit de episcopul său, şi când am luat în mâinile noastre, ca epitrop, pomenita sa biserică, împreună cu toate cetăţile, moşiile, pământurile şi locurile ei – precum se şi cuvenea după lege, Andrei, voievodul Transilvaniei, a dat, prin judecată, lui Petru, fiul lui Mykus, şi altor câtorva nobili, spre marea pagubă a acelei biserici, moşiile ei, numite **Lopadea** (Lapad, judeţul Alba), **Laz** (Laaz, Cacova, azi **Poiana Aiudului**, judeţul Alba) şi **Rachiş** (Răchişel, Rakus, judeţul Alba), şi moşiile **Heyud** (Heud, sat dispărut, lângă Aţintiş, judeţul Mureş), **Aţintiş** (Acentus, Acintus, Acyntus, judeţul Mureş) şi **Nandra** (Nandurlaka, judeţul Mureş), ce privesc acea biserică în temeiul zălogirii… / Drept aceea… vă punem în vedere şi poruncim cu tărie să trimiteţi spre mărturie omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia omul nostru să dea şi să statornicească pomenitului domn episcop acele moşii ale bisericii Transilvaniei”[35].

1359, mai 1, Mănăştur: Regele Ludovic scrie conventului mănăstirii Mănăştur că a primit raportul trimişilor la împăciuirea dintre episcopul Dominic şi Petru, fiul fostului vicevoievod Mihail, împuternicitul vicevoievodului Dominic, în privinţa satului „numit **Oarda** (Oarda de Sus şi de Jos, Waradia, Waradya, judeţul Alba), al acestui magistru Petru, sat ales pentru a se face acolo judecata de

[34] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 157, pp. 146-148

[35] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 206, pp. 205, 206

împăciuire. Dominic însă n-a venit… şi numai seara, târziu, înfăţişându-se, fără scrisoare de împuternicire, un slujitor al acestui Dominic, a spus că stăpânul său va veni acolo cu împăciuitorii săi… episcopul s-a plâns împotriva vicevoievodului Dominic cu privire la faptele lui samavolnice şi au arătat că vicevoievodul, prin slujitorul său Petru, a pus să fie luată moşia şi să pustiască şi să se jefuiască moşiile **Aţintiş** (Acentus, Acintus, Acyntus, judeţul Mureş) şi **Nandra** (Nandurlaka, judeţul Mureş)… şi a pus să fie luate 200 vite, 16 cai şi 1.200 oi alese de rasă. De asemenea, a pus să fie ridicat Gheorghe Românu, iobagul lor din **Revfalva** (Rewfolua, dispărut, lângă Aiud, judeţul Alba), cu vitele sale şi cu 60 oi. La fel, unui iobag al lor, Neagu pe nume, a pus să i se ia oi, un cal în preţ de 10 mărci argint, 2 cai de herghelie şi 2 boi buni… Pe Matei, Ioan cel Negru, Ioan, fiul lui Ştefan, Mihail blănarul, Ştefan măcelarul, Gheorghe cel mare, Ştefan… oaspeţii lor din **Aiud** (judeţul Alba), care mergeau pe drumul slobod, i-au prins, luându-le toate lucrurile găsite la ei, anume două care”[36].

1900: Cu ocazia jubileului de 25 de ani al Mitropolitului Dr. Victor Mihályi, o telegramă entuziastă au trimis „Ilusstrissimului nostru Mecenate, Apărătorului neadormit, Cârmuitorului aprig al bisericii noastre… în numele nostru şi al poporului greco-catolic din **Nandra** şi **Cecălaca**, supuşii servi George Spinean, administrator parohial în Nandra, şi Augustin Trif, administrator parohial în Cecălaca”[37].

1929: „În baza autorizaţiei Preaveneratului Consis-

[36] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 369, pp. 370-372
[37] *Unirea*, Anul X, nr. 7, Blaj 1900, p. 7

toriu Arhiepiscopesc din Blaj, Nr. 538 din 2 martie 1929, credincioşii greco-catolici din comuna **Fărău**, județul Alba, îşi înalță glasul rugător către toţi aceia care ar voi şi ar putea să le dea un mic ajutor, pentru terminarea bisericii. / Acest popor, numărând doar 90 familii, a avut o bisericuţă mai veche, pe care au primit-o în dar de la **Nandra**, prin 1838, care, în decursul vremii, s-a stricat cu totul. Neavând la bază un fond oarecare, credincioşii din **Fărău** au început lucrările şi, în 2 ani, şi-au ridicat o bisericuţă, fără de-a colecta un ban de la alţii, decât dintr-o serie de 5 repartiţii, una după alta. Cum însă a mai rămas o mică parte neterminată, iar biserica, neavând nici un izvor de venit, din care să poată spera că vreodată se va strânge suma necesară, credincioșii îşi îndreaptă glasul rugător, apelând la toţi cei cu tragere de inimă, să aibă bunăvoință a contribui cu cât de puţin pentru isprăvirea bisericii din **Fărău**. Dacă n-ar fi fost bravii locuitori din Fărău, constrânşi de alte nevoi, ca edificarea de şcoală, case comunale, telefoane etc., nici de data aceasta n-ar fi alergat după ajutor, însă dorul fierbinte de-a vedea, cât mai curând, pe Înaltul Arhiereu în mijlocul lor, la măreţul act al consacrării, îi îndeamnă la aceasta”[38].

1945: „De ziua Sântă-Măriei Mare, la **Nandra-Turda**, s-a făcut serbare în cinstea Preacuratei, care a avut multe puncte frumoase. Corurile le-a condus doamna preoteasă, iar piesa şi declamările, părintele Eugen Ignat. / Lumea din sală a rămas mulţumită şi chiar încântată de cele auzite, dovadă invitarea făcută de conducătorii comunelor **Aţintiş** şi **Petrilaca**, unde s-a jucat acelaşi program, şi anume, la **Aţintiş**, duminică, în 19 august, iar la **Petrilaca**, în

[38] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 23, Blaj 1929, p. 5

ziua de Sântă-Măria Mică”[39].

[39] *Unirea Poporului*, Anul XXVII, nr. 37-38, Blaj 1945, p. 3

NĂNEŞTI

(Nánfalu, districtul Rona, judeţul Maramureş)

1360, mai 14, Târnavia: „Donaţiunea nouă a regelui Ludovic I, dată românului Wanchuk, fiul lui Farkstan, pentru servicii credincioase, peste jumătatea de către apus a moșiei românești **Varalia** (Waraj, Varallya, Waralya, Waralÿa, judeţul Maramureş – posesiunea din nou donată cuprinde moșiile **Vănceşti** (azi **Onceşti**), **Năneşti** și **Valea Porcului** (azi **Valea Stejarului**), care, până în zilele noastre, formau unul şi acelaşi hotar. În apropierea Vănceşcilor, sunt urme a două cetăţi, rămase probabil din timpul dacilor; una, către miazănoapte, cu fundament de piatră şi se numeşte cetatea lui Draguş, pe un vârf de deal, destinat, prin natura însăşi, de loc întărit; alta, de la Vănceşci, către răsărit, în marginea comunei Bârsana, după situaţiunea s-a jumătatea ţinutului acestei cetăţi a fost obiectul donaţiunii[40]), cu acele drepturi nobiliare, de care se bucură nobilii ţării, luptători sub steagul regelui”[41].

1412, octombrie 2, Chepel: „Donaţiune nouă a re-

[40] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 20, pp. 41, 42

[41] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 20, pp. 41, 42

gelui Sigismund, dată lui Joan, fiul lui Daan din **Vănceşti** (azi **Onceşti**, judeţul Maramureş) și verilor săi peste moșia **Năneşti** (districtul Rona, judeţul Maramureş) şi dreptul regesc de acolo”[42].

1414, iulie 1, Buda: „Mandatul regelui Sigismund pentru reambularea metelor (reaşezarea hotarelor – n. n.) moșiilor **Năneşti** (districtul Rona, judeţul Maramureş), **Vănceşti** (azi Onceşti, districtul Rona, judeţul Maramureş), și **Valea Porcului** (azi **Valea Stejarului**, judeţul Maramureş), în favorul lui Joan Hanc din Vănceşti. Metele se statoresc şi Joan Hanc se introduce fără contrazicere”[43].

1474, septembrie 27, Szigeth: „Magistratul comitatului adevereşte că procesul început, în zilele vicecomitelui Laurenţiu, pe de o parte între nobilii Joan, Petru Nemes și Daan din Vănceşti (**Onceşti**), iar pe de altă parte între Eilia, Tivadar, Georgiu și Mihail din Vănceşti, s-a terminat prin decretul arbitrilor, astfel încât moșiile **Năneşti** și Valea Porcului (**Valea Stejarului**) s-au împărțit în patru părți egale între litigianţi, care s-au și introdus în posesiunile lor”[44].

1490, februarie 11, Sziget: „Magistratul comitatului adevereşte că doamna Calina, mama lui Georgiu oarecândva Vanciu din **Vănceşti**, cu fraţii acestuia, au impignorat (zălogit) lui Lupșa și Dan, fii lui Dan din Vănceşti, omorât prin Georgiu, două sesii de iobagi în **Năneşti**, în 20 florini de aur, ca homagiu pentru moartea lui Dan.

---

[42] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 104, pp. 183, 184

[43] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 110, pp. 195, 196

[44] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 303, pp. 522, 523

Acele două sesii le-a scos din zălog Georgiu Vanciu, cu frate său Michail, neamurile numitului oarecândva Georgiu, deci cine ar vrea, cu mai mare drept, să le răscumpere, e îndatorat a întoarce suma numită”[45].

1635: „La 2 noiembrie 1635, subcomitele Francisc Stoica de Krácsfalva, împreuna cu Ioan Rad de Somosfalva, pretor de **Cosău**, Mihail Szinérváraljai de **Sziget**, notar, şi cu Grigorie Rednic junior de **Gyulafalva**, pretor, ţinând scaun de judecată în **Onceşti**, s-a prezentat în faţa lor, de o parte, nobilul Iacob Moldovan, altfel Iacob Vancia de **Nanfalva**, Luca, Grigore, Francisc şi un alt Iacob, de altă parte Margareta Birthana de Fejéregyháza, văduva lui Ioan, cândva Iura de **Váncsfalva**, ca să se împace asupra unui preţ de trădare (homicidium) de 20 florini aur, asupra unei moşii nobile din **Năneşti** şi asupra unei alte omucideri. Mai târziu, la 2 februarie 1639, principele Rákóczy I dispune, tot în cauza unei volnicii, ordonând cercetare în contra susnumitului Iacob Váncia de **Nanfalva**, care deţinu un iobag al lui Ioan Iura de Váncsfalva”[46].

1641: „La 12 martie 1641, iîn faţa scaunului de judecată al Comitatului Maramureş, ridicându-se Ioan Nemeş alias Gergely de **Váncsfalva**, primpretor de **Cosău**, raportă că întreaga nobilime din **Onceşti** îşi exprimă dorinţa, în faţa lui, că, precum înainte de aceasta, aşa şi de aici, înainte, să fie oprită pădurea cea mare de stejar a satului, atât pentru locuitorii din **Năneşti**, **Onceşti**, cât şi pentru cei din **Valea Porcului**, astfel că şi lemnul de construcţie pentru case să se taie numai din pădurea numită

[45] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 347, pp. 599, 600

[46] Başca, George, *Fragmente din istoria Maramureşului*, I, Sighetu Marmaţiei 1931, pp. 140, 141

Osoiu (Oszov). Convenţia încheiată asupra acestui aşezământ a fost reînnoită, prin transcrierea de Comitatul Maramureş, în congregaţia acestuia ţinut, în **Sighet**, la 26 mai 1665"[47].

1767: „Pe un Liturghier, fără titlu: … ş-a Sfântului Duh; amin. Iată această sfântă carte, anume Liturghier, o au cumpărat Lupul lui Anişure din **Năneşti**, şi cu soţia sa, Frosina, pentru păcatele sale şi-ale părinţilor săi, să le fie pomenire în veci; şi cine va măradui a seminţiei dintr-înşii, să fie slobozi a o da la care biserică va mai trebui. Iară alţii, streini, de vor îndrăzni a lua, fără de ştire, a o fura din biserică, să fie afurisit de sfinţii părinţi, de la sfintele sobor, să fie trecleţi, procleţi şi anatemă. Iară când o am cumpărat, au fost cursul anilor de la Hristos 1767. / **Pe altă pagină**: Această sfântă carte, anume Liturghie mare de Iaşi, o au cumpărat şerbul lui Dumnezeu, anume Cosooan Chrira (?) şi Anişoare din **Năneşti**, şi cu soaţa dumisale Frosina, drept 12 florinţi, pentru fericita viaţă amândorura feciorilor lui Nemişu Grigor…, şi pentru iertare păcatelor sale, moşilor …, Iacov şi Mărie, şi Grigorie, şi Năstafa"[48].

1786: „Pe un Catavasier din Blaj, 1762: Întru numele lui Isus Hristos, acest Catavasier este a cinstitului părinte popa Dumitre din **Bârsana**, ce ţine parohie în **Năneşti**. Anul Domnului, 1786, ianuarie 28 de zile"[49].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Godzsa**, în comuna Na-

---

[47] Başca, George, *Fragmente din istoria Maramureşului*, I, Sighetu Marmaţiei 1931, p. 141

[48] Iorga, N., *Însemnări din Bisericile Maramureşului / culese de Ioan Bârlea*, Bucureşti 1909, pp. 23, 24

[49] Iorga, N., *Însemnări din Bisericile Maramureşului / culese de Ioan Bârlea*, Bucureşti 1909, p. 23

neşti, 1488, 9 patrifamilii.

Vancsa (Vancea), în comuna Naneşti, 9 patrifamilii.

Vancsa, în comuna Naneşti, 1678, 1 patnfamilii.

Tivadar, în comuna Naneşti,1 patrifamilie, cu donaţiunea în Rona de Jos.

Dregus Román, în comuna Naneşti, 1 patrifamilie.

Paska, în comun'a Naneşti, 4 patrifamilii. Scripturile sunt în Viso (Vişeu) din Jos.

Dregus, în comuna Naneşti, 1480, 14 patrifamilii.

Jura, în comuna Naneşti, 3 patrifamilii. Scripturile sunt în Giuleşti, la Georgiu Jura.

Bârlea, în comuna Naneşti, 2 patrifamilii, Scripturile sunt în Cornești, la Bârlea Onutia Bandri.

Váncsa, în comuna Naneşti, 1668 din 28 octombrie, 17 patrifamilii"[50]

1904, Diaconovich: „**Năneşti** (Nánfalu), comună în Maramureș, cu 600 locuitori români, 60 evrei, aparţine diecezei Gherlei, cu biserică şi școală"[51].

1930: „În ziua de 15 iunie, în casele economului Vancea Nicoară, s-a ţinut o întrunire, reorganizându-se comitetul comunal din **Năneşti**. Preşedinte, Vancea Nicoară, / I. Ştefan, vice-preşedinte, / Ofrim Nuţu, / I. Toader, vice-preţedinte, / Vancea Petru / I. Gheorghe, / secretar Vancea Vasile / I. Ştefan, / casar Vancea Mitru / I. Ştefan, / stegar Jura Vasile, / I. Petru, / bibliotecar Vancea Petru, / I. Nuţu, / informator Vancea Gheorghe, / I. Mitru, membrii,

[50] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiu 1892, p. 2

[51] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 368

în număr de şasezeci. Laudă nănești lor!”[52].

Rumänen von Bucsum.

[52] *Înfrăţirea Românească*, Anul VI, nr. 19-20, Cluj 1930, p. 218

NĂSĂUD

(magh. Naszóg, germ. Nussdorf, judeţul Bistriţa-Năsăud)

„De pe teritoriul oraşului, dintr-o descoperire întâmplătoare, provine un celt de bronz, cu gura îngroşată şi uşor arcuită. Corpul, oval în secţiune transversală, are feţele late decorate cu linii în relief dispuse într-un motiv unghiular. Iniţial piesa a ajuns în colecţia şcolară a Liceului „George Coşbuc" din localitate, ulterior fiind preluată de Muzeul Grăniceresc Năsăudean"[53].

1264: „Într-un act din 1264, publicat în documentele privitoare la istoria românilor, culese de Hurmuzachi (vol. I, p. 319), papa Urban al IV-lea invită pe Ştefan, voievodul Transilvaniei, să restituie reginei ţinutul Bistriţei şi al Rodnei (Terras Bistriche, Rodone) „pe care le-au stăpânit din timpuri imemoriale totdeauna reginele Ungariei". Într-un act din 1440 se vorbeşte despre pretenţiile bistriţenilor asupra Văii Rodnei, care erau mai vechi (încă de prin 1412), ca apoi să fie dăruită lui Ştefan Iaks de Kusal, fost comite al Secuilor, iar după alţii se arată că era dăruită lui Mihail, fiul fostului comite secuiesc, apoi fra-

[53] Marinescu, George G., *Vestigii hallstattiene timpurii şi mijlocii din nord-estul Transilvaniei*, în *Revista Bistriţei*, Anul XXIV, Bistriţa 2010, p. 66

telui acestuia şi altor membri ai familiei. În acest act de danie se spune că „e dărăpănat castrul Rodnei cu desăvârşire, iar satele aparţinătoare: **Năsăud** (Naszvod), **Maier** (Radna Major), **Rebra de Sus, Rebra de Jos, Telciu** (Checz), **Salva**, **Zagra** şi **Mocod** (Maklod) în mare parte sunt goale şi despoiate de locuitori”[54].

1264: „Oraşul **Năsăud** (1.029 de locuitori, la 1 iulie 1971), este aşezat pe valea Someşului Mare. Documentar, **oraşul este amintit din anul 1264**. Din 1762, devine centrul administrativ al ținutului grăniceresc, care, iniţial, cuprindea 23 de sate din valea Someșului Mare, iar ulterior s-a extins în bazinul Bistriţei și al Someşului, prin includerea a încă 21 de sate. În prezent, oraşul **Năsăud** are următoarele localităţi componente: Năsăud, Liviu Rebreanu şi Lușca. Pe lângă această funcţie administrativă, **Năsăudul** îndeplineşte şi funcţia culturală, devenind, încă din secolul trecut, unul din principalele centre de cultură din Transilvania. În anul **1863** se înființează **gimnaziul superior românesc** năsăudean, iar în anul **1931**, din iniţiativa prof. Iuliu Moisil, Iulian Marţian, dr. Alexa David şi prof. V. Şotropa, ia ființă **Muzeul năsăudean**, ce cuprinde o bogată colecţie de manuscrise, cărţi şi obiecte etnografice, folclorice şi arheologice din zona Năsăudului. Din acesta, prin reorganizare, s-au desprins trei instituţii: Arhivele statului, Muzeul năsăudean și Biblioteca documentară a Filialei din Cluj a Academiei R. S. România. Tot în Năsăud

[54] Piciu, Dionisie, *Salva – pagini de istorie*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvsei Napocensi*, II, Istorie, Cluj-Napoca 1995, pp. 189, 190

apare revista „Arhiva Someşană”, cu un important rol de cercetare a acestui frumos colţ de ţară românească”[55].

1453: „În 1453, Ladislau al V-lea dăruieşte Bistriţa lui Iancu de Hunedoara şi acesta dă un hrisov, prin care întărește vechile privilegii ale Bistriţei, amintindu-se, printre altele, că dările de la locuitorii din Valea Rodnei „vor fi încasate, şi de aici, înainte, de orașul Bistriţa, ca pe vremea lui Sigismund şi Albert. Mai târziu, prin 1469, Matia Corvinul „dă de ştire celor interesaţi că, în chestia de contribuţii, Valea Rodnei aparţine Bistritei“. În 1472, senatul şi cetăţenii Bistriţei îi comunică lui Matia Corvinul că românii din Valea Rodnei ar fi fost donați (donatum fisset) pe veci acestui oras. Ca urmare a frământărilor bistritenilor, de a pune mâna pe Valea Rodnei, regele Matia Corvinul, dă, în 1475, un decret, pe temeiul căruia s-a „încorporat” Valea Rodnei la Bistriţa”[56].

1474-1563: „Partea de vest a judeţului Bistrița-Năsăud de astăzi, respectiv ţinuturile **Beclean** şi **Reteag**, în secolele XV şi XVI au trecut în **stăpânirea domnilor moldoveni**. Se pare că Reteagul a îndeplinit funcţia de reședință a reprezentanţilor lui Ștefan cel Mare („pârcălabii” de Ciceu, cămăraşul ș. a.) şi ai urmaşilor săi. Ținuturile amintite au continuat a fi posesiuni moldovene, cu unele întreruperi, timp de vreo opt decenii (după unii din 1474, după alţii mai târziu, până pe la 1563, când Alexandru Lăpuşneanu ar fi renunţat la ele). Deci, cu o sută şi ceva de ani înaintea lui Mihai Viteazul, un teritoriu aşa de întins,

---

[55] Morariu, T.; Buta, I.; Maier, A., *Judeţul Bistriţa-Năsăud*, Bucureşti 1972, pp. 90-92

[56] Piciu, Dionisie, *Salva – pagini de istorie*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvsei Napocensi*, II, Istorie, Cluj-Napoca 1995, p. 190

locuit aproape numai de români, a fost unit cu Moldova şi administrat după legile acestei ţări”[57].

1529: „Este sigur că Petru Rareş deținea în Transilvania, pe la anul 1529, domeniile **Ciceului**, cu 60 de sate, al **Unguraşului**, cu peste 30 de sate, **Bistriţa** şi **Valea Rodnei**, cu 23 de sate și cu minele de aur și de argint de la **Rodna**, într-un cuvânt aproape tot nordul Transilvaniei, la care se adăuga **Cetatea de Baltă**, cu domeniul său de pe Târnava Mică”[58].

1728: „Un document din 1728 oglindește un protest al preoţilor români, prin care căutau să apere drepturile fiilor lor, şi care cuprinde: „Săboraşul rumânesc de la oraşul Bistriţa” (preoții din satele olatului), către sfatul oraşului, plângându-se că satele despart de feciorii lor nedreptăţiţi „care-s într-o pită cu noi”, cerând scutire pentru feciori, „cum sunt scutiţi feciorii giuzilor, slobodnicilor”. Urmează lista caselor preoțești din **Rodna**: „**Năsăud**, **Salva** dincoace, **Salva** dincolo, **Hordoul**, **Telciu**”. Să nu fie „chilini“ aceşti feciori. Este citat exemplul din „7 oraşe şi în varmeghi”, „obiceiul s-a luat numai la vreo doi ani”. „Scris la Bistriţa, de io protopopul Tănasă” (Hurmuzaki, vol. XV, p. 1605)”[59].

1740: Au migrat în Moldova, din **Năsăud**: „Miron **Pintea**, Arsine a Vasili, Grigore **a Popi**, Naşcu a Pintii, Lu-

[57] Morariu, T.; Buta, I.; Maier, A., *Judeţul Bistriţa-Năsăud*, Bucureşti 1972, p. 11

[58] Morariu, T.; Buta, I.; Maier, A., *Judeţul Bistriţa-Năsăud*, Bucureşti 1972, p. 11

[59] Piciu, Dionisie, *Salva – pagini de istorie*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvsei Napocensi*, II, Istorie, Cluj-Napoca 1995, p. 192

pul Urite, Pascul Samuleşi, Nechita Găzdăcuţul, Dănilă **German**, Vasile Meruţ, Ion Broncoi, văduva Nastasia"[60].

1755: „Cu ocazia conscripţiei din 1755, se semnalează, ca şi în alte dăţi, o opozitie comună a tuturor satelor someşene. În fata situatiei de a fi conscrişi ca iobagi, românii protestează şi cer împărătesei să nu fie lăsaţi pradă lăcomiei bistriţenilor. În protestul prezentat Mariei Tereza, de către popa Dumitru şi „libertinul" Nechita Vasile din **Năsăud**, Pop Scridon din **Salva**, Laslo Gavrilă din **Mocod**, Baziliu Silipso din **Zagra**, în numele comunelor lor şi al altor 17 localităţi din Valea Rodnei, la care se adaugă două sate de „după târg" (după Bistriţa), **Sântioana** şi **Nușfalău**, se cere să nu fie conscrişi ca iobagi şi, ca urmare, „împărăteasa" dă un ordin pentru anularea „inovaţiilor păgubitoare şi împotriva titulaturii şi numirii de iobagi". Cere anularea şi casarea tuturor „prestaţiunilor, tratamentului, conscrierii și recensământului, introduse în dauna vechii lor libertăţi, prin ceea ce au fost socotiți în rândul iobagilor. / Adunările de la **Salva** şi **Feldru** sunt un semnal al revoltei contra măsurilor arbitrare luate de magistratul orașului Bistriţa, cu ocazia conscrierilor. Din însemnările vremii, au rămas unele urme scrise ale acestor zile pline de frământări sociale. În 27 ianuarie **1755**, comisarul Johann Bressler scrie, din **Salva**, inspectorului „dependinţei", că ceea ce el a prevestit, privitor la districtul valah, s-a împlinit, adică „azi, după masă, s-au prezentat protopopul popa Vasile, popa Mitru, împreună cu alţi preoţi şi locuitori din **Năsăud**, **Mocod**, **Mititei**, în numele întregii dependinţe, protestând ca să nu fie priviţi ca iobagi, ci ca oameni liberi, şi să fie aşa conscrişi. Decât să lase să se întâmple aşa-ceva,

[60] Șotropa, Virgil, *Bejenii în secolul XVIII*, în *Arhiva Someşană*, nr. 16, Năsăud 1932, p. 57

mai bine sunt gata să plece la Viena, la Curte. În viitor, nu mai vreau să dea nici dijmă". / Între altele, popa Mitru zise: „Domnii bistrițeni şi aşa au distrus acest district şi acum vreau să-i facă pe oameni iobagi, ceea ce nu se va întâmpla niciodată. Bistriţenii nu sunt grofi, nici baroni ca să aibă iobagi"[61].

1762: Într-un omagiu frumos, *Dragostea lui Alexandru Odobescu pentru Ardeal*, profesorul Ştefan Lupu scria, printre altele: „**Regimentul românesc de la Năsăud**, după cum a arătat şi Gheorghe Bariț, în amintita sa istorie, a fost înființat de Maria Terezia, în **1762**, ca o prelungire a cordonului de apărare, tras de această împărătească de-a lungul granițelor Transilvaniei. / Misiunea lui era de a apăra hotarul împărăției dinspre Moldova de năvălirea turcilor, de a împiedica contrabanda ce se făcea la frontieră, de a urmări pe hoţi şi pe toţi cei care încercau să treacă în ascuns granița, de a forma carantine împotriva bolilor contagioase, venite din Răsărit, iar la nevoie, de a lupta pe orice câmp de bătălie pentru biruinţa înaltului împărat de la Viena. / Soldaţii regimentului au fost recruți din patruzeci şi patru de sate de pe valea Rodnei, Bârgăului şi Șieului. Ofițerii au fost, la început, toți străini, mai cu seamă germani şi italieni. Cu timpul, au pătruns în regiment și ofițeri români, proveniţi din **şcoala militară ce se înființase la Năsăud**. Subofiţerii şi soldaţii au fost cu toții români. / Comanda regimentului a fost la Năsăud. Sediile companiilor însă au fost în satele mai mari, câte trei, până la șase sate, formând o companie. / În timp de pace, bărbaţii făceau instrucţie militară, lucrau la repararea şi cons-

[61] Piciu, Dionisie, *Salva – pagini de istorie*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvsei Napocensi*, II, Istorie, Cluj-Napoca 1995, pp. 194, 195

truirea de poduri şi drumuri, iar tineretul, atât flăcăii, cât şi fetele, se deprindeau cu îndeletnicirile plugăriei, industriei casnice şi gospodăriei.

Tinerii nu erau căsătoriți, până când nu dovedeau înaintea unui ofițer şi a protopopului că ştiau rugăciunile, că au sădit un anumit număr de pomi, că se pricepeau la fabricarea lucrurilor casnice, că ştiau felul cum se conduce o gospodărie vrednică. / În urma unor astfel de învățături şi deprinderi frumoase, satele grănicereşti au ajuns, în timp destul de scurt, la o stare mai înfloritoare decât satele iobage.

Botezul sângelui Regimentul al doilea grăniceresc l-a primit în **1779**, la cetatea Troppau, în Silezia, unde a bătut trupele prusiene. / În războiul pe care Austria l-a declarat Turciei, în **1788**, regimentul a fost trimis în Bucovina, iar de aici, trecut în Moldova, unde a luat parte la luptele ce s-au dat împotriva oştilor turceşti, la Dorohoi, Fălticeni, Botoşani, Baia, Vaslui, Adjudul nou, fiind adus, după aceea, prin pasul Oituzului, în Ardeal. / În primăvara anului următor, regimentul a respins, cu pierderi mari pentru duşmani, încercările turcilor de a pătrunde în Transilvania. Spre toamnă, trecând munţii, a bătut un detaşament turcesc, care a fost silit să se retragă spre Piteşti. / În 1790, s-a dat o mare bătălie la Giurgiu, „unde – după spusele unui distins istoric al acestui regiment – s-a petrecut una din faptele cele mai glorioase. Trei batalioane austriece de infanterie, împresurate din toate părțile de turci, erau în pericol de nimicire totală. În acele momente supreme, Regimentul al doilea românesc, așezându-se în formă de obloug, stăbate prin desimea turcilor, semănând moarte şi pieire, până ce ajunge la camarazii săi, cu care, unit, zdrobeşte liniile inamicului şi-l ia la fugă, Cu această ocaziune,

caporalul Ioan Botta, un ostaş ca turnat din bronz, văzând pe căpitanul Zwilach, înconjurat de şase turci, se repede asupră-le, ucide, răneşte, îi fugăreşte şi scapă pe căpitan. Pentru fapta eroică de la Giurgiu, regimentul fu lăudat, iar caporalul Botta decorat cu medalia de argint.

În anii următori, Regimentul grăniceresc de la **Năsăud** a luptat împotriva armatelor frenceze, pe Rin, şi în Italia. / Cea mai strălucită faptă de arme soldaţii acestui regiment românesc au săvâşit-o, în timpul acesta, la satul Arcole, din apropierea oraşului Verona. Armata austriacă de aici, fiind bătută de armata lui Napoleon, s-a văzut nevoită să se retragă. / Pentru asigurarea retragerii a fost lăsat al doilea batalion din Regimentul românesc de la **Năsăud**, cu misiunea de a opri trecerea trupelor franceze peste podul de pe râul Apone. / De la rezistența ce aveau s-o pună la pod ostașii acestui batalion, atârna scăparea armatei austriece. Timp de trei zile, batalionul a stat neclintit în faţa duşmanului, zădărnicind toate încercările trupelor franceze de a trece podul. / După ce cinci generali francezi au fost răniţi şi scoşi din luptă, în fruntea atacului s-a pus însuşi Napoleon. Nici această încercare n-a izbutit. Numai a treia zi, de către seară, şi numai după ce trupele franceze au făcut o mișcare strategică prin altă parte, batalionul s-a retras de la pod. / Apărarea podului a costat pe români pierderi sângeroase, dar și-au împlinit cu sfinţenie misiunea ce le-a fost încredinţată, scăpând de la nimicire armata împărătească. / Pentru eroismul lor, soldaţii batalionului au fost lăudaţi nu numai de generalii austrieci, ci şi de împăratul din Viena, şi chiar de Napoleon. În raportul său către directoratul republicii franceze, acesta a fost nevoit să recunoască, nu fără oarecare necaz, că, din cauza acestui batalion „îndrăcit”, despre care el nu ştia că era format din

români, n-a putut învălui şi strivi armata austriacă. Se zice că Napoleon ar mai fi adăugat „că de-ar avea el un asemenea batalion, ar ajunge la Viena în trei zile".

Cu aceeaşi bravură s-au apărat soldaţii acestui regiment şi în războaiele următoare. Dovada cea mai puternică de credinţă către împărat şi de statornicie în jurământul ostăşesc aceşti ostaşi au dat-o în anul 1848. / Guvernul din Budapesta, învestit de Curtea împărătească din Viena cu dreptul de a porunci armatelor împărăteşti de pe teritoriul Ungariei şi al Transilvaniei, a dat ordin comandamentului **Regimentului românesc din Năsăud**, să trimită imediat un batalion la Seghedin, pentru a face servicii de garnizoană. S-a aflat, însă, că gândul guvernului era de a trimite batalionul împotriva trupelor croate şi sârbeşti, care s-au fost răsculat, sub comanda banului Croaţiei, Iosif Iellacici, în numele libertăţii şi al împăratului din Viena, împotriva cârmuitorilor Ungariei, care voiau să sugrume libertatea popoarelor, peste ale căror pământuri se proclamară stăpâni cu de la sine putere. / Colonelul Urban, comandantul regimentului, cu toate că aflase şi el de gândul ascuns al guvernului unguresc, a hotărât totuşi să fie trimis la Seghedin batalionul întâi, însă, la plecarea acestuia, atât el, cât şi grănicerii mai bătrâni, le-au pus în vedere soldaţilor să rămână credincioşi jurământului de credinţă faţă de împărat, aşa că să nu depună altfel de jurământ, iar dacă lí se va porunci să lupte împotriva grănicerilor croaţi şi sârbi, cu care luptaseră împreună, în atâtea rânduri, sub acelaşi steag împărătesc, să nu se supună unui asemenea ordin. Li s-a mai spus că acei care nu vor asculta de aceste sfaturi şi vor cuteza să-şi calce jurământul faţă de împărat, nu se vor mai putea întoarce acasă, căci nimeni din sat n-are să-i primească. / În seara zilei de 24 iulie 1848, batalionul a

ajuns lângă Dej, unde i-au ieşit înainte colonelul Iablonski şi comisarul guvernial Schopf, care le-au cerut soldaților să pună jurământul pe constituția maghiară. Soldatii însă n-au voit. / De aici, batalionul a fost îndreptat spre Oradea Mare, unde, la fel, lí s-a cerut noul jurământ şi unde soldaţii, la fel, s-au împotrivit acestei cereri. / La Seghedin, unde au fost transportați după aceea, batalionul a primit porunca de a pleca împotriva răsculaților croați şi sârbi. Soldaţii nu s-au supus nici acestui ordin, deşi li s-a spus că vor fi aspru pedepsiţi. / După ce a fost purtat prin mai multe locuri, batalionul a fost adus la Vaţ. Scoşi pe câmpul de lângă oraş, soldaţii au fost încunoştinţaţi că vor fi constrânşi, chiar cu puterea, să depună jurământul de credință guvernului unguresc. Vestea aceasta i-a făcut să-şi încarce armele, pentru a putea preîntâmpina orice primejdie.

În această neliniște sufletească i-a găsit generalul Hrabovsky, venit, cu mai mulţi ofițeri şi cu doi deputaţi români, pentru a le lua noul jurământ. După câteva încercări zadarnice, generalul trecu la amenințări şi apoi la făgăduieli ademenitoare. Se povesteşte că, în clipa aceea, soldaţii Moroşan Ion şi Creţu Luca, din compania a treia, păşiră înaintea frontului, își împlântară baionetele pe puşcă şi amenințară că imediat îl vor împuşca pe cel ce ar cuteza să iasă dintre şiruri, spre a depune jurământul. Generalul stătu o clipă înmărmurit. Revenindu-şi, porunci batalionului să-şi aşeze armele, cu cartuşierele, în piramide şi să se depărteze zece paşi de ele, fireşte, pentru a le fi luate. Viclenia n-a prins. La amenințarea că-i va dezarma cu forţa, soldaţii, fără ca să le dea cineva vreo comandă, şi-au îndreptat armele spre general. Speriat, acesta n-a putut zice decât „Ce-i aceasta? Trădare, trădare! Îndărăt! Marş!" şi o luă la fugă. / Constrângerile asupra lor nu s-au oprit aici.

Soldaţii însă nu şi-au călcat jurământul de credinţă faţă de împărat și n-au lăsat să lí se răpească steagul, ci şi-au păstrat onoarea de ostaşi, învingând toate primejdiile ce s-au abătut asupra lor.

În 1851, desființându-se regimentele grănicereşti ardelene, Regimentul românesc de la Năsăud a fost prefăcut în Regimentul de Infanterie Nr. 50, cu numirea „Hanibal Frideric, Principe de Thurn si Taxis", cu garnizoana la Debreţin. / Aici i s-a înmânat înaltul ordin împărătesc, prin care i se aducea la cunoștință că „primul batalion al regimentului al doilea grăniceresc, acuma Principe de Thurn şi Taxis, Nr. 50, care, în anul 1848, şi-a păstrat cu credință jurământul pe steag între cele mai grele împrejurări", a fost decorat cu „medalia de aur", „pentru statornicia nestrămutată în jurământul depus, adică „für standhaftes Ausharren in der beschworenen Treue". / Parada decorării a avut loc în oraşul Klagenfurt, din Austria, unde fusese mutat noul regiment. Comandantul regimentului, colonelul Ştefan Meşko, le-a ţinut soldaţilor, la sfârşitul serbării, o vorbire înflăcărată, în româneşte, îndemnându-i să-şi păstreze cu scumpătate jurământul de credinţă faţă de împărat, aşa cum şi l-au păstrat eroicii soldaţi ai batalionului întâi românesc în 1848.

Împărăteasa Elisabeta a ținut să răsplătească şi ea această vrednicie ostăşească, dăruind regimentului, pentru a fi prinsă la medalia de aur de pe steagul batalionului, întâi „o panglică de mătase albă, pe care erau brodate în aur şi în verde frunzele de laur şi stejar, În mijlocul acestora, litera E, deasupra cu coroana, iar de laturi, cu emblema împărătească. Pe dosul panglicii era cusută, cu fire negre, pe fond de aur, înscripția; „Fiţi credincioşi şi statornici asemenea părinţilor voştri în 1848". / Pe urmaşii vitejilor

ostași ai **Regimentului românesc de la Năsăud**, Alexandru Odobescu i-a cunoscut în vara anului **1894**, când a stat o lună l**a Sângeorzul românesc**, comună mare şi frumoasă, aşezată pe malul drept al Someşului Mare, cu aer sănătos şi cu izvoare de apă minerală. / În drumul său spre ținutul Năsăudului, Odobescu s-a oprit la Cluj, unde a dormit, peste noapte „într-un hotel luxos", trebuind să plătească „tot atât de scump ca în cel mai luxos hotel din Paris". Orașul, pe care îl văzuse şi altădată, și care avea case frumoase, străzi curate, tramvaie cu aburi, i s-a părut, din cauză că numai cu două luni în urmă se judecase aici procesul Memorandului, în care au fost condamnaţi, la mulţi ani de închisoare, și la mari sume de bani, un însemnat număr de fruntaşi ai vieţii româneşti din Ardeal, pentru motivul că au cerut împăratului din Viena, pentru care românii ardeleni s-au luptat în nenumărate rânduri, să li se recunoască dreptul de a stăpâni în libertate peste pământul lor strămoșesc, un focar de ură şi prigoane împotriva poporului român din Transilvania. / De la Cluj, a plecat, cu trenul, la **Bistriţa**. Acesta însă nu mergea mai repede ca o trăsură cu doi cai buni. La restaurantul la care s-a dus în Bistriţa, pentru a lua prânzul, Odobescu a nimerit la un mare banchet, dat de populaţia maghiară în cinstea ministrului de interne Hieronymi, aflător pe aici în excursie politică. / Ajungând să-şi afle, în mijlocul acestei gălăgii, o trăsură, care să-l ducă la **Sângeorzul-Român**, a plecat din Bistriţa. Străbătând satele săseşti **Aldorf** şi **Jad**, a trecut dealul Strâmba, „pe un drum de munte de toată frumuseţea". Dând în valea Someșului, a luat-e „printre munţi înalți de brad şi semănaţi cu căsuțe românești" şi, după patru ceasuri de mers, a ajuns la **Sângeorzul-Român**, / Aici îl aştepta bunul său prieten Vasile Gr. Borgovan, fost pro-

fesor la Şcoala Normală din Gherla, iar acum în Bucureşti, cu care Odobescu se înţelesese să scrie, în timpul şederii lor în Sângeorzul-Român, o carte de cetire pentru şcolile din România. / După cum reiese din scrisorile către soţia sa, Saşa, trimise, în franţuzeşte, Odobescu, după ce a dormit două nopţi la hotel, s-a mutat într-o „micuță casă țărănească, adică o căscioară de bârne, văruită, aşezată pe o înălțime, între brazi", unde se simţea foarte bine, având acolo, sus, un aer minunat şi o privelişte încântătoare. / De la început, Odobescu s-a simţit încunjurat de iubirea oamenilor din **Sângiorz**. Erau, între ei, țărani, erau intelectuali, nu numai din localitate, ci din întreagă regiunea, mulţi din ei fiind profesori la liceul românesc din Năsăud. Toţi îl priveau şi-i vorbeau cu o nemărginită dragoste, fiindcă vedeau în el nu numai un bărbat de o rară frumuseţe şi aleasă cultură, nu numai un profesor universitar şi un fost ministru, ci şi un sol al fraţilor liberi de peste Carpaţi, de unde aşteptau cu nerăbdare să le sosească ziua libertăţii"[62].

1776: „În anul 1776, se înființează **şcoala elementară din Năsăud**, iar în anii 1786 şi 1863, ia ființă **gimnaziul năsăudean**, pe băncile căruia au învăţat G. Coşbuc, Iacob Mureşanu, Liviu Rebreanu, I. P. Reteganul, Florian Porcius, Iuliu Prodan etc."[63]. Dar să nu-l uităm pe bucovineanul Simion Florea Marian.

1779-1783: „Interesante sunt datele despre călătoriile lui Horia şi Cloşca la Viena, dintre care vom extrage unele mai principale. Horia şi Cloșca au fostă, împreună,

[62] *Revista Liceului „Decebal"*, Anul VI, nr. 1, 2, 4, Deva 1942, pp. 48-52

[63] Morariu, T.; Buta, I.; Maier, A., *Judeţul Bistriţa-Năsăud*, Bucureşti 1972, p. 84

de trei ori la Viena, la 1779, 1780 şi 1782. Cu ei au mers, întotdeauna, încă câte doi ţărani din **Râul Mare**. Bani de călătorie primeau de la comune. Ei mergeau pe jos, câte patru săptămâni, încolo, şi patru săptămâni, încoace. Petiţiunile către împărat le făcuse, în două rânduri, nobilul Samuilă Marţi din **Abrud**, a treia petiţiune le-a compus-o agentul Francisc Enyedi din Viena, la care i-a trimis însuşi împăratul. Horia a mai fost încă o dată, a patra oară, la împărat, în postul Crăciunului din 1783, dar împăratul plecase în Italia şi se întoarse numai în martie 1784, şi Horia trebui să aștepte în Viena până la 1 aprilie 1784, în care zi fu primit în audienţă! Horia prezentă împăratului o nouă petiţiune, în numele comunelor **Râul Mare**, **Vidra**, **Câmpeni**, **Bistra**, **Mușcă**, **Ofenbaia**, **Buciumi**, **Abrud** şi **Cărpeniş**. În 13 aprilie 1784, urmă ordinul cancelariei aulice către guvernul transilvan, ca să apere pe locuitorii comunelor suplicante şi pe deputaţii lor în contra tuturor prigonirilor funcționarilor domeniului şi ai comitatului. Deputaţii fură invitaţi să plece acasă şi să aștepte liniștiți deciziunea monarhului asupra investigaţiunii ordonată la 1780. / Despre memorabila audiență a lui Horia, de la 1 aprilie 1784, ţăranii români vorbeau că, într-un timp oarecare, împăratul Iosif s-ar fi plâns către Horia că nu poate nicidecum să supună nobilimea ungurească, şi atunci Horia ar fi zis că, dacă împăratul îi lasă țăranii pe mâna dânsului, atunci el, cu ajutorul acestora, sau va supune, sau va stinge cu totul nobilimea ungurească, şi atunci împăratul îi dete o cruce de aur (Depozişiunea lui Iosif a lui Popi din **Sulighet**, Deva, 8 noiemvrie 1784). Cruciuliţa aurită, de care se face amintire aici, joacă un rol însemnat. Pe ea se afla şi chipul împăratului, şi Horia o arătă poporului, zicând că i-a dat-o însuși împăratul, ca românii să aibă deplină încre-

dere în cuvintele sale. Unii susțin că Horia a cumpărat crucea aceasta, în târgul de vechituri din Viena, dimpreună cu un pergament, cu litere de aur, pe care îl arăta poporului, zicând c-ar fi plenipotenţa din partea împăratului (Szirmay A., *Hornianae seditionis historia* (Istoria rebeliunii horniene), 8. 55 Ms. în biblioteca muzeului din Pesta). Fapt pozitiv este, zice autorul, că Horia, îndată după întoarcerea sa acasă, la Paşti 1784, începu să agite pe ţăranii din Transilvania, mai întâi în secret, şi apoi pe faţă. El le spunea că împăratul a dat ordine în favoarea ţăranilor, iar nobilimea şi autorităţile nu le execută, că dânsul are hârtii de la împărat ca țăranii să nu mai facă, de aici, încolo, servicii domnilor, ci numai împăratului, care voieşte să militarizeze toată ţara, că, deoarece nobilii nu respectă poruncile date pentru ajutorarea ţăranilor, l-a împuternicit împăratul pe dânsul să răscoale pe românii din Ardeal şi, cu ei, să stingă nobilimea şi toată ungurimea, și aceasta este „voinţa și porunca împăratului”. Deviza aceasta, cu voia și porunca împăratului, era, zice autorul, în secolul trecut, un mijloc foarte practic de a pune cu succes în mișcare pasiunile ţăranilor. În realitate, însă, revoluţiunea devenise inevitabilă. Încă din anul 1778, sentimentul public al muntenilor se revoltase. Încă de la 1782, funcționarii domeniului umblau după Horia şi Cloşca, ca să-i prindă şi să-i spânzure (depoziţiunea lui Cloșca). După întoarcerea lui Horia, de la Viena, mai făcură ţăranii o ultimă încercare la guvernul transilvan, în postul Sân Petrului din 1784. Ei s-au dus, spune Cloşca, cu rezoluţiunea ce-o aduse Horia din Viena, la **Sibiu**, de trei ori după olaltă, de aici, la prefectul din **Galda**, de patru ori, dar fără de nici un rezultat. / „Justiția pentru ţăranii români nu mai era”. / Cea mai mare iritaţiune s-a născută între ţărani și nobili în urma conscripțiunii mili-

tare din 1784. La propunerea comandantului general al Transilvaniei, baronul Bucov, împărăteasa Maria Teresia înfiinţă, de la 1763-1766, succesiv în Transilvania, trei regimente de grăniceri români (regimentul se extindea, de la **Braşov**, peste ţara **Făgăraşului**, districtul **Sibiiului**, până la **Hunedoara**; regimentul II era format din poporaţiunea districtului **Năsăudului**; regimentul III de grăniceri români era un regiment de dragoni) și alte două regimente de secui. Comunele românești, care primise arme, scăpară de serviciile iobăgești, posesorii feudali fură expropriaţi, iar tăranii români deveniră oameni liberi, proprietari de pământ, supuși numai autorităţilor militare, cu singura obligaţiune, să apere graniţele ţării, în timp de pace şi de război. Se înţelege că comunele iobăgești ardeau de dorința de-a schimba serviciile feudale cu cele militare. În ianuarie 1784, împăratul Iosif, în combinaţiune cu tendințele sale de germanizare (în 11 mai 1784, Iosif II decretă limba germană ca limbă oficială în Ungaria şi Transilvania, în locul limbii latine) şi cu reformele ce voia a le introduce, ordonă ca să fie înscrise prealabil între grăniceri şi alte comune, aşezate pe la frontierele Transilvaniei. Horia le vorbea ţăranilor de acest ordin şi agitaţiunea lui contra clasei priveligiate, care se opunea, prinse rădăcină. Se născu o mare mișcare între țărani, care începură a cere se fie înscrişi ca militari. **Începutul îl făcură țăranii români din comuna Hăpria**, comitatul Albei de jos, care trimiseră 10 deputaţi la comisarul de război Ortmayer din **Alba Iulia**. Dorinţa li se împlini, ei fură înscrişi ca militari. Agitaţiunea pentru militarizare se răspândi în ţară cu atâta rapiditate, încât, în timp de 4 săptămâni, până la 15 august, se înscriseră, la Alba Iulia, 81 comune din comitatul Albei, al Turzii, al Zarandului şi al Cetății de baltă. Această agi-

taţiune cuprinse pe iobagii din districtele săseşti. Mişcarea se ivi şi în **ţara Haţegului** și se prezentară, la vice-acolonelul Karp, în **Haţeg**, o mulţime de comune, care fură înscrise. Dar aceste înscrieri complicară şi mai mult situaţiunea. Comunele iobăgeşti, îndată după înscriere, începură se denege nobililor orice servicii şi orice taxe feudale. Un ţăran din **Ilia**, cu numele Iosif Buda, întorcându-se de la conscripţiune, zise către un nobil ungur: „Acum aţi gătat-o şi voi, ungurilor, şi vi se iau moșiile şi ni le dau nouă, iar peste 15 zile, îl căpătăm, şi atunci vă tăiem pe toţi!”.

Nobilimea unguréască, vezând amenințările și penitențele țăranilor și temându-se ca răul să nu ia dimensiuni și mai mari, începu se prigonească pe corifeii mișcării, să-i pedepsească și să-i scotă de pe moșii. Aceasta irită și mai multă țărănimea. Se-ntâmplară și acte de violență. Nobilul Nondra fu ucis de niște țărani din **Clopotiva**, în munți, subprefectul Herța fu împușcat, noptea, pe când dormea. Baronul Bruckenthal, guvernatorul Transilvaniei, trimise pe judele regesc din **Târgul-Mureșului**, Ștefan Halmagyi, ca să publice țăranilor că înscrierile s-au făcut fără ştirea împăratului și a guvernului, iar de la comandantul militar, baronul Preiss a dat ordin ofiţerilor din graniță ca să înceteze cu toate lucrările conscripțiunii. Sosind la **Alba-Iulia**, comisarul Halmagyi spune țăranilor, pe care îi întâlni aici, că întreaga conscripțiune n-are nici o valoare, iobagii să meargă acasă, să asculte de funcționarii comitatului, să-și împlinească obligațiunile feudale, căci altcum vor fi siliți, cu forță armată, iar dacă au plângeri, să se adreseze la comitat, i-a invitat să comunice cele auzite și la alții. În ziua următoare, a chemat la Alba- Iulia 7 deputaţi din comunele vecine, spunându-le tot aceea. Asemenea, fură trimiși și în alte comitate comisari civili, în fine guvernul ordonă să

prindă pe autorii turburărilor și să fie trași înaintea judecății. Guvernul, exclamă autorul, în locă de a se cugeta serios la ușurarea poziținii iobagilor, era încă și acum de credință că, prin comisari și sentințe severe, va putea să convingă pe țărani că privilegiile nobilimii sunt nealterabile și că iobăgia, oricât de grea, e singura soartă menită pentru ei / Dar cu toate că interveni și **episcopul ortodox Gedeon Nichitici**, care se instalase atunci la **Sibiu**, cu circulare către preoți, poporul nu se putu liniști și turburarea crescea mereu. De o parte, iobagul, prea de multe ori înșelat, pierduse toată încrederea în nobilime și-n autorități, pe de altă parte, simțul de libertate entuziasmase prea mult inima lui. Țăranii răspundeau că nu pot crede că conscripțiunea nu s-a făcut cu voia împăratului și, în această credință, îi întări și mai mult atitudinea așteptătoare a armatei, care se ferea a zice că conscripțiunea ar fi fără valoare. Astfel, iobagii din mai multe comune plecară, din nou, la **Alba-Iulia**, să le dea arme și ei continuau cu amenințările. „Vom cerca noi și alta, că, până nu vom speria pe domni, n-a fi bine de noi!", zise George Pădurenu din comuna **Țelna** către un nobil unguresc. Iar țăranul Florea Cosma, din **Gârbău**, zise către nobilul Szent-Pali: „E degeaba, jupâne, pe voi, pe nemeși, pe domnișI, pe unguri, ar trebui să vă scoată tot cu balegi din sală și din țara asta, că țara asta e a noastră, a voastră e țara ungurească, și, în scurtă vreme, vă și scoatem noi de aici" (*Archiva c. Jankovits*, Nr. 337). / Așa se încheia preludiul acestei revoluțiuni… Horia, principalul autor al turburărilor, rămase însă, de astădată, cu totul pierdut din vederea autorităților, iar nobilimea și guvernul rămaseră în credință că țăranii s-au liniștit. Da, se

liniștise, ca, după 12 zile, catastrofa să înceapă cu toată vehemența”[64].

1800: „Pe la 1800, un român, Petru din **Năsăud**, şef conducător al muzicei militare din **Năsăud**, a compus *Marşul grăniceresc*, însă nu l-a terminat. Marşul acesta îl găsim şi astăzi, însă îi lipseşte *trio*. Este o compoziție pe motiv absolut popular, din care un lăutar ţigan, Grebla, pe la 1840-1870, făcea când horă de-a mâna, când de-nvârtit, schimbându-i mișcarea şi ritmul”[65].

1833: „În martie, locotenentul von Artel a fost transferat, de la **Rebra mare**, la **Salva**, iar locotenentul Borcocel, de la compania 6, la compania 8 **Rebra mare**. Tot la începutul lui martie, sublocotenentul Negovan a fost avansat locotenent şi, în 11 mai, transferat de la **Nepos**, la **Ruşii Munţi** (Marosoroszfalu) compania 1, iar în locul lui a fost numit, la **Nepos**, sublocotenentul Peichich, care, însă, deocamdată rămâne tot la departamentul militar al comandei generale. / Mulţi tineri s-au îmbolnăvit, vara, şi au murit de vărsat. / În aprilie, s-a clădit noul pod la Pârâul Mutului, pe drumul spre **Rebra**. / În 20 aprilie, comunele **Nepos** şi **Rebrişoara** au adresat comandei generale o petiţie în chestia mejdelor cu dumitrenii, pinticanii şi iedenii. / Majestatea Sa împăratul Franz, cu ordinul Nr. 258, din 25 ianuarie 1832, a acordat rezidenţei ştabului **Năsăud**, anual, **2 iarmaroace**: în 27 mai şi 15 octomvrie. / În 20 mai, au vizitat staţiunea **Nepos** colonelul Hermany, căpitanul Velican şi locotenentul Borcocel, şi au inspectat şi movilele din Valea Carelor, ale dumitrenilor şi pinticanilor, unde stăteau, la dreapta şi stânga, cele două crâşme, clădite de numitele 2 comune săseşti, şi au interzis strict ca grănicerii

[64] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 203, Braşov 1884, pp. 2, 3
[65] *Sociologie Românească*, Anul I, nr. 10, Bucureşti 1936, p. 41

să-şi care de acolo băuturi. / În 8 iunie, au fost nimicite semănăturile de cucuruz, prin brumă. / În 15 iunie, s-a dispus, în Valea Carelor, o pază permanentă, constatatoare din 1 caporal şi 11 grăniceri, care avea să supravegheze ca evreii, locuitori în crâşmele de acolo, ale dumitrenilor şi pinticanilor, să nu furnizeze băuturi grănicerilor. Paza aceea a încetat şi s-a delăturat în 22 noiemvrie 1835, când era comandantul regimentului colonelul Stecovici. / În 8 iulie, caporalul invalid Crăciun, împreună cu estimatorul Vasile Istrate şi bătrânii Todor Vărăreanu şi Donise Popiţan, au fost trimişi, din partea companiei, la reînnoirea movilelor de pe muntele neposenilor: Munceii înşiraţi. / În **Năsăud** s-a clădit cvartirul maiorului. pe grădina lui Grigoriţa. / În 7 şi 8 august, a ieşit o comisie, constatatoare din locotenent-colonelul Reininger, căpitanul Velican, locotenenţii Mihailaş şi Negovan, şi mai mulţi martori şi bătrâni din **Rebra mare** şi **Nepos** la locul Temeiaş, obiect de litigiu între Vasile Crăciun şi fraţii Nicolae şi George Login. S-a constatat că fraţii Login au folosit pe nedreptul locul lui Crăciun; deci, pentru faptul că Niculae Login a dus în persoană la înalta comandă generală (**Sibiu**) pâra împotriva comandei regimentului, a fost judecat, conform legilor statutare (kriegsgerichtlich) şi pedepsit la bătaie cu vergile, având să treacă de 4 ori printre şirurile alor 300 grăniceri, postaţi spre acest scop, care pedeapsă s-a şi săvârşit în staţiunea **Rebrişoara**. / În 7 noiembrie, a fost transferat sublocotenentul Runcan, din **Borgo-Rus**, în staţia **Nepos**"[66].

1834: „Comanda regimentului, colonel Hermany, locotenent-colonel Reininger, maiorii Szt Pali şi Betzman, adjutant al regimentului, locotenent Iosif Blaskovici, audi-

[66] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 240

tor, căpitanul Schottl, ofiţer de comturi (Rechnungsführer), căpitanul Peichich, medicul regimentului, Reichel, medic primar (Oberarzt) Pfitzinger, capelan: Wisky. / Comandantul companie 8, căpitanul Basil Velican, locotenent Borcocel, sublocotenent Runcan, sergent G. Popp, **primar** Pavel Istrate, **juraţi**: Grigore Lazar, Grigore Ileni şi Grigore Urs, **estimatori**: Todor Cifor şi Todor Rognean, **păstori la boi**: Dumitru Rognean şi Grigore Lup Cifor, **păstori la vaci**: Demian Palagi şi jelerul George Colcer, **păstor la cai**: Dănilă Onoae, **păstori la porci**: Natul Petri şi Necita Rognean. / Lipsă de nutreţ. Un car de fân, 12 florini, de paie, 8 florini v. v. O merţă de grâu, 3 florini, o merţă cucuruz, 2 florini. / În 11 mai, s-a iscat, între locuitorii saşi din **Dumitra** şi grănicerii din **Nepos** ceartă la mejde, în Tinoasa şi în Valea Carelor, cu care ocazie a fost omorât dumitranul Pitter Kelond. / În 6 şi 7 iunie, a ieşit o comisie de reambulare la mejdele de litigiu cu comunele săseşti **Iad**, **Pintic** şi **Dumitra**. Comisia: maiorul Betzman, căpitanul Velican, locotenenţii Borcocel, Mihailaş şi Negovan, din partea magistratului bistriţan senatorul Schankebank şi încă un alt senator, apoi din ambele părţi, cu mai mulţi juraţi, martori, bătrâni. Nu s-a hotărît nimic. / **În Năsăud s-au clădit**: cvartirul maiorului al 2-lea, cu etaj, pe grădina lui Grigoriţa, apoi **şcoala trivială**, în Gura Uliţii, pe grădina cedată de Prădan, înaintea fântânii aflătoare acolo, precum şi un **edificiu pentru paza staţiunii**, în piaţă, înaintea grădinii decedatului sublocotenent pensionar Ştefănii (Stephani). / În iulie, sergentul demisionat şi candidatul de preot Georgiţa a fost sfinţit şi întărit ca **preot în Rebra mare**. / În octombrie, **s-a reparat şcoala comunală din Nepos**, sub comanda sublocotenentului Runcan şi, din 1 noiembrie – finea lui martie 1835, precum şi mai departe.

a funcţionat ca **învăţător caporalul invalid Vasile Crăciun**. / Dl învăţător (institutor) primar (Oberlehrer) Ioan Marian a fost transferat, de la regimentul I valah grăniceri, la regimentul II, ca institutor şi vicar. / În 8 noiembrie, sublocotenentul Runcan a fost transferat la compania 9, şi, în locul lui, adus sublocotenentul Reichel, de la compania 5, la 8, însă acesta, în 10 noiemvrie. a fost detaşat la ştab, în **Năsăud**, la **banda de muzică** (comandant al bănzii Hautboiştilor-hobistaşilor). / În cursul primăverii, a murit Directorul şcolar Ernest Istraie. / Din 1, până la finea lui septembrie, caporalul invalid Basil Crăciun a stat la postul de cordun **Tihuţa**, împreună cu locotenentul inginer (Bauofficier) Nagy. / Începând cu 1 noiemvrie, sub institutorul şi vicarul Marian, **s-a sistat folosirea literetului vechi (chirilic)** în şcolile regimentului şi **s-a introdus scrierea cu litere latine**"[67].

1836: „**Şcoala Normală de fete din Gherla**. / Gherla are multe aşezăminte bisericești și culturale. Din 1854, când a fost numit Episcop Ioan Alexi, a fost scaunul de reședință a celei mai mari Dieceze române-unite (de care ţinea şi Maramureşul, unde toţi sunt greco-catolici). Episcopii Gherlei au înființat mai multe aşezăminte culturale și bisericeşti, pentru binele credincioșilor și pentru propăşirea lor sufletească. În toamna anului 1914, s-a deschis la **Lugoj** o şcoală normală de fete. Pe vremea aceea era episcop de Lugoj Î. P. S. Sa Dr. Valeriu Traian Frenţiu. În 1915, Consistoriul din **Gherla** a cerut guvernului de la Budapesta să aprobe înființarea unei şcoli normale (preparandii) greco-catolice de fete, Deși era război, sau poate tocmai din acest motiv, guvernul a aprobat, cu rescriptul

[67] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 241, 242

Nr. 5175, înființarea unei **şcoli normale la Gherla**, cu profesori plătiți de stat. Încă în martie 1915, se ştia că guvernul a aprobat ca, în septembrie, să-şi înceapă cursurile Școala Normală din Gherla. Dieceza de Gherla era condusă de episcopul Dr. Vasile Hossu. A fost necesară înființarea Școlii Normale din Gherla, fiindcă era lipsă de învăţători şi de învăţătoare. Mulţi învățători au plecat pe front, așa că multe şcoli erau lipsite.

Deschiderea Preparandiei din Gherla a fost primită cu multă bucurie. Se deschidea un nou aşezământ de creştere creştinească şi românească. De la început, s-a spus că, la acea şcoală, vor îi primite şi elevele neunite. În toate şcolile greco-catolice este așa. Ne pare rău că, în ultimul timp, la școlile neunite aproape nu vor să primească elevi sau eleve de credință catolică. De exemplu, la **Beiuş**, de când e şcoală normală confesională, nu primesc mai mult de două eleve unite, în clasa întâi. / De treizeci de ori pe ape line nuferii s-au stins, cu anii, de când **Preparandia din Gherla** dă, an de an, învăţătoare crescute sub aripa ocrotitoare a Bisericii. Între 1940-1944, a rămas tot școală românească, sub scutul Episcopiei, care acum își are reşedinţa în Cluj, în frumoasa capitală a Transilvaniei.

Școala de care vorbim s-a deschis în 5 septemvrie 1915. Episcopul Diecezan n-a putut lua parte la serbarea de deschidere, fiind bolnav. În numele său a vorbit canonicul Petru Fabian, spunând, printre altele, că „școală de apostoli are să fie acest Institut, alături de celelalte institute diecezane, ai căror leviţi şi leviţe, cu crucea în frunte, vor pleca în viaţă cu deviza să zeleze (muncească) pentru întărirea bisericii, pentru răspândirea culturii, pentru fericirea sufletească şi bunăstarea părintească, care vor înălța vaza neamului nostru”. / În părţile someşene, cea mai ve-

che şcoală de fetiţe a fost la **Năsăud**, în vestita cetate culturală, unde, la începutul secolului trecut, s-a făcut o școală, mai ales pentru fiicele ofiţerilor de la Regimentul al doilea românesc de graniţă. Vicarul Ioan Mărian a deschis, încă în 1836, un curs preparandial la **Năsăud**. / Ambele aşezăminte au avut viaţă scurtă la **Năsăud**, în orăşelul lui Coşbuc. Preparandia pentru băeţi s-a redeschis la Gherla, unde, în 1915, s-a deschis şi şcoala de care vorbim. / Iosif E. Naghiu"[68].

1839: „Ofiţeri noi: maiorul Iovich, în **Năsăud**, locotenentul Kafka, în **Rebra**. În ianuarie, evreul Filimon, de la crâşma dumitrenilor din Valea Carelor, a donat un orologiu de perete pe seama şcolii comunale **Nepos**. / Zăpada iernii nu s-a topit nici în aprilie, aşa că, la Paşti, era cale minunată de sanie. Au întârziat lucrările la câmp, lipsă de fân. / Primăvara, s-a reclădit podul peste Someş, de maestrul Svoboda. / În 26 mai, ceartă şi bătăi cu **pinticanii**, în Valea Corbului, de unde aceştia voiau să mâne 40 boi ai **neposenilor**. / Anul foarte roditor, călduri aproape insuportabile. / În noiembrie, a murit locotenentul Negovan, în **Borgo-Prund**. / Primăvara, s-a clădit solid drumul de la Podul **Ilvei mici,** până la hotarul **leşenilor**, apoi s-au clădit, din nou, podurile din Gura Strâmbei, din Gura Bori, şi în Gura Leşului. / Vara şi toamna, din sus şi din jos de comuna **Nepos**, s-au construit, de-a lungul Someşului, întărituri şi diguri. / Pentru toamna şi iernile anilor 1839 şi 1840, s-a interzis strict tăierea de lemne, cum şi păşunatul în terenul de ceartă dintre comunele româneşti şi săseşti. / S-a năruit

[68] *Unirea Poporului*, Anul XXVII, nr. 35-36, Blaj 1945, p. 2

casa comandantului regimentului, colonel Luxetich, în **Năsăud**"[69].

1840: „Crâşmar în satul **Nepos** era Gavrilă Timoc, iar furnizorul lui era evreul Itzig Baruch din **Tradam**. În Valea Carelor erau crâşmari izraeliţii Simon Iacob şi Salamon Hersch. / În 30 ianuarie, au expediat cele 4 sate româneşti jalbă împotriva celor 3 sate săseşti, pe care însă brigada a respins-o, nevrând să o aştearnă Curţii din Viena. / Căpitanul-locotenent Borcocel a fost numit căpitan, iar locotenentul Mihailaş, căpitan, în aprilie. / În aprilie, fiul Ion al lui Vasile Crăciun a fost comandat la **Năsăud**, să asculte cursurile preparandiale. / În 12, 13 şi 14 mai, o mare inundaţie a Someşului. Au fost duse mai multe poduri, între care şi cel de la **Năsăud**. / S-a început clădirea noii case a comandantului regimentului în **Năsăud** şi s-a isprăvit cu finea anului 1841. / În 24 iulie, episcopul Lemeny, care a vizitat toate comunele regimentului, a intrat în vizitaţie canonică şi în **Nepos**, primit, cu toată veneraţia şi pompa cuvenite, de întreaga populaţie. / Estimatorul George Login i-a înmânat, cu acest prilej, vlădicăi o rugare, adresată Majestăţii Sale, în cauza terenului litigios cu saşii. Tot atunci a dispus vlădica ca **noua biserică din Parva** să fie sfinţită în 25 iulie. / În 10 august, s-a expediat rugarea majestatică a rebrişorenilor şi neposenilor contra saşilor, de la posta din **Bistriţa**. / În septembrie, iarăşi comisie în chestia certelor de hotar dintre cele 4 comune româneşti din Valea Rodnei şi cele 3 comune săseşti. De faţă: locotenent-colonel Szt Pali din regimentul secuiesc, căpitanul Knobl, din regimentul Vaquant, din **Năsăud** auditorul Schottl, căpitanul Velican; din partea provinciei: ad-

[69] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 245, 246

ministratorul Mariaffi, comisarul Ioan Koncz, senatorii bistriţeni Schankebank şi Stebriger. Comisia a lucrat 8 zile. În 16 octombrie, după ce lucrase în **Bistriţa**, comisia veni, peste **Feldru**, la **Nepos**, unde inspectă movilele din anul 1777, apoi, spre nemulţămire a grănicerilor, şi coastele de deal ce cad spre Someş, şi, la finea lui octombrie, plecă iarăşi la **Bistriţa**. / În septembrie, sublocotenentul Minier a fost avansat locotenent şi transferat la compania 2 **Nuşfalău**, în locul lui fiind numit sublocotenentul Feldegy. / În 30 noiembrie, comuna **Nepos** a aşternut o jalbă la companie împotriva exceselor vecinilor saşi, cu prilejul târgurilor şi iarmarocului din august, în **Bistriţa**. / In 11 noiembrie, a venit la **Rebrişoara**, la vizită şi revizuirea conscripţiilor, generalul de brigadă Stohl şi comisarul belic Schopf, cu care prilej, la jalba neposenilor, generalul, cu comisarul, cu maiorul baron Iovich, căpitanul auditor Schottl, căpitanul Velican, sublocotenentul Feldegy, caporalul Crăciun, învăţătorul Tofan şi alţi săteni s-au dus la vechile movile, călare, pe vârfurile cele mai înalte ale dealurilor, la Piatra Ciontului, şi pe un stejar de lângă movila veche de aici au însemnat Nr. V-5, apoi a plecat generalul la **Feldru**. / Duminică, în 8 noiembrie, Crăciun, cu învăţătorul Tofan, au mers cu o rugare la general, în **Tiha** (compania 3). / În 28 decembrie, la întoarcerea de la târg, din Bistriţa, câţiva saşi din **Dumitra** au puşcat după fruntaşul George Lazor, pe Valea Carelor, la Doroieţ”[70].

1841: „În decembrie, a fost pensionat maiorul Betzman. La compania **Rebrişoarei** a fost numit locotenentul Mihalovsky. **Primari**: în **Rebrişoara**, Vasile Buzilă, în **Rebra**, Sandul Nedelea, în **Parva**, Necita Scurtul,

[70] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 246, 247

în **Nepos**, Ştefan Lup. / În 16 ianuarie, Basil Crăciun a fost numit şi jurat, ca gornic. / În februarie, mai mulţi **feldrihani** au fost maltrataţi de saşii din **Iad**, în pădurea litigioasă şi escortaţi la **Bistriţa**. Li s-au luat 64 boi. / În 7 februarie au venit la **Nepos** locotenent-colonelul Molnar şi căpitanul Velican şi au ordonat ca grănicerii să nu intre în pădurea litigioasă. Asemenea ordine a dat, în 20 februarie, şi colonelul Luxetich, venind cu căpitanul Velican la **Nepos**. / În 23 februarie, **rebrişorenii** au prins, în pădurea Prihodiştea Vărărenilor, pe mai mulţi saşi, cu săniile lor şi 28 boi, şi i-au escortat ca prevaricanţi la **Rebrişoara**. / În 12 mai, sergentul Gavrilă Pop şi Vasile Tănase Dumitru din **Nepos**, însoţiţi de sublocotenentul Feldegy, au plecat, în chestia terenului de ceartă, la Viena, la Majestatea Sa. Pentru drum, ilvenii şi feldrihanii i-au dat lui G. Pop 300 florini, iar rebrişorenii şi neposenii, lui Dumitru, tot 300 florini v. v. / Pop s-a întors în 23 iunie, Feldegy, în 11 iulie. / La finea lui mai, a intrat la slujbă în regiment brigadierul (Waldbereiter) Spaderna. / Vara, foarte mare secetă şi căldură, puţină iarbă, vitele ieftine, o pereche boi costa, mai înainte, 200 florini, acum 100, carul de fân, 10-12 florini la munte, şi la ţară chiar 40-50 florini. Fontul de carne, 4-6 cruceri. / În cursul anului, s-a clădit **casa colonelului în Năsăud**, de-a lungul şoselei (casa veche stătuse mai înlăuntru). / Vineri, 17 decembrie, s-a orânduit o pază de 1 fruntaş şi 4 grăniceri în Valea Carelor, spre a opri intrarea pe terenul litigios şi exportul de băuturi din crâşmele de acolo. / La finea anului, mai existau crâşmele săseşti din Valea Carelor, cu evreii Simion Iacob şi Salamon Hersch ca furnizori"[71].

[71] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 247, 248

1842: „În 16 ianuarie 1842, s-a dat, în prezenţa maiorului Iovich, căpitanului Velican, locotenentului Reichel şi sublocotenenţilor Pioraş şi Feldegy, cel mai strict ordin, în cele 4 sate româneşti, ca nu cumva cineva să păşească pe terenul oprit. / În 1841, s-au fost început lucrările la clădirea podului peste Someş, la **Năsăud**. / În 1842, ofiţeri noi erau: maiorul Knobl şi profosul regimentului Zeller. / Iarna a nins numai în 6 ianuarie, la Crăciun, şi, după 3-4 zile, s-a topit zăpada şi a urmat uscăciune, încât oamenii, toată iarna, au umblat cu carele. / În ianuarie, s-au distribuit soldaţilor grăniceri noile *ciacaue* (Tschako). / În 25 mai, şi-a început comisia, instituită de curte, în **Bistriţa**, lucrările privitoare la terenul litigios, începând cu hotarul **Ilvei mici**. / La jalba **feldrihanilor**, s-a hotărât ca **neposenii**, împreună cu aceia, să întreţină drumul de la Gura Izvorului, până la Valea Sinetari. **Neposul** a protestat. / În 26 iunie, sublocotenentul Feldegy, împreună cu mai mulţi săteni deputaţi, au plecat la **Zagra**, în chestia părţii litigioasă din muntele Galaţi. / La încheierea contractelor de arendă a cârciumilor din **Rebra** şi **Nepos** au fost acceptaţi ca furnizori de băuturi pentru **Nepos** evreii Simon Iacob şi Salamon Hersch, iar acesta singur, pentru **Rebra**, pe timp de 3 ani. / În 13 iulie, se întruni comisiunea numită de curte, la o movilă în Runculeţ, cu care prilej neposenii îşi exprimară nemulţumirea şi comisia îşi sistă lucrările, până în 18, când, din nou, porni la lucru. Însă nu pe vârfurile cele mai înalte, la movilele vechi, ci pe coama dealurilor, lângă Someş, la movilele din 1777. Cu zileri provinciali şi săteni someşeni, movilele au fost mutate ceva (unbedeutend) mai sus. Câţiva neposeni au fost transportaţi în **temniţa (Stockhaus) din Năsăud**. / În iunie, a fost pensionat locotenent-colonelul Molnar. / În august, movilele Tele-

kiane au fost mutate la câteva sute de stânjeni mai sus, spre vârfurile munţilor, prin comisie. / La finea lui august, a trecut la pensie căpitanul Velican, iar în locul lui a fost mutat căpitanul Mihailaş. / În 10 septembrie, a plecat comisia instituită pentru terenul litigios. / În 13 martie, au plecat George Login şi Gavrilă Timoc în deputăţie la Viena, în chestia terenului de ceartă, dar au fost respinşi de brigadă, la Cluj, şi s-au întors acasă”[72].

1848: „Pletosu, Grigorie, profesor și scriitor român, născut, la 9 iunie 1848, la **Chintelnic**, Transilvania; a studiat gimnaziul în **Năsăud**, teologia în **Sibiu** și filosofia la universităţile din Lipsca și Budapesta. De la 1878, profesor la gimnaziul din **Năsăud**. La 1900, ales membru în secţiunea școlară a „Asociațiunii” din Sibiu. Scrieri: „Dogmatica ortodoxă”, Sibiu, 1899; „Educaţiunea și instrucţiunea în gimnas” și „Concentraţiunea în învăţământul secundar”, în raportul gimnaziului din Năsăud; „Retorica şi carte de cetire”, 1896; „Propedeutica filosofică” pentru învăţământul secundar (Psichologia şi Logica), 1899-1900”[73].

1848: „La 30 sept. 1848, borşenii lui Popa Lupu rup emblemele ungare de pe primărie şi alungă jandarmii din comună, precum şi pe comisarul Ludovic Jura, încredinţat cu recrutarea celor 23 moiscieni şi a celor 58 borşeni. La aceasta, pleacă la **Borşa**, pentru restabilirea ordinii, o companie de soldaţi unguri din **Teceu**, în frunte cu pretorele Vasile Mihalca şi cu Ioan Săpânţanu, preşedintele curţii marţiale, împuterniciți de a recurge la toate mijloacele de

[72] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 248, 249
[73] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 618

represalii. Aici însă au fost întâmpinați de 1.000 borşeni înarmaţi cu furci, securi, coase şi pari. Conducătorii borşenilor arătară lui Mihalca un document, semnat de acolonelul Urban şi de doi ofițeri din graniță, prin care se adeverea că ei au depus deja jurământul pe împărat. Încercările de a amăgi pe revoltați cu declaraţa că şi ei sunt prieteni cu împăratul, precum şi arătarea vulturului cu două capete, din partea ofiţerilor unguri, au dat greş. În cele din urmă, Mihalca, împreună cu soldaţii, a fost silit să se retragă la **Vişeu**. / A doua zi, **Borşa** a fost ocupata de căpitanul Binder, însoțit de 60 grăniceri români. La apelul său, plecară la **Năsăud** 300 de borşeni, pentru a se înrola sub steagul împăratului. În curând, au sosit la **Vişeu**, pentru întărire, 1.526 de ostaşi unguri, din care 600 erau din oraşele regeşti, iar 926 din comitatul Sabolci. Auzind despre aceasta, borşenii au scris lui G. Mihaly că sunt gata să se supună, dar numai cu condiţia să nu fie obligaţi să-şi calce jurământul dat împăratului şi nici să fie recrutați în armata lui Kossuth. Totuşi, la 28 octombrie, ora 14, în faţa forței superioare, **Borşa a capitulat**. Autoritățile au alcătuit aici o tabără de concentrare, unde au adunat toate elementele mai periculoase din regiune. În răstimp, sosind ordin din partea lui Mihaly, ca față de români să se procedeze numai cu blândeţe şi cu vorba bună, românii de pe valea Vişeului n-au mai fost obligați să se înroleze în armata revoluţionară. / La începutul lui octombrie, au coborât la **Săcel** 130 de grăniceri români şi, la chemarea lor, au plecat la **Năsăud** sute de ţărani de pe Iza, ca să depună jurământul de credință față de împărat. La câteva zile, sosi pretorele Mihalca, însoțit de armată şi, găsind la **Săcel** 400 de țărani gata de plecare în Ardeal, a reuşit să-i împrăştie la vetrele lor. Tot atunci a luat măsuri pentru paza trecătorilor, anun-

ținând pedepse aspre pentru cei care vor îndrăzni să treacă granița. Totuşi, spiritele nu s-au liniştit şi trecerile peste graniță au continuat fără întrerupere. Ba, mai mult, poporul din **Dragomireşti** a spart capul notarului Iosif Balea, pentru că a îndrăznit să propage ideile lui Kossuth, iar în **Ieud**, la protestul lui Chindriş Ionaş, poporul a refuzat să contribuie cu ceva pentru recruți.

Pentru restabilirea ordinii, a fost trimis comandantul Várady, în fruntea batalionului său, cu care, la 7 decembrie, ocupă **Bârsana**, **Strâmtura**, **Rozavlea** şi **Şieul**. Din Șieu el scria Comitatului că săcelenii sunt mai răi decât borşenii şi cerea să i se admită distingerea satului şi împrăştierea populaţiei sale. Cererea însă nu i s-a aprobat, deoarece, pe lângă opreliştea dată de Mihaly, a mai trimis vorbă şi maiorul Urban, că, dacă se va atinge cineva de viaţa şi avutul ţăranilor români, credincioşii împăratului, va năvăli cu toate forţele ce dispune în Maramureş şi pe unde va trece nu va rămânea piatră pe piatră. Ca urmare, Várady s-a mulțumit să ocupe **Ieudul**, **Cuhea**, **Dragomireștii** şi **Săliştea**, iar la 13 decembrie ocupă şi **Săcelul**, distrugând totodată drumul ce lega **Dragomireştii** de **Telciu**. În Săcel încă s-a înfiinţat o tabără de concentrare, după modelul celei din Borşa. / Pe Mara şi Cosău, capii tulburărilor erau primarul Berinde Grigore din **Budeşti** şi fruntaşul Pop Andraş al lui Toader din **Giuleşti**, care, însoțiți de mai mulți măreni, au fost personal la **Năsăud** pentru depunerea jurământului de credință față de împărat. După restabilirea ordinii pe Iza şi Vişeu şi după ce intervenţia personală a vicarului Anderco a fost primită cu huiduieli, populaţia de pe Mara şi Cosău a fost silită să se supună în fața forței superioare a armatei, care a înființat, la **Budeşti**, o tabără de concentrare. La 5 decembrie, se

semnalează tulburări la **Petrova** şi autorităţile iau măsuri ca revoltaţii să fie opriţi pe dealul Herca, ca nu cumva, uniţi cu cei din **Rona de Jos**, să atace **Sighetul**. Nemulţumiri şi tulburări au izbucnit chiar şi în sânul populaţiei din **Sighet**, care, într-o noapte, a încercat să dezarmeze pe cei 1.500 de ostaşi, încredinţaţi cu paza oraşului. După aceasta, tulburările au încetat de tot, iar populaţia a fost lăsată în pace, cu excepţia celor adunați în taberele de concentrare, care au rămas acolo până la sfârşitul revoluţiei. Maramureşenii au luptat numai alături de împărat şi sub steaguri proprii. Un astfel de steag a adus acasă de pe câmpul de luptă şi bunicul meu, Gavrilă Filipciuc, care era stegarul imperialiştilor de pe **Vişeu**. Steagul a fost ros de şoareci, fiind păstrat în cămara cu alimente, însă ruda steagului a fost împodobită cu steagul tricolor al sfatului național român din Petrova”[74].

1848: „Este în **Deşiu**, la şcoala civilă, un învățător ungur reformat, care scrise „Istoria bisericii evanghelice reformate din Deşiu, în legătură cu întâmplările mai însemnate ale orașului. Scrisă de Iosif Kádár, în **Dej**, cu tiparul lui Demeter și Kis, în 1882”. Despre acest Kádár s-a făcut amintire într-unul din numerele anului trecut ale „Gazetei Transilvaniei”, arătându-se evident cum ştie întortoca adevărul istoric față de români. / Acum, voinicosul dascăl mai editează şi „Istoria municipiului Solnocul interior şi al Dobócei, din 1848 şi 1849” (Belsó Szolnok és Doboka megye története 1848-1849, irta Kadár Iozsef 1890). / În această broșură, la pag. 96, scrie dl Kadár: „Tot atunci (adică în toamna anului 1848) au năvălit mogoşmortenii şi şireganii, cu cei din comunele învecinate, asupra curtilor

[74] Filipaşcu, Dr. Al., *Descriere întâmplărilor Revoluţiei din anul 1848-1849*, în *Transilvania*, Anul 74, nr. 1, Sibiu 1943, pp. 161-163

lui Iosif Földvári din **Chiuza** şi **Şireag**, pe care le-au jefuit cu desăvârșire, făcând o pagubă de peste 20,000 florini". / Deşi, pe atunci, adică în toamna anului 1848, eu eram numai de 9 ani, totuși pot să spun că tatăl meu, Mihăilă Mureșan, era antiste comunal, la care a venit Petru Rebreanu Mondeanul din **Mogosmort**, tocmai pe când tatăl meu își acoperea cu trestie o șură, şi l-a chemat să meargă cu mogoşmortenii la jaf, însă nu în **Chiuza**, ci la **Nimigia ungurească**, la Földvári Samuel, dar tatăl meu n-a mers şi nici pe şiregani nu i-a lăsat să meargă, şi aşa n-a fostă nimeni din **Şireag**, ci mogoşmortenii, pe cum spun bătrânii să fi fost la **Chiuza** și poate şi la **Nimigia ungurească**.

În revoluţiune, frate-meu Toder a fost soldat la unguri, de unde numai după venirea muscalului a scăpată. Când au năvălită ungurii pe teritoriul fostului al II-lea regiment românesc de graniță, se aflau, din miliția română, vreo două companii la noi, în **Şireag**. Îmi aduc aminte că vreo câţiva subofiţeri, care erau încortelaţi la noi, toată noaptea şi-au petrecut cu surorile şi amantele lor de la **Tiva Mare**, la sunetul unui fluier. După miezul nopții, sosi vestea de la **Chiuza**, cum că pe ofiţerul comandant de acolo, înşelându-l ungurii cu prietenia şi ducându-l până la **Beclean**, acolo l-au tăiat în bucăţi. Îndată s-au gătit de bătaie şi, în zorii zilei următoare, au reterat către **Năsăud**, iar ungurii, în număr de mai multe mii, sub conducerea lui Bem, după un mic atac şi rezistenţa suportată, cu două tunuri ale preotului Vertic cel bătrân, intrară, pe la orele 9, dimineaţa, în **Mocod**, unde aprinseră două case, iar spre seară, intrară în Năsăud, unde aprinseră institutul militar de acolo. / La atacul de pe dealul Mocodului, de unde românii dau cu tunurile către **Peatra** şi împuşcau mereu mulţi unguri, au fost nimiciți în strâmtoarea de sub cărămidă, unde, în sus,

era stâncă şi jos apa Someşului, iar drumul era blocat. Morţii însă au fost aruncaţi în apă, pentru ca să nu se ştie pierderea suferită.

Doi husari unguri l-au legat pe Petrea Mondreanul cu lanţuri de grumaz şi aşa hărţuindu-l încoace şi încolo, l-au dus în temniță, la **Beclean**, de unde cum a scăpat nu ştiu. / Nu e adevărat dară că şireganii, decât care oameni mai blânzi nu sunt în împrejurime, să fi luat parte la **jaful din Chiuza**. Dacă ar fi luat parte la acel jaf, ar fi fost trași la răspundere din partea lui Földvári Iozsef, Földvàri Samuel şi tatăl lor. Földvári Farkas, care era, pe atunci, consilier guvernial şi om puternic, precum au fostă trași la răspundere şi mogosmortenii. De altmintrelea, Földvári necum să aibă curte, dar n-a avută nici o palmă de loc în **Şireag**. / Földváreştii erau nişte oameni forte violenţi. Pe Condrate Ilişiu, fătul din Şireag, după ce deveniră ungurii stăpâni, Földvári Samuel îl bătu de moarte, dându-i 60 de bâte, din cauză că bietul om strigă, odată, după el, pe când acesta trecea călare prin Șireag, cuvântulă „prindeți-l”. Tot acest Földvári Samuel a cuprins, cu puterea, o parte din hotarul Șireagului, anume 18 jugăre din păşunat, iar Földvári Jozsef cuprinse vreo 9 jugăre de pământ, pe care însă neputându-l ţine, le-a vândut, cu 200 florini, lui Ioan Rebreanu din **Mogosmort**. De altmintrelea, acest loc încă şi acum este în proces. Földvári Samuel îşi ţinea curtea poate numai din pedepse; vita care ajungea în curtea lui nu putea fi liberată, fără 5 florini. Ionul Iftiniei Drágan din **Mintiul român** şi-a şi răzbunat, odată, asupra lui Földvári Samuel, căci, trecând acesta călare peste o holdă a lui, l-a dus în ogradă, cu cal, cu tot, şi nu l-a lăsat, până nu a plătit o pedeapsă de 15 florini. Cam prin anul 1858, cuprinse Földvári Samuel şi un drum, ce duce la **Mintiul românesc**,

către o grădină a sa. Un izraelit făcu la **Şireag** o moară, în care îşi băgă toată averea. Földvári Iozsef, după ce moara începu să umble, îi tăie stavilele şi scutul, şi-l lipsi astfel pe evreu de întreagă averea.

Sub astfel de împrejurări, ce mai mirare ar fi, dacă şi românii mogoşmorteni s-au aflat îndemnați a reîntoarce împrumutul în a mia măsură față cu aceşti tirani mici, faţă cu care şi providenţa dumnezeiască şi-a arătată neîndurarea sa, căci Földvári Samuel, fiind necăsătorit și fără erezi, pieri în holera din 1872. Földvári Iozsef, după ce şi-a ambiţionat pe fiul său Földvári Iános, făcându-l, prin corumperi, deputat, a nebunit, umbla dezsbrăcat și desculț, până ce, în urmă, a murit, iar bunurile de la **Chiuza** şi **Nimigea ungurească** le-au luată creditorii cu doba. Văduva lui Földvári Iozsef, conte Haller Klara, împreună cu Földvári Iános, luară lumea-n cap, dispărând de pe aici. / Astfel, astăzi, chiuzenii şi nimigenii unguri și români pot răsufla mai liber”[75].

1848: „Locotenent-colonel Urban, catehet şcolar, Anchidim Pop. / În 10 iulie, s-a ţinut, în **Năsăud**, sfatul deputaţilor grăniceri, 2 din fiecare comună. Din **Nepos**: Crăciun şi cantorul Tofan. / În 23 iulie, a plecat, la ordin înalt, batalionul I la Ungaria. / În 20 septembrie, colonelul baron Iovich a plecat la Cernăuţi şi nu s-a mai întors altul, comanda a luat-o locotenent-colonelul Urban. / În septembrie, au plecat la Viena, la Majestatea Sa, adjutantul locotenent Luchi şi învăţătorul Naşcu, cu punctele statorite în sfatul grăniceresc. / Tot în septembrie, au fost trimişi la Viena, la Majestatea Sa, ca deputaţi ai comunelor grănicereşti, sergentul Gabriel Pop din **Feldru** şi învăţătorul

[75] Mureşan-Şireganul, Petre, *Ceva din 1848*, în *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIII, nr. 165, Braşov 1890, pp. 1, 2

„trivial" Flore (Porcius) din **Rodna**, cu unele hotărâri şi jalbe. / În septembrie, holeră. / Cu 1 octombrie, s-a creat al 3-lea batalion. / În 11 şi 12 octombrie au plecat şi batalioanele 2 şi 3 împotriva duşmanilor maghiari, cu care, sub comanda locotenent-colonelului Urban, s-au ciocnit în lupte, în Ardeal"[76].

1849: „În 1848 şi 1849, a început revoluţia în Ardeal şi Ungaria. Rebelii maghiari au cucerit întreg Ardealul şi, în urma luptei de la **Bârgău**, trupele împărăteşti retirară, la începutul anului 1849, la Galiţia, iar maghiarii se aşezară aici, în ţinut, de unde fură scoşi numai în 22 iunie, prin coloana rusească, după lupta dintre **Feldru** şi **Ilva mică**, cu care prilej rebelii aprinseră o parte din comunele **Feldru**, **Rebrişoara** şi **Năsăud**. / Din 22 iunie, până în octombrie, caporalul Crăciun a fost dispus, de comandantul interimar al regimentului, căpitanul Mihailaş, să conducă afacerile companiei 8. / În 1 noiembrie, prelua comanda companiilor 7 şi 8 sublocotenentul Zacharias, până în **martie 1851, când se desfiinţa regimentul**, cu ajutorul lui Basil Crăciun, numit, cu 1 iulie 1850, sergent"[77].

1848-1849: „**Cronica evenimentelor** din anii 1848-1849, scrisă de protopopul greco-ortodox Ştefan Branea din comuna **Maierău**… Ministerul au poruncit, după hotărârea Dietei din Pesta, să se conscrie tineretul pentru recrutare, de la 19, până 23 ani. Aceasta s-a și săvârșit, prin mai multe comisii rânduite, afară de multe locuri, unde s-au împotrivit satele, pentru că nu au crezut a fi cu porunca împăratului. Așa sa întâmplat la **Lona**, lângă

[76] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 251, 252
[77] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 252

Arieş, n-au vrut să sufere comisia în sat, până nu va arăta pecetea cu pajura împărătească. În urma căreia, fişpanul Torockoi Mikloș (tiran) a sculat execuţie militărească pe oameni, i-au pușcat, ca vreo 20 au murit, mai mulți s-au ciungărit și așa au intrat în triumf în sat. Frumos lucru, adevărată frățietate. Se pare, române, că ție ţi-au rămas, din moși de strămoși, statornicia, tu mai bine de 1700 ani, de când ești aicea, ai ştiut răbda, dar ţi-ai şi răsplătit şi-ţi vei mai răsplăti încă, că-i vechi proverbul „Ţine minte!“… / Acum, de mai curând, în **Vaşarheiu** s-au făcut nelegiuită tulburare. Voluntarii (önkéntesek) s-au dus la bolta lui Fogarasi Dimitrie, român, i-au jefuit-o de toate. Pe el l-au bătut groaznic și l-au băgat şi în aret. Pricina nu-i nimica, urma va alege ce pohibă vor mai pune, că acum au vreme. / N-a fost destul aceasta, s-au dus la amândoi protopopii româneşti, i-au jefuit, le-au spart ferestrele, abia ca prin pene au scăpat, ba bietul Partenie Trombitaș protopopul neunit, cu simţire adevărat românească, cu zilele amare, a alergat, noaptea, până la **Sângeorz**, şi, de acolo, până la **Reghin**. Câte scorniri, că se scoală românii asupra ungurilor, numai să vezi bieții români numai aşteaptă asupra lor croita primejdie, ci tot și românii nu se uită numai cu gura căscată ci se grijesc cu bărbăţie. / S-a vestit că regimentul din Năsăud primeşte pe românii care vreau a lua arme și a jura credință Înaltului Împăratul Ferdinand I-ul. Numai cât s-a auzit, prins-au a curge românii din toate varmeghiile, din toate satele, la **Monor** şi **Năsăud**. Acolo au jurat, apoi i-au trimis acasă, ca să fie în pace, căci, cât de curând, nu le va mai porunci varmeghia, ci vor fi şi ei cătane ca grănicerii. Ba, din **Maerău**, și ungurii s-au dus și au jurat frăție cu românii, sub un steag galben și negru. Ce va mai fi dintr-aceasta, urma va alege, destul că-i mare

mișcare. Eu am dat aceasta în organul (gazeta) de la Blaj”[78].

1849: „Camera Reprezentanților a ținut prima sesiune la Debrețin, pe 9 ianuarie. Kossuth a raportat despre situația militară, iar partea cea mai strălucitoare a raportului său a fost cea în care s-a ocupat de succesele operaționale ale generalului Bem… / eforturile de război ale generalului Bem capătă o importanță deosebită, datorită faptului că Parlamentul este aici, dar guvernul nu se poate baza doar pe el și, în orice caz, va lua măsuri, dacă împrejurările o cer, ca forța auxiliară pentru întărirea armatei sale și apărarea acelei provincii să fie eficiente. Ultima sa scrisoare, pe care am primit-o, vorbeşte despre **Bistriţa** (Beszterce), oraş pe care l-a ocupat împreună cu **Năsăudul** (Naszód), cuibul rebeliunii Oláhilor, la 2 ianuarie, și trebuie să menționez, cu un respect deosebit, că până acum obișnuia să spună dinainte în ce zi, la care oră aveau să se împlinească toate previziunile sale. A scris că pe 20 decembrie va ocupa Clujul, iar pe 29 a scris că va ocupa Bistriţa (Beszterce) și Năsăudul (Nasód) pe 2 ianuarie, așa că toate planurile i-au fost îndeplinite punct cu punct”.

La **Bistriţa**, armata a trebuit să se odihnească, o vreme, căci a făcut călătoria de la Cluj, până aici, într-un singur marş. În frigul de 20 de grade, soldații au dormit, de două ori, sub cerul liber, au purtat două bătălii și au lua o masă caldă doar o dată pe zi. Muniția s-a terminat și ea. În Bistriţa, armata a rămas doar pentru odihnă, şi, între timp, trupele își reparau îmbrăcăminte, își puneau armele în ordine, strângeau ostaşi din jurul Bistriţei, aşteptând sosi-rea muniției. Apoi generalul Bem l-a numit pe colonelul Bem

[78] *Ţara Bârsei*, Anul VI, nr. 6, Braşov 1934, p. 555, 556

Riczkó comandant al Bistriţei-Năsăud, lăsându-i la dispoziţie batalion de infanterie Sándor, o divizie de husari din Coburg (Koburghussars) și câteva tunuri, și a continuat marşul cu armata sa spre **Tihuţa** (Tihuca). Acesta a fost locul unde armata imperială unită s-a pregătit pentru o bătălie finală, înainte de a părăsi Transilvania”[79].

1852: „Comisar în **Năsăud**, von Kramer, subcomisar Svertetzky, în **Rodna**: Man, consilier (ajutor) în **Năsăud**: Fischer, medic: Borsitzky. / În 1 august, Împăratul Franz Iosif a venit, din **Sibiu**. la **Bistriţa**, şi, de aici, imediat a plecat spre **Cluj**. / În 1 octombrie, Ion Crăciun, fiul lui Basil, a fost numit diurnist la comanda districtului”[80].

1853: „Comandantt al districtului, colonelul Anton (Szabo), a fost înlocuit, îndată, prin locotenent-colonelul Flügeli. Comisarul Kromer a fost mutat, de la **Năsăud**, la **Bistriţa**, în locul lui a fost numit C. Frabricius”[81].

1872: „**O reprivire peste câțiva ani ai districtului Năsăud**, în 1872. Din manuscriptele lui Joachim Mureşian, fost advocat în Năsăud. / Prin ce metamorfoze trecu cauza deputaţiunii, până către capătul lui noiembrie 1860, vor şti cei ce au fost acasă. Destul că, într-o seară, soseşte la Pesta Vasiliu Naşcu, arhiva vie de memorie în cauzele grănicereşti, şi aduce cu sine o pereche de desagi plini de scrisori şi mai vechi, și mai noi, şi împărtăşeşte ştirea cum că, în locul Petri şi Flămând, au trecut către Viena căpitanii pensionaţi provizoriu Ioan Purceilă şi Georgiu Lica. / În

[79] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

[80] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 252

[81] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 252

vreo două zile şi două nopţi, cât petrecu Naşcu în Pesta, se tocmiră scrisorile şi se făcură primele liniamente la suplica către Maiestate. / Din scrisori și mai ales dintr-un fragment al auditorului Iosif Schottl și a pretorelui Stocnera, se văzu că toată proprietatea grănicerilor era trasă la îndoială, după principiile că pământul grănicerilor e feudă militară sau pământ cătănesc, pentru a cărui uzufruct sau folosire grănicerii au făcut servicii militare, până când i-a plăcut domnitorului, ca domn de războel (Kriegaherr) şi, prin urmare, şi ca domn de pământ, reprezentat pria organele erarului militar.

Aşa sta cauza la începutul lunii lui decembrie 1860, că grănicerul nu călca sigur nici pe pământul erezit de la străbuni şi fondurile făcute din sudoarea lui erau în administraţiunea organelor erariului (împărăţiei – n. n.), fără ca adevărații proprietari, adică grănicerii, să poată trage din ele vreun folos de un crucer şi fără să le fie iertat a visa că vor pune mâna cândva pe ele. / Ce era, dară, mai înflăcărător pentru un jurist tânăr, și anume pentru unicul jurist grănicer de la **Năsăud** şi, de altminteri, devotat cu totul interesului conaţionalilor săi, decât a se orienta îndată şi a pune fundamentul la dezlegarea pe bază de drept a cauzei grănicerilor? / Întâlnindu-se membrii deputaţiunii, în Viena, aveau acum două misiuni, una în cauza cea mare a naţiunii, iar cealaltă, cauza grănicerilor. / În cauza naţiunii, era adunată o deputaţiune de 22 membri, din toate părţile Ardealului, dintre care însă numai 16 subscriseră petiţiunea la Maiestate, din 10 decemvrie 1860, compunere a lui Vincenţiu Babeş, care poseda cea mai mare încredere a însufleţitului român, mitropolitul Alexandru Şuluţiu, şi scrisă de Ioan Purceilă, rezolutul căpitan, născut în **Borgo-Prund**. / Rezultatul acestei cereri, sprijinite de acasă şi de

episcopul Andreiu Şaguna, a fost conferinţa naţională din 1861 şi cea de la **Alba-Iulia**, iar în consecinţele ei, congresul naţional din **Sibiu** şi dieta din Sibiu din 1863-1864. Acea suplică, neprimind-o deputaţiunea ca atare, o a predat-o mitropolitul Şuluţiu, cu arhimandritul Ioan Popazu la Majestate. / După această excursiune, să revenim iarăşi la obiect. Grănicerii încă-şi deteră suplica lor din 10 decemvrie 1860 şi o deteră în audiența din 13 decemvrie 1860. Toţi patru deputații erau însufleţiţi de cele mai curate simţăminte pentru cauză, fără nici un interes privat mai departe; şi anume: Vasiliu Naşcu, ca cunoscător de cursul istoric al cauzei, Ioachim Mureşianu, ca cunoscător de drepturi, descoperitor al bazelor juridice pentru cauză şi compunător al suplicii, care e fundamentul întregii proceduri, mai târzie în această cauză, iar Ioan Purceilă, ca purtător de cuvânt la Maiestate, precum şi Georgiu Lica, ca sprijinitor cu persoana şi autoritatea sa militară, cu care a spus Majestății Sale, cum că deputaţiunea are însărcinarea de acasă de a nu se întoarce fără de prea înalta rezoluţiune, căci aşa era zis în suplica de către compunătorul ei. / Din momentul subaşternerii suplicii, deputaţiunea cugeta, acum, că ce va fi atunci când suplica va avea rezultatul dorit?

Fiindcă ţinutul fostului al doilea regiment de margine era împărţit între pretorele din **Rodna**, **Năsăud**, **Borgo-Prund** şi **Şieul-mare**, deputaţiunea se consultă între sine, la iniţiativa lui Ioan Purceilă, care căpătase scrisoare de acasă, de la Vasiliu Buzdug, şi subşternu la cancelarul de atunci, baronul Kemény, suplica din 30 decemvrie 1860, în care ceru ca ţinutul fostului teritor militar, a cărui ştab era odinioară în **Năsăud**, cu ocaziunea restatoririi vechilor comitate, să se readune laolaltă, sub **numirea de**

district al Năsăudului. / Kemény consideră această cerere, în propunerea sa la Majestate din 24 martie 1861, însă cu părerea ca să nu se constituie într-o jurisdicţiune, pentru că nu ar fi bine a da atâta putere de autonomie politică unui popor dedat la arme şi vecin cu fraţii lor din Moldova şi Bucovina, la confiniile Ardealului, / Arhiducele Rainer prezentă aceasta propunere prea umilită şi puse „vidi" pe ea, tot în aceeași zi, informă însă mai bine pe Majestate! / Deputaţiunea însărcinase pe Naşcu a rămânea singur, spre solicitarea cauzei, ca să nu se facă mari spese comitenţilor, să rămână consecvent afirmării sale, că fără rezultat nu are ce căuta acasă"[82]. /

„Naşcu perseveră şi, cu puterea convingerii sale celei neînfrângibile, nu s-a obosit a insista pe la arhiducele Rainer, ministru-preşedinte, acel bărbat de stat pe care îl adoară grănicerii cei pricepători ca pe salvatorul lor din braţele nesiguranţei de mai înainte, nu s-a obosit Naşcu nici a umbla pe la ministrul de stat Schmerling şi alţii, până când: / **1)**, se înfiinţă districtul. / **2)**. Se denumi căpitanul suprem, pentru care încă avea multe piedici de a delătura, deoarece erau mulţi candidaţi, însă, din consideraţiuni ca nu cumva prin unul care a servit sub graniță sau sub sistema dinainte de 1860, adică sub nemţi, să continue cu folosirea limbii germane în district, el, din iniţiativa şi în conțelegere cu con-deputatul şi jurisconsultul său, recomandă pe căpitanul de astăzi (1872) ca pe unul care fusese avocat înainte de revoluţiune și ca *jurium inspector* al bunurilor baronului Josika, posedea şi avere şi avea şi persoană arătătoare, nu ştia nemţeşte nici o boabă şi ungureşte nu avea cui scrie, ca așa să fie silit a scrie româneşte. / Mai

[82] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXX, nr. 241, Braşov 1907, p. 1

era, la aceasta, şi scopul de a da nemţilor o lecţiune, arătând că grănicerii întru atâta erau de asupriţi, în drepturile lor, sub sistemul trecut, încât, în contrazicerea cea mai flagrantă cu trecutul lor, din 1848 îşi descopăr dorinţa de a căpăta de căpitan districtual pe cel mai mare rebel român din Ardeal, despre care se zice că a asistat în decretarea detronării Majestăţii Sale Francisc Iosif, în Dobriţin, şi a fost, ca comisar al lui Kosuth, prin districtul militar al Năsăudului, până la preotul Lica, din **Sângeorgiu**. / **3)**, Şi rezultatul final al deputaţiunii l-a aşteptat Naşcu în Viena, şi anume: / **a)**, Înaltul bilet de mână al Majestăţii Sale din 27 august 1861, în care se eliberă pământul grănicerilor de urmările principiului de uzurfruct militar, şi, ca consecinţă **b)**, Primirea prevenţelor din dreptul de cârciumărit din comunităţile văii Rodnei şi **Nuşfalău**, **Sântioana**, fără nici o sarcină nouă şi fără speze, apoi **c)**, rezolvarea punerii în curent a intereselor din fondurile şcolastice comunale şi a stipendiilor din fondul de montur, **d)**, statornicirea principiului că şi până la definitiva dezlegare a tuturor referinţelor ce provin din această rezolvare a cauzei, rămasă de la sistema militară de mai înainte, grănicerii să rămână, şi pe viitor, în neştirbită folosinţă a tuturor drepturilor şi beneficiilor ce le avură sub graniţă şi, prin urmare, şi în folosinţa **munţilor revendicaţi în anul 1769**. / În anul **1862**, veni comisiunea regulatoare de posesiune. / Unii din învățații districtului **Năsăud**, care, după căderea sistemei lui Bach, se întoarseră acasă, ca ciorile la o bucată bună, începură, în loc de a-şi căuta de drepturile sale, a se învrăjbi cu comisiunea și exoperară atâta, că mai toate deciziunile ei erau unilaterale, compuse fără ascultarea grănicerilor şi spre paguba acestora, iar jurisconsulţilor, care nu au călcat pragul unei şcoli superioare de ştiinţă, li se deschise un izvor

de bun venit pentru recursele ce le făceau în contra deciziunilor comisiunii regulatoare, ba le câştiga încă şi ieftinul martiriu, plătit încă cu bani, de umblară pedepsiţi pentru scrisoare necuviincioasă… /

În anul **1863**, se deschise dieta din **Sibiu**. Ştim ce rezultate avură consultările ei… / Am aflat de bine a publica acest manuscris, aceste însemnări de valoare istorică, rămase între hârtiile fericitului Ioachim Mureşianu, a căruia competenţă şi bună orientare în afacerile grănicereşti nu o va trage nimeni la îndoială, fiindcă am aflat că unii conducători de pe la **Năsăud**, din generaţia tânără, nici idee nu au cât s-au luptat bătrânii, până ce au izbutit a recâștiga averile grănicerești, din ale căror venituri s-au ajutat şi se ajută o mulţime de tineri români la studii și se susţin institutele de învăţământ înfiinţate de înaintași”[83].

1873: „Banca „Aurora” se numără printre cele mai vechi instituţii de credit din istoria modernă a României, cu capital exclusiv românesc, **înfiinţată în 1873**, după banca „Albina” din **Sibiu** (**1872**), e adevărat, ca societate de credit cooperatistă, ce a reuşit să activeze şi să reziste, timp de 75 de ani, tuturor încercărilor parcurse de sistemul de credit naţional privat. Abordarea istoricului acesteia între anii 1873-1923, într-o sintetică monografie jubiliară, semnată de către profesorul universitar filolog Nicolae Drăganu, membru al Consiliului de Administraţie al băncii, la care s-au adăugat consemnările nuanţate şi inedite, din 1939, ale economistului Gheorghe Dragoş, specialist în istoria cooperaţiei, și ale cărturarului năsăudean Iuliu Moisil, din 1936, ambele referințe privind începuturile activității societății de credit cooperatiste „Aurora”, ce au

[83] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXX, nr. 243, Braşov 1907, pp. 1, 2

încheiat, pentru o lungă perioadă de timp, investigaţiile menite să urmărească evoluţia sa ulterioară, până în anul 1948. Mai recent, o prezentare succintă, cu precădere a dezvoltării economico-financiare, în perioada interbelică (1919-1940), a căutat să suplimenteze cercetările autorilor menţionaţi, rămânând, ca o deschisă invitaţie, abordarea istoriei sale pe ultimul segment al funcţionării sale, fără a avea, în această fază, pretenția unei întregitoare şi exhaustive cercetări, ce ar presupune, desigur, conceperea unei noi şi mai cuprinzătoare sinteze monografice"[84].

„Societatea de împrumut si păstrare „Aurora", care îşi începuse activitatea din 22 noiembrie 1873, având deja un rival, prin întemeierea, încă din 5 mai 1873, a **Reuniunii de credit, anticipaţiuni şi păstrare din Năsăud**, care, datorită evoluţiei sale mult mai modeste şi, ulterior, a lichidării juridice din anul 1885, nu a mai fost consemnată de către specialiştii istoriei economice și financiare, deşi, în epocă, şi acest experiment economic reprezenta, în societatea românească ardeleană, un eveniment însemnat. Din adnotările lui Iuliu Moisil, din 1936, şi documentele arhivistice păstrate de la ambele instituţii de credit năsăudean, se desprind însă concluzii surprinzătoare şi elocvente pentru eforturile elitelor naţionale, dornice de impulsionarea activităţilor economice moderne, cât şi unele trăsături socio-economice specifice fostei zone grănicerești năsăudene. Amintim că, în ţinutul grăniceresc al celor 44 de comune, iobăgia a fost desființată, în schimbul executării de către populația adultă bărbătească a atribuţiilor de pază a graniței din nord-estul Transilvaniei, încă din anii 1762-

[84] Dobrescu, Vasile; Tătar-Dan, Maria, *Un deceniu din istoria Băncii „Aurora" Năsăud*, în *Revista Română de Istorie Economică*, tomul III, Cluj-Napoca 2024, p. 251

1764, situație care a creat un climat socio-economic mai favorabil activităţilor economice private, decât în celelalte zone ale Transilvaniei, pe lângă dezvoltarea unor legături de solidaritate şi cooperare între locuitorii fostelor comune grănicereşti. Aceste conjuncturi şi situaţii propice au contribuit la crearea unor comunităţi de avere, destinate scopurilor economice, culturale şi spirituale, ce au ridicat nivelul de educaţie şi starea economică a locuitorilor zonei şi au permis, printre altele, înființarea și întreținerea unui gimnaziu confesional și a școlilor primare din fiecare localitate fostă grănicerească, a unui fond de burse pentru elevi şi viitori studenţi şi, desigur, a unor instituţii de credit. Pe lângă cele menţionate din **Năsăud**, în anii următori, până în 1885, au luat ființă cooperative de credit în localităţile **Feldru**, **Ilva Mare**, **Rodna**, **Prundu Bârgăului**"[85].

1878: „Florentin Luchi, fost căpitan c. r., fost pretor şi, mai în urmă, vice-căpitan, a repausat în Năsăud, în etate de 70 ani. Rămăşiţele-i pământeşti s-au transportat însă la comuna **Feldru**, locul său natal"[86]. / „Primul set de asemenea mărturii documentare (despre revoluția din 1848-1849 – n. n.), îl datorăm lui Leontin Luchi. Născut în **Feldru,** în anul 1809, a trecut prin Școala Militară de la **Năsăud** și a participat, ca „lecman / locotenent în Regimentul de graniță de la Năsăud, la campaniile militare ale regimentului din anii 1848-1849. / Dovedind certe calități de consemnare a faptelor și întâmplărilor, la care a participat, Luchi le-a lăsat posterității sub forma unor scrisori, adresate unor cunoscuți sau foști tovarăși de arme. / Primele două scrisori, contemporane cu evenimentele la care se referă, adresate, de către Leontin Luchi, din Cernăuţi, în lunile iunie-iulie

[85] Ibidem, p. 252
[86] *Observatorul*, Anul II, nr. 88, Sibiu 1879, p. 353

1849, lui Alexandru Savu, la Iași, descriu, întâi, operațiile militare în derulare, începând de la Vatra-Dornei, trecând prin pasul Tihuţa, Valea Bârgăului, pregătirile insurgenților maghiari pentru rezistență, la **Prundu-Bârgăului**, a doua, operațiunile de pe Valea Someșului, devastarea localităților **Feldru**, **Rebrișoara**, **Năsăud**, **Salva**… / Soarta a vrut ca autorul să trăiască pe viu consecinţele urmărilor incendierii localităţilor **Feldru**, **Rebrişoara** şi **Năsăud** de către maghiari în retragere. „Atunci, după propria consemnare, 170 de fumuri s-au nenorocit, 5 oameni au fost puşcati, alții răniți, mare nefericire". / Apoi, a îndurat suferinţele concentrărilor, „am fost lăgăriţi", se exprimă autorul, la Anieş, din sus de Viișoara şi Lechinţa"[87].

1878: „O festivitate dublă a serbat **Năsăudul** în zilele de 2 şi 3 ale lunii curente. Prima adunare generale a reuniunii învăţătorilor din fostul district al Năsăudului, a tractelor protopopeşti **Budacu** şi **Bistriţa**, numita reuniunea „Mariana", întru onoarea a cândva fericitului vicar şi dascăl Ion Marianu; şi prima sărbătoare latină, la Montpellier, la care geniul gintei latine din orient a fost recunoscut şi premiat de către surorile latine din occident, în persoana marelui nostru poet Vasile Alecsandri. / Reuniunea a ţinut patru şedinţe, care toate au fost bine frecventate de un număr însemnat de învăţători şi de oaspeţi. După deschiderea şedinţei prime, prin preşedintele ad hoc al reuniunii, prof. Mas. Pop, prin călduroşi termeni de salutare, se citesc statutele, aprobate de locurile competente, apoi s-a proces la constituirea definitiv. Rezultatul este următorul: preşedinte, prof. Mas. Pop; vice-preşedinte, Cosma Anca, secretari,

[87] Balog, Iosif Marin; Lumperdean, Ioan; Mádly, Loránd; Ţeicu, Dumitru, *Multiculturalism, identitate şi diversitate. Perspective istorice*, Editura MEGA, Cluj-Napoca 2015, pp. 257-259

Petru Tofan şi Iacob Pop junior; casar, Teod. Rotariu; controlor Gavrilă Morariu, membrii comitetului: Isidor Titieni, Iacob Pop, Ion Jarda, Ioan Drăganu, Michai Domide şi Ioan Miron. S-au mai ales de preşedinte onorar vicarul Gr. Moisil, iar de membru onorar, Basiliu Petri"[88].

1880: „În 15 ianuarie, petrecut-am la cele eterne pe mult regretatul domn Leo Popp, cezaro-regesc maior în pensie, care, după un morb scurt, aici în opidul (târguşorul) **Năsăud**, în sânul iubitei sale familii, şi-a dat nobilul său suflet în mâna Creatorului, în 13 ianuarie, în etate de 85 ani. Un număr însemnat de inteligenţă şi popor au asistat la ceremonialul funebral al prea demnului octogenar. / Rămăşiţele-i pământeşti se astrucară în cimiteriul greco-catolic din loc. Parastasul s-a celebrat în ambele biserici locale, în 19 ianuarie. / A descrie biografia demnului defunct mai pe larg ar cade în competenţa acelor domni care cunosc mai de aproape toate episoadele vieţii sale. / Încât mă putui informa de la unii domni binevoitori, mă voi încerca, pe scurt, a da o schiţă biografică din viaţa bine meritatului defunct. Lacunele, în interesul istoriei acestui district, se vor întregi la timpul său, prin cei competenţi.

Leo Popp c. r. maior, s-a născut, în anul 1796, în comuna **Feldru**, din districtul Năsăudului. Părintele său, Vasilie Popp, născut tot, aici, în comuna **Richisiu**, ca **cel dintâi ofiţer român**, respectiv căpitan în Regimentul al II-lea românesc de graniţă, cu locuinţa în **Feldru**. Leo, maiorul, au avut trei fraţi: Ioan, paroh şi asesor consistorial, apoi Matei şi Gabriel, ambii c. r. căpitani. / Fiul său, Leonida Popp, de prezent c. r. colonel şi comandant de brigadă în armata c. r., după mai multe alte fapte de arme, a participat,

[88] *Observatorul*, Anul I, nr. 49, Sibiu 1878, p. 3

în urmă, la expediţiunea din Bosnia, ca şef al statului major, în mod eminent şi a fost decorat pentru merite cu Ordinul Crucii de Fier clasa II.

Leo Popp fu asentat (recrutat) în anul 1812 şi, ca soldat grănicer, a participat, în campaniile din 1813, în războelul francez şi, în 1844, în Italia. În 1848-1849, a fost, cu un batalion de grăniceri, în Ungaria, unde avea să lupte cu greutăţi extraordinare, trecând prin diverse pericole de viaţă. Obosit de fatigele evenimentelor zgomotoase din acei ani, se retrase în comuna sa natală **Feldru**, unde îşi petrecu cea mai mare parte din restul zilelor sale. Aici lucră neîntrerupt pentru prosperarea şi ajutorarea poporului, pe toate căile; se înţelege, însă, că cea mai mare grijă o avea pentru poporul din comuna Feldru, pe care îl iubea mult. / Cu predilecţiune şi cu un zel demn de imitat se adopera ca să fie locuitorilor un model în purtarea economiei raţionale. Nenumăratele sale fapte de binefacere, arătate mai vârtos către poporul sărman şi asuprit, vor forma ornamentele cele mai frumoase din cununa meritelor sale. N-a fost bărbat sau femeie, om tânăr sau bătrân, care, cerându-i ajutorul, să nu fi primit cel puţin un consiliu sincer şi amicabil. Familiile numeroase, scoase din ghearele uşurărilor fără inimă; bolnavii şi oamenii sărmani, ajutaţi cu un interes şi grijă adevărat părintească, vor aminti, cu cea mai mare reverenţă, stima şi recunoştinţa numele lui. Lacrimile stoarse din ochii unui număr însemnat de locuitori de-ai comunei sale natale, care nu pregetară a asista la înmormântarea prea iubitului lor părinte binefăcător, fură argumente destul de învederate pentru durerea şi pierderea ce o

simţeau în inima lor. / Dea cerul mulţi asemenea bărbati bine meritaţi!”[89].

1885: „Decizia finală privind înfiinţarea unui cimitir comun, pentru toate confesiunile, a fost luată de administraţia comitatului Bistriţa-Năsăud în anul 1885. Ea a primit acceptul autorităţilor locale la 10 ianuarie 1886. În scopul acesta, a fost contractat un împrumut de 4.000 de florini, iar la terminarea amenajării noului cimitir a fost elaborat, la 22 noiembrie 1891, un statut, stabilindu-se şi taxele de înmormântare. Putem afirma că acest cimitir a putut fi deschis doar la **sfârşitul anului 1891**. În fapt, în acesta se vor face înhumări… doar de la sfârşitul anului 1894 – începutul anului 1895”[90].

1886: „**De la întrunirea Someşurilor**, 20 septemvrie 1886. Făcând subscrisul, în zilele acestea, o călătorie din **Deşiu**, până la **Năsăud**, mi-am însemnată următoarele lucruri, care cred că sunt demne a se şti de publicul românesc: / **1).** Aflându-mă în **Năsăud**, primulă lucru ce îmi zăcea la inimă îmi era să vizitez pe dl Corneliu Pop Păcurariu, fostul redactor al „Tribunei”, deţinut acolo în prinsoarea statului. Era după orele 10 şi jumătate, când, cu concesiunea judelui regal cercual, intrai la dânsul, care, de 3 luni, își face pedeapsa de un an, e tratat cuviincios, e singur în toată localitatea, alţi prizonieri nu sunt, chilia e cât o sală de mare, mobilierul cât se poate de simplu: un pat, câteva scaune şi o masă plină de ziare, între care şi „Românul” din Bucureşti, ale noastre ciscarpatine toate, câteva germane şi maghiare şi mai multe cărți. Spunându-i numele meu, m-a cunoscut îndată din scrierile mele

[89] *Observatorul*, Anul III, nr. 7, Sibiu 1880, p. 28

[90] Uilăcan, Iosif, *Cimitirele româneşti din Bistriţa, până la sfârşitul secolului al XIX.lea*, în *Revista Bistriţei*, XXIV, Bistriţa 2010, p. 368

ziaristice şi ca secretar al despărţământului XII al Asociaţiunii Transilvane. După o întrevorbire de trei sferturi de oră, despre diferite subiecte, i-am poftit pacienţă și statornicie şi mi-am luat rămasi bun, și el mi-a mulțămită de vizită.

2). Mi-a părut rău că n-am putută, cu astă ocaziune, vizita interiorul maestoasei biserici din **Năsăud**. Aci am a refera că şirul bisericilor de pe teritoriul din Năsăud, până la **Beclean**, se completează cu biserica română, ce se edifică acuma în comuna **Piatra**, pentru 3.800 florini. / Regiunea aceasta, în care, în timpul mai recent, de vreo 20 ani, încoace, s-au ridicat atâtea paladiuri ale creştinătăţii şi apărătoare ale naţionalităţii noastre, precum sunt în **Chiuza, Săsarm, Șireag, Mititei**, apoi **Minthiul român, Teure** şi **Braşfalău**, câştigă o nouă podoabă în **Peatră**.

3). Am aflat, cu întristare, cum că şcoala română greco-catolică din **Nimigia ungară**, unde elementul român e înjumătăţit, este contopită în cea de stat, ridicată mai în anii trecuţi. Cine portă vina, să spună autoritatea noastră şcolară superioară, dl Protopop Mihail Făgărăşanu! De trădători, ca în **Salva**, n-am auzit. Dar cum s-a întâmplat apunerea şcolii nimeni din loc nu mi-a ştiut spune starea adevărată a lucrului.

4). La ospăţul de căsătorie a dlui teolog absolut de **Gherla** Grigore Rusu, cu domnişoara Lucreția Mureșianu, fiica preotului din **Odorhei**, observai încă un corb alb, un filoromân, dl Tövisi Pál, teolog absolut de la **Dobriţin**, evanghelic reformat, din **Chiuza**, care ştie perfect limba română, a toasta şi a cânta cu o pronunțare clară. Dea Dumnezeu mai mulţi de aceștia, că atunci doară ne-am putea înţelege cu fraţii conlocuitori unguri. / Nu voi trece doar peste marginile modestiei, dacă voi aminti că, cu

această ocaziune, un tânăr membru din cler toastă şi pentru dl Petru Mureșianu Șireganul, ca ziarist neobosit şi bună român, care poate servi de model, de care i-a mulțămit. S-a observat excelarea domnișoarei Laura Veturia Mureșianu cu purtarea tricolorului falnic națională.

5). Din **Beclean** notifică că diurnistul Augustin Silveţianu, român de la **Ocna-Deşiului**, însă slab, despre care se zice că făcea cauză comună în împilarea poporului cu principalul său (Imreh), încă își pierdu oficiul ceea ce a şi meritat, pentru că nu l-au mai putut suferi locuitorii cercului.

6). Sosind acasă, în **Deşiu**, cu plăcere aflai că dl avocat Augustin Munteanu își trimise pe fiica sa, Elena, la şcoala română de fete, în Sibiu; foarte potrivit!

7). Şcoala elementară română din **Deşiu**, frumosă şi încăpătoare, e gata şi văruită, şi, la 2 octomvrie anul curent, docentele cel nou, dl Petri din **Hordou**, preparandist absolut, cu calcule bune de la **Gherla**, ales şi instituit, în dumineca trecută, prin senatul şcolii, va începe propunerile. Succes bun!

Mulţămită tuturor contribuitorilor înălțării acestui modest palat al muzelor şi, cu deosebire, mulțămim acelor frați români din depărtare, care ne întinseră, cu mâna bogată, ajutorul ultimi, de 110 florini v. a. (vienezi – n. n.), primită aci la timp, cu cea mai fierbinte recunoştință”[91].

1886: „Drepturile de a putea exercita **cârciumăritul cu vin, vinars și bere**, peste întreg anul, în comunităţile înşirate în conspectul de mai jos, din care drepturi fondul şcolastic central din districtul Năsăud are trei din patru părți, respectivele comunități şi fonduri şcolastice

[91] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 207, Braşov 1886, pp. 2, 3

confesionale însă câte una din patru părți, **se dau în arendă,** sub următoarele modalități şi condițiuni, începând de la 1 ianuarie 1887, la 12 ore noaptea, pentru timpul de 10 ani următori, până la 31 decembrie 1897, la 12 ore noaptea… / Pe cuverta ofertelor scripturistice, din afară, este a se arăta, apriat, că pentru care comunitate ori secțiune este oferta şi anumită în forma acesta: „Oferta, pentru luarea în arendă a drepturilor de cârciumărit ce administra fondul școlastic central din districtul Năsăud, în comunitatea N. N." – eventual în secțiunea mică **Rodna**, **Ilva**, **Năsăud**, **Salva**, **Zagra** – ori în secţiunea mare Valea Someșului, Valea Bărgăului, Valea Mureș-Sieu ori peste tot"[92].

1887: „Astăzi, în 20 iunie, s-au săvârşit alegerile dietale şi în cercul nostru, în capitala fostului district de graniţă **Năsăud**. Candidaţi au fost doi: unul – ştie-l Dumnezeu cine-i – Dr. Jelenek Artur, din Pesta, guvernamental, şi un evreu botezat, cu numele Fischer, şi totodată şi opoziţional. Cest de al doilea a candidat nu doar ca să-l aleagă, ci mai mult să-și joace rolul... ceea ce cred că i-a şi succes, pentru că duminică, în 19 iunie, la 4 ore, şi-a retras candidatura, pe cale telegrafică. Aşadar a rămas numai guvernamentalul. / Alegerea s-a început la 8 ore, de dimineaţă. Preşedintele alegerii a fost **profesorul de gimnaziu din Năsăud** Maxim Pop, substitut de preşedintele Iacob Pradan, notar prof. Ioan Lupoia, substitut notar Ioan Jarda şi membrii de încredere, prof. Dr. Ioan Malai, Elia Burduhos. Nefiind contracandidat, s-a proclamat Jelenek cu unanimitate din partea saşilor, evreilor şi ungurilor, câți au fostă de față. / Românii inteligenţi de pe valea Someşului n-au participat niciunul, afară de notari şi de nişte învă-

[92] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 81, Braşov 1886, p. 4

țători amărâţi, care se vede că n-au avut ce lucra pe acasă; şi aşa au trebuit să bată halaripul sau, mai bine zis, calea mânzului până la Năsăud şi apoi să se întoarcă acasă, fără nici o ispravă. / A urmat, după aclamarea mameluculuitiszaist, un banchet, care era aranjat în trei hoteluri. În hotelul cel mai de rând, erau ‚nemeşii" din **Nimigea ungurească**, în frunte cu popa lor cel reformat; dânşii cât ce au ajuns la hotel, n-au aşteptat până ce li se va pregăti banchetul, cum se cuvine la nişte „nemeşi" desculţi şi cu cioarecii rupţi, ci numaidecât au strigat: „No, dă-ne, popă, de băut, dacă ne-ai adusă aici!". / În al doilea hotel au fostă cinstiţii „patrioţi", saşii din **Dumitra mare** şi **Cepan**, în frunte cu notarul Negel. Nu mă pot însă mira de ajuns de compatrioţii saşi, cum şi-au dat dânşii votul unui guvernamental. / Să mă ierte domnii conducători ai saşilor din ţara Bârsei! Dânşii pretind că au părăsit un cerc electoral numai fiindcă n-au avută –vorbă să fie! – încredere în români. Dar oare aicea cine i-au trântit şi blamat pe compatrioţii saşi? Românii, care n-au votat, ori ei înşişi, care veniră la alegere şi strigară cu toţii pentru guvernamental „hoch, leben!"?. Dar vorba românului: „zi, să nu-ţi apuce a zice!". / În ală treilea hotel a fost banchetul „elitei": amploiaţii, forestierii şi oficianţii de la baia statului din **Rodna**. Am văzut la „osul de ros", afară de „bravii conducători ai clubului" şi nişte bieţi flămânzi; dar fie-le de bine"[93].

1887: „Poporul năsăudean a avut o zi de bucurie. Regimentul c. r. de infanterie Nr. 63, garnizonat în **Bistriţa**, compus, în maioritatea sa, din români, a făcut, în ziua de 12 august stil nou, un marş de probă, de la **Bistriţa**, până la **Năsăud**. / Poporul năsăudean şi, în special, inteligenţa,

[93] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 131, Braşov 1887, p. 2

deşi aproape numai în acea zi a fost încunoştiințată despre venirea regimentului la **Năsăud**, a și făcut pregătirile posibile pentru primire. / Erau 12 ore a. m, când o mulţime de popor aștepta sosirea regimentului în Năsăud. Domnea o bucurie generală în momentul când, cu ocaziunea intrării regimentului în **Năsăud**, muzica intonă „Marşul Sinaiei". În capul regimentului se afla, în absența dlui colonel Tersch, dnul maior Salegg, un militar afabil şi foarte bine cunoscut poporului năsăudean. / Când comandantul s-a apropiat de locul unde era postată mulțimea de popor, adică vis-a-vis de castrul sau **promenada din Năsăud**, domnul primar Iacob Prodan, înconjurat de inteligența din loc, a întâmpinat regimentul şi pe dl comandant cu o vorbire scurtă, dar bine accentuată, salutându-l de bună-venire la Năsăud… / Când regimentul s-a pus din nou în marş, dl comandant a avizat poporul că, la 6 ore d. a., capela militară va cânta în piaţă câteva piese muzicale. După aceea, miliţia a intrat în castrul Năsăudului, locul menit pentru poposire…

Era un ce înveselitor a vedea miliția intrând în castrul din Năsăud; în acel loc, unde, timp de 100 de ani, bravii români din al II-lea regiment românesc de graniţă au făcut nenumărate exerciţii cu armele; în acel loc, de unde bine deprinși grănicerii au arătat lumii ce poate face românul și pe câmpul de război. Și acum, după un timp de aproape **40 ani de la desfiinţarea graniței militare**, poporul năsăudean din nou a putut saluta, tot în acel loc, cu adevărată şi sinceră bucurie, pe unul dintre cele mai brave regimente ale marelui nostru imperiu. / La o oră după-amiază, corpul ofiţerilor, în număr de 40, împreună cu inteligența s-au adunat la hotelul „Rahova", unde era aranjată masa pentru 80 persoane. / Cu ocaziunea prânzului, s-au

ridicat mai multe toaste, şi anume pentru poporul din Năsăud, pentru armată, pentru buna armonie între armată şi poporul marelui nostru imperiu, pentru poporul român, care acasă este atât de ospital, iar pe câmpul de luptă atât de brav și curajos. Muzica militară a încântat pe comeseni cu mai multe piese muzicale, cum numai dânsa poate cânta cu astfel de ocaziuni. / După prânz, corpul ofiţerilor a cercetat frumoasa biserică română greco-catolică din Năsăud, admirând această frumoasă clădire şi lăudând gustul estetic cu care este aranjat internul ei… / La 6 ore după-amiază, muzica militară, conform promisiunii dlui comandant, se afla în piaţă, unde era adunat publicul în număr mare, aşteptând cu dor să audă câteva piese muzicale. Cu această ocaziune, s-a executat următorul program: 1). „Wilhelm Tell", uvertură de Rossini, / 2). „Suspinul", vals de Ivanovici, / 3). „Lăsaţi-mă în pace", de Vasilco, / 4). „Excelsior", potpouri de Klemm, / 5). „Cuadril român", de Oslislo, / 6). Arie din opera „Bărbierul din Sevila", de Rossini, / 7). „Sans-Souci Gavotte", de Czibulka, / 8. „Marş românesc", de Buder… / În dimineaţa zilei de 13 august nou, la 6 ore, regimentul s-a pus în marş de plecare către Bistriţa, fiind petrecut, până la ieşirea din Năsăud, de o mulţime de popor"[94].

1889: „Cea mai nefericită oră pentru poporațiunea română din fostului district al Năsăudului este aceea în care a luat frânele guvernării comitatului Bistriţa-Năsăud baronul Desideriu Banffy. Era despotismului acestui comite va fi una din cele mai triste în analele poporului român de pe Valea Someșului, Bârgăului şi Șieului, în care noțiunile comisariat regesc, curatorat de păduri, planuri de

[94] *România Liberă*, Anul XI, nr. 2988, Bucureşti 1887, p. 2

economisire, şcoli poporale şi, mai pe sus de toate, procesul cu familia Kemenyi vor fi tot atâtea capitole scrise cu litere negre.

După introducerea comisariatului, lucrul cel dintâi al comitelui, în calitate de comisar, fu de a-şi institui o comisiune pentru administrarea fondurilor, în care el să aibă majoritatea. / Pe această comisiune o învesteşte cu o mulţime de drepturi, care, după uzul vechi, se ţineau de agendele comitetului, al cărui cerc de activitate îl reduce aproape la zero. De limbă oficială declară pe cea maghiară. / Opreşte folosirea atributului „grăniceresc" din toate hârtiile, iar şcolilor normale şi triviale, susținute din fondurile şcolastice centrale, li se răpesc numele şi caracterul confesional şi se învestesc cu numele de şcoli fundaționale, cu caracter de şcoli comunale, și pe învățătorii de la aceste școli, prin ordinaţiune, îi sileşte să intre în şirul membrilor reuniunii învățătoreşti generale comitatense, deşi aceştia erau deja membri ai reuniunii „Mariane", încă de pe la anul 1872.

Acum, mai de curând, ni se prezintă comisarul cu un statut pentru aceste fonduri, în sensul căruia administrarea fondurilor şcolastice centrale şi de stipendie din **Năsăud** este a se conduce de un comitet, în care va alege reprezentanţa fiecărei comune câte unii membru, apoi se aleg, respectiv se numesc, la propunerea comisarului, 12 membri ai congregaţiunii. Ministerul mai numeşte unul, după gustul său, şi un membru îl numeşte episcopul. / Se va alege, apoi, din membrii comitetului, o comisiune administratoare, în care fireşte vor fi membri şi amploiaţii de administraţiune. / De beneficiile fondului, se vor bucura copiii care studiază, din cele 44 comune, respectiv 45, cu **Coşna**. / Alegerile de membri pentru noul comitet s-au și

întâmplat, deja, prin toate comunele, din partea reprezentanţelor comunale, singură reprezentanța comunităţii **Năsăud**, în majoritate, a declinat de la sine această onoare, sub cuvânt că o reprezentanță comunală politică nu poate să aibă nimic comun, ca atare, cu nişte fonduri şcolastice de caracter privat, şi aşa a aflat lucru just şi rezonabil a nu alege. / Sigur, din trăsurile acestea apare că s-a atentat, în mod sistematic, la numele de român, la atributul de grăniceri, la confesionalism și, mai presus de toate, apare că averea exclusivă a foştilor grăniceri, respectiv a următorilor legali ai acestora, e declarată de un bun comun al totalităţii locuitorilor celor 45 comune; iar administraţiunea ei, în forma aceasta, e depusă în mâna unei corporaţiuni, care nu e eflusul voinţei exclusive a poporaţiunii grănicereşti din acest ţinut, ai cărei protopărinţi și părinţi au bătut țările, ca ostași, cu hainele lor, şi au sângerat de atâtea şi atâtea ori, pe câmpurile de bătaie, câștigându-şi astfel acele fonduri.

Se naşte, acum, întrebarea, că oamenii aleși de cele 44, respective 45 comune, fi-vor aplecaţi a se constitui în comitet, administratori de fonduri școlastice centrale, pe baza unui statut, care tratează un bun privat ca pe un bun comun, pe baza unui statut, care poate ieși din mâna comuniștilor, nu însă din mâna constituţionalilor, atunci, când ei nu cunoșteau cuprinsul draconic al acelui statut, pe timpul alegerii lor? / Aşa cred eu, că fiecare ales trebuie să fie în clar cu răspunsul la această întrebare, pe când va alerga la ședințele de constituire, ce se vor ține în timpul cel mai de aproape, în **Năsăud**. / Și dacă nu, atunci ce pași ar fi de întreprins? / Înainte de instituirea comisariatului, exista în **Năsăud** o comisiune silvanală, care supraveghea administrarea pădurilor nefericitelor comune grănicereşti. / Aceas-

tă comisiune costa, la an, 3.000- 4000 florini. Cu venirea comisariatului, se nimiceşte acestă comisiune şi se înlocuieşte prin curatorate de pădure, a căror susținere se urcă, pe an, la colosala sumă de 60.000 florini. / La suma acesta, contribuie, în proporțiunea pădurii, fiecare comună. Și fiindcă, în cele mai multe comune, pădurile nu aduc atâta venit, cât să-și poată acoperi tangenta ce se vine pentru curatorat, așa comunele sunt nevoite a stoarce împrumuturi, care firește se aprobă, fără greutate, de către autorități, în sarcina pădurilor. / Comunele care pot vinde păduri le vând, ca să-şi acopere tangenta silvanală, spre ajutorarea proprie nu le rămâne nimici; care nu, cum am zis, se cufundă în datorii, pentru susținerea unei instituțiuni care nu aduce mai nici un folos practic, relativ cu spesele de susţinere. / Consecințele vor fi că, în urma urmelor, comunele se vor îndatora mai mult decât face preţul pădurilor, care vor trebui să se vândă, iar comunele să se liniștească cu gândul dureros că au avută păduri, şi să strige că mai bine le era, de nu le aveau… /

De la venirea în fruntea comitatului a actualului comite, am simțit greutatea situaţiunii, pe toate terenurile. La venirea lui, aici era, ca inspector regesc, de secole un om cu multă prudență şi mult tact, care ştia ce va să zică sentința „dă lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu şi împăratului ce e al împăratului". Era Szeremley Lajos. Chiar pentru aceste calităţi se trezi, odată, că i se zice şah și se pune ca subinspector Dr. Havas, un om care s-a lepădat de naționalitatea, de legea şi de numele strămbunilor săi şi care, părăsindu-și şi cariera sublimă a dreptului, căci e Doctor în drept, a intrat în ceata acelora a căror măiestrie este a afla partea cea slabă a oamenilor de la putere şi a călări pe ea. Și Dr. Havas, trăgând mereu pe coarda ambiţiunii fără mar-

gini a comitelui, îşi ajunse scopul, căci Szeremley fu transferat, iar dânsul numit inspector regesc de şcoli al comitatului Bistriţa-Năsăud.

Era numai lucru natural că acest nou inspector de şcoli, Doctor jurist, să se recomande cu o descoperire ori reformă. Nici nu întârzie mult şi prezentă, cu şcolile comunale, un soi de şcoli cu totul tot necunoscută în acest ţinut, pentru că, la noi, fiecare comună îşi are fondul său şcolastic confesional, din ale cărui venituri se susține, în fiecare comună, câte o școală cu unul ori mai mulți învăţători, după cum pretinde necesitatea. / Deodată, ne trezim că se hotărăşte înfiinţarea de şcoli comunale în comunele **Ilva-mare**, **Măgura**, **Ilva-mică**, **Maieru**, **Rebra**, **Nepos**, **Salva** şi **Telciu**. / În unele comune, cum, de exemplu, în **Măgură**, **Maieru**, **Salva** şi **Telciu**, aflându-se coadă la topor, s-au și înfiinţat numaidecât; în celelalte, văzându-și senatele şcolastice şcolile amenințate, cu o energie demnă de toată lauda, au sistemizat posturi noi de învăţători confesionali şi s-au prevăzut cu edificii şcolastice corespunzătoare legilor, având ferma speranţă că, prin aceea, vor preveni orice şicanare. Dar s-au înşelat. Inspectorul a denumit, în toate comunele menţionate, învăţători, cu salarii de 400-600 florin la an şi, prin organele politice, a închiriat şi localități pentru şcoala comunală, pe spesele comunei politice.

În **Ilva-mică**, deși e învăţător comunal, de trei ani de zile, totuși nu are niciun elev, în **Rebra**, niciunul. / Şi duc puternicii zilei lucrul până la absurd. În **Ilva-mică** există o şcoală conformă, cu 2 învăţători; iar numărul copiilor obligați a cerceta școala abia se urcă la 100; există o școală nouă, respectiv edificiul clădit, conform cerințelor igienice şi, cu toate acestea, cu puterea, ţin un învăţător pe spinarea comunei politice, care e, totodată, şi confesională,

și o localitate pentru școală, cu mult mai slabă decât cea a școlii confesionale. / Tot astfel, în **Nepos**, cu acea deosebire că, aici, a edificat şi comuna un edificiu nou pentru școala comunală. / E lesne, în **Nepos**, căci comuna are bani, apoi unde-s bani poate şi notarul să-și câștige merite patriotice şi lăudătorii patriotice, mai ales când te cheamă Burduhos; e greu, însă, în **Rebra**, unde, cu toate că confesiunea susţine doi învăţători şi copiii obligaţi abia-s vreo 95, şi trebuie să ţină un învăţător şi o școală comunală, prin repartiţiune, aşa încât, după florinul de dare, are să plătească ca arunc vreo 85 cruceri fiecare contribuabil. / Înfiinţarea de şcoli comunale ar mai fi avută oarecare sens numai atunci, deacă confesiunea nu-și făcea datorinţa, după repetate provocări. / Din toate acestea, se vede că poporaţiunea din fostul district al **Năsăudului** a ajuns în o situaţie din cele mai grele și mai amenințătoare şi este supremul timp ca oamenii chemaţi să facă tot posibilul pentru ameliorare cât mai curând, căci tot momentul numai potențează greutatea situațiunii.

Presupun multe de la puternicii zilei, totuși n-aș vrea să fiu aşa de pesimist ca să cred că intenționează a aduce la sapă de lemn pe acea poporaţiune paşnică; pentru că presupunem atâta judecată de la ei, cât se ştie că, pentru stat şi ordinea publică, nimic nu e mai primejdios decât un proletariat făcut din oameni dedaţi la trai bun; mai aproape de adevăr s-ar putea că stă acea presupunere că poziţiunea aceasta tristă și amenințătoare, ni s-a creat mai mult din interes material, ni s-ar fi creat adică din cauza colosalului proces ce-l avem cu familia Kemenyi, în care punct, ca înrudit, e interesat şi comitele suprem”[95].

[95] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 59, Braşov 1889, pp. 1, 2

1895: „Finindu-se **clădirea noului gimnaziu din Năsăud**, Gheţe, în lipsa unui cvartir „convenabilă", ceru fondului, prin o petiție în regulă, să binevoiască a-i da voie să locuiască, până una, alta, în o odaie din cvartirul destinat pentru directorul gimnazial, pe lângă o chirie de 4 florini pe lună. Sprijinită cu căldură de director şi de colegii săi din comisiunea fondurilori, administrațiunea consimte şi dă mandat în scris casarului să subtragă lui Gheţe, din salariu, în fiecare lună, câte 4 florini, drept chirie pentru locuința din gimnaziu"[96].

1895: „Dintr-un raport al secretarului Sándor Jozsef, privitor la activitatea „Kulturegylet"-ului, în anul din urmă administrativ, însemnăm următoarele: Societatea a mai înfiinţat, în anul acesta, trei școli poporale de maghiarizare, anume în: **Măierău**, **Vamos-Oariheiu** şi **Cinc-Rakottyásfalva**. Sunt pe cale a se mai înființa asemenea școli în: **Mărişel** şi **Cuştelnic**. Tot în anul acesta, a întrevenit a se înfiinţa școli de stat în **Năsăud**, **Chiuzu** şi **Ţelina**, dintre care școala din **Năsăud** s-a şi deschis. În **Petroşeni**, societatea a deschis un nou Kişdedov"[97].

1896: Listele de „colectare în contra Mileniului" reflectă şi atitudinea năsăudenilor vremii. Astfel, contribuiau, pe **lista de colectare** „**Nr. 5**, colectant dl Pompeiu Grigoriță din **Năsăud**, Gregorie Pletos, 1 florin, / Alexandru Haliţa, 1 florin, / I, Nescuţiu, 1 florin, / Pompeiu Grigoriţă, 1 florin. / Suma: 4 florini.

Lista Nr. 6, colectant doamna Victoria Filipan, din **Năsăud**, Ioachim Mureşan, 1 florin, / Petru Tofan, 50 cruceri, / Veronica Seni, 50 cruceri, / Vasile Petri, 1 florin, / Victoria Filipan, 3 florini, / Goldschmidt, 2 florini, / Le-

[96] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVIII, nr. 56, Braşov 1895, p. 2
[97] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVIII, nr. 112, Braşov 1895, p. 3

ontina Scridon, 1 florin, / Amalia Ciocan, 1 florin, / Cornelia L. Pop, 50 cruceri, / Mathilda Pop, 1 florin, / N. N., 50 cruceri, / Dr. Larionessi, 1 florin, / Antonia Schiller, 50 cruceri, / Maria Bob, 50 cruceri, / Anghela Pletos, 1 florin, / Ida Pavel, 1 florin, / Elena Pop, 1 florin, / Emil Fetti, 1 florin, / Paulina Macaveiu, 1 florin, / I. Şerban, 1 florin, / Dr. Gr. Silaşi, 2 florini, / Octaviu Bariţiu, 1 florin. / Suma: 23 florini"[98].

1896: „**Alegerea de la Năsăud**. / În 2 noiemvrie nou, s-a ţinut, în **vestitul Năsăud**, alegerea de deputat dietal. Înainte de aceasta, cu câteva săptămâni, s-a scris, prin foile maghiare, că pentru cercul Năsăudului ar voi să păşească ca „candidat al românilor" părintele Domide, din **Rodna-veche**. Alţii au răspândit ştirea despre un evreu din **Clușiu**, cu numele Horovitz. Amploiaţii, cu toată ceata lor slugarnică, precum şi evreii, erau deja angajați pentru candidatul guvernului, în persoana lui Ioan Ciocan, **director gimnazial în Năsăud** şi credincios servitor al ministrului Banffy, pentru care servicii fidele este deja decorat acest mare „erou" cu ordin de „cavaler". / Dacă vom face numai puțină re-privire îndărăt, la timpul trecut, vom afla că eroul din 2 noiemvrie, adică dl Ioan Ciocan, nu ar fi cu nimic mai mult decât colegii săi, profesorii gimnaziali, dacă fruntarii noștri, bătrânii grăniceri, seduși în credința și oarba speranță ce-au pus-o în persoana lui, nu l-ar fi ridicat mai pe sus decât s-a cuvenit, i-au dat putere și l-au ridicat în rang, iar dânsul, la rândul său, ca reprezentant al grănicerilor, trimis la Budapesta, simțindu-se destul de tare și mare și cunoscând bine toate cauzele grănicerilor, a pactat cu guvernul și a abătut apa pe mora guvernului, iar cauzele

[98] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 87, Braşov 1896, p. 3

acestui ținut stagnează și regresează din zi în zi. Acum, deschizându-și grănicerii ochii, s-au văzut dezamăgiți în toate aspirațiunile lor, dar e târziu, căci încrezutul lor este domn mare, așezat sigur în șea, este deputat dietal, ales cu aclamațiune.

În dimineața de alegere, care este și Ziua amintirii morților, se vedeau, pe stradele **Năsăudului**, furnicând mulțime de oameni străini, parte pe jos și parte în trăsuri. Pe casa primăriei comunale fâlfăia un steag unguresc, ca semn că acolo are să se facă alegerea de deputat dietal. Între străinii sosiți, tot 3-4 erau evrei și 1 creștin. / Pe la 8 ore, dimineața, strada principală, înaintea primăriei, era aproape goală; nu se vedeau decât câțiva evrei curioși și două patrule de jandarmi, care pășeau lin pe stradă. / Pe când era liniștea mai mare, se ivesc, de la apus, câteva trăsuri, în care ședeau nişte oameni cu nădragi de cânepă (câlți), pe cap cu pălării de paie, împodobite cu pene în trei colori (ungurești), în urma lor se iveşte o ceată mai mare, cam de 60-70 inși, toți împănați; în fruntea lor mergea o muzică țigănească, cântând „Rakotzi-marș" (de fapt, două părţi din „Haiducii", cântatr, în 1502, la Cracovia, de lăutarii suceveni şi notat de călugărul Jana j Lublina – n. n. 9). Unul din ceata lor purta un steag mare unguresc, cu inscripție neagră pe ea: „*Eljen Csokan János!*". / Aceștia erau nemeșii, veniți din **Nimigea ungurească**. Îndată ce văzură flamura fâlfăind pe casa comunală, începură a zbiera „*Eljen Csokan János!*". În urma lor, soseşte și „părintele" Chita, alături cu un evreu cu pălăria decorată cu 3 pene!

La zbierătul acesta neîndătinat prin **Năsăud**, decât la alegeri de acestea, publicul curios s-a adunat la casa comunală. Amploiații de toate nuanțele s-au adunat la consul-

tare, în sala primăriei, afară erau postați, sub flamură, nemeșii împănați și evreii, cu alți curioși rătăciți pe acolo. / În consultare s-a decis, că, fiind Csokan singurul candidat de deputat, să se propună alegerea prin aclamațiune a lui Csokan János. Mulțimea, cu nemeșii nimigeni irump în strigăte de: „*Eljen Csokan János!*” printre aceste zbierăte, s-au putut auzi și 2-3 strigăte de „să trăiască!”. / Nemeșii se pun în șir, muzica începe a cânta marșuri ungurești și tot convoiul se pune în mișcare către locuința noului deputat Csokan, care se află în edificiul gimnazial. Aici i se comunică ştirea că este ales deputat dietal cu aclamare. El și asigură pe alegători că, în semn de mulțămită, va lucra pentru „binele și folosul lor”. Mulțimea irumpe din nou în zbierete de „*Eljen Csokan János!*”, apoi se răspândește prin birturi, unde era deja aranjat banchetul. / Nemeșii nimigeni s-au adăpostit în hotelul „Rahova”. Aici li s-a dat vinars, spre care sărăntocii de nemeși, săraci și scăpătați ca vai de ei, au mare aplicare. / Pentru clasa inteligentă, s-a aranjat banchet în hotelul „Grivița”, iar pentru evrei la orologerul evreu Florenthal. Mâncarea și beutura s-au servit gratis, fiind plătite, sigur, cu bani de cortețire, primiți de sus, de la Budapesta, căci Csokan este omul care ştie să primească, dar să nu dea bani. Ba este probabil că și cinstea de deputat să o vândă pentru bani, cum a făcut și în periodul trecut, dând-o lui Jellinek Arthur, care acum s-a întors cu buzele umflate din Bistrița către Budapesta. / Printre unguri și evrei, am văzut și unii preoți și învățători rătăciți, ba și dintre plugari au mers ca să piardă timpul prin Năsăud. Părintele Pop din **Telci**, Chita din **Romuli**, și Demian, Ciurdărean, Vrăjmaș din **Borgoprund** și alții, orbiți și seduși au participat la această alegere și la banchetul dat gratis. Atari preoți trebuie să roșească la cetirea cuvintelor: „Pre-

oți cu crucea-n frunte", căci blestemul poporului, din generațiune în generațiune, va urmări pe atari omeni decăzuți, care, în loc să învețe și lumineze pe popor și pe fiii lor sufletești, ei singuri se pun și lucră în contra intereselor lui naționale.

Fiii grănicerilor de astăzi nu mai sunt pui de leu, cum au fost odinioară protopărinții lor; sunt niște omeni moi, servili și ușor de sedus, spre rușinea neamului nostru. Un notarăș cu fisolgăbirăul pot să-i tundă și să-i mulgă cum voiesc, cu deosebire acolo unde preotul și învățătorul nu-și cunosc misiunea lor. De-ar învia din morminte foștii grăniceri de odinioară și ar vedea faptele săvârșite de fii și nepoții lor, pălmuindu-i pe aceștia, ar muri de rușine și necaz. / Afară, ploaie și timp urât! **Ciocan merge la Budapesta ca deputat**, noi, grănicerii, rămânem numai cu speranța, căci nu prea mai avem ce pierde, fiind deja pierdut mai tot ce am avut; și ce am pierdut o dată nu vom mai primi îndărăt, fie de la Csokan sau de la tatăl său, Banffy"[99].

1902: „Înnoire s-a făcut la postul de **primpretor din Năsăud**, unde fostul prim pretor Bodó, care a întrunit numai 26 de voturi, fată de 114 voturi ale noului ales. La rezultatul candidării la acest post, românii au prezentat un protest, pentru că în candidație nu au fost luați și petenții români"[100].

1902, septembrie 9: „Adunarea **Societăţii pentru fond de teatru român în Bistriţa**… / În sala cea mare de la „Gewerbehaus" se adunase deja cea mai mare parte a drăgălaşelor dansatoare, când am sosit eu. Scurt timp după aceea, excelenta muzică a lui Criştof a început să cânte o

[99] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 237, Braşov 1896, pp. 3, 4
[100] *Revista Ilustrată*, Anul V, nr. 1, Bistriţa 1902, p. 12

„Someşană”, pe care eu, someșan, am dansat-o tot cu o someșană. / În fuga condeiului, mi-am notat pe următoarele doamne şi domnişoare, care au fost prezente la acest bal: doamna Flora Avram născută Petri (**Maier**); / doamna Beşoan (**Bistrița**); / doamna Chita (**Bistriţa**); / doamna Ciat (**Borgo-Prund**); / Cuteanu (**Bistriţa**); / Crăciun (**Bistriţa**); / Domșa (**Pinticul Tecii**); / Dr. Filipan (**Năsăud**); / Gal (**Săcuieu**); / Herman (**Deșiu**); / Dr. Herman (**Bistriţa**); / Hăngănuţ (**Borgo-Prund**); / Iuga (**Negoileşti**); / Dr. Login (**Bistriţa**); / Luchi (**Năsăud**); / Mateiu (**Bistriţa**); / Moisil (**Năsăud**); / Monastirean (**Bistriţa**); / Man (**Bistriţa**); / Mureşanu (**Bistriţa**); / Marcuş (**Rodna**); / Naşcu (**Galaţi**); / Negru (**Bistriţa**); / Petri (**Năsăud**); / Pletos (**Năsăud**), / Ana Pop (**Gherla**); / Dr. Pop (Bistriţa); / Dr. Parasca (**Haţeg**); / Dr. Pascu, văduva Raveca Pop (**Bistrița**); / Rus (**Indu**); / Dr. Scridon (**Bistriţa**), Scurtul (**Bistrița**); / Tition (**Bistriţa**); / Viteaz (**Teaca**); / Wachsmann (**Borgo-Prund**). / **Domnişoare**: Cornelia Petri (**Năsăud**); / Virginia Gal (**Săcuieu**); / Miţi şi Ema Lupan (**Silvaş**); / Lucreția Moisil (**Năsăud**); / Elena Domide (**Bistriţa**); / Veturia Petran (**Bistrița**); / Emilia şi Maria Cuteanu; / Tili şi Ghighi Filipan (**Năsăud**); / Aurelia Herman (**Deşiu**); / Marioara şi Aurelia Tition (**Bistriţa**); / Camila Moldovan (**Cătina**); / Estela Luchi (**Năsăud**); / Leontina Beşa (**Borgo-Prund**); / Mariţa Ghica (**Râpa de sus**); / Natalia Grapini (**Rodna**); / Viorica Pop (**Bistriţa**); / Blanca Marcuş (**Rodna**); / Susana Bochiş (**Borşa**); / Cornelia şi Jenny Hăngănuţ (**Borgo-Prund**); / Ana Rus (**Inda**); / Zoiţa Viteaz (**Teaca**); / Eugenia Monastireanu (**S.-Mărghita**); / Margareta Scurtu (**Bistriţa**); / Aurelia Cupcea (**Măieruş**); / Ana Cucu (**Bistriţa**); / Regina Lazar (**Borgo-Tiha**); / Zoiţa Branea

(**Maceru**); / Veturia Domşa (**Pintic**); / Hilda Wachsmann (**Borgo-Prund**)"…

„Din **Gherla** ne soseşte ştirea durerosă că vrednicul şi mult meritatul prepozit capitular, vicar general episcopesc şi inspector al şcolilor diecezane Ioan Papiu a încetat din viaţă. Răposatul a fost, şi ca preot, şi ca român, timp de 37 ani ai activităţii sale preoțești, un bărbat de model, a cărui inimă bătea cald mai ales pentru progresul cultural al poporului nostru. Condus de dorul acesta, Ioan Papiu făcuse studii profunde de limbă filologice, iar în timpul din urmă s-a ocupat mult cu bibliografia veche, cu privire la care am publicat şi noi, în foia noastră, nişte tratate interesante ale sale. Răposatul s-a distins şi ca scriitor bisericesc și a publicat mai multe volume de predici. Odinioară, a funcţionat ca **profesor şi director la gimnaziul din Năsăud**. Dieceza Gherlei pierde într-însul un reazim sincer și capabil, iar biserica și națiunea, un fiu credincios"[101].

1902: „Ploua subțire sau, mai bine zis, bura. Un convoi de şapte trăsuri, în care ocupară loc membrii comitetului Societăţii, afară de dl Petrescu, care plecase, apoi mai mulţi membri din comitetul local, notarul din **Tilişca**, şi cu moș Hontilă, pornirăm, pe la orele trei, la **Năsăud**. A fost unul din drumurile mele neuitate. / În Năsăud, ne aştepta toată inteligenţa, la gimnaziu. Un edificiu nou şi aranjat conform cerințelor pedagogiei moderne. Sub conducerea directorului Ioan Gheţe, am vizitat toate sălile, toate colecţiile şi am rămas foarte mulţumiţi de cele văzute. / Într-aceea, înserase şi ne-am dus cu toţii la hotelul „Griviţa", la cină. „Griviţa" este o numire pe care a dat-o acestui modest hotel repausatul profesor Alexi, unul dintre au-

[101] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 189, Braşov 1902, p. 2

torii valoroasei opere „Răsbelul oriental”. / Nu mai ştiu câţi am fost, eram însă mulți, iar dintre năsăudeni, aproape toți fruntașii. Și s-a început seria toastelor. Nu mai erau însă toaste, ci adevărate conferințe de Ateneu. / Dl avocat Dr. Ciuta, nu mai ştiu din ce împrejurare, a sulevat chestiunea grănicerismului, care preocupă aici spiritele şi se manifestă şi prin ziare, din când în când, din păcate însă, tratată în nişte articole pe care mulţi le consideră ca tendenţioase. Dl avocat Ciuta, într-un discurs pe care l-am ascultat cu multă atenţie, susținea că grănicerii, ţinând morţiş la drepturile lor, nu vor să apară ca exclusivişti, ci tocmai din contră, întărind vatra lor mai restrânsă, prin aceasta cred a întări întreg neamul. Dlui Ciuta i-a răspuns dl avocat Dr. Tripon, într-un discurs de asemenea bine argumentat, susținând punctul de vedere al ne-grănicerilor. Dl Goldiş a sprijinit, într-un discurs, pe dl Ciuta şi a crezut că întăreşte punctul de vedere al dlui Ciuta prin adăugarea unui nou argument, anume că grănicerii nu din alte motive observă exclusivismul faţă cu persoana unui ne-grănicer, ajuns la o situație de conducător între grăniceri, fiindcă acela nu e grănicer, ci fiindcă se tem de un precedent, pe urma căruia, mai târziu, ar putea intra chiar un strein de neam la asemenea funcţii. / După dl Goldiş a luat cuvântul dl Dr. I. Blaga, care a ţinut o adevărată dizertaţiune filosofică despre naționalism, punându-se pe temeiul larg al iubirii de neam şi condamnând, în termeni categorici, pe aceia care, sub un pretext sau altul, susțin exclusivismul. / Directorul gimnaziului, care era de faţă şi pe socoteala căruia se ţinea discuţia aceasta academică, asculta argumentele pro şi contra, şi nu ştiu, zău, dacă şi domnia sa va fi fost de părere că discuţia ar avea numai valoare academică. / Eu am ascultat toate discursurile şi m-am bucurat, în sufletul meu,

că avem oratori atât de distinși, care nu numai discuţia de la masa verde o ţin la înălțimea cuvenită, dar chiar şi între pahare ştiu să improvizeze discursuri atât de instructive. / Dar, totuşi, nu mi se părea potrivit să se urmeze aceste discuţii la infinit şi m-am sculat și am ţinut un toast pentru dl Petri, cunoscutul pedagog, care era de faţă şi pe care l-am numit bunicul meu sufletesc. În adevăr, eu am învățat carte de la Ilie Pop, iar Ilie Pop fost elevul dlui Petri. Constatarea acestei înrudiri a făcut bună impresie şi spiritele începură a se abate de la tema penibilă a grănicerismului. Încă şi mai mult a contribuit la acesta un al doilea toast, ce l-am ridicat de-odată pentru doi domni, unul grănicer, iar al doilea negrănicer. Cu grănicerul I. Pop, astăzi profesor la Năsăud, am fost coleg, patru ani de zile, am dormit în aceeaşi odaie, am mâncat la aceeaşi masă, ședeam în aceeași bancă și, după un interval de 13 ani, astăzi l-am revăzut pentru prima oară. Cu ne-grănicerul I. Gheţe, de asemenea contemporan, dormeam în aceeași odaie, înainte de asta cu vreo 26 ani. / Spiritele se calmară cu desăvîrşire, şi când preşedintele, dl Vulcan, a fost de părere „să se ridice masa", adecă să încheiem cina, a întâmpinat o straşnică opoziţie, aşa că, văzând situaţia, s-a retras de la preşedinţie, iar noi am continuat petrecerea sub un nou regim, regimul paragrafului 11, care în „Comment"-ul societăţilor studenţeşti, este notat cu cuvintele *Incipit fidelitas*"[102].

1908: „Inteligența şi fruntașii comunei **Feldru** nutreau acelaşi dor de a avea de paroh pe Emil Stefănuţiu, **profesor de muzică şi cânt la gimnaziul din Năsăud** şi preot, oferindu-i acestuia păstorirea frumoasei parohii a Feldrului, respectiv învitându-l şi rugându-l ca să compe-

[102] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 276, Braşov 1902, pp. 1, 2

teze şi dânsul. / Profesorul Emil Ştefănuţiu, după o muncă vrednică şi rodnică, ce a purtat timp de aproape 12 ani la gimnaziul din **Năsăud**, deşi i se făcea o ofertă pentru dânsul cu mult mai avantajoasă din punct de vedere material, totuşi cu greu se putea decide a se desface de acest far de cultură şi de iubiţii săi colegi, cu care a dus o viaţă atât de armonioasă… / Fiind numit, din partea Excelenţiei Sale, a dlui episcop al diecezei Gherlei, administrator parohial al parohiei Feldru, duminică, la 5 ianuarie, însoţit de Reverendisimul Domn vicar al **Rodnei**, Ciril Deac, de familia dânsului, de aproape toţi colegii săi, profesorii de la gimnaziul din Năsăud şi de alţi amici, a plecat, cu motorul de dimineaţă, înspre Feldru"[103].

1908: „A susţinea şi mai departe, după cum apare din „Reflexiuni" („R. B.", numerii 10 şi 11), subscrise de prefectul năcăjitelor fonduri năsăudene, dl Simion Pop, că: „efectul şcolilor existente (gimnaziul şi şcolile fundaţionale din **Năsăud**, **Borgo-Prund** şi **Monor**) asupra obştii poporului nostru este disparent, că dintre toate corporaţiunile ce stau în legătură cu fondul şi se susţin din acesta, personalul administrat (amploiaţii de la fonduri) este de cea mai „mare însemnătate pentru fond" ete., ete., este ceva în sine nemodest şi dezgustător. Iar ca să ilustreze aserţiunea sa bolnavă, de mai sus, dl prefect continuă cu mult cinism (citez): / „Personalul administrativ este chemat a îngriji de naia ce duce pe Noe, de la priceperea şi sârguinţa acestuia atârnă mântuirea aceleia", ete., prin urmare, dintre toţi „petenţii" (astfel numeşte dl prefect pe profesorii şi învăţătorii care îşi primesc plăţile de la fonduri), cei mai îndreptăţiţi a cere plăţi mari de la fonduri (aceasta e preo-

[103] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 21, Braşov 1908, p. 3

cupaţia de căpetenie a dlui prefect) este, după dl prefect, personalul administrativ, al cărui lucru „este neasemănat mai gingaş decât al celorlalţi petenţi”… / Astăzi, când din toate colţurile locuite de români se aud strigăte pentru salvarea și mântuirea şcolilor noastre, când fruntaşii şi conducătorii neamului nostru, îngrijoraţi de soarta acestor şcoli, se adună, se sfătuiesc pentru a aviza la mijloacele necesare pentru salvarea şcolilor noastre ameninţate, pentru susținerea și înflorirea lor, pe când zilnic cetim în foi despre sacrificiile enorme, ce le prestează poporul nostru pentru şcoala sa, pe atuncea de la **Năsăud** un singur glas urât, ca şi de cucuvea, glasul dlui prefect, cobeşte a stricare și pustiire de şcoli românești”[104].

1908: „În **Năsăud**, sediul de odinioară al graniţei militare române, centrul de cultură şi educaţie de pe vremuri, s-a comis, a doua zi de Rosalii, un atentat odios, contra a două, respectiv trei, institute româneşti de învăţământ… / sugrumarea şcolilor fundaţionale elementare din **Borgoprund** şi **Monor**, eventual şi a şcolii centrale din **Năsăud**”[105].

1908: **Conferinţa grănicerească din Năsăud** a stabilit că „La administraţia fondurilor nu se simte lipsă absolută pentru crearea unui post nou de director de administraţie, post de căpătuială, creat pentru anumite persoane, plătit cu 5-6.000 coroane anual, contra statutelor fondurilor. Cu suma considerabilă de 5-6.000 coroane îmi ţin perfect **şcoala din Monor**, cu aproape 300 elevi… / Încât priveşte şcoala fundaţională de băieți şi fetițe din **Năsăud**, cu 7 puteri didactice, pentru susținerea căreia se recer anual 12.000 coroane, nicicând nu poate trece peste suma actuală

[104] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 83, Braşov 1908, p. 4
[105] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 133, Braşov 1908, p. 2

de spese, de o parte, fiindcă învățătorii de la această şcoală, precum şi de la școalele din **Borgoprund** și **Monor**… / Școlile fundaţionale elementare din **Năsăud**, **Borgoprund** şi **Monor** nu mai sunt şcoli model, nu sunt nici şcoli pregătitoare pentru gimnaziu; autonomia am pierdut-o şi stăm mai rău ca la școlile confesionale… / Şcolile fundaţionale din **Năsăud**, **Borgoprund** şi **Monor**, este lucru ştiut şi de străini, **îşi au trecutul lor glorios**, ce nu se poate întuneca, **îşi au istoricul lor strălucit**, ce se începe cu chiar începutul românismului în aceste părţi… / Şi e foarte natural şi uşor de înţeles aceasta pentru orice om, care are cât de cât noţiunea de pedagogie, căci altfel sunt referințele la şcoala din **Năsăud**, precum şi la școleile surori din **Borgo-prund** şi **Monor**: frecvenţă regulată, plan special de învățământ, biblioteci la dispoziţie, anul şcolar de 10 luni este, şi cu totul altfel la școlile sătești de prin periferii, unde mizeria şi năcazurile se prezentă în sute şi mii de forme și culori… / Învățătorimea întreagă se va angaja, are datorința a se angaja și a protesta sus şi tare, o cere aceasta colegialitatea şi dreptatea cauzei mari comune, contra nedreptăţii şi insultei ce se aduce public contra colegilor lor de la şcolile din **Năsăud**, **Borgoprund** şi **Monor**, contra ălor 15 învăţători integri şi cinstiţi”[106].

1908: „Adunarea generală a Reuniunii învăţătorilor greco-catolici „Mariana” se va ţine luni, în 2 noiembrie, în **Năsăud** (Naszód), în sala cea mare a şcolii fundaţionale elementare populare de băieţi… / **Programul**: 1). Membrii, la 8 ore şi jumătate, asistă, in corpore, la serviciul divin, în biserica greco-catolică din **Năsăud**. / 2). La 9 ore, deschiderea adunării. / 3). Esmiterea comisiunilor; a). pen-

[106] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 144, Braşov 1908, pp. 2, 3

tru verificarea protocolului; b). pentru înscrierea de membri noi; c). pentru critizarea prelegerii practice. / 4). Lecţiune practică de jumătate de oră din desemn, cu elevele claselor elementare V şi VI-a de fetiţe, prin membrul Atanasiu Rus, învăţător greco-catolic în **Bichigiu**. / 5). Raportul anual despre activitatea reuniunii. / 6). Raportul casarului şi pertractarea preliminarului de buget pro 1909. / 7). Raportul comisiunii cenzurătoare. / 8). Cetirea dizertaţiunilor: a). „O vizită la şcolile poporale din Germania", prin Dr. Valeriu Seni, profesor gimnazial în **Năsăud**. b). „Însemnătatea ştiinţei de carte în viaţa popoarelor" şi, în legătură cu aceasta, „Învăţarea cetitului în mod auto-didactic", prin Antoniu Hangea, învăţător fundaţional în **Năsăud**. c). „Şcoala şi învăţătorul", prin Vasilo Onigaş, învăţător greco-catolic în **Arcalia**. / 9). Raportul comisiunilor de sub. pct. 3. lit. b) şi c). / 10). Pertractarea propunerilor insinuate la preşedinte cu 24 ore înainte de adunare. / 11). Statorirea timpului şi locului pentru adunarea generală viitoare. / 12). Închiderea adunării. / Năsăud, la 16 octombrie 1908. / Prezidiul reuniunii învăţătorilor greco-catolici „Mariana", / Ciril Deac, vicar. for. Episcopesc, preşedinte. / Clement Grivase, secretar"[107].

1918: „Proces-verbal, de dato 28 noiembrie 1918, luat în Adunarea extraordinară a Reuniunii române de lectură din **Năsăud**. / Prezenţi: Preşedinte: Alexandru Haliţă, notar: Vasile Bichigean, membri: Iulian Marţian, Dr. Alexe Davidu, Grigore Morariu, Dr. Dumitru Hodor, Dr. Ioan Jarda, Dr. Ştefan Jarda, Ştefan Scridon, Teodor Simon, Dr. Nicolae Drăganu, Victor Motogna, Augustin Bena, Cornel Sânjoanu, Leonida Pop, Leon Bancu, Leon Ştefan, Du-

[107] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 229, Braşov 1908, p. 4

mitru Tomuţia, Ioan Năşcuţiu... / Adunarea alege unanim de delgaţi ai săi pe Vasile Moisil şi Dr. Emil Precup, care să reprezinte Reuniunea română de lectură din **Năsăud** la Marea **Adunare Naţională** din Alba-Iulia şi la alte eventuale adunări, care se vor ţinea în anul viitor”[108].

1919, februarie 10: „Adresa Consiliului Dirigent către Prefectura judeţului Bistriţa-Năsăud, prin care solicită informaţii cu privire la depunerea jurământului de credinţă faţă de Republica Maghiară de către funcţionarii de la Perceptoratul din Năsăud. / Consiliul Dirigent. Resortul Afacerilor Interne. Dlui, Prefect al judeţului Bistriţa-Năsăud. / Ni s-a adus la cunoştinţă că, la 1 februarie a. c., **oficianţii de la Perceptoratul din Năsăud au depus jurământ de credinţă pentru Republica Maghiară**. / Binevoiti a ne raporta, între ce împrejurări s-a întâmplat cazul, care funcţionari şi înaintea cui au depus jurământul, dacă au fost constrânşi, cine i-a constrâns şi din care motiv nu a intervenit administraţia românească din Năsăud pentru a împiedica acest act. / Binevoiti a comunica şi ziua când **Perceptoratul din Năsăud** a fost preluat din partea Dvs. Termen: 8 zile”[109].

1919, februarie 19: „Raportul prim-pretorului plasei Năsăud, Ioan Şeraban către prefectura judeţului Bistriţa-Năsăud, în care arată motivele pentru care **funcţionarii de la Perceptoratul din Năsăud au depus jurământul de credinţă fata de Republica Maghiară**. / Domnule Prefect! / Ad. nr. 10 Pres. fac următorul raport. Este

---

[108] Muzeul Național al Unirii Alba Iulia. Colecția documente, *Documentele Unirii*, vol. I, f. 243-249

[109] Onofreiu, Adrian, *Mărturii documentare referitoare la relaţiile minoritate / majoritate la Bistriţa, în primii ani după Unirea din 1918*, în *Revista Bistriţei*, XXIV, Bistriţa 2010, p. 433

adevărat că, în 1 februarie stil nou 1919, au depus jurământul pe Republica Maghiară Hutira Károly (maghiar) şi Pop Cornel (român), oficial de dare, toţi la Perceptoria de dare din **Năsăud**. Jurământul l-a depus perceptorul în mâna controlorului şi oficialul în mâna perceptorului. / Aceştia doi din urmă, cu săptămâni înainte, mi-au fost spus că Direcţiunea financiară în continuu îi urgitează să depună jurământul pe Republică, mai ales că ceilalţi amploaiati de la Direcţiunea financiară, perceptoratul şi escatoratul din Bistriţa au depus acest jurământ încă în 24 noiembrie 1918. / Despre aceasta v-am fost făcut raport pe telefon, cerând îndrumare; când dumneavoastră mi-ati răspuns că să vă raportez ziua, când respectivii, în urma silei din partea Direcţiunii financiare, vor depune jurământul, ca imediat să-mi dati autorizaţia să cer de la ei jurământul nostru românesc. / Aceasta am comunicat-o cu respectivii, care erau hotărâți a amâna depunerea jurământului pe Republică cât de mult, doar se va prelua imperiul românesc şi vor scăpa de jurământul pe Republică, care şi de altcum e numai o formalitate, ca să-şi poată susţine legalmente continuitatea în serviciul român. / În 31 ianuarie 1919. mi-au spus că, în 1 februarie, vor depune jurământul, fiindcă iar au primit urgenţa şi, la caz contrar, li s-a pus in vedere sistarea salariului. / Fiindcă şi eu am considerat acest jurământ numai o formalitate şi am fost convins că şi Ştefan Petre, şi Pop Cornel, sunt buni români şi cu toată plăcerea vor depune ulterior, când li se va cere, şi jurământul nostru, nu i-am oprit a jura. / De aceea, în 1 februarie, am cerut telegrafic autorizaţie, ca să pot cere de la perceptorie jurământul românesc. / Autorizaţie însă nu mi s-a dat şi aşa, până azi, nu am putut lua de la ei jurământul. / Imperiul peste perceptoria de dare încă nu s-a preluat. / Mă rog să

binevoiti a informa Consiliul Dirigent despre împrejurările de silă, în urma cărora respectivii au depus jurământul pe Republică şi despre situaţia grea a lor, faţă de ceilalţi amploaiaţi, care au depus jurământul deja de mult. / Cu deosebită stimă, / Ioan Şerban, prim-pretor"[110].

1919, februarie 28: „Motivația şi extrasul din procesul-verbal al Sedriei Orfanale, adresate prefecturii, în care s-a propus utilizarea limbii române ca limbă de redactare a actelor. / Onoratei Prefecturi Bistriţa. / Se referează decretul Nr. I a Consiliului Dirigent român, dtto. Sibiu, 24. I. 1919, art. 5, prin care se decretează limba română de limbă oficioasă în Transilvania, Banat şi teritoriile locuite de români din ţara ungurească, ca limba de administrare şi manipulaţiune în serviciile publice. / Se referează, în legătură cu aceasta, şi dispoziţiunea Dlui Subprefect, apărută în „Gazeta Oficiala" a judeţului nostru. nr. 3, p. 10, prin care se impune strict observarea sus-menţionatului decret. / Se referează, în fine, că dl subprefect în persoană a îndrumat pe dl George Cira de a efeptui împrotocolarea actelor sunătoare Sedriei noastre în limba română, ba şi pe mine, referentul acestui act, m-a solicitat ca, începând cu ziua de astăzi, să se inducă la Sedria noastră gestiunea în limba română. / În urma acestora, considerând că mandatul superiorilor este de împlinit şi că, în cazul de faţă, este totodată si excuzabil, întrucât mai toţi amploaiaţii interni ai Sedriei noastre pricep limba română, ba cu partidele au vorbit şi până acum şi, pe lângă o deprindere mai intensivă, în scurt timp o pot însuşi în un grad corespunzător de a-şi putea satisface chemării lor; apoi, considerând că toţi cei aplicaţi la Sedria noastră au şi depus jurământul

[110] Ibidem, pp. 433, 434

de fidelitate către statul român, aşa eu, subscrisul, ca asesor orfanal şi viitorul preşedinte al acestei Sedrii, propun, pe baza celor referate mai sus, ca să se ducă gestiunea în limba română. / Procopiu Cutean”[111].

1919, martie 20: „Raportul prefectului judeţului Gavril Tripon, către Consiliul Dirigent, referitor la preluarea Oficiului de Edile şi refuzul unor funcţionari de a depune jurământul faţă de statul român. / Onoratului Consiliu Dirigent – Resortul Comunicaţiei Sibiu. / Am executat ordinul telegrafic nr. 24 şi am preluat Oficiul de edile al statului din judeţul nostru, despre ce vă raportez cu tot respectul următoarele: / I). Au refuzat jurământul următorii: 1). Hantor Izor, şeful de edile; / 2). Dr. Fekete Samuel, inginer superior; / 3). Lichtig Vilmos, inginer; / 4). Klein Vilma, diurnistă; / 5). Biró Sandor, magistru de drum, la judeţ; / 6). Veer Zsigmond, îngrijitor de drum.

II). S-a pensionat, mai înainte, Derzsi Samuel, magistru de drum la stat. / III). Pál Mozes, maestru de drum în **Tihuţa**, încă nu s-a prezentat, acest post e încă pendent. Se va rezolva prin pretura **Iadului (Livezi)**, în curând. / IV). Au depus jurământul următorii:1. Csallner Carl, inginer superior, care are serviciul de 19 ani aici, în judeţ, la stat; / 2). Solymosi Lajos, inginer superior al comunelor; acesta doreşte să fie transferat la **Arad** sau **Timişoara**, fiind de origine din părţile acelea. Până la transferare, rămâne în serviciu aici; / 3). Am primit de inginer nou, în locul celor renunţaţi, pe inginerul Emil Mănăstirean, absolvent în Budapesta şi, în vremea războiului, fost locotenent la pionieri. Tânăr cu pregătire frumoasă. Atât Csallner, cât şi Mănăstirean, doresc să rămână în Bistriţa, în serviciu,

[111] Ibidem, p. 434

unde au legături de familie. / 4). **Au mai depus jurământul** Hilda Pop, diurnistă comunală, adică în serviciul comunelor; / 5). apoi, Alexandru Borda, maestru de drum; / 6). Walter Carol; / 7). Paál Endre, toţi, maeştri de drum. Acesta din urmă e din secuime şi doreşte să servească. Propun ca toţi cei care au depus jurământul să rămână în serviciu. Şeful de edile să fie numit, până la altă dispoziţie, Csallner Carl, care are servciu de 19 ani. Cu dl Emil Mănăstirean şi cu ceilalţi se va introduce limba românească în serviciu. Şeful Oficiului încă ştie vorbi binişor şi învaţă mereu deja.

V). În locul lui Derzsi Samuel, maestru de drum, pensionat fost la stat, propun pe Bota Augustin, locuitor în **Bistriţa**. Om însurat, de 43 de ani. Are 6 copii. Foarte harnic. Are 3 clase civile. Ştie 3 limbi. După informaţiile primite e vrednic de toată încrederea şi de tot sprijinul. Are 3 copii de şcoală. Creşterea familiei îl leagă de Bistriţa. A fost sergent. / VI). În locul lui Biro Sándor maestru de drum judeţean, propun pe Chiuzean Ioan, sergent major, locuitor în Bistriţa. Are 4 clase civile. Om încurat, cu copii. El ţine două surori, a servit ca militar cu multă laudă. După informaţiile primite e vrednic de încredere, e foarte harnic şi foarte de treabă. / VII). D1 Csallner Carol a fost în clasa a VII-a, cu plată. Aici i se alătură cartea de plată. Dl Emil Mănăstirean e inginer absolut în 1914. E foarte bun tânăr, a servit ca pionier, cu rang de locotenent. în armată. Documentele lui se află în Pesta. Un document în Praga, la dl inginer Traian Dragoş. Propun să îl denumiți la Oficiul de Edile în **Bistriţa**. Aici locuieşte mama sa, văduvă, şi sora lui nemăritată. El le susţine. / VIII). Dl inginer Solymos Lajos a depus jurământul şi îşi cere transferarea la **Arad** ori **Timişoara**, aproape de locul lui natal. A fost în clasa a

VIII-a, cu plată. / Binevoiti a statori clasa şi plata, pe cum veţi afla mai bine. / Bistriţa, la 20 martie stil nou 1919. / Cu profund respect, Gavril Tripon, prefect”[112].

1919, martie 25: „Raportul prefectului Gavril Tripon către Consiliul Dirigent, referitor la **depunerea jurământului pentru Republica Maghiară de către funcţionarii de la Perceptoratul din Năsăud**. / Onoratului Consiliu Dirigent – Resortul Internelor Sibiu. / La ordinul Dvs. nr. 503/1919, vă raportez următoarele. Faptul cu depunerea jurământului la Perceptoratul din Năsăud pe Republica Maghiară a fost urmarea siluirii şi amenințării venite de la Direcţia Financiară din **Bistriţa**, între împrejurările următoare: / 1).Toate oficiile financiare din Bistriţa au depus jurământul pe Republica Maghiară încă în noiembrie 1918. Afară de cei de la **Perceptoratul Năsăudului**, care, fiind deoparte, au rămas uitaţi un timp. Fiind greutate în comunicaţie, nici ei nu au venit la Bistriţa, nici cei din Bistriţa nu s-au dus la ei. / 2). În 1 februarie 1919, li s-a pus sula în coaste, i-au amenințat că nu capătă competenţe, numai dacă depun jurământul. De frică, aceştia au depus jurământul, unul la altul, între ei şi Ștefan Petre şi Cornel Pop, pentru a-şi mântui traiul şi a-şi ridica plata. / 3). Direcţiunea financiară de aici, din lipsă de puteri recrutate, cu greu s-a preluat, numai în decursul lui faur, mai târziu. Imediat după preluare, s-a luat jurământul prescris de Consiliul Dirigent, atât la Direcţiunea financiară – unde ungurii au refuzat toţi – apoi s-a luat de la Perceptorat şi de la Exactorat în Bistrita, unde ungurii toţi au refuzat; în fine, am autorizat pe dl Ioan Şerban, prim pretor în Năsăud, să ia jurământul şi oficiul şi la Perceptoratul din Năsăud. L-au

[112] Ibidem, pp. 435, 436

şi luat. / Cu acea ocazie dl Ştefan Petre şi dl. Pop Cornel au depus jurământul prescris de Consiliul Dirigent. Despre preluarea imperiului la toate oficiile financiare din judeţ se raportează separat la resortul de Finanţe. / 4). Vă rog să luaţi ştiinţă acest raport, cu acea observare că jurământul pe Republica Maghiară a fost forţat şi cei din chestie amintiţi cu foamea, atunci când Consiliul Dirigent şi organele sale încă nu au fost preluat imperiul la oficiile financiare. / Bistriţa, la 25 martie 1919 stil nou. / Cu profund respect, / Gavril Tripon, prefect"[113].

1919, decembrie 6: „Raportul prim-pretorului plasei Beşineu, adresat subprefectului judeţului Bistriţa-Năsăud despre evenimentele administrative (fragment). / Domnule Subprefect! / Preluarea imperiului român la centrul plasei s-a efectuat fără mari zguduiri sau întreruperi în mersul lucrărilor. Barem că toţi oficianţii, afară de un pretor şi un diurnist, sunt oameni noi de tot de administraţie, lucrările au mers normal, ce e a se mulţumi, în mare parte, constiinciozităţii şi sârguinţei oficianţilor plasei, care, din primul moment, au fost conştienţi de rolul ce-l au la consolidarea administraţiei române. / O greutate mai mare a format preluarea şi funcţionarea secretariatelor. Mai multe secretariate au fost sau au rămas la preluarea imperiului neocupate şi neaflându-se oameni cu calificaţie recerută de lege pentru oficiul acesta, am fost silit a numi acolo absolvenţi ai cursului informativ pentru secretari, oameni fără praxă de lucru şi cunoştinţă de oameni. Ajunşi în posturile acestea, unde nu s-a lucrat nimic sau foarte puţin, în timpul războiului, nu s-au putut mişca în cancelaria lor. Lucrul a stagnat absolut în prima vreme. Cu încetul, au

[113] Ibidem, p. 437

început şi ei să vină în rând cu lucrările. Până la finea anului acesta, sper că vor fi aşa de departe, că se putea zice, că administraţia şi la comune merge normal. / La numirea primăriilor s-au ridicat elementele mai tinere, reîntoarse din război, care au pretins să fie exclusiv numai ei numiţi, cu excluderea absolută a oamenilor lor cei vechi. Fiind spiritul poporului cam agitat şi mulţimea pe lângă cei tineri, nemaivoind a şti de regimul vechi, cu nedreptăţile lui cele multe, am fost silit, în multe cazuri, a ceda şi a propune spre numire dintre elementele mai tinere. / Prin faptul acesta, au ajuns mulţi oameni noi în primării, fără praxă în lucrurile administrative, care însă, în scurtă vreme, s-au validat foarte bine. / Spiritul populaţiei din plasă e liniştit. E în aşteptarea Reformei Agrare, de la care aşteaptă mai mult, decât vor putea căpăta... / Recrutarea celor 10 contingente, ce au fost mobilizate în primăvara anului curent, de Consiliul Dirigent, a decurs în deplină ordine. Un număr mare de cereri pentru dispense, în special din partea saşilor, s-au înaintat, care însă toate au fost respinse de comandamentul militar. În urma mobilizării s-a ordonat din partea Consiliului Dirigent statorirea şi plătirea ajutoarelor de război pentru familiile celor mobilizați. Ajutoarele acestea s-au statorit şi se plătesc deja în toate comunele plasei. / Barem că, în urma războiului şi a revoluţiei, disciplina la popor a cam slăbit, totuşi vin relativ puţine contravenţii şi dintre acelea, cele mai multe sunt contravenţii de pădure şi țarină. / Purtarea populaţiei, din punct de vedere al poliţial e îndestulătoare”[114].

1926: „Duminică, în 14 noiemvrie, a avut loc, în **Năsăud**, instalarea noului paroh al **Năsăudului** şi vicar al

[114] Ibidem, p. 439

Rodnei. dl Ioan Nescuţiu… / Nouă preoţi au slujit la sfântul altar, între care făcea parte şi Canonicul Dr. Bojor, din partea Ilustrităţii Sale Episcopul de Gherla, Dr. Iuliu Hossu… / La ora 1, a avut loc, la Hotelul „Griviţa", un banchet de peste o sută de persoane. Au luat parte, la acest banchet, următoarele personalităţi remarcabile: domnii Gavril Pahone, prefectul judeţului Năsăud, Palăgeşiu, sub-prefectul, Vasile Bichigeanu, directorul liceului, Virgil Șotropa, profesor, etc., precum și aproape toată intelectualitatea din Năsăud. Muzica cu trompete a „Pompierilor Voluntari" a dat un deosebit fast acestei sărbători, prin cântările intonate"[115].

1928: „Să nu credeți că românul nu-i născut să fie meseriaș! Aceasta e tocmai așa, cum nu putem spune că cineva se naște domn făcut gata. / M-am convins de aceasta deunăzi, când am fost la o serbare de sfârşit de an a **Şcolii de Arte şi Meserii din Năsăud**. Am rămas uimit, când am văzut lucrurile făcute de bieţii români. Lucruri de mare preţ am văzut la acea expoziție mai multe obiecte dintr-o sală.

Ucis de trăsnet. Deunăzi. a fost lovit de trăsnet tânărul Traian Buia, din comuna **Sângeorz-Băi**, judeţul Năsăud. Acest tânăr a fost ucis în muntele „Putredu", tocmai pe când voia să se întoarcă acasă, cu o căruţă. /

O mare serbare câmpenească a fost, duminică, 15 iulie, în **Nepos**, judeţul Năsăud, când s-au întrunit acolo toţi domnii ieşiţi din aceea comună. A fost o petrecere de vară frumoasă cum nu se mai poate"[116].

1928: „Duminică, în 23 septembrie, s-a făcut alegerea de senator din județul **Năsăud**. Guvernul, care bine știa că-n Ardeal nu mai poate reuși cu nici un candidat de-

[115] *Unirea Poporului*, Anul VIII, nr. 51, Blaj 1926, p. 4
[116] *Unirea Poporului*, Anul X, nr. 31, Blaj 1928, pp. 1, 4

al său, nu și-a pus candidat. În schimb, însă, partidul averescan, mână în mână cu guvernul, l-a candidat pe dl Victor Moldovan, avocat din **Bistrița**, iar sașii, de care sunt mulți în acel județ, în bună înţelegere cu ungurii, și-au avut și ei candidat, pe dl Englisch, pe când naţional-țărăniștii, pe dl G. Rocneanu. / Lupta între partide a fost foarte mare. Averescanii au avut de partea lor pe toți funcționarii și sprijinul guvernului, luptând din răsputeri, cu tot felul de mijloace, pentru reușita candidatului lor. Văzând însă că poporul nu-i vrea nicidecum, că toată lumea îi urăşte şi batjocoreşte, s-au folosit de apucături nemaiîntrebuințate la noi, de apucături cu adevărat, grecești și balcanice. / Pe deputatul naţional-țărănist, părintele Dr. Dumitru Manu, l-au răpit de pe stradă, l-au vârât într-un automobil şi l-au dus, fără să știe cineva unde. / Îndată ce au auzit alegătorii despre această hoție nemaipomenită, s-au adu nat în piață şi au cerut să-l elibereze pe popa Manu, că altfel nici un averescan nu mai rămâne în viață. Văzând conducătorii averescanilor că nu-i glumă amenințarea aceasta, au început a se târgui cu mulțimea. Dar alegătorii nu s-au lăsat înfricați ci au cerut să-l aducă înapoi pe popa Manu şi să le dea în mână pe hoţii care l-au furat.

Procurorul tribunalului a venit, atunci, şi el, însoţit de prefectul județului, și a spus că el se va îngriji să-i deţină pe hoţi, pedepsindu-i, iar cât e despre popa Manu, el garantează că este în viață și că la ora 6 va fi în **Bistriţa**. Iar drept garanță, procurorul a deținut numaidecât pe regățeanul Popescu, pe unul dintre cei mai cutezători corteși ai averescanilor. / Cu aceasta, alegătorii s-au dus acasă, dar după-amiază, la 6, iar s-au adunat în piață, ca să-l i-a în primire pe popa Manu. Şi, de fapt, la ora 6, iată că soseşte un automobil, din care se coboară popa Manu, însoțit de di Al.

Vaida Voevod. Dar alegătorii nu s-au îndestulat cu atâta, ei au cerut împlinirea făgăduinței a doua, adică darea pe mâna lor a hoților. Au întrat, deci, în casa candidatului averescan, Victor Moldovan, și au căutat în toate părțile după hoți. Văzând averescanii că nu-i glumă, au luat-o a tălpășita, și încă pe fereşti, care cum a putut. Astfel au scăpat cu viață domnii Dr. Octavian Prie, părintele Septimiu Popa, Vasile Osvadă și Victor Moldovan. Regăţeanul din Bârlad, Popescu, însă n-a putut fugi, așa că a rămas zălog în mâinile alegătorilor, cerând, în genunchi, să nu fie omorât. Dl Victor Moldovan, văzând că nu-i chip de a mai trăi astfel în Bistriţa, a abzis de candidatură. Şi bine a făcut…

Cum a fost furat popa Manu. / Mai rar o așa apucătură hoțească ca aceea a răpirii deputatului Dr. Dumitru Manu. Patru domni bine îmbrăcaţi l-au prins și l-au băgat într-un automobil și apoi, du-te, copile, până la Petroşani, unde au sosit seara, pe la 10. Deodată, din automobil a sărit un domn, îmbrăcat preoțește, că părintele Manu este doctor de Roma și profesor la Academia teologică din Gherla, și a zbierat, cât a putut: „Săriţi, oameni buni, că mă omoară hoţii de la Bucureşti!”. Oamenii de pe stradă au alergat să vadă ce s-a întâmplat. Din automobil a sărit, atunci, înfricat, căpitanul Clonariu Gheorghe, cu revolverul în mână, ziariștii averescani Valeriu Mirescu și Priboianu, precum și pretorul Petru Zorgănescu. Văzând că nu se poate glumi cu mulțimea și că un revolver nu-i poate scăpa de furia poporului, căpitanul Gheorghe Clonariu a zis: „Este un biet de popă nebun. Nu-l băgați în seamă şi grijiți că e primejdios”. Lumii i s-a făcut milă de bietul popă şi era cât pe-aci să se împrăştie, când părintele Manu a zbierat din toată puterea: „Nu e adevărat, sunt popa Manu, deputat şi profesor. M-au

răpit hoţii de regăţeni, ca să nu fiu de faţă la alegerea de senator de la Bistriţa!”.

În vremea aceasta, s-au adunat în jurul automobilului şi poliţiştii. Căpitanul Clonariu s-a dat, atunci, la urechea căpitanului de poliţie şi i-a spus: „Şi eu sunt om de-al poliţiei, şi am ordin să-l duc pe popă la casa de nebuni!”. Căpitanul de poliţie Farkas, un ungur, însă nu s-a îndestulat cu explicarea aceasta, i-a dus pe toţi la poliţie, şi acolo s-a descoperit hoţia. / Căpitanul de poliţie a arătat cazul la Bucureşti, de unde i-a venit ordin să-i pună pe toţi pe picior liber, iar hoţii au luat-o spre Turnu-Severin, sfădindu-se ca ţiganii, că oare cine e de vină că a scăpat popa Manu. Şoferul le-a răspuns: „Eu nu port nici o vină, să-mi fi dat benzină de ajuns, că eu nu mă opream cu automobilul până la casa de nebuni”, În automobil se aflau patru ruzi de fier, cu care îl păzeau hoţii pe bietul popa Manu”[117]. /

„**Petrecerea teatrală a „Reuniunii meseriaşilor români” din Năsăud**. / În **Năsăud**, se află, de aproape 10 ani, reuniune a meseriaşilor români. Această reuniune de meseriaşi, în tot timpul celor zece ani, a lucrat mult pentru îmbunătăţirea situaţiei meseriaşilor. Condusă de dl director al liceului din Năsăud, Vasile Bichigean, reuniunea a înaintat mult în timpul din urmă. / Reuniunea îşi are şi ea drapelul (steagul) ei. Din cauză însă că acum e aproape stricat, conducătorii reuniunii au hotărât, cu mare însufleţire, să-şi facă alt drapel. În scopul acesta, au organizat, în seara zilei de 15 septembrie, la **Năsăud**, **o mare petrecere teatrală**, urmată de joc. Reuşita petrecerii a fost desăvârşită. S-a jucat frumoasa comedie „Piatra în casă”, de marele poet naţional Vasile Alecsandri. Cu această ocazie, am văzut că şi

[117] *Unirea Poporului*, Anul X, nr. 39, Blaj 1928, p. 3

meseriaşii noştri au aplicări la cultură şi că, arătându-li-se calea cea bună, pot îi foarte folositori neamului românesc. / Au mai fost la aceea petrecere şi câteva coruri, conduse de dl prof. Al. Ionescu-Buteș. Apoi predarea unui monolog şi a unui dialog iarăşi au fost la înălțime. / După adunarea sumei trebuincioase, se va face drapelul mult aşteptat, iar sfinţirea drapelului se va face spre sfârșitul anului acestuia”[118].

1934: „**Marile serbări de la Năsăud**. / Măreţele zile de sărbătoare pentru **Năsăudul** românesc şi cultural au dat dovada unei bogate şi impunătoare manifestații a graniţei, a sufletului, a bătrânelor cătane negre de pe valea bătrânului Someş. / Întreagă populația acestui judeţ a luat parte la desfăşurarea lor, în frunte cu harnicul şi neobositul prefect dr. Dimitrie Nacu. / Deja din ziua de marţi, 9 iulie, oaspeţii şi înalții demnitari sosesc, pentru a participa la luarea jurământului de credinţă a Batalionului I grăniceresc de Gardă Regală, în prezenţa M. S. Regelui Carol al II-lea. / În frunte cu fanfara năsăudenilor, cu 20 de lăutari, cu prapori, primesc, la intrarea în oraş, pe P. S. Sa Dr. Iuliu Hossu, unde un bun venit a fost rostit de dl **primar al oraşului Năsăud**, dr. Ştefan Lupu. In corpore, P. S. Sa este condus până în Piaţa Unirii, în fața Catedralei greco-catolice, unde, în faţa porţii de primire şi a oficialităţilor, Excelenţa Sa a primit salutul confesiunilor, cărora le răspunde cu caldă dragoste sufletească. / În numele Reuniunii „Sf. Maria”, doamna Bancu aduce Înaltului Păstor sufletesc urări de bun sosit, prin cuvintele: „Întru mulți ani, Stăpâne!”. / La intrarea în sfânta Catedrală, Reverentisimul domn Gavril Bichigean, înconjurat de un sobor de 30 pre-

[118] Ibidem, p. 5

oţi, aduce salutul credincioșilor, după care urmează oficierea vecerniei, pontificată de Excelenţa Sa.

Haină de mare sărbătoare a îmbrăcat întreg **Năsăudul,** în ziua de miercuri, 10 iulie, când a sosit M. S. Regele Carol II, pentru ca, în prezenţa Majestății Sale, să se ia jurământul de credinţă al Batalionului I grăniceresc de Gardă Regală. / Piaţa Unirii a micului orăşel, frumos împodobită cu covoare româneşti, cu drapele şi cununi verzi de stejar, mărea sărbătoarea zilei şi mai mult, pe lângă marea de capete, îmbrăcate în costumul naţional, care se aduna mereu, în frunte cu fanfarele lor. / Zi de mare sărbătoare, zi de înălțare sufletească pentru întreagă granița! Văzduhul era cutremurat de ecourile fanfarelor, care ridicau şi mai mult însemnătatea zilei. / Mulțimea, care venea din depărtările județului, venea cu mărețul, sfântul şi curatul gând de a vedea pe M. S. Regele Carol II-lea, simbolul neamului românesc. / Catedrala greco-catolică primeşte, disdediminează, mulţimea dornică să participe la serviciul divin, pontificat de P. S. Sa Dr. Iuliu Hossu, înconjurat de un sobor de 40 preoţi, după care predica Excelenței Sale a ridicat şi mai mult însemnătatea zilei. / Terminându-se serviciul divin, comunele, în cea mai perfectă ordine, se îndreaptă, cu fanfarele lor, spre „Lagăr", locul unde urma să primească mulțimea pe M. S. Regele Carol II-lea. / Iată şi Batalionul 1 grăniceresc de Gardă Regală, sub comanda energicului şi harnicului lui comandant, instalându-se în faţa Tribunei Regale. / Mulțimea, aranjată în fața Tribunei Regale, aşteaptă nerăbdătoare sosirea Majestăţii Sale. / Bubuiturile puternice anunță sosirea M. S. Regelui Carol II-lea, muzica militară a Regimentului 84 Infanterie intonează Imnul Regal, mulţimea aclamă, iar comandantul Batalionului I grăniceresc de Gardă Regală dă raportul, după

care Majestatea Sa trece în revistă Batalionul. / Urmează serviciul divin, săvârşit de P. S. episcop militar ortodox, înconjurat de 5 preoți. Răspunsurile au fost date de corul condus de părintele profesor Ştefănuţi; iar un sobor de 40 preoți îmbrăcaţi, în frunte cu Excelenţa Sa Dr. Iuliu Hossu, a asistat la oficierea serviciului divin, fără a servi, din cauza unor neînțelegeri de ordin confesional. / Jurământul Batalionului I grăniceresc de Gardă Regală se ia de către Î. P. S. Stroe, pentru toți ostașii, în urma căreia, colonelul Florescu, într-o cuvântare, arată importanța Batalionului de graniţă, care, de azi, înainte, este vajnicul apărător al Neamului, Ţării şi Tronului. După aceea, M. Sa. Regele Carol II-ilea se adresează ostașilor grăniceri, spunându-le că, de azi, înainte, acest batalion grăniceresc, prin depunerea jurământului de credinţă către Regele lor, şi-a luat datoria sfântă de a servi cu credință Patria, Neamul şi pe Regele lor. Majestatea Sa arată faptele glorioase ale înaintaşilor lor, a vestitelor **cătane negre**, de care să fie mândri şi pe care trebuie să-i urmeze, punându-şi în serviciul neamului toată munca şi dragostea lor.

Dl senator dr. Oanea, în numele grănicerimei, aduce omagiul de credinţă, punând la picioarele tronului întreg devotamentul de iubire faţă de M. S. Regele, care, de azi, înainte, a Sfinţit pământul scump al grănicerilor. / După aceasta, a urmat defilarea Batalionului I grăniceresc de Gardă Regală, a vechitor cătane negre, îmbrăcate în sumane negre, urmând, în ordine desăvârşită, voluntarii, peste 100 de călăreţi, îmbrăcaţi în frumoasele costume naționale ale regiunii şi comunele, cu fanfarele lor. / Terminându-se defilarea, M. S. Regele, cu întreagă Suita, a urmat, pe jos, drumul până la Şcoala Normală, unde a vizitat muzeul şi arhiva grănicerească, de unde a luat parte,

însoțit de invitaţii şi şefii de autorităţi, la bufetul bine şi bogat asortat; în timp ce corul, condus de părintele profesor Ştefănuţi îmbogăţeşte programul cu diferite bucăţi bine reuşite. / M. S. Regele, la intrare în sală, este primit cu furtunoase aclamaţiuni, iar corul intonează Imnul Regal. / După ce s-a luat această gustare, M. S. Regele, întovărăşit de domnii miniştri şi adjutanții regali, se îndreaptă, cu maşinile, spre Piaţa Unirii, urmând drumul spre gară. / Trenul Regal ia încet direcţia **Ilva-Mică**, unde M. S. Regele este primit cu aceeaşi ceremonie. Acolo s-a făcut inaugurarea liniei ferate **Ilva-Mică –Vatra Dornei**. / În sunetele aclamărilor puternice de „Ura!", „Trăiască M. S. Regele Carol II-lea!", Maiestatea Sa părăseşte pământul scump şi sfânt al grănicerilor năsăudeni, la orele 4 şi jumătate, luând astfel sfârşit marile serbări onorate de M. Sa Regele. / Ol. I. Barna"[119].

1934: „Trebuie să se dea cinstea şi atenţia cuvenită şi bisericii naţionale române unite, pe baza principiului ierarhic şi al parităţii. În localităţile unde este numai o singură confesiune românească, serviciile religioase, cu ocazia serbărilor naţionale, să se facă în biserica aceleia; unde confesiunile româneşti au demnitari egali, serviciile religioase să se facă în amândouă, simultan, împărțindu-se autoritățile și armata în mod egal, cum se face la Oradea; iar unde confesiunea românească are demnitar în grad ierarhic mai înalt, mai ales dacă e şi în majoritate, serviciul religios principal, cu participarea autorităţilor, să se facă la dânsa. Aşa cere dreptatea şi bunul simţ; aşa cere respectul faţă de bisericile naţionale înaintea minorităţilor. De nu se va aranja această chestiune în mod echitabil şi cuviincios, frămân-

[119] *Unirea Poporului*, Anul XVI, nr. 29, Blaj 1934, pp. 2, 3

tările vor continua şi, bun e Dumnezeu, de nu vor izbucni în revolte, pe faţă, cum era să se întâmple şi la **Năsăud**, şi, mai recent, la **Marghita**. Martori oculari ne-au spus că poporul credincios unit, rănit la suflet până la sânge, pentru umilirea ce le au adus-o „fraţii" ortodocşi, au întrebat pe preoţii noştri, că merge-vor la dânşii să-i huiduiască şi să-i alunge. Numai prudenţei şi calmului preoţilor uniţi se datorește că nu a izbucnit scandal şi revoltă; şi la **Marghita**, şi la **Năsăud**. Vrea biserica ortodoxă şi îndeosebi vrea guvernul ţării să degenereze ocaziile solemne de înălțare sufletească, în încăierări şi tumulte, umilind pe uniţi până la exasperare, până la revolta pe față? Şi pentru ce şi pentru cine? Pentru un titlu gol ce satisface mândria fudulă a bisericii ortodoxe române. Nu o vrea nimeni, nici Ţara, nici binele ei. **Chestia serbărilor naţionale trebuie regulată** odată"[120].

1937: „În zilele de 28 și 29 iunie, absolvenţii **liceului grăniceresc** „George Coşbuc" din **Năsăud**, seria 1907, s-au întrunit spre a serba 30 ani de la absolvire. Au participat domnii: dr. Laurenţiu Oanea, senator de **Năsăud**; / Anisie Ieronim, controlor financiar **Bistriţa**; / Puica Gavril, notar în **Blăjenii de jos**; / lt. col. dr. Matei Florian; / preotul Linveliu Victor, protopop în **Mocod**; / preotul Giurgiu Atanasie, din **Chiulești** (Someș); / Petru Cheresteșiu, notar în **Cuzdrioara** (Someș); / Ion L. Mureșan, proprietar / și Ștefan Rebreanu, contabil la banca „Aurora" din Năsăud. / În dimineaţa zilei de 29 iunie, toţi absolvenţii s-au prezentat în clasa în care au terminat liceul, aşezându-se la vechile locuri, de faţă fiind domnii profesori: Vasile Bichigeanu, directorul liceului, Teodor

[120] *Vestitorul*, Anul X, nr. 21-22, Oradea 1934, p. 11

Simion şi Virgil Şotropa. Dl director Bichigeanu a făcut apelul nominal. Se constată că 7 din cei 40 abolvenţi au decedat, iar dintre profesori, 13 au trecut la cele veşnice. Grupul a mers, apoi, la cimitir, unde au depus coroane pe mormintele foştilor profesori şi colegi. / În biserica unită s-a oficiat un parastas, de preoţii V. Zinvelin şi Iacob Chitul, secondaţi de lectorii Vasile Prăhase şi I. Costan. / Dl dr. Laurenţiu Oanea, senator de Năsăud, a rostit o frumoasă cuvântare, evocând frumoasele clipe ale vieţii tinereşti, petrecută în liceul local, care a sădit dragostea faţă de carte și știință în atâtea suflete tinere, pregătindu-le calea vieţii. Asigură pe dl Vasile Bichigeanu, directorul liceului, că absolvenţii acestuia vor colabora călduros pentru ca jubileul de 75 ani de existenţă a liceului, care urmează să se serbeze la 4 octombrie 1938, să se facă cu fastul cuvenit. Preamărește memoria foştilor ptrofesori şi colegi decedaţi. / Banchetul s-a dat la restaurantul Gh. Cantor. Aici a toastat dl Vasile Bichigeanu, directorul liceului. Domnia sa a evocat scene din viaţa absolvenţilor de pe vremea când erau elevi ai liceului şi, în special, în ultima clasă. A menţionat poziţiile înalte, pe care mulţi din această serie le ocupă în societate… / S-a petrecut într-o atmosferă prietenească, până seara, târziu”[121].

1938: „**Sărbătorirea profesorului pensionar Macedon Linul**. Duminică, 13 martie, în comuna **Rebrișoara**, Năsăud, căminul cultural „Anton Precup”, care activează sub auspiciile Fundaţiei culturale Regale „Principele Carol”, a sărbătorit pe profesorul pensionar Macedon Linul, originar din această comună, cu ocazia donării căminului a unei biblioteci de 440 volume, şi dulapul necesar,

[121] *Universul*, Anul 54, nr. 181, Bucureşti 1937, p. 12

toate în valoare de 40.000 lei. La serbare au participat toţi sătenii şi intelectualii satului, în frunte cu domnii învăţător-director Nicolae Burduhos, învăţător Macedon Pop, brigadier Nicolae Frandeş etc. / Dl Ion Costan, preşedintele căminului, a ţinut o cuvântare, în care a elogiat personalitatea profesorului pensionar Macedon Linul, fiu al satului--- De la înfiinţarea căminului cultural, dl profesor Macedon Linul, având mare dragoste faţă de comună şi respect pentru memoria patronului Anton Precup, fostul preot timp de 50 de ani, l-a sprijinit moralicește și materialicește… A cumpărat 440 cărţi, formând o bibliotecă valoroasă, pe care a donat-o căminului. Cu acestea, căminul are 2.500 volume în biblioteca sa. /

Adunarea generală a Regiei cooperative „Regna”. Consiliul de administraţie al Regiei cooperative „Regna” a decis ca şedinţa adunării generale a delegaţilor din cele 44 comuna grănicereşti să se ţină în 11 aprilie, în sala mare a societăţii. Se va cota contul de gestiune pe anul expirat şi proiectul de buget pe 1938. /

Jubileul Liceului din Năsăud. În luna iunie, **Liceul grăniceresc „G. Coşbuc” din Năsăud**, împlinind 75 ani de existență, se vor organiza mari serbări jubiliare. Î. P. S. Patriarh Miron, fost elev şi absolvent al acestui liceu, a primit Patronajul serbărilor. Dl Vasile Bichigeanu, directorul liceului a luat măsuri de pregătite în consecinţă”[122].

1938: „**Importanţa culturală a oraşului Năsăud**. / Orașul Năsăud a excelat, de zeci de ani, prin numeroasele sale școli primare și secundare, care sunt ctitoria Fondurilor grănicereşti năsăudene, moștenitoarele și conducătoa-

[122] *Universul*, Anul 55, nr. 76, Bucureşti 1938, p. 14

relor averilor „Cătanelor negre", care au desfășurat o admirabilă activitate culturală şi națională, atât în perioada de opresiune maghiară, cât şi în România Mare. / În ultimul timp, s-a deschis o luptă regretabilă între oraşul **Bistriţa**, care are un însemnat număr de saşi, şi românescul **Năsăud**, pe chestiunea menţinerii liceelor din ambele localităţi. / Memoriul redactat de oraşul **Bistriţa**, care va fi prezentat de o delegaţie numeroasă domnului ministru al educaţiei naţionale, cuprinde şi această soluţie pentru salvarea liceului din **Bistriţa**: „dacă altfel nu s-ar putea, atunci **liceul din Năsăud să fie dus la Bistriţa**, deoarece Năsăudul este o comună rurală, cu abia 3.200 locuitori, care trăiește numai cu trecutul său, iar prezentul îi este aproape șters". / Lucrul acesta a produs o motivată consternare în oraşul nostru. Năsăudul nu este o „comună rurală", ci o comună urbană recunoscută. / Iar **liceul din Năsăud**, la 4 octombrie 1938, împlinește 75 ani de existență, urmând ca serbările jubileului să fie organizate în mai 1939, pe când **cel din Bistriţa abia are 10 ani** de funcţionare. / **Liceul din Năsăud** a dat neamului și țării un mare număr de savanţi, oameni de stat, mitropoliţi şi episcopi, între care menţionăm pe Î. P. S. Sa Patriarhul Miron, președintele consiliului de miniștri, profesori universitari, poetul George Coșbuc și alţii… / **Năsăud**: gimnaziul teoretic de fete se transformă în gimnaziu industrial de fete"[123].

1939: „În sufletele tuturor românilor ortodocşi din **Năsăud** s-a născut dorința sfântă de a lupta pentru clădirea, unei biserici. În anul 1930, din iniţiativa decedatului preot Victor Susa, s-a început strângerea fondurilor. Lăudabila iniţiativă a fost continuată, din 1933, de actualul preot-pro-

[123] *Universul*, Anul 55, nr. 225, Bucureşti 1938, p. 5

fesor Ioan Bunea. Truda lor n-a fost zadarnică, obţinând ca rezultat impunătoare sume de bani. / Fondurile existente nu sunt suficiente pentru prestigiul şi interesul naţional, având în vedere că toate confesiunile minoritare au biserici pompoase, sfidând sărăcia noastră. E destul să menţionăm că evreii au 2 sinagogi mari, reformaţii, 5-10 credincioşi, au biserică impunătoare şi preot plătit de stat. La fel, luteranii şi romano-catolicii. / După multe alergări şi greutăţi, parohia a putut începe lucrările de clădire a bisericii, în primăvara anului 1938. Biserica este, deocamdată, numai acoperită… dar trebuie terminată cât mai urgent şi mai e nevoie de bani… / având în vedere că, în iunie 1939, vor fi, în oraşul **Năsăud**, serbări jubiliare, cu ocazia împlinirii a 75 ani ai liceului grăniceresc „George Coşbuc”… / De aceea, pentru prestigiul serbărilor şi pentru mândria românilor ortodocşi din **Năsăud**, precum și pentru încurajarea lor, oamenii de inimă, dar mai ales acei care au trecut prin școlile românești ale Năsăudului, pregătindu-se pentru lupta grea contra valurilor vieţii, sunt rugaţi să sprijinească strădania năsăudenilor ontodocşi, trimițând obolul lor pe adresa Oficiului parohial ortodox român din Năsăud”[124].

1939: „**Predarea plugurilor dăruite de M. Sa Regele ţăranilor din judeţul Năsăud**. / Primele pluguri, trimise prefecturii judeţului Năsăud, au fost restituite şi uzinele din **Reşiţa** au fabricat altele, potrivite regiunii noastre de munte, care au sosit în judeţ în ziua de 28 martie. În total au fost trimise 25 pluguri, dăruite de M. Sa Regele Carol II, care au fost distribuite de sărbătorile Sfintelor Paşti tuturor vrednicilor gospodari, aleşi de căminele culturale ale Fundaţiei „Principele Carol” şi Astra. /

[124] *Universul*, Anul 56, nr. 26, Bucureşti 1939, p. 7

La **Năsăud**, solemnitatea predării celor 2 pluguri s-a făcut în sala festivă a primăriei, unde dl primar dr. T. Chitul a invitat toate autoritățile şi populația orașului. Dl dr. T. Chitul a rostit un însufleţit cuvânt de deschidere, elogiind marele gest al Suveranului. Tot domnia sa a citit şi un admirabil cuvânt al dlui col. dr. Fl. Medrea, **prefectul judeţului Năsăud**. / Dl prof. pensionar I. Moisil, preşedintele Astrei Năsăud, a vorbit despre valoarea muncii. / Dl D. Nacu, avocat, fost prefect, preşedintele căminului cultural „Regele Carol II" din Năsăud, a caracterizat situația actuală. / Dl căpitan Ureche, de la regimentul grăniceresc din **Bistriţa**, impresionat de regescul gest, a împărtăşit asistenţei ţărăneşti situaţia admirabilă a celor concentraţi şi transportaţi pentru a păzi ţara la hotare. / Preotul Ion Costan, în numele Serviciului social judeţean, a insistat asupra acţiunii M. Sale Regelui Carol II pentru ridicarea satului românesc şi ajutorarea ţăranilor, prin Fundaţia Sa „Principele Carol" şi Serviciul social. / Preotul Iacob Chitul a oficiat serviciul religios. / Agronomul Sidor Nistor a exprimat omagiale sentimente de gratitudine Suveranului pentru înaltul gest şi preţiosul dar, asigurându-l că va lucra cu toată inima şi va păstra cu sfinţenie acest „Plug Regal". / Dl dr. Traian Chitul, primarul oraşului, a citit textul unei telegrame omagiale, care a fost expediată M. S. Regelui şi apoi a închis solemnitatea.

În comuna **Nepos**, la solemnitatea predării plugurilor, în număr de 2, au participat domnii prof. Iuliu Moisil, pretor Anton Sirlican şi preot I. Costan, din partea căminului judeţean. Dl notar Băcăian, preşedintele căminului, a salutat pe oaspeţi. / Dl pretor Sirlican a vorbit despre acţiunea căminelor culturale, prin care se va întrona o nouă viaţă în satele româneşti. / Preotul Ion Costan a evidenţiat

importanţa covârşitoare a gestului M. Sale Regelui Carol II. / Plugurile au fost predate agricultorilor Lazar Ezechil şi Dionisiu I. Nicolae.

În comuna **Rebrişoara**, plugurile au fost predate, la căminul cultural „Anton Precup", în cadrele unei mari solemnităţi, la care au participat aceiaşi delegaţi, toţi intelectualii şi ţăranii satului. S-au predat 2 pluguri ţăranilor: Burduhos Ion şi Bodiu Echim. Au vorbit dl prof, I. Moisil, dl pretor A. Sirlican şi preotul Ion Costan. Asistenţa a aclamat îndelung pe Suveran"[125].

1940: „**Situaţia economică a judeţului Năsăud**. / Dl Gheorghe Rusu, directorul Federaţiei „Andrei Mureşanu" a cooperativelor din judeţul Năsăud, ne-a dat o serie interesantă de date şi relaţii asupra situaţiei economice din regiunea noastră.„ / Regia cooperativă „Regna" din oraşul **Năsăud** ar trebui să nu aprovizioneze cu material lemnos pe toți negustorii, ci să înfiinţeze depozite de desfacere în regiunea producătoare de cereale, depozite pe lângă care se pot aduna cereale, de care muncitorii „Regnei", foarte mulţi la număr, au nevoie… / Judeţul **Năsăud** este unul din județele cele mai bogate în fructe de tot felul. Calitatea, în special a merelor, este cunoscută nu numai în ţară, ci și peste hotare. La recoltă mijlocie, se pot scoate din județ, dincolo de necesitățile locale de consumație, care sunt destul de însemnate, peste 500 de vagoane de fructe. Prețul care se plătește aici producătorilor este într-o mare disproporție cu preţul pe care îl plătește consumatorul din regiunile lipsite de fructe… / Statul român a luat iniţiativa de a face lăptării model pe întreaga ţară, în urma convenţiei comerciale încheiate cu Germania. Pentru una din aceste

[125] *Universul*, Anul 56, nr. 101, Bucureşti 1939, p. 2

lăptării a fost ales şi judeţul **Năsăud**. În vederea îndeplinirii formalităţilor, s-a constituit, încă în decembrie 1939, o Cooperativă de lăptărie, „Carpatina”… Nu se ştie din ce cauză, până în prezent, nu s-a făcut nimic”[126].

1940: „Instalarea unui **strănepot al lui George Coşbuc** în **Tiha Bârgăului**. Sfinţia Sa preotul Victor Coșbuc a fost instalat, deunăzi, ca paroh în comuna **Tiha Bârgăului**, din județul Năsăud. / Fiul C. S. protopopului Vasile Coșbuc din **Leșu**-Năsăud, nepot al poetului George Coșbuc, noul paroh al comunei lui este un element tânăr şi de valoare, care, timp de 3 ani, a desfăşurat o intensă şi rodnică activitate în comuna **Suciul de jos**, judeţul Someș, a construit o casă parohială model, iar apoi, ca preot în comuna **Mititei**-Năsăud, şi-a continuat activitatea, izbutind să repare în întregime biserica şi să clădească o impunătoare casă parohială. În anul 1938, cu ocazia vizitei canonice a P. S. Episcop Iuliu Hossu, a fost distins ca paroh… La instalare, a luat parte un mare număr de credincioşi, în frunte cu pretorul plăşii **Năsăud**, cu familia, căpitan Gavril Coroiu-Turda, Pompei Matei, notar, Iosif Tesaric, şeful gării, N. Avram, învăţător pensionar din Tiha Bârgăului, Gheorghe Saivan, învăţător, Petru Zagrai, teolog din Mititei, Ioan Gagea, primar, şi Ioan Ciorbă, casierul comunei Tiha Bârgăului[127].

1950: „În anul 1950, prin legea raionării administrativ-economice a teritoriului, au fost create 28 de regiuni, printre care și **regiunea Rodna**, alcătuită din 4 raioane: **Bistriţa** (cu satele de pe valea Șieului), **Năsăud** (cu satele de pe valea Someşului Mare), **Vişeu de Sus** (cu satele din

[126] *Universul*, Anul 57, nr. 189, Bucureşti 1940, p. 7
[127] *Universul*, Anul 57, nr. 223, Bucureşti 1940, p. 8

bazinul cu acelaşi nume din Maramureş) și **Beclean**, având reședința la Bistriţa”[128].

[128] Morariu, T.; Buta, I.; Maier, A., *Judeţul Bistriţa-Năsăud*, Bucureşti 1972, p. 12

NEGRENI

(Körösfeketető, judeţul Cluj)

1550, *Chorographia Transilvaniei*: „De la Oradea, îndată după intrarea în Transilvania, pe râul Criş, prin care ea se leagă, spre apus, de Panonia inferioară, se iveşte satul numit **Negreni** sau, pe latineşte, „lacul negru", pe care îl locuiesc românii, şi care este înconjurat de pretutindeni de munţi şi de povârnişuri. El este aşezat într-un loc sălbatic şi fioros, unde se întâmplă adesea să fie lipsă de grâne şi bucate pentru trai, din cauza culturii atât de rare a acestui pământ, din faptul mai ales că nu e nici un şes în acel loc şi nu sunt semănături, ci se văd păduri întinse, intrând pretutindeni, pe mari întinderi de pământ, din care cauză oamenii nu pot semăna uşor nici un fel de grâne în aceste locuri pustii şi pe aceste câmpii nerodnice. Totuşi, râul Criş dă, cu destulă dărnicie, în orice anotimp, peştii cei mai aleşi ca „funduli", „chefali", „capitoni", peşti aurii şi chiar şi păstrăvi şi mulţi alţi peşti. Pe lângă aceasta, acest râu este adesea atât de năvalnic, când se revarsă, încât răstoarnă obişnuit chiar carele mari, greu încărcate.

De la **Negreni**, în linie dreaptă, până la târgul **Tileagd** sunt două mile, iar până la **Vad**, mai sunt trei mile, socotite după măsura mare. De acolo se trage obârşia râului Criş, din izvoarele ce ţâşnesc în tot locul, şi el înaintează,

în mers continuu, în albia sa îngustă, prin mijlocul sus-zisului târg Vad, până la Bologa, unde, în sfârşit, se mântuie”[129].

1821, iulie 13, contele Istvan Széchenyi: „La ora 8 şi jumătate, am ajuns la **Negreni**. Șoseaua este pretutindeni excelentă. / Cârciuma de la **Negreni**, care este acceptabilă, îi aparţine contelui Bathiányi; la fel şi moșia, care nu poate fi rentabilă. **Locuitorii sunt pretutindeni români**. La Negreni locuiesc un şpan şi un diriginte de oficiu poştal, Stranger, care ţine cai, pe care, prin bună înțelegere, îi pune la dispoziţia călătorilor, pentru a-i duce până la **Cluj**. În cazul în care caii nu sunt disponibili sau dacă nu-i poti plăti, nu-ți rămâne nimic altceva decât să călătoreşti cu boii. De la **Negreni**, la **Cluj**, duc două drumuri, unul prin **Huedin**, iar acesta este cel mai scurt; şi celălalt prin **Mesteacăn**, acesta putând fi parcurs în orice anotimp; pe cel dintâi se poate călători doar atunci când o îngăduie apele, deoarece trebuie să treci Crişul și Sebeșul. Șoseaua este pretutindeni bună, acolo unde nu este distrusă de apă. De la **Negreni**, am vrut să plec noaptea, însă am fost sfătuit să nu o fac, aşa că am înnoptat acolo”[130].

1926: „Luni, în 12 aprilie, s-a ţinut o întrunire admirabil reuşită la **Negreni** (Fechetău). Aici, dl profesor Malai şi studentul Lascu (propagandişti L. A. N. C.) au vorbit în fața alor 3-4.000 de țărani, veniţi din zeci de comune. / Este semnificativă întâmplarea că, în timp ce se ținea întrunirea, un automobil cu propagandiști ţărăniști a fost atacat cu pietre de ţăranii revoltați, care strigau: „Nu

[129] AȘSP, *Călători străini despre Ţările Române*, I, Bucureşti 1968, pp. 211, 212
[130] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, I, serie nouă, Bucureşti 2004, p. 955

ne trebuie partide politice!". Cu toţii au depus, pe urmă, legiuitul jurământ al „Ligii". / La masă, propagandiștii au fost găzduiţi la doamna Filip"[131].

1936: „O haită de lupi au năvălit, în una din nopţile trecute, în comuna **Negreni**, judeţul Cluj, intrând în grajdurile vitelor. Trei cai au fost sfâşiaţi de haite. Ţăranii s-au adunat în cete şi, înarmaţi cu săcuri şi sape, au reușit, cu mare greutate, să alunge fiarele. Întreagă comuna a fost alarmată de această neașteptată vizită"[132].

1937: „**Două sute de ţigani atacă două sate şi le jefuiesc**. Comunele **Negreni** și **Bucea**, din judeţul Cluj, au fost atacate și jefuite în toată legea de 200 de ţigani nomazi. Faptul s-a întâmplat astfel. Ţăranii din **Negreni** s-au trezit, într-o bună dimineaţă, cu 200 de ţigani că-şi aşează tabăra în satul lor. Văzând atâtea feţe tuciurii, primarul satului a cerut şefilor şatrei să părăsească comuna, fiindcă şederea lor acolo nu prea încânta pe săteni. Aceştia au ascultat de îndemnul primarului şi au dat ordine pentru ridicarea taberei şi pornirea ei spre satul **Bucea**. La plecare, însă, n-au uitat să jefuiască comuna care i-a găzduit. Sătenii din **Negreni** au vestit pe cei din **Bucea**, prin telefon, de plecarea corturarilor spre comuna lor. Aceia s-au pregătit să-i aștepte în capul satului, cu topoare, cu furci, cu prăjini, cu pietre, cu cuțite şi cu arme, şi când au sosit măriile lor, i-au poftit să nu intre în sat. Corturarii nici n-au vrut să audă de așa-ceva, ci s-au năpustit asupra sătenilor. S-a iscat, atunci, la câteva minute, o încăierare groaznică, care s-a sfârşit cu 4 morţi și cu numeroși răniți, şi dintr-o parte, şi dintr-alta. Sătenii au înhăţat pe şefii țiganilor și i-au ţinut

[131] *Înfrăţirea Românească*, Anul II, nr. 13, Cluj 1926, p. 12
[132] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 26, Blaj 1936, p. 7

prizonieri, până la sosirea autorităților însărcinate cu cercetarea cazului”[133].

1937: „În pădurea comunei **Negreni**, judeţul Cluj, a fost găsit spânzurat săteanul Francisc Toth, originar din **Săcuieni**, judeţul Cluj. Cum Francisc Toth dispăruse de acasă de mai multe zile, se pare că e vorba de o sinucidere”[134].

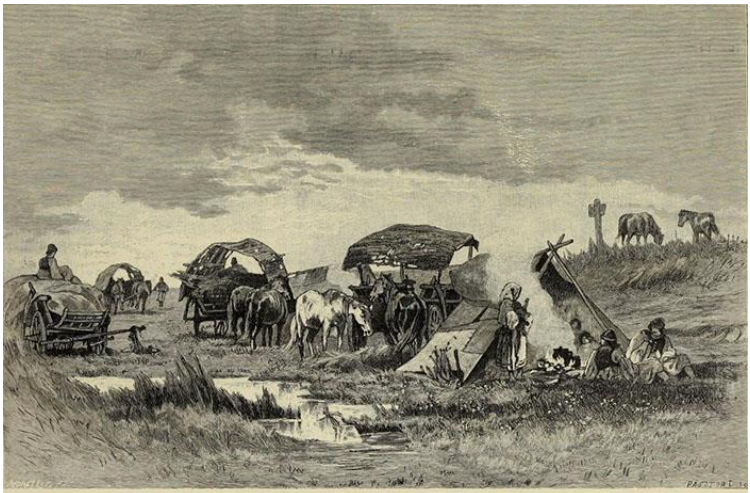

Wanderzigeuner.

[133] *Unirea Poporului*, Anul XIX, nr. 34, Blaj 1937, p. 3
[134] *Universul*, Anul 54, nr. 202, Bucureşti 1937, p. 14

NEGREŞTI

(Avas-Felsöfalu, districtul Avariului, judeţul Satu Mare)

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Berinde** de Budeşti, din comitatul Marmaţiei, în comuna Negreşti, 30 familii.

Csicso de Budeşti, din comitatul Marmaţiei, în comuna Negreşti, 1668, 18 familii.

Dragus de Deseşti, din comitatul Marmaţiei, în comuna Negreşti, 11 familii.

Pap, în comuna Negreşti, 1690, 25 familii.

Fabian, în comuna Negreşti, 1649, pe scut, leu cu gura deschisă, cu coada ridicată, în piciorul de dinainte are suliţa, iar cel stâng e întins spre pradă; 22 familii.

Grigor de Japa (Iapa), din comitatul Marmaţiei, în comuna Negreşti, 1 familie.

Mosolygó de Rátzfejértó, din comitatul Szabolciului, în comuna Negreşti, 1 familie"[135].

1900, Diaconovich: „**Negreşti** (Avas-Felsöfalu), comuna cea mai mare în Țara Oașului, comitatul Satmar, aşezată pe un platou, sub poalele muntelui Petroasa (3.000 m înalt), din care izvorăşte apa Turului, ce curge prin sat.

---

[135] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 19

Are 2.600 locuitori, dintre care 2.200 sunt români, 311 evrei etc.; biserică frumoasă; târg de săptămână și de țară; locuitorii se ocupă cu economia, cărăușia și neguțătoria, mai ales de porci. Hotarul Negreștilor se extinde până la hotarul Maramureșului, partea locuită de români"[136].

1900: „În numele comitetului parohial greco-catolic din **Negreşti**, ne ținem de datorință a aduce, și pe această cale, mulțămita și recunoștința noastră profundă următorilor poporeni, care au cumpărat, pe seama sfintei biserici, următoarele obiecte: Cilică Cinţiaş a lui Dumitru, un potir de aur, în preț de 101 florini. / Mihaiu Lohan a lui Mihaiu şi Non Fedorcă şi Cilică Cicio a lui Sandru, un ciboriu pentru cuminecătura morboșilor, precum și o cădelniță, în preț de 40 florini. / Vasile Liscă a lui Dumitru, o răstignire (cruce) frumosă, pe sfântul altar, / Augustin Pop şi Mihaiu Cintiuş a lui Dumitru, 2 prapori, în preț de 20 florini, / Ion Cicio a lui George, o sfântă Evanghelie, în preț de 22 florini, / Mihaiu Cintiaş a lui Dumitru, un Liturghier, în preț de 3 florini 20 cruceri. / Dumnezeu să primească aceste fapte creștinești și să răsplătească însutit bunilor dăruitori! / **Negreşti**, 6 februarie 1900, / Dumitru S. Ardeleanu, învățător"[137].

1902: „Raportul despre decursul Adunării învăţătorilor români din tractul Ţării Oaşului, ţinută în 27 mai, în comuna **Certeza**", menţionează printre învăţătorii prezenţi pe „Nicolae Gheţie, vice-prezident, / Demetriu S. Ardelean, notar, / George Cretan, / Ioan Moiş, / Alexiu Stefuţ, / Petru Iile, / Ioan Bogdan, / Vasile Ţintaş, / Vasile Haiduc, / Ioan Lohan, / Mihaiu Cicio şi George Ciorbai. / Au ab-

[136] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom II. Sibiu 1900, p. 385
[137] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXIII, nr. 23, Braşov 1900, p. 5

sentat: Gavril Bud, învăţător din **Bixad**, / Alexandru Băban (menţionat, în raport, şi drept Alexandru Erdös – n. n.), capelan şi învăţător supleant în **Bixad**, / Teodor Corodan, învăţător în **Vamă**, / Gavril Nap, învăţător în **Roşia** şi Emeric Babiciu, învăţător în **Lehinţa**", prilej cu care „Protocolul luat în adunarea din 30 noiemvrie 1901, în comuna **Negreşti**, se primeşte fără nici o modificare, ambele protocoalele se verifică prin dl George Bretan și Ioan Moiș... / George Bretan propune ca, prin protocol, să fie rugat Onoratul Domn Atanasie Demian, **paroh în Negreşti**, să binevoiască a ne dărui ceva opuri, pe seama bibliotecii tractuale. Se primește"[138].

1930: „După o intensă frământare, de o vară întreagă, când numărul societarilor înrolați în cele 9 bănci populare și 9 cooperative agricole atinse cifra de 1.650, s-a fost chemat adunarea generală de constituire la **Negreşti**, pe ziua de 24 august 1930… / Invitărilor acestei adunări au răspuns, cu prezența lor, afară de cei 1.650 societari şi pe atâţia sinceri aderenţi, înscriși în cooperație, care, din piedici tehnice și financiare, încă nu erau trecuţi în Statut. / Tot de noi invitaţi, pentru a ne încuraja. a binevoit a participa la acea adunare, din notabilităţile şi reprezentanţii autorităţilor din judeţ, nu mai puţin de 77 intelectuali. Pe lângă toată maturitatea noastră de a ne putea constitui, unii dintre domnii prezenţi, împreună cu Dl Ambroziu Nicoară, delegatul „Uniunii", am ştiut născoci formula de amânare a constituirii, la care noi, în naivitatea, noastră, din complezenţă, ne-am plecat. Dar regretăm şi până în ziua de azi, că, prin acea manevră de amânare, Cooperaţia din Ţara Oaşului a încasat o lovitură ireparabilă, ca început al des-

[138] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 142, Braşov 1902, p. 4

trămării. / După multe frecări, abia prin octomvrie am putut reveni să ne constituim sub o nouă formă, când, pentru o mai grabnică aprobare, adunarea, trimite statutele, prin doi delegaţi, la Bucureşti. De acolo, sunt îndrumați la Cluj. / Uniunea respinge vizarea, pretinzând statute tip nou. Procurăm noi statute. Nu vin. Le urgentăm, din care, într-un târziu, ne vin tot tipul vechi. În fine, ne înscriem pe un singur statut tip nou, ce-l aveam, dar în acest timp lung de aşteptare numărul membrilor şi capitalul s-a coborât considerabil, încât tot capitalul pentru ambele Cooperative nu era decât 128.260 lei, Câţiva animatori caută după un împrumut, să-l dea societarilor pentru a ridica capitalul vărsat la cel puţin 300.000 lei, care întreprindere nu le succede. / Ajunși în pragul unei spargeri complete, un societar recomandă grupului Cooperatist din **Bixad** să se unească cu **banca populară „Dumbrava" din Negreşti**, gata, aprobată. Se face unirea, sub condițiunea **mutării sediului la Bixad**, ce s-a şi întâmplat, la 18 decembrie 1930, în care, îndată, intră 128 societari din **Bixad**, cu un capital semnat de peste 330.000 lei, din care nu era vărsat decât 48.000 lei. / Consiliul de Administraţie, fiind informat că unitatea nu poate conta la nici un împrumut de la Banca Centrală, până n-are cel puţin 300.000 lei capital vărsat. De aceea, în adunarea din 4 ianuarie 1931, recurge la cea mai radicală formă, hotărând ca fiecare societar, sub sancţiunea excluderii, în timp de 15 zile să-şi verse în întregime părţile sociale semnate, după care 97 inşi, în timpul dat, au vărsat un capital de 306.000 lei. / După **Bixad**, a urmat **Târşolţul**, cu 200.000, **Călinești**, cu 200.000, **Cămârzana**, cu 136.000, **Prilogul**, cu 70.000, şi **Negreşti**, cu 100.000 lei, în total 315 societari, cu un capital deplin vărsat de 1.012.000 lei, după cum specifică anexatele: Balanţa de

verificare şi Situaţia de casă. Unitatea noastră. **„Dumbrava“ din Bixad** şi-a ținut I-a adunare generală la 24 februarie 1931, conform procesului-verbal aici anexat. Atât din legenda Cooperaţiei „Țării-Oaşului”, cu pacostele ei de până azi”[139].

1932: „Din **Vama**, trecem în **Negreşti** (ung. Avas-Felsöfalu), cel mai important sat al ținutului, cu judecătorie, ocol silvic şi probabil viitoare reşedinţă a plășii Oaş. Szirmay însemnează că „dacă Roma e aşezată numai pe şapte coline, Negreştii e pe şaptezeci şi şapte, deşi are numai 300 de case”. În apropiere e cătunul **Izvorul**, cu mari întreprinderi forestiere. / După **Negreşti**, cea mai însemnată localitate a Ţării Oaşului este Bicsadul (ung. Bikszád). Renumele acestui sat mare îl face, pe de o parte, mânăstirea cu acelaşi nume, pe de alta apele lui minerale, aşa de binefăcătoare pentru afecțiunile de stomac şi rinichi… / Pe şoseaua naţională ce duce, de la **Negreşti**, spre **Maramureş**, e **Certedza** (ung. Avas-Ujfalu), sat mare şi vechi, cunoscut încă de pe vremea Huniazilor”[140].

1937: „Zilele trecute, s-a dat, la şcoala primară din **Negreşti**, Satu Mare, o frumoasă serbare de sfârşit de an. / Expoziţia de desen şi lucru manual, organizată de domnişoara Olga Carp, maestră de lucru manual şi gospodărie, a stârnit admiraţia tuturor. Au fost expuse mai multe obiecte şi, în special, lucruri de mână, specifice ţinutului oşănesc”[141].

1937: „Dl Gheorghe S. Cuteș, doctor în drept de la facultatea din Cluj, se numește ajutor de judecător la Jude-

[139] *Înfrăţirea Românească*, Anul VII, nr. 12, Cluj 1931, p. 139
[140] Muşlea, Ion, *Anuarul arhivei de Folklor*, I, Cluj 1932, pp. 121, 122
[141] *Universul*, Anul 54, nr. 183, Bucureşti 1937, p. 10

cătoria rurală **Negreşti** din judeţul Satul-Mare, în locul dlui Pavel I. Munteanu, înaintat”[142].

1937: „Duminică, la o horă din **Negreşti**, Ţara Oaşului, s-au încăierat flăcăii din două sate, vreo 90 la număr. Pe câmpul de luptă au rămas un mort şi câţiva grav răniţi. / În urma cercetărilor șefului de post din **Negrești**, s-a constatat că cel mort este flăcăul Sas Ion I. Vasile, de 18 ani, din **Certeza**, care a fost înjunghiat de flăcăul Vasile Pop, din cealaltă ceată, din comuna **Negrești**. Cu actele dresate, criminalul a fost înaintat parchetului”[143].

1938: Începând cu 15 martie 1938, este numit medicul stagiar „Dr. Dumitru Platoş în postul de medic veterinar al circumscripţiei **Negrești**, judeţul Satul-Mare”[144].

Ţărani din Maramureş
Paysans de Maramureş

[142] *Universul*, Anul 54, nr. 202, Bucureşti 1937, p. 11
[143] *Universul*, Anul 54, nr. 304, Bucureşti 1937, p. 15
[144] *Universul*, Anul 55, nr. 83, Bucureşti 1938, p. 13

NEMŞA

(Nympz, judeţul Sibiu)

1359, februarie 1, Mediaş: Provincialii ţinutului **Mediaş** dau de ştire că nu au putut să împace şi să potolească „neînţelegerea şi gâlceava ce s-a iscat între două sate ale scaunului nostru, anume **Velţ** (Velcz, judeţul Sibiu) şi **Basna** (Bazna, Bozna, azi **Bazna**, judeţul Sibiu), pentru o pădure… şi l-am trimis la **Sibiu** pe comitele Andrei, bătrânul de **Brateiu** (Prothia, judeţul Sibiu), pentru a cere să se hotărască acolo care din părţi, adică dintre zisele sate, trebuie să plece, să se dea învinsă faţă de cealaltă. Şi patru bătrâni ai scaunului nostru, anume comitele Petru de **Biertan** (Virthalm, Bwtel, judeţul Sibiu) şi comitele Richan de **Răchişdorf** (villa Richvini, villa Eythkmyn, azi **Richiş**, judeţul Sibiu), comitele Ştefan şi Ioan, judele din satul **Aţel** (Eczlen, Villa Hetzelini, Villa Eczlen, judeţul Sibiu), au dat mărturie pentru credinţa lor, la Sibiu, şi i-au îndreptăţit în pricina lor pe acei oameni din Velţ. / Iar aceşti provinciali de Sibiu… au trecut această pricină spre cercetare… / Noi, toţi cei pomeniţi mai sus, mergând în ţinutul sus-ziselor sate şi rămânând acolo timp de trei zile, am dat, prin judecată, acelor oameni din Velţ partea pădurii care, după cugetul nostru, le vine lor de drept, începând din muntele ce se numeşte Veghetorul Înalt, dinspre stânga de râul ce

curge la vale, spre ţinutul satului **Boian** (Bayan, Villa Bonetis, judeţul Sibiu), până la jumătatea păpurişului… / Săvârșitu-s-au acestea în fața celor patru bărbați scrișI mai jos, anume comitele Petru de Biertan, comitele Richan de Răchișdorf, comitele Ștefan și Ioan, vechiul jude de Ațel, și Petru, judecătorul unguresc al domnului (nostru) regele, și alți mulți bărbați vrednici și chibzuiți, și cei doi comiți Andrei de Brateiu, împreună cu toți bătrânii acestui sat, comiții din satul Ațel, anume comitele Petru, fiul comitelui Petru, comitele Petru, fiul comitelui Ștefan, cu toți bătrânii acestui sat, comitele Nicolae, cu toți bătrânii satului **Valchid** (Valdhutin, judeţul Sibiu), cei doi comiți Nicolae, cu toți bătrânii din **Copșa Mare** (Magna Kopsch, judeţul Sibiu), comitele Henning, cu toți bătrânii din **Dupușdorf** (Villa Tobiae, azi **Dupuş**, judeţul Sibiu) și toți bătrânii din Biertan, comitele Dumitru și cei doi comiți Ioan, pe atunci juzi provinciali, împreună cu toți bătrânii din Răchișdorf, comitele Iacob, cu toți bătrânii din satul **Nemșa** (Nympz, judeţul Sibiu), comitele Ioan cu toți bătrânii din **Moșna** (Muschna, judeţul Sibiu), cornițele Hentzman, cu toți bătrânii din **Viszdorff** (Weisdorf, dispărut, lângă Mediaş), și toți bătrânii din satul lui **Spurbas** (Furkeschgorf, dispărut, lângă Moşna, judeţul Sibiu), comitele Ioan și toți bătrânii din **Buzd** (Buz, Busd, Busdz, judeţul Sibiu), comitele Valter și toți bătrânii din **Ibișdorf** (Isytelke, Isyptelki, Vila Isopis, Ighişu Român, azi **Ighişu Nou** şi **Vechi**, judeţul Sibiu), comitele Solomon și toți bătrânii din **Băgaciu** (Bogacs, judeţul Mureş), comitele Ștefan și toți bătrânii din **Curciu** (Kewrus, Körtz, Kwerus, judeţul Sibiu), care au fost de față la această orânduire, după cum s-a arătat mai

sus, și oricine ar călca această orânduire este supus osândei cu moartea și va fi silit a da cinci mărci judecătorilor”[145].

1400 (după): „**Nemşa**, judeţul Sibiu, **biserica evanghelică**, pe pereţii absidei, laturile de est și nord-est; sunt reprezentaţi numai patru apostoli: Ioan evanghelistul, cu un potir, apostol cu carte, Petru, cu cheia și Pavel, cu sabia; începutul secolului al XV-lea”[146].

1887: „În noaptea de 19 spre 20 noiemvrie nou, s-a cufundat vaporul „Scholten”, ce călătorea spre New-York. Între cei scăpaţi de la moarte se află şi doi saşi călători, anume Katharina Fröhlich şi Simon Binder din comuna **Rechișdorf**, din Transilvania. Între cei înecaţi în mare, de asemenea se află doi saşi transilvăneni, Iohann Tellmann din comuna **Nemşa** (Niemesch) şi Stefan Schenker din **Aţel**”[147].

1903: „Nicolae Popoviciu îşi trage obârşiile din ţinutul Târnavelor, aflat în inima ţării. S-a născut la 29 ianuarie 1903, într-un sat prosper de români şi saşi, **Biertan**, care în vechime, în secolul IV, ne-a mai dat un mărturisitor al credinţei, pe Zenoviu, cel care, prin cunoscutul *donariu*, ne-a lăsat o mărturie certă asupra încreştinării populaţiei daco-romane din Dacia… / Tatăl său, Ioan, se trăgea dintr-o familie fruntaşă din **Voila**, ce se şi numea **Voileanu**. Era un ţăran mai ridicat, cu două clase de liceu, harnic şi iubitor de biserică, unde a cântat la strană, din tinereţe şi până a murit. După proclamarea României Mari, a fost **întâiul primar român al Biertanului** şi, în această

---

[145] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 355, pp. 351-353

[146] Academia Română, *Pagini de veche artă românească*, II, Bucureşti 1972, p. 63

[147] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 258, Braşov 1887, p. 2

calitate, a luat parte la festivităţile de încoronare a regelui Ferdinand şi a reginei Maria, la **Alba Iulia**. S-a săvârşit din viaţă la 9 aprilie 1959, la 88 de ani, cu doar un an şi jumătate înaintea fiului mult iubit. / Mama se numea Ana, originară **din satul Nemşa**. În arborele genealogic al familiei sale, ce purta numele Racotă, era şi marele cărturar Gheorghe Lazăr, alături de un şir de învăţători şi fruntaşi români. Era o femeie harnică şi cu un suflet profund credincios, care a imprimat întregii familii un adânc spirit creştin şi moral. În orice împrejurare a vieţii, bună sau rea, obişnuia să spună: „Aşa a vrut Dumnezeu", şi tot cu aceste cuvinte a plâns şi lângă sicriul fiului său, Nicolae episcopul. Şi-a dorit ca înmormântarea ei să se facă sub lumina cântării „Hristos a înviat!". Şi Dumnezeu a rânduit să fie înmormântată în a doua zi de Paşti a anului 1966"[148].

1923: Se organizează concurs „pentru întregirea **parohiei nou înfiinţate**, de clasa III, din **Nemșa**, protopresbiteratul Mediaș… la 30 de zile de la prima publicare în *Telegraful Român*"[149].

Familia ei Moți

Familie de Moți

[148] *Revista Teologică*, Anul II – XIV serie nouă, nr. 88, Sibiu 2006, pp. 215, 216

[149] *Telegraful Român*, Anul LXXI, nr. 96, Sibiu 1923, p. 4

NEPOS

(fost **Vărarea**, judeţul Bistriţa Năsăud)

„Asupra satului **Nepos** sau **Vărarea**, cum i se spune după numele mai vechi, nu s-au făcut, până acum, cercetări dialectologice, De altfel, întreg judeţul Năsăud nu s-a bucurat, din partea lingviştilor, de atenţia care s-a dat unora dintre judetele vecine, mai cu seamă Maramureşului. Textele adunate de Gustav Weigand şi publicate în *VI. Jahresbericht*, pp. 63-65, sunt prea puţine şi nu dintre cele mai interesante. Afară de asta, nici ele nu provin din aceeaşi regiune, aşa că, dacă cineva ar încerca să-şi facă o idee clară despre graiul din judeţul Năsăud, numai pe baza informaţiilor lui Weigand, n-ar izbuti decât în parte. Transcrierea este numai relativ bună. Astfel, sunetul h pentru f, existent într-un text cules din **Bârgău**, nu cred că-i o realitate decât în cazul când informatorul a fost un ţigan, cum se pare că reiese din text. Numai ţiganii înlocuiesc pe f prin h, şi nu totdeauna; căci adeseori ei păstrează acest sunet supt forma lui originară, iar câteodată îl transformă în ș, aşa cum apare, în mod obişnuit, în gura românilor. Sătenii din Nepos nu o dată fac ironii pe socoteala celor care pronunţă fie, Filip, etc., spunând că numai „domnii şi ţiganii grăiesc asa”. / Localitățile din care Weigand şi-a cules textele cuprind, între ele, din trei părţi, satul nostru: **Bârgăul**,

înspre sud-est, **Poiana** (Sf. Iosif), la est, şi **Telciul**, la nord-vest, pe şoseaua ce duce, de la Năsăud, spre Maramureș"[150].

1697: „În anul 1697, s-a statornicit religia greco-unită în acest cerc"[151].

1761: „În anii 1761 şi 1762, s-a făcut militarizarea Văii Rodnei, la poruncă prea-naltă, de către domnii Heidendorf şi Semler. Înfiinţarea regimentului s-a întâmplat sub comanda Excelenţei Sale, general comandant Baron von Bucov, comandant de regiment, colonel Baron de Schroder, locotenent-colonel Baron Dombrovka. În expediţiile regimentului, până la anul 1815, au căzut 72 neposeni"[152].

1769: „Comuna Nepos posedă, conform urbariului comunal, 685 jugăre 1.200 stânjeni ogoare şi 90 jugăre 2 stânjeni păşuni. Satul **Vărarea** a fost mutat, în 1769, de lângă Valea Botoae, dincoace de Someş şi a căpătat numirea de **Nepos**"[153].

1772: „**Biserica unită din Nepos** s-a primit în 1772, ca dar de la **Rodna veche**, iar biserica din **Vărarea veche** s-a predat, iarăşi ca dar, comunei Hordou"[154].

---

[150] Istrate, G., *Graiul satului Nepos (jud. Năsăud)*, în Universitatea din Iaşi, *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philipide"*, vol. IV, Iaşi 1937, pp. 50, 51

[151] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 233

[152] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 233

[153] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 233

[154] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 233

1773: „În anul 1773, a călătorit împăratul Iosif pe teritoriul regimentului”[155].

1790: „Preotul Iacob Măierean e născut în 9 octombrie 1790, a murit joi, în 23 decembrie 1847, la 10 noaptea, şi a fost înmormântat sâmbătă, în 25 decembrie”[156].

1797: „În februarie 1797, s-a căsătorit grănicerul Todor Crăciun cu fiica grănicerului corporal Todor Nicolai, în timpul când comandantul companiei era căpitanul Basil Popp şi al regimentului, colonel de Devchich. Cununia a săvârşit-o preotul Alexa Popiţan, în biserica unită din **Nepos**. Nuni au fost Onul Istrate şi soţia sa Todora. În timpul vicariatului lui Ioan Halmaghi. / În anul 1797, a fost primit tânărul Iacob Maiorean în şcoala regimentului din **Năsăud**, a absolvit în 1805 şi a fost înaintat ca fruntaş (Gefreiter). În 1810 a fost ales şi trimis de comună candidat la preoţie la **Blaj** şi, în 25 mai 1812, a fost consacrat ca preot şi introdus în satul său natal, **Nepos**, iar în 24 decembrie 1847, a murit ca preot în **Nepos**”[157].

1798: „În 1798, s-a născut fiul Vasile al grănicerului Todor Crăciun şi a fost botezat de către preotul Alexa Popiţan. Naşi: Onul Istrate şi soţia Todora”[158].

1804: „În 1804, a murit grănicerul Petru Crăciun, împreună cu soţia sa Chiţa. El a fost din **Salva**, iar soţia, din **Nepos**, ei au fost împroprietăriţi (einconscribiert) pe o parte a sesiunii moşiei Chiţei, care moşie derivă de la fami-

---

[155] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 233

[156] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 233

[157] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 233, 234

[158] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 234

lia Bota. / În **1805**, s-a ordonat, în graniţă, **tăierea părului lung** (Zopf). / În **1806**, s-a ordonat **mutarea cimitirului** la oarecare depărtare potrivită. / În **1807**, şi-a clădit grănicerul Todor Crăciun, cu mâna sa, casa şi toate acareturile. / În **1808**, în noiembrie, a fost dus fiul Vasile, al lui Todor Crăciun, la **Năsăud** şi primit acolo ca elev extern în şcoala din Năsăud; în **1814**, a fost demis acasă, s-a căsătorit, la etate de 18 ani, a avut 6 copii, soţia i-a murit în 10 mai 1857"[159].

1812: „În **1812**, s-a construit **şoseaua Franz de la Bârgău** (pasul Bârgăului). Preot era Iacob Maierean, cantor Vasile Neamţ, paracliser Pintelei Popiţan. / În **1814**, a murit comandantul regimentului, colonel de Kreiter, în **Năsăud**. / În **1814,** noiembrie, elevul Vasile Crăciun a fost demis acasă din şcoală, din cauza lăţirii foametei. / În **1814**, era comandant la compania 8 căpitanul Kopich. / În **1815**, comandantul batalionului de **Prund**, locotenent-colonelul von Zatetzky, a fost avansat ca colonel. / A fost mare lipsă de cereale. / Elevul Basil Crăciun a fost comandat, ca scriitor, la staţiunea **Feldru**, de sub comanda locotenentului Scheidl, când regimentul plecase din raion. La acea companie servise sergentul Andrei Vartolomei şi, timp scurt, şi Imbroaie. / **Arendator şi gornist în Nepos** era Login Bota. / În acest an, pe terenul domnesc, numit Entre Adam (Tradam), nu erau edificii clădite; mai târziu, însă, au fost ridicate de domni mai multe case, o moară cu 6 pietre, o sinagogă, crâşme de bere şi vin, ocupate de evrei"[160].

---

[159] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 234

[160] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 234, 235

1816: „În 1816, era comandant de regiment colonelul cavaler Zatetzky, comandant de companie, căpitanul Kopich, mai apoi Macedon Pop, sergentul companiei Ştefan Andrei. / A fost aşa o foamete, încât aproape **o treime din locuitorii Ardealului au emigrat la Bucovina şi Moldova**, în care timp preţul unei merţe de cucuruz a urcat la 15 florini m. v. Grănicerii rămaşi acasă au căpătat ajutoare în cereale, însă insuficiente, încât au fost nevoiţi să taie, zdrobească şi macine tulei de cucuruz şi tot felul de coji de pomi, spre a se nutri. De aceea, au şi murit mulţi. Preot în Nepos: Iacob Maierean, cantor Gavril Lup, paracliser Lupul Bota”[161].

1817: „În 1817, comandant de regiment, Zatetzky, comandant de companie, căpitan Engelbert, mai apoi locotenent Bertlef, sergent Andrei. Foametea a mai contenit. În luna august, a vizitat regimentul şi întreg Ardealul Majestatea Sa Împăratul Franz, împreună cu soţia sa, cu care prilej grănicerul, fost elev, Basil Crăciun a fost comandat pentru 8 zile la ştab în **Năsăud**, spre a lua parte la cântarea imnului împărătesc şi la dans. La ordin înalt, s-au introdus nouă liste de conscripţie, cu instrucţii şi norme”[162].

1818: „În 1818, la 1 iulie, a fost avansat Vasile Crăciun caporal, în locul caporalului Ion Dumitru, avansat ca plutonier. / În 26 iulie, Basil Crăciun s-a căsătorit cu fiica ilegitimă a Tereziei Devchich, fată de colonel, născută în Lemberg, care stătuse ca bucătăreasă la căpitanul Schuller; cu acesta făcu pe fata Nani. Aceasta servi, mai mulţi ani, la colonelul Zatetzky, unde fu însărcinată. Mama ei, în

---

[161] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 235

[162] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 235

acel timp era bucătăreasă la căpitanul pensionar Jarda, în **Rebrişoara**, de la care a primit zestre 200 florini m. c. / Comandant regimentului: colonel Zatetzky, comandant companie, căpitan Theil, sergent Ştefan Andrei. / În 26 iulie, a fost cununat caporalul Basil Crăciun cu fiica ilegitimă Nani Devchich, în biserica unită din **Năsăud**, prin preotul Anton. Naşi au fost directorul şcolar Ernst Istrate, cu soţia Elisabeta"[163].

1819: „În 1819, regimentul s-a concentrat, de întâia dată, în **Salva**"[164].

1821: „În 1821, în iulie, a călătorit V. Crăciun, cu căpitanul Theil, la **Sibiu**, după banii proviziilor. / Crăciun a plătit 11 florini 40 cruceri m. c. comunei **Iad** (Livezi), pe 1821, pentru ogoare şi livezi folosite"[165].

1822: „Comandant regimentului, colonel Zatetzky, companiei, căpitan Friedrich Theil, locotenent Basil Velican, sublocotenent Dănilă Borcocel, sergent Ştefan Andrei; **primar în Nepos**, Gavril Isip. Juraţi: Iftene Oproaie, Vasile Prengota şi Grigor a George, arendator şi gornist Login Bota, păzitor de drum Ion Anuţa, estimatori: Grigore Cifor şi Lupul Popi"[166].

---

[163] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 235, 236

[164] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 236

[165] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 236

[166] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 236

1823: „Militari, cei din 1822, afară de sublocotenent Klobucsar. / Regimentul s-a concentrat în staţiunea **Salva**”[167].

1824: „An economic slab. A murit Terezia Devchich, soacra lui Crăciun, în **Rebrişoara**, la căpitanul pensionar Jarda. / Din 1-15 august, caporalul Crăciun a stat la postul de cordun **Priporul Candri**. / Sergentul Ioan Mihailaş a fost avansat sublocotenent şi adjutant al regimentului. / Comuna **Pintic** a clădit imediat, lângă movila din Valea Carelor, o crâşmă, precum şi o vinărsărie (Branntweinhaus), în care a locuit, timp de 13 ani, evreul Avram Isac, ca furnizor de rachiu. / Din 16, finea lui septembrie, regimentul a fost concentrat în **Salva**. / Casa comunală din **Rebra mare**, închiriată de locotenentul Velican, împreună cu alte 10 case, au ars şi, în locul lor, erarul (împărăţia) a ordonat să se clădească, de către locotenentul Klobucsar, o nouă locuinţă pentru locotenent, din material solid”[168].

1825: „În februarie, caporalul Crăciun, ca sergent, a stat la postul de cordon **Coşna**. / În 3 martie, a murit, în **Rebrişoara**, căpitanul pensionar Jarda. / În 24 şi 25 iulie, companiile 8 şi 9 au stat la inspecţia de brigadă în **Salva**. / În 28 iulie, a fost mare inundaţie a Someşului, au fost inundate o parte din cerealele câmpului şi partea satului din sus de biserică era în cea mai mare primejdie. A fost dus de apă podul cel mare peste Someş (la **Nepos**), care apoi, în lunile noiemvrie şi decembrie, iar s-a reclădit. / În 22 august, comuna a înaintat cerere, la consiliul de curte, privitor la

---

[167] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 236

[168] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 236

extinderea hotarului, mutarea satului sau clădirea podului peste Someş pe cheltuiala erarului. Rugare zadarnică./ Locotenentul Velican a fost transferat la compania 2, iar locotenentul Iusti a fost detaşat la **Rebra mare**. / Un car de fân costa 10-12 florini m. c. / Cadetul Blaskovici a fos avansat sublocotenent şi adjutant al regimentului. / Comuna **Nepos** a fost zălogită de către satele **Dumitra**, **Pintic** şi **Iad** (Livezi), cu suma de 325 florini v. v., pentru lemne şi păşuni din pădurile săseşti"[169].

1826: „La companie era locotenentul Bertlef. Primar: Vasile Saivan. Juraţi: Todor Timoc, Lupul Dumitru, Onul Nedela. Crăciun a stat, din 1-15 mai, la Cordon, în Priporul Candri, iar în septembrie, la paza ştabului **Năsăud**. În anul acesta, s-a învăţat lupta cu baioneta"[170].

1827: „Locotenentul Bertlef a fost pensionat, în august. Primar: Vasile Băieş. Juraţi: Scridon Tofan, Lupul Ileni şi Gavrilă Lup. Estinatori: Gavrilă Isip, Vasile Istrate. Paznic de drum: Vasile Budecean. / Cereale destule, însă iarbă foarte puţină. / Caporalul Crăciun a stat, din 16, finea lui februarie, la cordun, în Priporul Candri, şi a fost faţă la actul strangulării ălor doi bârgăoani pentru omor"[171].

1828: „În 17 noiembrie, a murit, în **Năsăud**, colonelul Zatetzky. / În 1 iulie, căpitanul Theil a fost transferat, de la compania 8, la 9, iar căpitanul Szatsvai, de la a 12, la a 8-a, în **Rebrişoara**. / În **Rebra mare** era locotenentul Ioan Hatfaludy. / În 11 aprilie, a murit, în **Nepos**, sublo-

---

[169] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 236, 237

[170] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 237

[171] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 237

cotenent Klobucsar. / În 18 aprilie, a fost înlocuit cu sublocotenent Ion Mihailaş. Primăvara costa un car de fân 10 florini v. v. Din 1-8 martie, a stat Crăciun la paza ştabului **Năsăud**. În 23 iulie, s-a întors, din **Cluj**, soţia lui Crăciun, ca moaşă diplomată, numită în **Nepos**, cu leafă lunară de 4 florini m. c. **S-a ordonat indicarea caselor cu numere**. / În 1 noiembrie, **s-au înfiinţat şcoli comunale** în toate staţiunile regimentului, şi în **Nepos** au ţinut cursurile de la 1 noiemvrie – finea lui martie. În lunile de vară, se ţineau, în dumineci şi sărbători, prelegeri de repetiţie. **Învăţător**: sergentul invalid Ion Anca"[172].

1829: „Comandant regiment, Iosif Lebzeltern, locotenent-colonel Harting, 1 maior, Macedon Pop în **Borgoprund**, 2 mai. Luxetics, în **Rebrişoara**, comanda companiei, căpitan Szatsvai, locotenent Hatfaludi, sublocotenent Mihailaş, sergent Andrei; Primar: Todor Rognean. Juraţi: Artenie Pop, Vasile Login şi Vasile Tănase Dumitru. / La ordinul colonelului Lebzeltern, s-au trasat, în regiment, noile drumuri. / Din 16, finea lui septembrie, regimentul concentrat în **Salva**. Din 1 noiemvrie 1929, finea lui martie 1830, a servit **calfa de zidar Gavril Timoc ca învăţător comunal**, pentru leafa de 25 florini v. v. şi lemne necesare. / La târgul din august, a stat Crăciun, cu locotenent Hatfaludi, la inspecţie, în **Bistriţa**. / În 28 ounie, s-a întrunit o comisie în chestia certelor de hotar dintre satele provinciale şi satele grănicere **Rebrişoara**, **Nepos**, **Feldru** şi **Ilva mică**; din partea provincialilor, senatorul bistriţean Gelner şi încă alţi funcţionari, din partea miliţiei, căpitanul Markeschich, sublocotenent Mihailaş şi Gabriel, mai mulţi bătrâni ai comunelor militare şi locuitori din **Dumitra**,

[172] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 237, 238

Pintic şi **Iad**. Nu s-a putut hotărî nimic. / La 1 iulie, sublocotenent Mihailaş a fost avansat ca locotenent şi transferat la **Borgoprund**, iar la Nepos a fost numit sublocotenent Schwab"[173].

1831: „Colonelul Lebzeltern a fost transferat din regiment şi a fost avansat ca colonel şi comandant de regiment locotenent-colonel Harting. Comandant al companiei **Rebrişoara**, căpitan Velican. Locotenentul Hatfaludi, numit căpitan-leutnant şi mutat la compania 6 **Sângeorz**, în locul lui fiind numit în **Rebra mare** locotenent Astel. La 1 iulie, sublocotenentul Schwab a fost numit locotenent şi mutat la **Borgoprund**, în locul lui fiind numit, în 1 august, sublocotenentul Negovan. / În 13 iulie, Crăciun, pus în statul invalizilor, din cauză de slăbiciune fizică. / În **Moldova şi Valahia este holeră**. Batalionul I a plecat la Cluj, în iunie şi s-a întors în septemvrie. / Locuitorii din **Dumitra** au clădit imediat lângă comuna **Nepos,** în Valea Carelor, o crâşmă, în care a fost pus ca subarendator şi crâşmar Filimon, fiul evreului Avram. / Două companii ale regimentului au stat ca garnizoană în **Bistriţa**"[174].

1832: „Colonelul Harting a fost transferat, în august, din regiment şi în locul lui fu numit comandant de regiment colonelul Hermany. Locotenent-colonel în regiment, Reininger. / Grănicerul Mihail Login a fost pedepsit, pentru furt de boi, la 3 ani muncă de şanţuri în **Petruvaradin** şi declarat ca om incorigibil. / Auditor al regimentului, căpitanul Schottl, ofiţer la contabilitate: căpi-

---

[173] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 238

[174] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 238, 239

tanul Peichich. În ianuarie s-a topit toată zăpada şi un vânt năpraznic a uscat pământul, încât s-a făcut praf şi oamenii şi-au adus cu carele fânul de pe hotar. / Comuna a clădit, în mijlocul satului, la gura Văii Carelor, pe lângă drumul satului şi lângă casa comunală, prin ofiţerul staţiunii şi sub comanda sublocotenentului Negovan, o crâşmă din material lemnos. / În 16 august au plecat Crăciun şi plutonierul Ion Dumitru la **Sighet**, în Maramureş, în chestia litigiului de graniţe între satele săseşti şi someşene, spre a afla adevărata *mejde*. S-au dus peste **Telciu**, **Romuli**, Dealu Şetref şi au sosit, în 19, în **Sighet**, unde au stat până în 26, când s-au întors, peste pod, la **Vad**, peste Kapnic şi Dealu Rotund, **Lăpuş**, **Dej**, sosind acasă în 29, în **Nepos**. / Cărăuş le-a fost Iftene Lup, pentru 15 florini v. v. / În octombrie, moara de sub Dâmbul Loroaii, proprietatea lui Lupu Popiţan, Login Bota, Todor Vărărean şi Todor Crăciun, a fost mutată, din sus de pod, după grădina lui Todor Cifor. Crăciun şi-a vândut partea sa şi a celorlalţi 3 proprietari, pentru 50 florini v. v. / În 1 noiembrie, a intrat ca arendator al crâşmii Dumitrenilor din Valea Carelor, pe timp de 3 ani, locuitorul din **Aldorf** Georg Barth, iar ca crâşmar a figurat, scurtă vreme, sergentul invalid Ioan Alexa (Alleca). / Drumul de la **Ilva mică**, peste Strâmba, s-a construit solid şi practicabil. / În 4 mai, a ars întreg acoperişul **Institutului militar din Năsăud**, dar în curând a fost reparat. / **Şarjaţi în Nepos**: plutonierul Ion Dumitru, caporal Petru Luchi, fruntaşii Todor Bota, Ştefan Lup şi Grigore Dumitru"[175].

1833: „În martie, locotenentul von Artel a fost transferat, de la **Rebra mare**, la **Salva**, iar locotenentul Borcocel, de la compania 6, la compania 8 **Rebra mare**.

[175] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 239

Tot la începutul lui martie, sublocotenentul Negovan a fost avansat locotenent şi, în 11 mai, transferat de la **Nepos**, la **Ruşii Munţi** (Marosoroszfalu) compania 1, iar în locul lui a fost numit, la **Nepos**, sublocotenentul Peichich, care, însă, deocamdată rămâne tot la departamentul militar al comandei generale. / Mulţi tineri s-au îmbolnăvit, vara, şi au murit de vărsat. / În aprilie, s-a clădit noul pod la Pârâul Mutului, pe drumul spre **Rebra**. / În 20 aprilie, comunele **Nepos** şi **Rebrişoara** au adresat comandei generale o petiţie în chestia mejdelor cu dumitrenii, pinticanii şi iedenii. / Majestatea Sa împăratul Franz, cu ordinul Nr. 258, din 25 ianuarie 1832, a acordat rezidenţei ştabului **Năsăud**, anual, **2 iarmaroace**: în 27 mai şi 15 octomvrie. / În 20 mai, au vizitat staţiunea **Nepos** colonelul Hermany, căpitanul Velican şi locotenentul Borcocel, şi au inspectat şi movilele din Valea Carelor, ale dumitrenilor şi pinticanilor, unde stăteau, la dreapta şi stânga, cele două crâşme, clădite de numitele 2 comune săseşti, şi au interzis strict ca grănicerii să-şi care de acolo băuturi. / În 8 iunie, au fost nimicite semănăturile de cucuruz, prin brumă. / În 15 iunie, s-a dispus, în Valea Carelor, o pază permanentă, constatatoare din 1 caporal şi 11 grăniceri, care avea să supravegheze ca evreii, locuitori în crâşmele de acolo, ale dumitrenilor şi pinticanilor, să nu furnizeze băuturi grănicerilor. Paza aceea a încetat şi s-a delăturat în 22 noiemvrie 1835, când era comandantul regimentului colonelul Stecovici. / În 8 iulie, caporalul invalid Crăciun, împreună cu estimatorul Vasile Istrate şi bătrânii Todor Vărăreanu şi Donise Popiţan, au fost trimişi, din partea companiei, la reînnoirea movilelor de pe muntele neposenilor: Munceii înşiraţi. / În **Năsăud** s-a clădit cvartirul maiorului. pe grădina lui Grigoriţa. / În 7 şi 8 august, a ieşit o comisie,

constatatoare din locotenent-colonelul Reininger, căpitanul Velican, locotenenţii Mihailaş şi Negovan, şi mai mulţi martori şi bătrâni din **Rebra mare** şi **Nepos** la locul Temeiaş, obiect de litigiu între Vasile Crăciun şi fraţii Nicolae şi George Login. S-a constatat că fraţii Login au folosit pe nedreptul locul lui Crăciun; deci, pentru faptul că Niculae Login a dus în persoană la înalta comandă generală (**Sibiu**) pâra împotriva comandei regimentului, a fost judecat, conform legilor statutare (kriegsgerichtlich) şi pedepsit la bătaie cu vergile, având să treacă de 4 ori printre şirurile alor 300 grăniceri, postaţi spre acest scop, care pedeapsă s-a şi săvârşit în staţiunea **Rebrişoara**. / În 7 noiembrie, a fost transferat sublocotenentul Runcan, din **Borgo-Rus**, în staţia **Nepos**"[176].

1834: „Comanda regimentului, colonel Hermany, locotenent-colonel Reininger, maiorii Szt Pali şi Betzman, adjutant al regimentului, locotenent Iosif Blaskovici, auditor, căpitanul Schottl, ofiţer de comturi (Rechnungsführer), căpitanul Peichich, medicul regimentului, Reichel, medic primar (Oberarzt) Pfitzinger, capelan: Wisky. / Comandantul companie 8, căpitanul Basil Velican, locotenent Borcocel, sublocotenent Runcan, sergent G. Popp, **primar** Pavel Istrate, **juraţi**: Grigore Lazar, Grigore Ileni şi Grigore Urs, **estimatori**: Todor Cifor şi Todor Rognean, **păstori la boi**: Dumitru Rognean şi Grigore Lup Cifor, **păstori la vaci**: Demian Palagi şi jelerul George Colcer, **păstor la cai**: Dănilă Onoae, **păstori la porci**: Natul Petri şi Necita Rognean. / Lipsă de nutreţ. Un car de fân, 12 florini, de paie, 8 florini v. v. O merţă de grâu, 3 florini, o merţă cucuruz, 2 florini. / În 11 mai, s-a iscat, între locu-

[176] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 240

itorii saşi din **Dumitra** şi grănicerii din **Nepos** ceartă la mejde, în Tinoasa şi în Valea Carelor, cu care ocazie a fost omorât dumitranul Pitter Kelond. / În 6 şi 7 iunie, a ieşit o comisie de reambulare la mejdele de litigiu cu comunele săseşti **Iad**, **Pintic** şi **Dumitra**. Comisia: maiorul Betzman, căpitanul Velican, locotenenţii Borcocel, Mihailaş şi Negovan, din partea magistratului bistriţan senatorul Schankebank şi încă un alt senator, apoi din ambele părţi, cu mai mulţi juraţi, martori, bătrâni. Nu s-a hotărît nimic. / **În Năsăud s-au clădit**: cvartirul maiorului al 2-lea, cu etaj, pe grădina lui Grigoriţa, apoi **şcoala trivială**, în Gura Uliţii, pe grădina cedată de Prădan, înaintea fântânii aflătoare acolo, precum şi un **edificiu pentru paza staţiunii**, în piaţă, înaintea grădinii decedatului sublocotenent pensionar Ştefănii (Stephani). / În iulie, sergentul demisionat şi candidatul de preot Georgiţa a fost sfinţit şi întărit ca **preot în Rebra mare**. / În octombrie, **s-a reparat şcoala comunală din Nepos**, sub comanda sublocotenentului Runcan şi, din 1 noiembrie – finea lui martie 1835, precum şi mai departe, a funcţionat ca **învăţător caporalul invalid Vasile Crăciun**. / Dl învăţător (institutor) primar (Oberlehrer) Ioan Marian a fost transferat, de la regimentul I valah grăniceri, la regimentul II, ca institutor şi vicar. / În 8 noiembrie, sublocotenentul Runcan a fost transferat la compania 9, şi, în locul lui, adus sublocotenentul Reichel, de la compania 5, la 8, însă acesta, în 10 noiembrie, a fost detaşat la ştab, în **Năsăud**, la **banda de muzică** (comandant al bănzii Hautboiştilor-hobistaşilor). / În cursul primăverii, a murit Directorul şcolar Ernest Istraie. / Din 1, până la finea lui septembrie, caporalul invalid Basil Crăciun a stat la postul de cordun **Tihuţa**, împreună cu locotenentul inginer (Bauofficier) Nagy. / „Începând cu 1 noiemvrie, sub insti-

tutorul şi vicarul Marian, **s-a sistat folosirea literetului vechi (chirilic)** în şcolile regimentului şi **s-a introdus scrierea cu litere latine**"[177].

1835: „Colonelul Hermany, a fost transferat, în noiemvrie, din regiment şi, în locul lui, a venit colonelul Stecovich. / Din 1 noiemvrie – finea lui martie 1836, a funcţionat ca **învăţător**, pentru lunile de iarnă, caporalul invalid Basil Crăciun, cu leafă de 30 florini v. v. pe an şi folosinţa grădinii şcolii. / Majestatea Sa împăratul Franz a murit în martie şi i-a urmat fiul său, Ferdinand. / În 29 aprilie, s-au ţinut, în **şcoala din Nepos**, examenele, în prezenţa Vicarului şi Directorului Marian, preotului Maiorean, locotenent Gabriel, primarului, juraţilor etc. / În 8 aprilie, colonelul Hermany, căpitanul Velican şi sublocotenentul Inczédy au vizitat **Neposul** şi **au ordonat să se reguleze şi construiască garduri şi îngrădituri** oable de-a lungul uliţei satului. / În cursul anului, s-a zidit canalul de la pârâul de sub Dâmbul Bisericii, prin oameni conduşi de stegarul (Fähnrich) Dâmbul, care a fost detaşat, pentru câteva săptămâni, la compania 8, în staţia **Parva**. / În aprilie, a fost avansat locotenentul Borcocel ca căpitan şi mutat din **Rebra mare**, la compania 10 **Telciu**, în locul lui a fost adus, toamna, locotenentul Benigni. Tot în cursul anului, a fost permutat sublocotenentul Reichel, din **Nepos**, la compania 9 şi, în 10 aprilie, detaşat sublocotenentul Inczédy la **Nepos**. / Sergenţii Dâmbul, Pioraş şi Buia au fost avansaţi ca stegari şi, în locul lor, au fost avansaţi ca sergenţi plutonierul Leonte Luchi, caporalii Domide şi Rinziş. / Caporalul Moţ a fost numit econom (Hausvater) la institut, în **Năsăud**. / În acest an, a fost belşug de vin şi cereale, s-a

[177] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 241, 242

vândut: feria de vin cu 30-50 cruceri v. v., merţa de grâu, cu 1 florin, de cucuruz, cu 30 cruceri, de ovăz, cu 15 cruceri, secara, cu 30 cruceri. / În lunile septembrie şi octombrie, o comisiune, constatatoare din câţiva domni bistriţeni, căpitanul Kissel, locotenentul Negovan, au cercetat cazul petrecut la 11 mai, între dumitreni şi neposeni. / În 9 noiembrie, a fost transferat colonelul Hermany din regiment. / În 22 noiembrie, a fost sistată paza din Valea Carelor. / În 19 şi 21 noiembrie, s-a ţinut, în **Nepos**, conscripţia locuitorilor, în şcoala comunală, în prezenţa maiorului Betzman, căpitanului Velican, locotenentului Benigni, medicului primar Pfitzinger şi sergentului Em. Popp. / Cu finea lui octombrie, a plecat evreul Avram Isac din crâşma pinticanilor, la **Entradam**, şi, în locul lui, în 1 noiembrie, a venit, pe 3 ani, Lupul, fiul evreului Iacob din **Cepan**. / În 1 noiembrie, s-a reparat crâşma dumitrenilor din Valea Carelor, şi s-a dat în arendă, pe 3 ani, unui evreu, cu numele Salamon Hersch”[178].

1836: „Locotenentul Benigni a fost numit şi mutat la Viena, în locul lui, în **Rebra mare**, locotenentul Mihailaş; stegarul Hersenyi, mutat, din **Parva**, la compania 9. / La compania **Rebrişoara** era subofier sergent Catarig. / În 1 aprilie, s-a făcut revizia conscripţiei, prin Excelenţa Sa general de divizie Pidol şi comisarul său, în **Rebrişoara**, cu care prilej comunele **Rebrişoara** şi **Nepos** au voit să-i înmâneze, în chestia pădurilor în litigiu cu saşii dumitreni, Pinticanii şi iedenii aduc o jalbă, care însă nu fu acceptată. Tot aşa, n-a fost acceptată nici rugarea neposenilor ca podul lor peste Someş să fie întreţinut de erar (împărăţie). Aşa că satul **Nepos** a trebuit să repare podul

[178] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 242, 243

încă în acea primăvară. / Din 18-22 iulie, a ieşit comisie în chestia mejdelor litigioase din des amintitele comune săseşi şi româneşti şi s-au reînnoit movilele care, conform instrumentului metal din 1777, aveau să stea pe vârfurile dealurilor care domină Someşul, şi care s-au ridicat incorect numai de către satele săseşti **Iad**, **Pintic** şi **Dumitra**. În comisie au fost 4 domni din **Bistriţa**, maiorul Betzman, căpitanul auditor Schottl, căpitanul Borcocel, locotenenţii Negovan şi Ilieş, sublocotenentul Inczédy, apoi primari, juraţi etc., grăniceri. / **În august, a fost holeră**. / În octombrie, **a ars a patra parte a oraşului Bistriţa**. / Cu finea lui octombrie, a fost demisionat Crăciun din postul de învăţător şi, în locul lui, a păşit sergentul invalid Alexa, cu leafa anuală de 40 florini v. v. şi folosul grădinii şcolii"[179].

1837: „Comandant regiment, colonelul Stecovich, locotenent-colonel Molnar, maiori Szt Pali şi Betzman, adjunct regiment locotenent Blaskovich, auditor – căpitanul Schottl, ofiţer conturi – Peichich, capelan – Wisky, vicar şi director şcolar – Ioan Marian. Comandantul institutului militar stegarul (Fähnrich) a Bui (a murit în februarie 1844), econom Basil Moţ, tamburul regimentului Emanuel Pinka (mort în acest an), comandant companie căpitanul Velican, locototenentul Mihailaş, în locul lui Inczédy, numit la **Nepos** sublocotenentul Minier, stegar Krstich (numit la 1 aprilie, ca sublocotenent la **Rebra**), sergent Paul Catarig. / În februarie, s-a lăţit, peste tot teritoriul regimentului, **boală de febră, tuse, junghiuri** (gripă) etc. / La 15 martie, satele **Rebrişoara** şi **Nepos** au aşternut, la brigadă, jalbă în chestia certelor de hotar cu saşii din **Dumitra**, **Pintic**, **Iad**, jalbă redactată de Basil Crăciun. / La

[179] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 243, 244

finea lui martie, caporalul Petru Luchi, paznicul (Aufseher) institutului militar, a fost avansat sergent. / În martie, a redijat Basil Crăciun în chestia certelor dintre satele săseşti şi româneşti o jalbă, pe care, însoţit de **primarul Nicolae Marti din Feldru**, a înmânat-o arhiducelui Ferdinand, în **Cluj**. / Din cauza că, în lunile aprilie şi mai, a plouat continuu, a urcat mult preţul cerealelor. / În mai, sergentul Rainer s-a căsătorit cu fiica căpitanului Velican şi a fost comandat la agenţia din **Iaşi**. / În 12 septembrie, a ars a treia parte a satului săsesc **Iad**. / În septembrie, omizile au mâncat tot curechiul (varza). / În 11 octombrie, Vasile Crăciun, împreună cu sergentul Alleca (Alexa) şi fruntaşul Calistru Tofan, au plecat la **Telciu** pentru a copia procesul verbal (Comissions Protocol) privitor la muntele litigios, Munceii înşiraţi. Tot în chestia aceasta litigioasă cu locuitorii din **Coşna** s-a ţinut, la faţa locului, şi cercetare şi pertractare, în prezenţa sublocotenentului Minier, a coşnenilor şi a mai multor săteni din **Nepos**. / Încă în 15 martie, primarul Nicolai Marti din Feldru ceru concediu de la regiment, spre a călători la **Cluj** şi **Alba Iulia**, în chestia unor documente privitoare la certele de hotar ale celor 4 comune româneşti şi 3 comune săseşti"[180].

1838: „În 27 martie, a călătorit Basil Crăciun, cu stegarul Herszényi, la **Cluj**, să caute scrisori privitoare la certele de hotar cu saşii. Fără rezultat. Cu finea lui mai, colonelul Stecovich a fost pensionat şi, la 1 iunie, a fost numit comandant al regimentului colonelul Luxetich, de la regimentul secuiesc. / În primăvară, **arseseră, în Ilva mică, 17 case**; pentru reclădirea uneia din acele, comuna **Nepos** furniza, în august, materialul lemnos necesar. / În

[180] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 244, 245

august sergentul Vărărian a fost comandat să însemne locurile de litigiu între satele româneşti şi săseşti. / Cele 5 şcoli triviale au fost schimbate în şcoli germane. / În septembrie, locotenentul Ilieş a fost numit căpitan, sublocotenentul Reichel, locotenent, stegarul Szöts, sublocotenent; sergentul Leontin Luchi, stegar; sergentul titular Reiner, sergent, iar în noiembrie, adjutantul regimentului Blaskovics, căpitan, şi, în locul lui, numit adjutant stegarul, respectiv sublocotenentul Luchi. / În 15 noiembrie, a fost trimis fruntaşul Calistru Tofan la cursul pedagogic, de 6 luni, la **Năsăud**. / În acest an şi de aici, încolo, Basil Crăciun figurează când ca primar, când ca învăţător. / În noiembrie şi decembrie, iarăşi comisie în chestia certelor cu saşii. Faţă: locotenent-colonelul Molnar, căpitanul auditor Schottl şi căpitanul Velican"[181].

1839: „Ofiţeri noi: maiorul Iovich, în **Năsăud**, locotenentul Kafka, în **Rebra**. În ianuarie, evreul Filimon, de la crâşma dumitrenilor din Valea Carelor, a donat un orologiu de perete pe seama şcolii comunale **Nepos**. / Zăpada iernii nu s-a topit nici în aprilie, aşa că, la Paşti, era cale minunată de sanie. Au întârziat lucrările la câmp, lipsă de fân. / Primăvara, s-a reclădit podul peste Someş, de maestrul Svoboda. / În 26 mai, ceartă şi bătăi cu **pinticanii**, în Valea Corbului, de unde aceştia voiau să mâne 40 boi ai **neposenilor**. / Anul foarte roditor, călduri aproape insuportabile. / În noiembrie, a murit locotenentul Negovan, în **Borgo-Prund**. / Primăvara, s-a clădit solid drumul de la Podul **Ilvei mici,** până la hotarul **leşenilor**, apoi s-au clădit, din nou, podurile din Gura Strâmbei, din Gura Bori, şi în Gura Leşului. / Vara şi toamna, din sus şi din jos de comuna

[181] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 245

Nepos, s-au construit, de-a lungul Someşului, întărituri şi diguri. / Pentru toamna şi iernile anilor 1839 şi 1840, s-a interzis strict tăierea de lemne, cum şi păşunatul în terenul de ceartă dintre comunele româneşti şi săseşti. / S-a năruit casa comandantului regimentului, colonel Luxetich, în **Năsăud**"[182].

1840: „Crâşmar în satul **Nepos** era Gavrilă Timoc, iar furnizorul lui era evreul Itzig Baruch din **Tradam**. În Valea Carelor erau crâşmari izraeliţii Simon Iacob şi Salamon Hersch. / În 30 ianuarie, au expediat cele 4 sate româneşti jalbă împotriva celor 3 sate săseşti, pe care însă brigada a respins-o, nevrând să o aştearnă Curţii din Viena. / Căpitanul-locotenent Borcocel a fost numit căpitan, iar locotenentul Mihailaş, căpitan, în aprilie. / În aprilie, fiul Ion al lui Vasile Crăciun a fost comandat la **Năsăud**, să asculte cursurile preparandiale. / În 12, 13 şi 14 mai, o mare inundaţie a Someşului. Au fost duse mai multe poduri, între care şi cel de la **Năsăud**. / S-a început clădirea noii case a comandantului regimentului în **Năsăud** şi s-a isprăvit cu finea anului 1841. / În 24 iulie, episcopul Lemeny, care a vizitat toate comunele regimentului, a intrat în vizitaţie canonică şi în **Nepos**, primit, cu toată veneraţia şi pompa cuvenite, de întreaga populaţie. / Estimatorul George Login i-a înmânat, cu acest prilej, vlădicăi o rugare, adresată Majestăţii Sale, în cauza terenului litigios cu saşii. Tot atunci a dispus vlădica ca **noua biserică din Parva** să fie sfinţită în 25 iulie. / În 10 august, s-a expediat rugarea majestatică a rebrişorenilor şi neposenilor contra saşilor, de la posta din **Bistriţa**. / În septembrie, iarăşi comisie în chestia certelor de hotar dintre cele 4 comune ro-

[182] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 245, 246

mâneşti din Valea Rodnei şi cele 3 comune săseşti. De faţă: locotenent-colonel Szt Pali din regimentul secuiesc, căpitanul Knobl, din regimentul Vaquant, din **Năsăud** auditorul Schottl, căpitanul Velican; din partea provinciei: administratorul Mariaffi, comisarul Ioan Koncz, senatorii bistriţeni Schankebank şi Stebriger. Comisia a lucrat 8 zile. În 16 octombrie, după ce lucrase în **Bistriţa**, comisia veni, peste **Feldru**, la **Nepos**, unde inspectă movilele din anul 1777, apoi, spre nemulţămire a grănicerilor, şi coastele de deal ce cad spre Someş, şi, la finea lui octombrie, plecă iarăşi la **Bistriţa**. / În septembrie, sublocotenentul Minier a fost avansat locotenent şi transferat la compania 2 **Nuşfalău**, în locul lui fiind numit sublocotenentul Feldegy. / În 30 noiembrie, comuna **Nepos** a aşternut o jalbă la companie împotriva exceselor vecinilor saşi, cu prilejul târgurilor şi iarmarocului din august, în **Bistriţa**. / In 11 noiembrie, a venit la **Rebrişoara**, la vizită şi revizuirea conscripţiilor, generalul de brigadă Stohl şi comisarul belic Schopf, cu care prilej, la jalba neposenilor, generalul, cu comisarul, cu maiorul baron Iovich, căpitanul auditor Schottl, căpitanul Velican, sublocotenentul Feldegy, caporalul Crăciun, învăţătorul Tofan şi alţi săteni s-au dus la vechile movile, călare, pe vârfurile cele mai înalte ale dealurilor, la Piatra Ciontului, şi pe un stejar de lângă movila veche de aici au însemnat Nr. V-5, apoi a plecat generalul la Feldru. Duminică, în 8 noiembrie, Crăciun, cu învăţătorul Tofan, au mers, cu o rugare, la general, în **Tiha** (compania 3). / În 28 decembrie, la întoarcere de la târg, din **Bistriţa**, câţiva saşi din **Dumitra** au puşcat după fruntaşul George Lazor, pe Valea Carelor, la Doroieţ”[183].

[183] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 246, 247

1841: „În decembrie, a fost pensionat maiorul Betzman. La compania **Rebrişoarei** a fost numit locotenentul Mihalovsky. **Primari**: în **Rebrişoara**, Vasile Buzilă, în **Rebra**, Sandul Nedelea, în **Parva**, Necita Scurtul, în **Nepos**, Ştefan Lup. / În 16 ianuarie, Basil Crăciun a fost numit şi jurat, ca gornic. / În februarie, mai mulţi **feldrihani** au fost maltrataţi de saşii din **Iad**, în pădurea litigioasă şi escortaţi la **Bistriţa**. Li s-au luat 64 boi. / În 7 februarie au venit la **Nepos** locotenent-colonelul Molnar şi căpitanul Velican şi au ordonat ca grănicerii să nu intre în pădurea litigioasă. Asemenea ordine a dat, în 20 februarie, şi colonelul Luxetich, venind cu căpitanul Velican la **Nepos**. / În 23 februarie, **rebrişorenii** au prins, în pădurea Prihodiştea Vărărenilor, pe mai mulţi saşi, cu săniile lor şi 28 boi, şi i-au escortat ca prevaricanţi la **Rebrişoara**. / În 12 mai, sergentul Gavrilă Pop şi Vasile Tănase Dumitru din **Nepos**, însoţiţi de sublocotenentul Feldegy, au plecat, în chestia terenului de ceartă, la Viena, la Majestatea Sa. Pentru drum, ilvenii şi feldrihanii i-au dat lui G. Pop 300 florini, iar rebrişorenii şi neposenii, lui Dumitru, tot 300 florini v. v. / Pop s-a întors în 23 iunie, Feldegy, în 11 iulie. / La finea lui mai, a intrat la slujbă în regiment brigadierul (Waldbereiter) Spaderna. / Vara, foarte mare secetă şi căldură, puţină iarbă, vitele ieftine, o pereche boi costa, mai înainte, 200 florini, acum 100, carul de fân, 10-12 florini la munte, şi la ţară chiar 40-50 florini. Fontul de carne, 4-6 cruceri. / În cursul anului, s-a clădit **casa colonelului în Năsăud**, de-a lungul şoselei (casa veche stătuse mai înlăuntru). / Vineri, 17 decembrie, s-a orânduit o pază de 1 fruntaş şi 4 grăniceri în Valea Carelor, spre a opri intrarea pe terenul litigios şi exportul de băuturi din crâşmele de acolo. / La finea anului, mai existau crâşmele săseşti din

Valea Carelor, cu evreii Simion Iacob şi Salamon Hersch ca furnizori”[184].

1842: „În 16 ianuarie 1842, s-a dat, în prezenţa maiorului Iovich, căpitanului Velican, locotenentului Reichel şi sublocotenenţilor Pioraş şi Feldegy, cel mai strict ordin, în cele 4 sate româneşti, ca nu cumva cineva să păşască pe terenul oprit. / În 1841, s-au fost început lucrările la clădirea podului peste Someş, la **Năsăud**. / În 1842, ofiţeri noi erau: maiorul Knobl şi profosul regimentului Zeller. / Iarna a nins numai în 6 ianuarie, la Crăciun, şi, după 3-4 zile, s-a topit zăpada şi a urmat uscăciune, încât oamenii, toată iarna, au umblat cu carele. / În ianuarie, s-au distribuit soldaţilor grăniceri noile *ciacaue* (Tschako). / În 25 mai, şi-a început comisia, instituită de curte, în **Bistriţa**, lucrările privitoare la terenul litigios, începând cu hotarul **Ilvei mici**. / La jalba **feldrihanilor**, s-a hotărât ca **neposenii**, împreună cu aceia, să întreţină drumul de la Gura Izvorului, până la Valea Sinetari. **Neposul** a protestat. / În 26 iunie, sublocotenentul Feldegy, împreună cu mai mulţi săteni deputaţi, au plecat la **Zagra**, în chestia părţii litigioasă din muntele Galaţi. / La încheierea contractelor de arendă a cârciumilor din **Rebra** şi **Nepos** au fost acceptaţi ca furnizori de băuturi pentru **Nepos** evreii Simon Iacob şi Salamon Hersch, iar acesta singur, pentru **Rebra**, pe timp de 3 ani. / În 13 iulie, se întruni comisiunea numită de curte, la o movilă în Runculeţ, cu care prilej neposenii îşi exprimară nemulţumirea şi comisia îşi sistă lucrările, până în 18, când, din nou, porni la lucru. Însă nu pe vârfurile cele mai înalte, la movilele vechi, ci pe coama dealurilor, lângă Someş, la movilele din 1777. Cu zileri provinciali şi săteni

[184] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 247, 248

someşeni, movilele au fost mutate ceva (unbedeutend) mai sus. Câţiva neposeni au fost transportaţi în **temniţa (Stockhaus) din Năsăud**. / În iunie, a fost pensionat locotenent-colonelul Molnar. / În august, movilele Telekiane au fost mutate la câteva sute de stânjeni mai sus, spre vârfurile munţilor, prin comisie. / La finea lui august, a trecut la pensie căpitanul Velican, iar în locul lui a fost mutat căpitanul Mihailaş. / În 10 septembrie, a plecat comisia instituită pentru terenul litigios. / În 13 martie, au plecat George Login şi Gavrilă Timoc în deputăţie la Viena, în chestia terenului de ceartă, dar au fost respinşi de brigadă, la Cluj, şi s-au întors acasă"[185].

1843: „Ofiţeri noi: maior Van der Müll; baronul Iovich a fost avansat locotenent-colonel. La companie, locotenentul Kohl, sergent Grigoriţa. / În aprilie, mare lipsă de fân. / În 2 octombrie, izraelitul Simion Iacob a plecat detot din crâşma pinticanilor, la Tradam. / În septembrie **au ars în Telciu peste 40 case**"[186].

1844: „În septembrie, colonelul Luxetich a fost avansat general şi locotenent-colonelul Iovich, colonel şi comandant al regimentului. În octombrie, au fost transferaţi: maiorul Van der Müll, de la **Năsăud**, la **Prund**, şi maiorul Hatfaludy viceversa. / În 24 noiembrie, sublocotenentul Feldegy a fost numit la **Cernăuţi**; în locul lui, în **Nepos**, sublocotenentul Philippovich, care, în mai 1845, a fost mutat la Banat. / La **izvorul de saramură din Pintic**

[185] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 248, 249
[186] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 249

s-a clădit o casă de pază şi, în 1845, s-a instituit pază permanentă, din regimentele de linie”[187].

1845: „Cu 1 ianuarie, stătea încă paza în Valea Carelor, precum şi evreul Salamon Hersch în crâşma dumitrenilor, iar în cea a pinticanilor erau puşi, spre paza clădirilor, economul Vasile Moldovan, cu 2 saşi. / În 20 martie, s-a iscat, în urma ploilor, zăpezii şi sloilor porniţi, o **mare inundare a Someşului**, în urma căreia partea de sus a satului **Nepos** a suferit mari pagube, s-au rupt pământuri, s-au stricat movile, s-au rupt capetele podului. Sergentul Tanco a fost avansat sublocotenent şi mutat la **Nepos**. / Vara, s-au movilit pădurile şi hotarul: în **Rebrişoara**, prin căpitanul Mihailaş, în **Rebra** şi **Parva**, prin locotenentul Kohl, şi în **Nepos**, prin sublocotenentul Tanco. / Ofiţerul de conturi (Rechnungsführer) Peicich a fost pensionat şi, în locul lui, a fost numit fostul furier Gergely. / În 18 septembrie, George Login şi Vasile Andrei Dumitru au plecat la Viena, la împărat, în chestia certelor de hotar cu saşii. S-au întors în 18 decembrie, fără nici o ispravă. / Podul a fost reparat prin maestrul (Zimmermann) Svoboda. / În noiembrie, sublocotenentul comandant al institutului militar Mihailaş, cum şi Miron, de la compania 12, au trecut la pensie. / În decembrie, au fost expediate la **Reteag** clopotul cel mare, crăpat, şi cel mijlociu, spre a fi turnate din nou, ceea ce s-a isprăvit numai în iulie 1847”[188].

1846: „În februarie a căzut atâta nea, încât pe muntele pârvenilor, Fruntea Căldăruşii, s-a rostogolit cu pădure şi pământ în jos, îngropând pe grănicerul Grigore Alexi, cu

---

[187] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 249, 250

[188] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 250

2 slugi, Ion Cuşma şi Irimei Rus, ale căror cadavre au fost scoase numai la finea mai. / În 26 februarie s-a căsătorit candidatul de preot Macedon Maiorean cu fiica preotului din **Mintiu**. / În 9 martie, batalionul I a plecat, din **Năsăud,** la **Bucovina**, pentru ocuparea graniţelor, sub comanda maiorului Hatfaludi. În 24, s-a întors iarăşi în garnizoană, iar în 5 aprilie, din nou, a plecat acolo. / În iunie, sergentul Domide, de la compania 7, a fost avansat sublocotenent, iar sergentul titular Dumitru Rus, din **Rebra** (compania 8), la sergent şi mutat la compania 7. / Sub conducerea locotenentului Kohl, **s-a clădit, în cursul anului, şcoala comunală din Rebrişoara**. / În 2 iulie, a murit vicarul şi directorul şcolar Ion Marian, în **Năsăud**. / În noaptea din 30 iulie, a indundat Valea Carelor o parte de sat, a rupt podul din sat. Someşul încă a făcut pagube pe câmp. / În 1 august, a fost numit vicar Macedon Pop, iar director şcolar M. Panga”[189].

1847: „În 26 ianuarie, a fost sfinţit de popă Macedon Maioreanu, în Cluj, prin episcopul Lemeny. Cu finea lui ianuarie, s-a interzis strict umblarea (Herumlaufen) prin sat a evreului din Valea Carelor, precum şi măcinişul pentru fabricare de rachiu. / Vineri, în 23 aprilie, dumitrenii au îngrădit crâşma şi grădina din Valea Carelor, dar în 24, noaptea, îngrăditura a fost nimicită, aşa că evreul Simon Hersch, de spaimă, plecă de acolo, cu toate ale sale, în 27 aprilie, pentru totdeauna, la Tradam. / În 1 mai, se desfiinţa şi paza militară din Valea Carelor. / În martie, a murit învăţătorul „trivial” Petru Luchi şi a fost îmormântat în **Zagra**. / În iunie, o merţă cucuruz se vindea cu 3 florini 20 cruceri. / În 3 iunie, certe, bătăi, sechestre între neposeni şi

[189] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 250, 251

pinticani. / În 7 iunie, a venit în sat colonelul Iovich şi, împreună cu locotenentul Kohl, au vizitat pe grănicerii maltrataţi de saşi. / La 14 iunie, s-a întors batalionul I din Galiţia. / În 24 iulie, a murit preotul Nicolau Georgiţa din **Rebra mare**. / Vara, grănicerii au primit puşti cu capse (Percussions Gewehre). / În octombrie, o comisie s-a întrunit pentru aplanarea certelor de hotar cu saşii. Fără rezultat. Trei deputaţi, trimişi la Viena în această chestie, au fost respinşi de comanda generală din Sibiu. / S-au întors acasă. / În 24 decembrie, a murit preotul Iacob Maiorean, cărui i-a urmat fiul său Macedon, în **Nepos**"[190].

1848: „Locotenent-colonel Urban, catehet şcolar, Anchidim Pop. / În 10 iulie, s-a ţinut, în **Năsăud**, sfatul deputaţilor grăniceri, 2 din fiecare comună. Din **Nepos**: Crăciun şi cantorul Tofan. / În 23 iulie, a plecat, la ordin înalt, batalionul I la Ungaria. / În 20 septembrie, colonelul baron Iovich a plecat la Cernăuţi şi nu s-a mai întors altul, comanda a luat-o locotenent-colonelul Urban. / În septembrie, au plecat la Viena, la Majestatea Sa, adjutantul locotenent Luchi şi învăţătorul Naşcu, cu punctele statorite în sfatul grăniceresc. / Tot în septembrie, au fost trimişi la Viena, la Majestatea Sa, ca deputaţi ai comunelor grănicereşti, sergentul Gabriel Pop din **Feldru** şi învăţătorul „trivial" Flore (Porcius) din **Rodna**, cu unele hotărâri şi jalbe. / În septembrie, holeră. / Cu 1 octombrie, s-a creat al 3-lea batalion. / În 11 şi 12 octombrie au plecat şi batalioanele 2 şi 3 împotriva duşmanilor maghiari, cu care, sub comanda

[190] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 251

locotenent-colonelului Urban, s-au ciocnit în lupte, în Ardeal”[191].

1849: „În 1848 şi 1849, a început revoluţia în Ardeal şi Ungaria. Rebelii maghiari au cucerit întreg Ardealul şi, în urma luptei de la **Bârgău**, trupele împărătrşti retirară, la începutul anului 1849, la Galiţia, iar maghiarii se aşezară aici, în ţinut, de unde fură scoşi numai în 22 iunie, prin coloana rusească, după lupta dintre **Feldru** şi **Ilva mică**, cu care prilej rebelii aprinseră o parte din comunele **Feldru**, **Rebrişoara** şi **Năsăud**. / Din 22 iunie, până în octombrie, caporalul Crăciun a fost dispus, de comandantul interimar al regimentului, căpitanul Mihailaş, să conducă afacerile companiei 8. / În 1 noiembrie, prelua comanda companiilor 7 şi 8 sublocotenentul Zacharias, până în **martie 1851, când se desfiinţa regimentul**, cu ajutorul lui Basil Crăciun, numit, cu 1 iulie 1850, sergent”[192].

1851: „Cu 1 aprilie, comuna **Nepos** a fost împărţită la cercul **Rodna**, sub comisarul Man”[193].

1852: „Comisar în **Năsăud**, von Kramer, subcomisar Svertetzky, în **Rodna**: Man, consilier (ajutor) în **Năsăud**: Fischer, medic: Borsitzky. / În 1 august, Împăratul Franz Iosif a venit, din **Sibiu**. la **Bistriţa**, şi, de aici, imediat a plecat spre **Cluj**. / În 1 octombrie, Ion Crăciun, fiul lui Basil, a fost numit diurnist la comanda districtului”[194].

---

[191] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 251, 252
[192] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 252
[193] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 252
[194] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 252

1853: „Comandantt al districtului, colonelul Anton (Szabo), a fost înlocuit, îndată, prin locotenent-colonelul Flügeli. Comisarul Kromer a fost mutat, de la **Năsăud**, la **Bistriţa**, în locul lui a fost numit C. Frabricius”[195].

1889: „Cea mai nefericită oră pentru poporațiunea română din fostului district al Năsăudului este aceea în care a luat frânele guvernării comitatului Bistriţa-Năsăud baronul Desideriu Banffy. Era despotismului acestui comite va fi una din cele mai triste în analele poporului român de pe Valea Someșului, Bârgăului şi Șieului, în care noțiunile comisariat regesc, curatorat de păduri, planuri de economisire, şcoli poporale şi, mai pe sus de toate, procesul cu familia Kemenyi vor fi tot atâtea capitole scrise cu litere negre.

După introducerea comisariatului, lucrul cel dintâi al comitelui, în calitate de comisar, fu de a-şi institui o comisiune pentru administrarea fondurilor, în care el să aibă majoritatea. / Pe această comisiune o învestește cu o mulțime de drepturi, care, după uzul vechi, se ţineau de agendele comitetului, al cărui cerc de activitate îl reduce aproape la zero. De limbă oficială declară pe cea maghiară. / Opreşte folosirea atributului „grăniceresc” din toate hârtiile, iar şcolilor normale şi triviale, susținute din fondurile şcolastice centrale, li se răpesc numele şi caracterul confesional şi se învestesc cu numele de şcoli fundaționale, cu caracter de şcoli comunale, şi pe învățătorii de la aceste școli, prin ordinaţiune, îi sileşte să intre în şirul membrilor reuniunii învățătoreşti generale comitatense, deşi aceştia erau deja membri ai reuniunii „Mariane”, încă de pe la anul 1872.

---

[195] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 252

Acum, mai de curând, ni se prezintă comisarul cu un statut pentru aceste fonduri, în sensul căruia administrarea fondurilor şcolastice centrale şi de stipendie din **Năsăud** este a se conduce de un comitet, în care va alege reprezentanţa fiecărei comune câte unii membru, apoi se aleg, respectiv se numesc, la propunerea comisarului, 12 membri ai congregaţiunii. Ministerul mai numeşte unul, după gustul său, şi un membru îl numeşte episcopul. / Se va alege, apoi, din membrii comitetului, o comisiune administratoare, în care fireşte vor fi membri şi amploiaţii de administraţiune. / De beneficiile fondului, se vor bucura copiii care studiază, din cele 44 comune, respectiv 45, cu **Coşna**. / Alegerile de membri pentru noul comitet s-au și întâmplat, deja, prin toate comunele, din partea reprezentanților comunale, singură reprezentanța comunității **Năsăud**, în majoritate, a declinat de la sine această onoare, sub cuvânt că o reprezentanță comunală politică nu poate să aibă nimic comun, ca atare, cu nişte fonduri şcolastice de caracter privat, şi așa a aflat lucru just şi rezonabil a nu alege. / Sigur, din trăsurile acestea apare că s-a atentat, în mod sistematic, la numele de român, la atributul de grăniceri, la confesionalism și, mai presus de toate, apare că averea exclusivă a foştilor grăniceri, respectiv a următorilor legali ai acestora, e declarată de un bun comun al totalităţii locuitorilor celor 45 comune; iar administraţiunea ei, în forma aceasta, e depusă în mâna unei corporaţiuni, care nu e eflusul voinţei exclusive a poporaţiunii grănicereşti din acest ţinut, ai cărei protopărinți și părinți au bătut țările, ca ostași, cu hainele lor, şi au sângerat de atâtea şi atâtea ori, pe câmpurile de bătaie, câștigându-şi astfel acele fonduri.

Se naşte, acum, întrebarea, că oamenii aleși de cele 44, respective 45 comune, fi-vor aplecaţi a se constitui în comitet, administratori de fonduri școlastice centrale, pe baza unui statut, care tratează un bun privat ca pe un bun comun, pe baza unui statut, care poate ieși din mâna comuniștilor, nu însă din mâna constituţionalilor, atunci, când ei nu cunoşteau cuprinsul draconic al acelui statut, pe timpul alegerii lor? / Aşa cred eu, că fiecare ales trebuie să fie în clar cu răspunsul la această întrebare, pe când va alerga la ședințele de constituire, ce se vor ține în timpul cel mai de aproape, în **Năsăud**. / Și dacă nu, atunci ce pași ar fi de întreprins? / Înainte de instituirea comisariatului, exista în **Năsăud** o comisiune silvanală, care supraveghea administrarea pădurilor nefericitelor comune grănicereşti. / Această comisiune costa, la an, 3.000- 4000 florini. Cu venirea comisariatului, se nimiceşte acestă comisiune şi se înlocuieşte prin curatorate de pădure, a căror susținere se urcă, pe an, la colosala sumă de 60.000 florini. / La suma acesta, contribuie, în proporțiunea pădurii, fiecare comună. Și fiindcă, în cele mai multe comune, pădurile nu aduc atâta venit, cât să-și poată acoperi tangenta ce se vine pentru curatorat, așa comunele sunt nevoite a stoarce împrumuturi, care fireşte se aprobă, fără greutate, de către autorităţi, în sarcina pădurilor. / Comunele care pot vinde păduri le vând, ca să-şi acopere tangenta silvanală, spre ajutorarea proprie nu le rămâne nimici; care nu, cum am zis, se cufundă în datorii, pentru susținerea unei instituțiuni care nu aduce mai nici un folos practic, relativ cu spesele de susţinere. / Consecințele vor fi că, în urma urmelor, comunele se vor îndatora mai mult decât face preţul pădurilor, care vor trebui să se vândă, iar comunele să se liniș-

tească cu gândul dureros că au avută păduri, şi să strige că mai bine le era, de nu le aveau… /

De la venirea în fruntea comitatului a actualului comite, am simțit greutatea situaţiunii, pe toate terenurile. La venirea lui, aici era, ca inspector regesc, de secole un om cu multă prudență şi mult tact, care ştia ce va să zică sentința „dă lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu şi împăratului ce e al împăratului". Era Szeremley Lajos. Chiar pentru aceste calităţi se trezi, odată, că i se zice şah și se pune ca subinspector Dr. Havas, un om care s-a lepădat de naționalitatea, de legea şi de numele străbunilor săi şi care, părăsindu-și şi cariera sublimă a dreptului, căci e Doctor în drept, a intrat în ceata acelora a căror măiestrie este a afla partea cea slabă a oamenilor de la putere şi a călări pe ea. Și Dr. Havas, trăgând mereu pe coarda ambiţiunii fără margini a comitelui, îşi ajunse scopul, căci Szeremley fu transferat, iar dânsul numit inspector regesc de școli al comitatului Bistriţa-Năsăud.

Era numai lucru natural că acest nou inspector de şcoli, Doctor jurist, să se recomande cu o descoperire ori reformă. Nici nu întârzie mult şi prezentă, cu școlile comunale, un soi de şcoli cu totul tot necunoscută în acest ţinut, pentru că, la noi, fiecare comună îşi are fondul său şcolastic confesional, din ale cărui venituri se susține, în fiecare comună, câte o școală cu unul ori mai mulți învăţători, după cum pretinde necesitatea. / Deodată, ne trezim că se hotărăşte înființarea de şcoli comunale în comunele **Ilva-mare**, **Măgura**, **Ilva-mică**, **Maieru**, **Rebra**, **Nepos**, **Salva** şi **Telciu**. / În unele comune, cum, de exemplu, în **Măgură**, **Maieru**, **Salva** şi **Telciu**, aflându-se coadă la topor, s-au și înființat numaidecât; în celelalte, văzându-și senatele şcolastice şcolile amenințate, cu o energie demnă

de toată lauda, au sistemizat posturi noi de învăţători confesionali şi s-au prevăzut cu edificii şcolastice corespunzătoare legilor, având ferma speranţă că, prin aceea, vor preveni orice şicanare. Dar s-au înşelat. Inspectorul a denumit, în toate comunele menţionate, învățători, cu salarii de 400-600 florin la an şi, prin organele politice, a închiriat şi localități pentru şcoala comunală, pe spesele comunei politice.

În **Ilva-mică**, deși e învăţător comunal, de trei ani de zile, totuși nu are niciun elev, în **Rebra**, niciunul. / Şi duc puternicii zilei lucrul până la absurd. În **Ilva-mică** există o şcoală conformă, cu 2 învățători; iar numărul copiilor obligați a cerceta școala abia se urcă la 100; există o școală nouă, respectiv edificiul clădit, conform cerințelor igienice şi, cu toate acestea, cu puterea, țin un învățător pe spinarea comunei politice, care e, totodată, şi confesională, și o localitate pentru şcoală, cu mult mai slabă decât cea a şcolii confesionale. / Tot astfel, în **Nepos**, cu acea deosebire că, aici, a edificat şi comuna un edificiu nou pentru școala comunală. / E lesne, în **Nepos**, căci comuna are bani, apoi unde-s bani poate şi notarul să-şi câştige merite patriotice şi lăudătorii patriotice, mai ales când te cheamă Burduhos; e greu, însă, în **Rebra**, unde, cu toate că confesiunea susţine doi învăţători şi copiii obligaţi abia-s vreo 95, şi trebuie să ţină un învăţător şi o şcoală comunală, prin repartiţiune, aşa încât, după florinul de dare, are să plătească ca arunc vreo 85 cruceri fiecare contribuabil. / Înfiinţarea de şcoli comunale ar mai fi avută oarecare sens numai atunci, deacă confesiunea nu-şi făcea datorinţa, după repetate provocări. / Din toate acestea, se vede că poporaţiunea din fostul district al **Năsăudului** a ajuns în o situaţie din cele mai grele și mai amenințătoare şi este

supremul timp ca oamenii chemaţi să facă tot posibilul pentru ameliorare cât mai curând, căci tot momentul numai potențează greutatea situațiunii.

Presupun multe de la puternicii zilei, totuși n-aș vrea să fiu aşa de pesimist ca să cred că intenționează a aduce la sapă de lemn pe acea poporaţiune paşnică; pentru că presupunem atâta judecată de la ei, cât se ştie că, pentru stat şi ordinea publică, nimic nu e mai primejdios decât un proletariat făcut din oameni dedaţi la trai bun; mai aproape de adevăr s-ar putea că stă acea presupunere că poziționea aceasta tristă și amenințătoare, ni s-a creat mai mult din interes material, ni s-ar fi creat adică din cauza colosalului proces ce-l avem cu familia Kemenyi, în care punct, ca înrudit, e interesat şi comitele suprem"[196].

1908: „De vreo câțiva ani, au cumpărat mai mulţi proprietari din **Nepos** peste 100 jugăre pământ de deal, din hotarul **Iadului** (Livezi), în vecinătatea comunei Nepos. Cei mai mulţi dintre dânşii şi-au îngrădit locurile, făcându-și staule, corturi, ba unii case şi clădiri economice pentru iernatul vitelor, ca astfel, consumând fânul pe loc, să-şi îmbunătăţească pământul, care, de altcum, e destul de slab. Şi aproape toţi au sădit şi oltoi mulți pe acele locuri. Conducătorii sașilor nu au văzut aceasta cu ochi buni și, de la început, au pus piedecă atât întru cumpărarea locurilor, cât și la îmbunătăţirea şi facerea întocmirilor economice pe acele locuri. I-au purtat prin comuna **Iad** şi pe la pretură, pedepsindu-i în toată forma, dar culmea răutăţii, ieşită din pizmă față de paşnicii locuitori români, s-a comis în 21 noiemvrie 1908, când o ceată de saşi din comuna **Iad**, cam la 70, au năvălit cu arme, furci şi topoare asupra teritoriului

[196] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 59, Braşov 1889, pp. 1, 2

cumpărat din Runc şi Runculeţ, ca să-l devasteze. Numai pe timpul tătarilor şi al oardelor barbare s-au întâmplat lucruri ca în ziua amintită, când, profitând saşii de împrejurarea că românii se depărtează în comună, de la locul numit, au năvălit cu forţă brahială şi au stricat toate gardurile şi îngrăditurile la fân şi nutreţe, precum şi corturile şi staulele de iernat, tăindu-le în bucăţi, aşa încât nutreţele cele scumpe din ăst an lipsit au rămas libere şi expuse la tot felul de daune, iar oile, pradă fiarelor sălbatice, ba 2 corturi le-au şi ars”[197].

1925: „**Daruri pentru biserica din parohia Nepos**… / În numele comunităţii bisericești greco-catolice din **Nepos**, judeţul Bistriţa-Năsăud, prin acestea aduc cea mai cordială mulţămită Domnului Ioan Cifor, măiestru mehanic, de origine din **Nepos**, **de prezent în America**, de asemenea soției sale, Rafila, cum şi tuturor credincioşilor noştri, **aflători în America**, care, prin obolul lor, au binevoit a contribui la suma de 54.000 lei, în scopul procurării unui clopot.

S-au colectat prin Ioan Cifor şi soţia sa Rafila, de la următorii: „Ioan Cifor şi soţia Rafila, 25 dolari, / Gavrilă Istrate, din comuna **Nepos**, 25 dolari, / Ioan Istrate, din **Nepos**, 5 dolari, / Ioan Niculai şi soția Mărinca, din comuna **Nepos**, 25 dolari, / Gavrilă Oprea, din comuna **Feldru**, 10 dolari, / Ionel Cifor, din comuna **Nepos**, 2 dolari, / G. Sarvadi, din comuna **Madaraţi** (Mădăraş), judeţul Satu Mare, 2 dolari, / Pavel Varga, din comuna **Finteușul-mic**, judeţul Satu Mare, 3 dolari, / Vasile Hulban, din comuna **Soporul de sus**, judeţul Satu Mare, 1 dolar, / Vasile Aici, din comuna **Jidani**, judeţul Satu Mare,

[197] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 255, Braşov 1908, p. 3

1 dolar, / Ioan Hainal, din comuna **Amaţi**, judeţul Satu Mare, 1 dolar, / Petre Miticuşi, din comuna **Jidani**, judeţul Satu Mare, 1 dolar, / Vasiie Hosszu, din comuna **Mesteacăn**, judeţul Solnoc-Doboca, 1 dolar, / Ioan Postaşi, din comuna **Jidani**, judeţul Satu Mare, 1 dolar, / Ioan D. Gheţi, din comuna **Mesteacăn**, judeţul Solnoc-Doboca, 1 dolar, / George Romocea, din comuna **Jadăra**, judeţul Satu Mare, 1 dolar, / Petru Glodian, din comuna **Jidani**, judeţul Satu Mare, 1 dolar, / Tanasă şi Rafila Florian, din comuna **Şieu-Mageruş**, judeţul Solnoc-Doboca, 2 dolari, / Augustin Moroşan, din comuna **Sărăţel**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 1 dolar, / Vasile Pop, din comuna **Sărăţel**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 1 dolar, / Vasele şi Florica Redai, din comuna **Lileşti**, judeţul Solnoc-Doboca, 1 dolar, / Ioan Redai, din comuna **Mihăești**, judeţul Solnoc-Doboca, 1 dolar, / Vasele Prosul, din comuna **Lileşti**, judeţul Solnoc-Doboca, 1 dolar, / Petre Istvan, din comuna **Lileşti**, judeţul Solnoc-Doboca, 1 dolar, / Ioan Morodan, din comuna **Arad**, judeţul Arad, 50 cenți, / Vasile Sălăgian, din comuna **Negârleşti**, judeţul Solnoc-Doboca, 1 dolar, / Dumitru Uţa, din comuna **Șomcuța Mare**, judeţul Satu Mare, 1 dolar, / Andriş Mureşan, din comuna **Jidani**, judeţul Satu Mare, 1 dolar, / George Medan, din comuna **Măluţ**, judeţul Solnoc-Doboca, 1 dolar, / Ioan Paşcu, din comuna **Sebeşul de sus**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 1 dolar, / Ignat şi Oniţa Oltean, din comuna **Sebeşul de sus**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 5 dolari, / Gusti Zaria, din comuna **Sebeşul de sus**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 2 dolari, / Ioan Raţ şi familia, din comuna **Bohohalma**, judeţul Târnava mică, 2 dolari, / David Popa, din comuna **Şebeşul săsesc**, judeţul Sibiu, 1 dolar, / Ioan Mare, din comuna **Feldru**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 2 dolari, / Aurel Sămărdalia, din comuna **Borbi**,

judeţul Făgăraş, 1 dolar, / Niculai Roş, din comuna **Mititei**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 1 dolar, / Gavrilă Fontu, din comuna **Mititei**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 1 dolar, / Grigore Pavelea, din comuna **Salva**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 1 dolar, / Ștefan şi Marinca Cârcu, din **Rebrişoara**, judeţul Bistriâa-Năsăud, 3 dolari, / Vasile Brendea, din **Nimigia Română**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 2 dolari, / Toader şi Maria Magdea, din comuna **Mititei**, judeţul Năsăud, 4 dolari, / George Gospan, din **Salva**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 2 dolari, / Avacum Ștefănuţ, din **Salva**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 1 dolar, / Grigore Magdea, din **Mititei**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 1 dolar, / Petre Rus, din **Rebrişoara**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 1 dolar, / Ștefan Cârcu, din **Rebrişoara**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 1 dolar, / Petru Morar, din **Rebrişoara**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 1 dolar, / Ioan Haroza și soţia Saveta, din **Nepos**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 5 dolari, / Dumitru Debeliac, din **Şiria**, judeţul Arad, 50 cenți, / Niculae Rancan, din **Bucir**, judeţul Arad, 1 dolar, / Ioan Ciciri, judeţul Arad, 50 cenţi, / George Popovici, judeţul Arad, 2 dolari, / Todor şi Iulia Buducan, din **Buduş**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 3 dolari, / Roman Istrate Cueşdiu, din **Şieuţ**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 2 dolari, / Mihai Nedescu, din **Mandruloc**, judeţul Arad, 1 dolar, / Alexandru Bodio, din **Căpâlna**, judeţul Sibiu, 2 dolari, / Nicu Lazarescu, din Braşov, 1 dolar, / Simeon Bota, din **Nuşfalău**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 1 dolar, / Luca Deac, din **Macea**, judeţul Arad, 1 dolar, / Ioan Pârvu, din **Ohaba**, judeţul Alba-Iulia, 1 dolar, / Ștefan Ciacoi, 1 dolar, / Niculae Floria, din **Țelna**, judeţul Alba-Iulia, 1 dolar, / Vasile Filimon, din **Turţ**, judeţul Satu Mare, 1 dolar, / Gedeon Puiu, din **Heredeni**, judeţul Făgăraş, 1 dolar, / George Dumco, din **Şieu**, judeţul Maramureş, 1

dolar, / Niculae Rogozan, din **Ibişdorf**, judeţul Târnava mare, 1 dolar, / Pavel Prescure, din **Balbo**, judeţul Sighişoara, 50 cenți. / Ioan Adam, din **Cricău**, judeţul Alba-Iulia, 25 cenți, / Ioan Dan, din **Telna**, judeţul Alba Iulia, 1 dolar, / Maxim Marte, din **Băcăinţi**, judeţul Hunedoara, 1 dolar, / Aurel Zăgrean, din **Uriu de sus,** judeţul Solnoc-Dobâca, 2 dolari, / Petru Mager, din **Ghilad**, judeţul Arad, 1 dolar, / George Vonk, din **Madaraş**, judeţul Arad, 1 dolar, / Sabin Pop, din judeţul Satu Mare, 2 dolari, / Luiis Kelemen, ungur, 25 cenți, / Konrad Kvamciu, ungur, 1 dolar, / Aron Andriş, din Arad, 1 dolar, / Ilie Perva, din **Buceni** și soţia, judeţul **Arad**, 5 dolari, / Mihail Laţko, din **Arad**, 2 dolari, / Ilie Moise, preot ortodox din Buffolo, 1 dolar, / George Metcz, din **Arad**, 1 dolar, / Ioan Siclovan, din **Arad**, 50 cenți, / Aron Lazar, din **Arad**, 2 dolari, / Maria Brancău, din Arad, 1 dolar, / Nick A. Lazar, din **Arad**, 1 dolar, / Iancu Ruzzi, din **Arad**, 1 dolar, / N. Mezi, din **Arad**, 1 dolar, / Simeon Nedescu, din Arad, 50 cenți, / Anton Moroşan, din **Sânmiclăuşul mic**, 1 dolar, / Arso Nicoară, din **Timișoara**, 1 dolar, / Ilie Moldovan, din **Odorhei**, judeţul Solnoc-Doboca, 2 dolari, / Charli Pokol, ungur, 1 dolar, / Ioan Remeţan, din **Fersig**, judeţul Satu Mare, 50 cenţi, / Petru Bojiţa, din **Poiana de jos**, judeţul Sibiu, 50 cenți, / George Petrovan, din **Rozalia**, judeţul Maramures, 50 cenți, / Teodor Marieşi, din **Bucium**, judeţul Satu Mare, 50 cenți, / George Geman şi familia, din **Jidani,** judeţul Satu Mare, 1 dolar, / George Sasu, din **Bicaz**, judeţul Sălaj, 50 cenţi, / Maria Lucaci, din **Biliag**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 50 cenţi, / Ioan Sârbu, din **Sebeş**, judeţul Făgăraş, 1 dolar, / George Oprea, din **Feldru**, pentru Mărioara şi Laura Cifor din **Nepos**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 2 dolari, / Pompei Spătari, din **Sarmadita**, judeşul

Solnoc-Doboca, 1 dolar, / Ioan Bodia, din **Ampoița**, judeţul Alba de jos, 1 dolar, / Ioan Naşcu şi familia, din **Feldru**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 5 dolari, / Nylak Sándor, ungur, 25 cenţi, / George Paloşan, din **Jinbo**, judeţul Odorhei, 1 dolar, / Maria Fabian, din **Jiocani**, judeţul Satu-Mare, 1 dolar, / Todor Manaş Turean, din Mănăşturel, judeţul Solnoc-Doboca, 1 dolar, / Ana Brumboi, din **Bucureşti**, 1 dolar, / Dumitru Moga, din Selişte, 50 cenţi, / Ioan Sârbu, din **Sebeş**, judeţul Făgăraş, 50 cenţi, / Nicolae Şufană, din **Poiana**, judeţul Sibiu, 50 cenţi, / Victor Stanislau, din **Arpaş**, judeţul Făgăraş, 1 dolar, / Ioan Stoca, din **Poplaca**, judeţul Sibiu, 1 dolar, / Vasile Gicu, din **Mestacăn**, judeţul Solnoc-Doboca, 1 dolar, / Pavel Mocan, din **Sărmăghita**, judeţul Solnoc-Doboca, 1 dolar, / Ana Bogdan, din **Sileşti**, judeţul Solnoc-Doboca, 50 cenţi, / Florea Şhuta, din **Jidani**, judeţul Satu Mare, 1 dolar, /Hieronim Verdea, din **Bineu Mare**, judeţul Sibiu, 1 dolar, / Florian Hado, din **Bucerdea**, judeţul Sibiu 5 cenţi, / I. Seff, din **Ohaba**, 50 cenţi, / Vasile Ardrieş, din **Biscul Bucovinei**, 25 cenți, / Mihai Gubert, din **Arcalia**, judeţul Bistriţa-Năsăud, 15 cenți, / Silviu Floria, din **Bucerdea**, judeţul Alba de jos, 1 dolar, / Domanic. Nemeşi, din **Alba-Iulia**, 50 cenți, / Ioan Popovici, din **Sibiu**, 25 cenţi, / Mihai Luca, din **Alba-**Iulia, 50 cenţi, / Todor Bogdan, din **Mănăştur**, judeţul Solnoc-Doboca, 50 cenți, / Ilie Iliuţ, din **Barova**, judeţul Sibiu, 1 dolar, / Ioan Bobancu, din Recoviţa, 1 dolar, / Miron Moldovan, din **Mireşi**, judeţul Solnoc-Doboca, / Ioan şi Rafila Cifor, pentru părinţii Alexa şi Tavifta Cifor, 3 dolari, pentru cumnatul şi sora, 2 dolari, pentru socrii săi, Toader şi Fluarea Oproae, 2 dolari. Darul

lor, făcut spre mărirea lui Dumnezeu, să le fie bine primit! / **Nepos**, în 13 iunie 1925. / George Moldovan, paroh"[198].

1928: „În ziua de 15 iulie 1928, am fost invitaţi de scumpa noastră soră de muncă şi idei, doamna Elena Tofan, şi de unul dintre cele mai frumoase caractere pe care le-am întâlnit în viaţă, dl dr. Pavel Tofan, la dumnealor, în comuna **Nepos**, pentru a sărbători aşezarea unui monument, care simbolizează intelectualitatea pe care a dat-o comuna Nepos, precum şi actele de eroism şi de glorie care s-au înfăptuit, în lungul vremii, în acea comună. / **Nepos**-ul e comună grănicerească, oamenii acolo au fost totdeauna răzeşi, niciodată iobagi, ceea ce se simte în fiecare individ din acea comună: atitudinea demnă, nobleţe aristocratică, în adevăratul sens al cuvântului, ţinuta corectă, privirea cinstită şi dreaptă, silueta zveltă şi măreaţă, cămaşa albă ca crinul, costumul naţional cu cusături alese şi de un gust uimitor, coloritul variat şi armonic. Oameni de ordine, de cuvânt şi disciplinaţi, toţi ştiutori de carte: nici un analfabet. / Copiii, bine nutriţi, curaţi, sănătoşi, vioi şi numeroşi. Fetele, modeste, corecte şi distinse. Flăcăii, spirituali, decenţi, eleganţi şi zdraveni, Bătrânele şi bătrânii, cu privirea visătoare, dar energică. În ochii lor se oglindeşte tot trecutul de glorie de luptă cinstită, demnă şi continuată până la izbânda deplină. / Fiecare gospodărie, înstărită, cu case frumoase, încăpătoare, igienice, bine construite și dispuse spre soare, deşi pământul nu e prea fertil, deluros şi acoperit în mare parte de păduri. Pitorescul acestui colț de țară îmi aminteşte vorba „Pe-un picior de plai / O gură de rai...". Eu îmi explic că această stare înfloritoare se datoreşte faptului că, în comuna **Nepos**, nu

[198] *Unirea Poporului*, Anul VII, nr. 28, Blaj 1925, p. 6

se găsește nici un pripășit, care să propage discordie între săteni şi să propovăduiască viciul beţiei şi al demoralizării. / E bine să facem comparația acestei comune **Nepos** cu comunele din Maramureş, unde pământul e mai fertil, unde românii au fost totdeauna răzeşi şi tot cu însuşiri frumoase, pe care le au şi neposenii şi, din cauză că evreii s-au năpustit ca un puhoi asupra lor, românul e redus la sapă de lemn, e contaminat de viciul beţiei, e pipernicit, e descurajat, şi cei cari vizitează satele din Maramureş, în loc să plece cu speranţă în viitor, ca din comuna **Nepos**, pleacă nădăjduind în românii neposeni că vor merge să-i scoată din ghearele pieirii.

Sărbătoarea a fost admirabil organizată; dimineaţa, la ora 9, muzica militară aştepta în gară persoanele invitate din alte județe. Oamenii din comunele învecinate veneau în cete, îmbrăcaţi în costum naţional, aprovizionați cu merinde, pentru a petrece toată ziua de duminică în **Nepos**. Toţi se îndreptau spre biserică, pentru a asista la Sfânta Liturghie, care a fost oficiată de doi preoți, părintele Moldovan, un bătrân venerabil oficiază serviciul religios în comuna **Nepos** şi părintele Tofan, tânăr şi foarte însufleţit. / După liturghie, am mers la şcoală, unde era aranjată expoziția de ţesături şi cusături naţionale ale neposenelor. Şcoala, cu etaj, cu clase mari, spaţioase, igienice și aerate. Aflu că şi fostul învăţător funcţionase tot 30 de ani în comuna **Nepos**, numai anul trecut a plecat din comună, pentru că a ieșit la pensie. / Expoziţia a fost impresionantă. S-u împărţit zece premii în bani neposencelor care au avut expuse cele mai frumoase lucruri naţionale. S-au mai împărţit premii la copiii cei mai bine făcuţi și mai vioi; s-au împărțit, astfel, mai mult de 30 de premii și ar fi trebuit premiaţi toți copiii prezenți, pentru că toţi erau care de care

mai minunat. / La ora 11, s-a format un conduct etnografic, din miile de oameni veniți din toate împrejurimile şi din alte judeţe. În fruntea cortegiului, 5 flăcăi, tot una de înalţi, zvelți, în costume naționale, duceau prapurii, apoi poporul, câte 5 în rând, s-a pornit spre locul unde se află monumentul. Cei 4 km, până la locul aranjat, sunt poziții geografice fermecătoare, costumul naţional, purtat de mii de oameni, care se dirijau spre acelaşi loc, dădea un aspect care te făcea să cazi în extaz. Ajunşi la punctul culminant, părintele Moldovan a oficiat serviciul pentru sfințirea monumentului şi a vorbit despre valoarea omului în societate şi obligațiunile ce le are faţă de neam şi ţară. Apoi, dl inspector medic-veterinar dr. Pavel Tofan, inițiatorul şi sufletul acestei înălțătoare serbări, a ținut următoarea însufleţită vorbire:

„Mulţi ani de suferințe şi lupte grele au avut de purtat vechii răzeşi, arcaşi vestiți şi porecliți de străini „**Vărăreni**", până când, pe la **1760**, apare pe aceste plaiuri neuitatul şi marele binefăcător al românilor din aceste părţi, Prinţul de Coroană Iosif, mai apoi Împăratul neîncoronat Iosif al II-lea, care, din înălțimea tronului, a coborât în mijlocul supuşilor săi, cercetând şi pe strămoşii noştri, în cuibul lor, retras din calea oamenilor sus, pe valea Jedii, în dreapta Someşului mare. / Acest bărbat, văzând chipurile mândre de eroi şi pline de vigoare ale înaintaşilor noştri, le-a ascultat păsuirile, în urma luptelor purtate, sute de ani, cu saşii, vecinii lor de la sud şi vest, apoi, înțelegându-le doleanţele, le-a dat câştig de cauză, exprimându-se, fără ezitare, cu memorabilele cuvinte „**Salve sis tu parva Romuli nepos**" (de aici, legenda că aşezările **Salva, Parva, Romula** şi **Nepos** ar fi purtat aceste nume abia după vizita lui Iosif al II-lea – n. n.), adică „să fii mântuită

tu, mândră nepoată a lui Romul". / Acel om mare a dispus ca locuitorii **Vărării** să se mute, din satul cel vechi, pe locul unde astăzi vedem aşezată frumoasa noastră comună, dându-le înapoi întreg hotarul, care era ocupat cu forţa de la ei de către coloniştii saşi. / Timpul se scurge repede, locul Împăratului binefăcător, rând pe rând, îl ocupă alți domnitori, cu alte mentalități, care nu au dat atâta atenţie drepturilor vechi şi recâștigate de neposeni, alți oameni erau favorizați de soartă și domnii, iar noi încă tot nu puteam să ajungem la pământul făgăduinței, fiind hăruiţi, aproape 150 de ani, trebuind chiar şi părinţii noştri să lupte, până în ultimul moment, pentru a-l putea recăpăta.

„Ceea ce nu aduc zecile și sutele de ani, aduce ceasul", așa ne spune o vorbă din bătrâni. / Războiul mondial şi glorioasele armate ale celui mai mare dintre români, gloriosul Rege Ferdinand, făuritorul României Mari de astăzi, a rupt cătuşele străinismului şi, cu ajutorul bărbaţilor mari şi a legilor tâlcuite de ei, am reuşit să vedem visul de veacuri împlinit, procesul de secole sfârşit şi să fim iarăși stăpânii gliei strămoşeşti şi, de astă dată, pentru vecii vecilor. / Noi, mici nepoți ai marilor arcaşi, ce au fost străbunii noştri, în semn de pietate, le ridicăm acest monument de marmoră, această cruce, pe care o vedeţi şi care vorbeşte şi va vorbi deasupra secolelor tuturor celor grăbiţi. / „Călătorule! / Opreşte-te, închină-te, pleacă a ta frunte! / Pe aceste plaiuri sfinte / Odihnesc oseminte / Deale strămoşilor cu plete cărunte! / Vărărenii, vechi păzitori de cetate, / Iubindu-şi glia, pentru dreptate / Au fost multe secole prigoniţi, / Dar au ieşit din lupte oţeliţi! / Strănepoţii lor, drept amintire, / Le înalță acest monument, / Cu pietate și caldă iubire, / Călătorule ! Opreşte-te dar! / Închină-te-n fața acestui altar! / Nepos, la 15 iulie 1928".

Am remarcat isteţimea, claritatea şi preciziunea frazei primarului comunei **Nepos**: mulţumeşte cerului că a ajuns, în zilele sale, să vadă înălțat, pe plaiurile Neposului, un monument care să simbolizeze trecutul, să stimuleze prezentul și să rămână pildă vie generaţiilor viitoare. / După ce s-a terminat inaugurarea monumentului, miile de oameni s-au îndreptat spre vale, unde erau aşezate mese și bănci împrejmuite cu frunzari de gorun, care, la adierea vântului, produceau cele mai minunate efecte de culori şi cea mai splendidă muzică de frunză, Un neposan a aranjat un bufet admirabil asortat, cum nici la Cluj nu se poate găsi. / La mese şi pe pajiştea verde, în sunetele muzicii militare, s-au aşezat miile de oameni, fiecare familie cu copiii şi prietenii lor, şi au desfăcut pachetele cu provizii şi au ospătat, într-o atmosferă de dragoste şi adevărată frăţie. / După masă, flăcăii şi fetele s-au prins în horă şi, pe covorul de verdeaţă, costumul național, cu culorile variate, părea flori presărate, care-ţi fermeca privirea. Cadenţa dansurilor naționale adăuga splendoarei, dând o iluzie optică a florilor care se mişcă la adirea vântului. Observam pe bătrâni, care stăteau la mese şi priveau copiii lor, cum joacă liber pe pământul păstrat cu atâta jertfă de părinți şi străbunii lor, iar noi depănam firul istoriei poporului nostru, care ca nici un alt popor latin am fost cei mai încercaţi, cei mai cotropiți şi mai hăruiţi de toate popoarele şi hoardele barbare care au năvălit în Europa… / Seara, la 9, a fost aranjat un bal, în sălile de clasă ale şcolii, care erau admirabil ornate. Din frunze de stejar, dispuse într-un chip special, erau aranjate zvastici mari, încadrate tot în rame de stejar, apoi plafonul, în ghirlande, şi ramele ferestrelor și uşile, de asemeni ornate, într-un chip deosebit de frumos. Dansul a durat până dimineaţa. / Toţi cei ce au luat parte la

acea înălțătoare serbare putem fi recunoscători dlui dr. P. Tofan, tuturor organizatorilor, aranjatorilor și executorilor acelei serbări. / Vizita, în comuna **Nepos**, ne-a dat speranţe noi şi încredere în sănătatea trupească și sufletească a ţăranului român”[199].

1928: „Să nu credeți că românul nu-i născut să fie meseriaș! Aceasta e tocmai așa, cum nu putem spune că cineva se naște domn făcut gata. / M-am convins de aceasta deunăzi, când am fost la o serbare de sfârşit de an a **Şcolii de Arte şi Meserii din Năsăud**. Am rămas uimit, când am văzut lucrurile făcute de bieţii români. Lucruri de mare preţ am văzut la acea expoziție mai multe obiecte dintr-o sală”.

Ucis de trăsnet. Deunăzi, a fost lovit de trăsnet tânărul Traian Buia, din comuna **Sângeorz-Băi**, judeţul Năsăud. Acest tânăr a fost ucis în muntele „Putredu”, tocmai pe când voia să se întoarcă acasă, cu o căruţă. /

O mare serbare câmpenească a fost, duminică, 15 iulie, în **Nepos**, judeţul Năsăud, când s-au întrunit acolo toţi domnii ieşiţi din aceea comună. A fost o petrecere de vară frumoasă cum nu se mai poate”[200].

1939: „**Predarea plugurilor dăruite de M. Sa Regele ţăranilor din judeţul Năsăud**. / Primele pluguri, trimise prefecturii judeţului Năsăud, au fost restituite şi uzinele din **Reşiţa** au fabricat altele, potrivite regiunii noastre de munte, care au sosit în judeţ în ziua de 28 martie. În total au fost trimise 25 pluguri, dăruite de M. Sa Regele Carol II, care au fost distribuite de sărbătorile Sfintelor Paşti tuturor vrednicilor gospodari, aleşi de căminele culturale ale Fundaţiei „Principele Carol” şi Astra. / La **Năsăud**, solemnitatea predării celor 2 pluguri s-a făcut

[199] *Înfrăţirea Românească*, Anul IV, nr. 20, Cluj 1928, pp. 4, 5
[200] *Unirea Poporului*, Anul X, nr. 31, Blaj 1928, pp. 1, 4

în sala festivă a primăriei, unde dl primar dr. T. Chitul a invitat toate autoritățile și populația orașului. Dl dr. T. Chitul a rostit un însuflețit cuvânt de deschidere, elogiind marele gest al Suveranului. Tot domnia sa a citit şi un admirabil cuvânt al dlui col. dr. Fl. Medrea, **prefectul judeţului Năsăud**. / Dl prof. pensionar I. Moisil, președintele Astrei Năsăud, a vorbit despre valoarea muncii. / Dl D. Nacu, avocat, fost prefect, președintele căminului cultural „Regele Carol II" din Năsăud, a caracterizat situația actuală. / Dl căpitan Ureche, de la regimentul grăniceresc din **Bistriţa**, impresionat de regescul gest, a împărtăşit asistenţei ţărăneşti situaţia admirabilă a celor concentraţi şi transportaţi pentru a păzi ţara la hotare. / Preotul Ion Costan, în numele Serviciului social judeţean, a insistat asupra acţiunii M. Sale Regelui Carol II pentru ridicarea satului românesc şi ajutorarea ţăranilor, prin Fundaţia Sa „Principele Carol" şi Serviciul social. / Preotul Iacob Chitul a oficiat serviciul religios. / Agronomul Sidor Nistor a exprimat omagiale sentimente de gratitudine Suveranului pentru înaltul gest şi preţiosul dar, asigurându-l că va lucra cu toată inima şi va păstra cu sfinţenie acest „Plug Regal". / Dl dr. Traian Chitul, primarul oraşului, a citit textul unei telegrame omagiale, care a fost expediată M. S. Regelui şi apoi a închis solemnitatea.

În comuna **Nepos**, la solemnitatea predării plugurilor, în număr de 2, au participat domnii prof. Iuliu Moisil, pretor Anton Sirlican şi preot I. Costan, din partea căminului judeţean. Dl notar Băcăian, preşedintele căminului, a salutat pe oaspeţi. / Dl pretor Sirlican a vorbit despre acţiunea căminelor culturale, prin care se va întrona o nouă viaţă în satele româneşti. / Preotul Ion Costan a evidenţiat importanţa covârşitoare a gestului M. Sale Regelui Carol

II. / Plugurile au fost predate agricultorilor Lazar Ezechil şi Dionisiu I. Nicolae.

În comuna **Rebrişoara**, plugurile au fost predate, la căminul cultural „Anton Precup”, în cadrele unei mari solemnităţi, la care au participat aceiaşi delegaţi, toţi intelectualii şi ţăranii satului. S-au predat 2 pluguri ţăranilor: Burduhos Ion şi Bodiu Echim. Au vorbit dl prof, I. Moisil, dl pretor A Sirlican şi preotul Ion Costan. Asistenţa a aclamat îndelung pe Suveran”[201].

Holzkirche Wooden Church — Aschileul Mic — Biserica de lemn Eglise en bois

[201] *Universul*, Anul 56, nr. 101, Bucureşti 1939, p. 2

NETUŞ

(Nythausen, judeţul Sibiu)

„În secolul nostru, numărul bisericilor de lemn a scăzut, astăzi existând, în judeţul Sibiu, doar opt biserici în localităţile: **Apoldu de Jos**, **Broşteni**, **Poiana Sibiului**, **Himbav**, **Netuş**, **Sadu**, **Singătin**, **Presaca**. / Biserici de lemn, construite în forma tradiţională bisericilor-sală, cu pronaos, naos, altar, de cele mai multe ori păstrat, se mai aflau în **Sălişte**, **Vale**, **Tilişca**, **Gura Râului**, **Răşinari**, **Mohu**, **Avrig**, **Săcel**, **Ludoş**. / Bisericile de lemn sunt situate în mijlocul satelor, pe o ridicătură de pământ... / O parte a acestor monumente, care au înfruntat veacurile, până în zilele noastre, se află în cu totul alt loc decât cel unde au fost înălţate iniţial. Este cazul bisericii din **Netuş**, adusă din **Toarcla**, judeţul Braşov”[202].

1355, iulie 14, Sibiu: „Noi, toţi locuitorii scaunului **Sibiului** şi ai celorlalte şapte scaune ce ţin de acest scaun al Sibiului, facem cunoscut că numărătoarea caselor supuse la bir din satele regeşti se află şi este nepotrivită în privinţa dării regeşti şi a celor 500 de lănci. / De aceea… am trimis să facă altă numărătoare… Atunci zişii revizori au venit în **Merghindeal** (Mergental, judeţul Sibiu) şi au vă-

[202] *Telegraful Român*, Anul 129, nr. 27-28, Sibiu 1981, p. 2

zut acolo un loc, numit **Valea Păşunii** (Widental, judeţul Sibiu), pe care, socotindu-l că este în hotar cu cei din Merghindeal… au dat pe veci acest loc celor din Merghindeal… / Dar ni s-a adus la cunoştinţă că oamenii din **Noiştat** (Noua villa, judeţul Sibiu), **Netuş** (Nythausen, judeţul Sibiu), **Hudruvechiu** (Hudrubechiu, Hundirtpuch, azi **Movile**, judeţul Sibiu), **Seliştat** (Selgestat, judeţul Braşov), caută să asuprească pe acei oameni din Merghindeal, în privinţa acestui pământ, împotriva acestei danii a noastre, ceea ce noi nu vom îngădui”[203].

Am Herd
At the fireside

La vatră
Devant l'âtre

[203] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 328, pp. 342-344

NEŢENI

(Neţ, Neți, săs. Naz, germ. Netzdorf, Netz, magh. Nec, Néc, comuna Mărişelu, judeţul Bistriţa-Năsăud)

1900: „Adunarea generală a înființării reuniunii „Caritatea" (din Şoimuş) nu s-a putut ţine, cu această ocaziune, fiind timpul prea înaintat şi de aceea s-a amânat pe ziua de 29 octombrie 1900. / **Banchetul**. Lu ora unu p. m., întreg publicul era adunat în grădina din mijlocul satului, unde poporul din **Şoimuş** s-a îngrijit de a încărca mesele cu de-ale mâncării, poftind pe toți ospeții la un prânz frugal. După datina ce se practică la astfel ocaziuni, precum în tot locul, așa şi aici, a venit rândul toastelor. Începutul l-a făcut protopopul Silași, care a toastat pentru Episcopul Ioan Szabo, ca cap al diecezei în care se află comuna ce ne-a întrunit la această festivitate. Preotul Ioan Bârsan, din **Ruscior**, vorbeşte despre progresul dezvoltat la poporul greco-catolic din tractul protopopese al Bistriţei, în general, şi în special la poporul din **Şoimuş**, atribuind acest avânt energiei protopopului Silaş, ca şef al tractului, şi preotului Ioan Baciu, ca bun conducător al poporului din **Şoimuş**. Michai Baciu, preotul din **Sas-Feleac**, închină în sănătatea poporului din Şoimuş şi Ioan Baciu, parohul local, în sănătatea oaspeților. / **Concertul**. Corul plugarilor a delectat publicul cu mai multe piese forte frumos execu-

tate în cuartet, ce a fost răsplătit, din partea numerosului public. cu nenumărate aplauze. Dirigentul corului, dl Basiliu Baciu, şi cu această ocaziune a dat probă eclatantă despre energia şi tactica cum ştie dânsul să dirige tânărul **cor al plugarilor din Şoimuş**. / **Jocul și Căluşerii**. Jocul s-a început cu o frumoasă *someşană*, după cure au urmat diverse dansuri poporale şi de salon. Când petrecerea era mai animată, se aud glasuri, prin public: „Vin căluşerii! Vin căluşerii!", publicul le face loc, muzica întonează *jocul căluşerilor* şi bravii tineri din comuna vecină, **Ragla**, costumat frumos ca căluşeri, în frunte cu falnicul lor vătav, se avântă-n joc și joacă cu atâta procesiune jocurile noastre istorice, „Căluşeriul" şi „Bătuta", încât a stors admirațiunea întreg publicului de faţă, care îi aplaudă frenetic. / Inteligența din jur a fost bine reprezentată la aceasta petrecere, aşa am văzut prin public pe doamnele Iuliana Silaşi din **Bistriţa**, Aurelia Soponescu din **Budatelnic**, Aurelia Juga (Iuga) din **Arcalia**, doamna Nechita din **Sebeşul-superior**, doamna Thimariu din **Berla**, Anica Bojor din **Ardan**, şi domnişoarele Lucreția Mathe din **Chiraleş**, Elena Posmuşan din **Ragla**, Aurelia Bojor din **Ardan**; Lucreția Suia din **Neţu**, Carolina Rus din **Budacul-român**; Erina Marginean din **Budacul-român**; Emilia Păcurariu din **Ragla**, Veronica Popoviciu din **Buduş**, Leontina Duca din **Dumitriţa**, Elena Todoran din **Feleacul-săsesc**; Lucreția, Mariuţa şi Aurelia Baciu din **Şoimuş**, Rafila Roman din **Ragla**; apoi domnii Alesandru Silasi, protopop din **Bistriţa**, Ioan Marginean, căpitan de regiment, pensionar în **Ragla**, Michai Baciu, preot în **Feleacul-săsesc**, Ene Juga, preot în **Arcalia**, Teodor Oltean, preot în **Ardan**, Ioan Bârsan, preot în **Ruscior**, Vasiliu Nechiti, preot în **Sebeşul-superior**, Ioan Thimar preot în **Berla**, Larion Cujesdean, pre-

ot în **Budacul-român**, Elie Posmupan, preot în **Ragla**, Nichita Suia, preot în **Neţ**, Ștefan Todoran din **Feleac**, Georgiu Ungurean, tipograf din **Şoimuş**, Andrei Bugnar, ofiţer în rezervă şi practicant de poștă în **Karczag**, Teodor Adace, învăţător la şcoala fundaţională din **Monor**, Ioan Timiş, învăţător în Neţ, Georgiu Todoran, învățător la şcoala fundaţională, din **Monor**; Ioan Rus, supravigil silvic în **Budacul-român**, Ștefan Petroşan, supravigil silvic în **Lunca-Vinului**, Ioan Baciu, student din **Şoimuş**, Emil Radu, student din **Bistriţa**, și alţii, ale căror nume ne sunt necunoscute”[204].

Icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului

[204] *Revista Ilustrată*, Anul III, nr. 14-15, Şoimuş 1900, p. 134

NICULA

(județul Cluj)

1326: „**Satul Nicula** se pomenește, mai întâi, pe la **1326**. A fost, sute de ani, în stăpânirea grofilor unguri, dar în sat erau și români cu stare bună, recunoscuţi chiar de nobili, adecă de nemeși. Azi satul Nicula, de lângă Gherla, are biserică frumoasă de piatră, zidită în 1869. Lângă sat e un deal. Pe dealul acela e **Mănăstirea cu Icoana făcătoare de minuni**. E greu să urci dealul, dar în fiecare an îl urcă zeci de mii de pelerini. Îl urcă, spre a se ruga în fața icoanei făcătoare de minuni”[205].

1552: „Atestată documentar în 1552, **Mănăstirea Nicula** își rotunjește, acum, patru secole şi jumătate de existenţă, trăire duhovnicească şi roadă misionară aici, în pieptul Transilvaniei, ca o inimă care bate tăcând şi grăieşte zbătându-se. Aspre vremuieli au venit şi peste ea, ca peste întregul Ardeal, dar fiinţa ei a rămas neclintită, asemenea stejarilor care-i stau de strajă – unii, poate, de o vârstă cu ea – cu frunţile proptite-n cer şi rădăcinile-n pământ. Nicula e icoana neamului”[206].

---

[205] *Unirea Poporului*, Anul XXIV, nr. 41, Blaj 1942, p. 3

[206] Cobzaru, Dumitru, arhimandrit, *Monografia Mânăstirii „Adormirea Maicii Domnului” Nicula*, Cluj-Napoca 2020, p. 13

1681: „Fără icoana Maicii Domnului, pictata în anul 1681, de preotul Luca din **Iclod**, judeţul Cluj, cumpărată şi donată bisericii din Nicula de către nobilul român Ioan Cupşa, icoană care a lăcrimat, în anul 1699, vreme de 26 de zile, în perioada 15 februarie – 12 martie, este puţin probabil că modestul aşezământ monahal din pădurea Niculii, întemeiat de pustnicul Nicolae, în prima jumătate a secolului al XIV-lea, ar fi răzbit prin veacurile vitrege ale istoriei Transilvaniei, mereu zdruncinată şi de mulţi râvnită. Putem presupune că, fără icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului, **mănăstirea de la Nicula**, asemeni altor zeci de astfel de aşezăminte, s-ar fi topit în valurile zbuciumate ale istoriei”[207].

1712: „Chiar si in cei 114 ani, cât icoana a lipsit din mănăstire, fiind fie îngropată în pământ, între 1712-1782, de frica furtului, fie zidită în peretele casei lui Vasile Chezan din **Bont**, între 1948-1964, de frica pângăritorilor, fie în capela chiriarhală din Cluj, între 1964-1992, pentru a fi ocrotită şi apărată de cei ce-i doreau dispariţia, Maica Domnului şi-a ocrotit mănăstirea şi pe vieţuitorii ei, i-a binecuvântat şi mângâiat pe toţi pelerinii care, de-a lungul veacurilor, şi-au îndreptat paşii sau rugăciunea înspre casa ei cea sfântă. Nu cred că greşesc spunând că ceea ce a fost **mănăstirea de la Nicula**, de-a lungul veacurilor, dar şi ceea ce este astăzi, însemnează lucrarea şi binecuvântarea Maicii Domnului. Cu deplină îndreptăţire, Mitropolitul Bartolomeu spunea, despre Nicula, că este *ca o inimă care*

[207] Cobzaru, Dumitru, arhimandrit, *Monografia Mânăstirii „Adormirea Maicii Domnului” Nicula*, Cluj-Napoca 2020, pp. 9, 10

bate tăcând şi grăieşte zbătându-se... Nicula e icoana neamului"[208].

1777: „Pe valea Someșului Mic, într-o regiune cu o străveche istorie românească, ce coboară până în epoca primelor voievodate, se află orașul **Gherla**, care, în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, va fi un remarcabil centru cultural-artistic. În apropierea oraşului se află Mănăstirea Nicula, fondată încă în secolul al XVI-lea, care, în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, va deveni, împreună cu satul cu același nume din apropiere, cel mai important centru al picturii pe sticlă din lumea românească. De altfel, în regiunea din jurul orașului sunt cunoscuți pentru bogata activitate artistică un număr în-semnat de pictori români, încă din secolele XVI-XVII. / În secolul al XVIII-lea, la Gherla exista o puternică comunitate românească, care, în anul 1758, număra peste 500 de membri. Populația românească locuia în actualul cartier Candia, ce reprezintă vechea așezare, premergătoare cetăţii, construită în secolul al XVI-lea, localitate amintită documentar încă de la sfârşitul secolului al XIII-lea, cu numele de **Gherla**, toponimic conservat, de-a lungul vremii, numai de către români. Aşezarea românească se afla la apus de cetate, iar în imediata apropiere a zidurilor fortificaţiei era biserica românească, edificiu de piatră, ridicat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, înlocuind desigur o mai veche ctitorie. În 1769 a fost ridicată o nouă biserică românească, construcție de piatră, cu turn, între ctitori figurând Gherontie Cotorea, personalitate marcantă a vieţii culturale, de la mijlocul secolului al XVIII-lea. / Rolul remarcabil, jucat de această localitate în istoria românilor transilvăneni, se datorează și

[208] Cobzaru, Dumitru, arhimandrit, *Monografia Mânăstirii „Adormirea Maicii Domnului" Nicula*, Cluj-Napoca 2020, p. 10

faptului că, începând cu anul 1715, domeniul Gherlei a fost dăruit episcopiei unite. Episcopul Ioan Inochentie Micu, iniţiatorul luptei politice naţionale a românilor din Transilvania, a locuit adesea aici, până în anul 1736, când domeniile Gherlei şi Sâmbetei de Jos au fost schimbate cu cel al Blajului. / Importanța localităţii, în viața social-politică și culturală a românilor din regiune, este subliniat de existența, pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, a protopopiatului, în fruntea căruia se aflau personalităţi de talia lui Gherontie Cotorca sau Avram Meheși. / Încă din prima jumătate a secolului, pe lângă parohia românească din Gherla, funcţiona probabil o școală, dovadă fiind menţiunea documentară a „dascălului Condra Simion", din anul 1737. Spre sfârşitul secolului, școala românească de aici era organizată pe principii mai moderne, fiind una din numeroasele instituţii școlare, înființate după 1786, când în fruntea învățământului românesc din Transilvania este numit Gheorghe Şincai, „director al şcoalelor naţionale".

O însemnătate cu totul aparte, în contextul cultural românesc transilvan, o constituie întemeierea, la **Gherla**, în anul **1777**, a primei **asociaţii a pictorilor români**, breasla zugravilor, eveniment ce demonstrează valoarea potenţialului artistic din aceste părţi, necesitatea desfăşurării activităţii într-un cadru organizat. Iniţiativa organizării unei asemenea asociaţii este legată probabil de numele lui Avram Meheşi, protopopul Gherlei între anii 1775-1792, personalitate culturală marcantă, cu vederi novatoare, ce provine dintr-o familie de intelectuali din elita românească, unul dintre semnatarii actului de întemeiere a breslei. / Documentul, datat în **16 noiembrie 1777**, la **Gherla**, păstrat în Arhivele Statului din Alba Iulia, în Fondul Mitropoliei Blajului, este inedit, deși conţinutul

său a fost comentat de Ioana Cristache-Panait. Textul „tocmelii" a fost redactat şi transcris, neîndoielnic, de protopopul Avram Meheși. Asociaţia pictorilor, întemeiată la Gherla, în 1777, atestă faptul că la această dată o asemenea grupare a forțelor artistice era necesară, datorită numărului relativ mare de pictori, documentul menţionând un număr de unsprezece artiști din patru localităţi. Din **Ocna Dejului** erau în breaslă patru pictori, și anume: Constantin Gavenda, Gheorghiţă Gaverda, Ion Tolmaz şi Achim Surlaș. Un număr egal proveneau din **Hășdate**, sat din vecinătatea oraşului Gherla, cei patru fiind: Oana Zugrăvița, Mihăilă Muntean, Petre Potcoavă şi Ure Zugravul. Todosia Zugrăvița şi Irimie Murar erau din satul **Silivaș**, iar Crăciun Zugravul era din **Bunești** (fost **Seplac**). Activitatea artistică premergătoare momentului în care se produce gruparea pictorilor, în breasla din 1777, merită a fi menţionat ca un argument în plus, cu atât mai mult, cu cât ea nu este deloc neglijabilă, nici cantitativ și nici calitativ.

În ultimele trei decenii ale secolului al XVII-lea, în apropierea orașului **Gherla** își desfășoară activitatea un valoros și talentat artist, pictorul Luca din **Iclod**, autorul celebrei icoane miraculoase de la Mănăstirea Nicula, precum și al altor picturi de la monumente românești din valea Someșului. / De la începutul secolului al XVIII-lea sunt cunoscute cele mai vechi gravuri, ce provin din **Hăşdate**, sat din apropierea Gherlei, care va deveni cel mai important centru al xilogravurii populare româneşti din Transilvania. Conscripția domeniului **Gherlei** din anul 1737 menţionează ca locuitor al satului **Hășdate** pe pictorul Vasile, probabil inițiator al centrului de pictură din mica așezare românească, în care, la 1777, activau patru pictori. / Conscripția şi urbariul din anul 1750 notau prezenţa, în orașul

de pe Someş, a doi pictori, unul dintre ei fiind probabil Timotei Gavenda, „zugravul din Gherla", menţionat în documentul din 1777.

Breasla întemeiată la Gherla în 1777 a fost considerată ca o asociaţie a xilografilor, în realitate ca era mult mai cuprinzătoare. Breasla grupa în sânul ei, aşa cum precizează de la început textul, „zugravii care zugrăvesc şi tipăresc pe hârtie", presupunând coexistenta celor două tehnici diferite de lucru în activitatea cotidiană a tuturor membrilor.

Breasla pictorilor români de la Gherla a luat drept model corporaţiile medievale cu caracter profesional. Breslele medievale erau constituite în vederea reglementării producţiei, a desfacerii produselor, procurării materiilor prime, în vederea înlăturării concurenţei, cu scopul de a apăra interesele profesionale ale membrilor în faţa tuturor primejdiilor. / De la bun început, actul încheiat în 1777 menţionează că asociaţia este aşezată sub protecţia instituţiei ecleziastice, membrii breslei „făgăduindu-se supt ascultarea stăpânirii Blajului", scopul fiind clar enunțat: „ca să le fie de ajutor". În cadrul adunării, care a avut loc în ziua de 16 noiembrie 1777 și la care au participat toţi membrii, fiind de faţă protopopul Avram Mcheși şi popa Dumitru din **Bunești**, în calitate de jurat, s-a stabilit, în baza actului scris, un statut de funcţionare, cu acordul tuturor, „această tocmeală o făcură de bună voia sa, dând mâna unul cu altul". Soborul zugravilor alege „peste sine mai mare și îndreptător, în rândul meşteşugului acestuia, pe zugravul Gavenda Constantin, om cu casă de stătut din **Ognă**, ca cel ce fiind şi din părinţi zugravi", calitate care, de fapt, este cea de staroste al breslei. Textul tocmelii arată, în continuare, care sunt atribuţiile staros-

telui: „acest mai mare al lor va avea grijă și datorie a cerca și lua seama în ce chip lucră fieştecare zugrav şi pe aceia care lucră rău sau fac împotriva acesteia tocmeli, a-i arăta protopopului şi soborului, ca să se globească unii ca aceia şi să se îndrepte”. Documentul evidenţiază, în unul din pasaje, scopul ce și-l propune breasla, de a menţine nivelul calitativ al lucrărilor, pictorii asumându-și responsabilitatea faţă de produsele lor: „Această tocmeală s-a făcut pentru aceasta, ca să lege mulţi a lucra şi a tipări icoane și nu la lucru de treabă, că tipăresc pe cum nu se cuvine, grozăvind chipurile sfinților și făcându-le îndărăpt, care chipuri nu se cuvine a le ţine creștinii prin casele lor, nici a le pune în biserică”. / Între cei unsprezece pictori, membri ai breslei întemeiate la Gherla în 1777, figurează şi două femei, Oana Zugrăviţa din **Hășdate** și Todosia Zugrăviţa din **Silivaş**, fapt mai rar întâlnit. / Din păcate, cunoaștem prea puţin activitatea pictorilor ce făceau parte din această breaslă, dar sperăm ca cercetări viitoare, de arhivă şi teren, să completeze măcar parţial această lacună.

Xilogravurile pictorilor din breasla de la **Gherla** au cunoscut o largă răspândire în satele româneşti ale Transilvaniei, constituind, alături de icoanele pe sticlă, ceramică şi textile, principalele podoabe ale interioarelor. Xilogravurile au fost de asemenea găsite și în interiorul unor biserici de lemn. / La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor, centrul artistic de la **Hășdate**, în care activau un număr însemnat de pictori, devine principalul producător de xilogravuri, prin inter-mediul unor negustori şi colportori ele ajungând până în Ţara Românească și Moldova. / Din **Hășdate**, în breasla din 1777, apare și Mihăilă Muntean. Dacă gravurile sale au rămas până în prezent necunoscute, în schimb activitatea sa ca

pictor de biserici şi icoane o putem sublinia acum, datorită mai vechilor cercetări ale lui Atanasie Popa. / Biserica de lemn Sf. Arhangheli din **Gâlgău**, judeţul Sălaj, demolată în perioada interbelică, era decorată cu pictură murală, al cărei stil se remarca prin puternica amprentă grafică, amintind de desenul sintetic al gravurilor. Icoanele împărăteşti (Maria cu pruncul, Pantocratorul, Sf. Arhangheli) au fost pictate, în 1795, de „Mihăilă Zugravul", semnat pe icoana hramului. Alte două icoane pe lemn, pictate de acelaşi artist, se aflau în pronaos, amintind prin desen şi compoziţie de pictura pe sticlă și xilogravură, în special prin elementele decorative utilizate. Se pare că o bună parte din ansamblul de pictură murală, ce acoperea pereţii absidei altarului, naosul și pronaosul, a aparţinut aceluiași artist, care poate fi identificat cu Mihăilă Muntean din **Hăşdate**. Spiritul decorativ al acestor picturi, atât icoanele, cât și decorul mural, cu numeroase elemente florale, înscrierea în pagină a scenelor, desenul viguros și incisiv, având compoziţii atât de familiare xilogravurilor hăşdăţene, ne duc spre concluzia firească că autorul lor este Mihăilă Muntean, pictor și gravor, membru al breslei din 1777.

În Ţara Năsăudului, este cunoscut, după 1778, un foarte activ pictor de icoane, iconostase şi epitafe, Teodor Boer Gherleanu, arta sa aderând stilistic și tehnic spre o formulă de exprimare apropiată sensibil de arta occidentală. Începând cu anul 1783, pictorul utilizează frecvent, atunci când își semnează operele, pe lângă numele său, pe cel de „Gherleanu", explicând, poate, adeziunea sa la breasla pictorilor fondată la Gherla, ori faptul că anii de ucenicie i-a petrecut pe lângă unul din artiştii din acest oraș. Introducerea în repertoriul său a unor compoziţii caracteristice iconografici apusene, inspirate uneori după

gravuri de epocă, tendința de prezentare realistă a personajelor, tratate pictural şi în perspectivă, chiar și în cazul reprezentării unor scene tipic tradiţionale, nume-roasele elemente decorative, presupun un contact direct cu un mediu orășenesc, care presupunem că este oraşul **Gherla**, în care activitatea artistică se desfăşura în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea pe coordonate baroc. Oricum, atributul adăugat numelui de Teodor Boer, Gher-leanu, ca un semn distinctiv, este dovada prestigiului de care se bucura arta pictorilor români de la Gherla şi din împrejurimile oraşului, chiar şi în ținuturi mai îndepărtate.

În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, sunt cunoscuţi un număr relativ mare de pictori prezenţi în regiune, realizând ansambluri murale sau pictând icoane și care, din punct de vedere stilistic, gravitează în jurul centrului artistic de la **Gherla**, cu care sunt în contact permanent prin însăși aria în care își desfășoară activitatea. Dintre pictorii cunoscuţi din această epocă, amintim pe Gavril Zugravul, activ în deceniile șapte și opt, Alexandru Popovici din **Ciceu-Hășmaș**, între 1785-1795, Nechita Zugravul, prezent în numeroase localități din zonă, între 1745-1795, sau Ioan Ştenţel din **Sânmărghita** și Vasilică din **Cătina**, decoratori ai unor monumente, în ultimele decenii ale secolului. Concomitent, o remarcabilă dezvoltare cunoaște centrul de pictură pe sticlă de la **Nicula**, în evidentă legătură cu ambianța artistică gherleană. / Amploarea fenomenului artistic românesc din regiunea orașului **Gherla**, cu rezonanțe depășind fruntariile unei simple mișcări locale, este desigur în legătură cu importantul moment de la 1777, al fondării primei bresle a pictorilor, fiind una din formele de emancipare și de afirmare a po-

pulaţiei românești din Transilvania epocii Supplexului”[209].

1888: „**Pelerinaj la Nicula**. Auzisem, încă de mult, că **Nicula e un simplu sat**, ca toate satele, cu deosebire numai că pământul lui e mai puţini fructifer ca în multe alte părți ale Ardealului, iar **locuitorii lui, deși români, nu au portul românesc**. Prin urmare, nu aveam nici un îndemnă, nici o plăcere de a mă duce la **Nicula**, şi, cu toate astea, m-am dus. Pentru ce? / Auzisem că la sărbătorea Sfintei Marii este obiceiul de a se duce oameni la **Nicula**, și aşa am socotit să mergi şi eu, să facă ce fac alţii, cu toate că aveam să facă un drum destul de mare: 7-8 ore cu trăsura. / Am plecată, dar, la **Nicula** fără vreun scop hotărât şi fără nici o speranță de-a profita ceva din acea călătorie şi, cu toate acestea, am profitat mult. De o parte, am avut avantajul că mi-am câştigat un titlu, spre a putea zice că **am fost şi eu la Nicula**, ceea ce, înaintea poporului nostru din Ardeal, trece de ordinar ca un fapt de religiozitate. Pe de altă parte, am profitat, fiindcă m-am învrednicit şi eu de a vedea locul unde se fabrică aşa numitele **icoane de Nicula**, de care sunt pline mai toate bisericile şi mai toate casele ţăranilor români din Ardeal, ba aceste icoane se transportă chiar şi prin Ungaria, Banat și Bucovina. / Fabricarea lor e foarte simplă: cu un penel înmuiat în colori se trag câteva brazde pe o bucată de sticlă, formând astfel o anumită figură, dedesubtul căreia se scrie, cu litere chirilice, de exemplu, „Sfântul Nicolae” etc. Numele figurii desenate, deşi nu se însemnă totdeauna, ar fi neapărată necesar a se însemna, căci altmintrelea e imposibil a ghici pe cine vrea să reprezinte cutare ori cutare figură, deoarece aceste figuri,

[209] Porumb, Marius, *Breasla pictorilor români, fondată la Gherla, în 1777*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvzei Napocensis*, XXII-XXIII, Cluj-Napoca 1986, pp. 612-617

cărora li se dau nume de ale sfinţilor, sunt, de cele mai multe ori, cu totul diforme şi foarte defectuoase. / Cum zic, fabricaţiunea acestor icoane e foarte simplă, dar cu noroc. **Nìcula**, cu icoanele ei, a monopolizat decoraţiunea a mii şi mii de biserici şi case româneşti şi abia de câţiva ani au început şi unele din bisericile şi casele ţăranilor noştri a se emancipa de sub jugul acestui monopol. În adevăr, a şi sosit timpul să scăpăm de aceste icoane diforme şi să le înlocuim cu altele mai moderne şi mai estetice. Dar nu voi să zic că doar facem bine cum facem, când înlocuim **icoanele de la Nicula**, care sunt fabricate de români, cu nişte icoane fabricate de speculanţii din Budapesta etc.

Icoanele de la Nicula sunt lucrate de români, prin urmare sunt industrie naţională românească. Colportatorii acestor icoane asemenea sunt români, prin urmare, în icoanele de la Nicula mai avem şi un mic comerţ românesc. / Din aceste puncte de vedere, eu cred că nu ar fi bine ca, vrând a ne emancipa de icoanele de azi de la Nicula, să încurajăm industria străină. Dimpotrivă, suntem datori, din punct de vedere economic naţional, a stărui ca industria română de la Nicula să corespundă cerinţelor de astăzi, fie şi numai în parte. Să li se dea industriaşilor români din Nicula îndemnul şi ajutorul necesar pentru a se cultiva şi perfecţiona în arta lor, spre care au o înclinare înnăscută. / Atâta am voit să zic despre icoanele de la Nicula. Acum să mă întorc la obiect:

Nu farmecul iconarilor, nici frumseţea locului, căci **satul Nicula numai frumos nu e**, ci o **Icoană a Sfintei Marii**, atârnată pe peretele unei bisericuţe de lemn, este obiectul care atrage pe popor la peregrinaj. / Icoana este simplă ca toate icoanele de felul ei. Se bucură însă de-o adoraţiune deosebită din partea poporului, căci se zice că

ar fi vie: / În zadar te vei încerca a-o muta în loc străin, căci ea nu stă unde o așezi, ci se întoarce de sine la locul ei. / Pentru a da un adăpost mai convenabil miraculoasei icoane, s-a zidit, în timpul din urmă, grație pioșilor peregrini, ale căror contribuiri. în tot anul, sunt foarte considerabile, o biserică pompoasă în apropierea vechii mănăstiri. Dar ce folos!... Sfânta Icoană n-a voit să se sălășluiască în noua biserică, în care fu transportată, ci, prin puterea ei sfântă, s-a reîntors de sine la locul de mai înainte, unde se află şi acum. Așa se vorbeşte în popor, care ştie legende întregi despre puterea miraculoasă a acestei icoane, în care priveşte el o adevărată oglindă a sufletului: Sub privirea celui păcătos, icoana se prezintă în colori posomorâte, este tristă, ba câteodată chiar lăcrimează; înaintea celor curați cu sufetul, însă, icoana se arată veselă și zâmbitoare. / Nu-i mirare, dar, dacă, cu ocaziunea sărbătorii Sfintei-Mării, mai ales la Sântă-Măria mare, timpul obişnuit al peregrinajului, sute și mii de credincioși peregrinează la **Nicula**, stând să ia în slavă mica mănăstire de lemn, în care se află sfânta icoană și care e situată într-o pădure ce se înalţă pe un deal, **deasupra satului Nicula**. Doi jandarmi, care stau cu baionetele pe pușcă, în ușa bisericii, și alți jandarmi, care stau în biserică, în jurul sfintei icoane, abia pot răzbi a ţine ordinea. Îmbulzeala e colosală, așa că adeseori jandarmii din ușa bisericii se văd siliți a recurge la baionetă, pentru a împrăștia mulțimea ce stă să calce peste ei, pentru a intra în biserică. Unii ies şi alții intră. Aceasta se continuă toată ziua. Celor ce intră nu le este iertat, dar nici nu pot, din cauza năduşelii nesuferibile, să petreacă mult în această sfântă biserică de lemn, strâmtă şi întunecoasă.

Cei ce intră se urcă pe câteva scări, pentru ca să sărute sfânta icoană, ce este aşezată mai sus de cum e sta-

tura unui om. După ce o sărută, se scoboară şi ies pentru a lăsa să intre alţii în locul lor. Nu arareori se întâmplă chiar şi nenorociri, din causa acestei groaznice îmbulzeli. / Pe cât de mare este îmbulzeala şi confuzia în biserică, pe atât este de mare şi afară de biserică. De o parte, vezi cetele de ruși, veniţi de prin Ungaria, purtând înainte câte un prapor şi cântând imnuri sfinte; de altă parte, şiruri întregi de cerșetori, pe laturile stradelor, imploră elemosina trecătorului; în fine, mai vin șatrele de mărfuri ale unor evrei și armeni speculanți, de altă parte cârciumi şi lăutari. Pădurea geme de acest zgomot confuz și un praf colosal se ridică ca și un fum peste arborii de fag şi de stejar. / Cam pe la ojină, mulțimea începe a se rări. Tinerimea de ambe sexele se întoarce în sat. Aici îi aşteaptă muzica. Se începe jocul. O șură mică a unui proprietar din sat servește drept sală de joc. Danţul durează 3-4 ore şi cu el se încheie solemnitatea „sfântului peregrinagiu”.

Din punct de vedere religios, credinciosul nu mult a putută profita din acest peregrinaj. La Nicula se fac, ce-i drept, frumoase rugăciuni, cu ocaziunea acestei sărbători, din partea preoților români din dieceza Gherlei, de care se ține această comună, dar liniștea sufletească a credinciosului e prea turburată, atenţiunea lui e prea absorbită de multele înrâurințe exterioare, de cât ca să poată asculta, în deplină pietate, sfintele rugăciuni. / Nici sfânta icoană nu-și manifestă puterea ei de viață, ce i se atribuie de poporul nepriceput. Multele impresiuni exterioare nici nu iartă pe privitorul bigot să-şi imagineze această icoană zâmbind ori lăcrămândă, amăsurat fantaziei și dispoziţiei sale sufleteşti, ci fiecare o vede așa cum în adevăr este, adică o icoană simplă, dar frumoasă ca toate icoanele sfinte.

Peregrinul nu arareori se-ntoarce dezamăgit. Mân-

tuinţa sufletului nu este a se căuta în mijlocul unui zgomot ca acesta, căci mai multă garanţie oferă pentru mântuinţa sufletească rugăciunea evlavioasă, ce credinciosul o ridică liniştit lui Dumnezeu, în biserica din satul său, decât în mijlocul unei pieți ca aceasta, unde prea puțină ocaziune are pentru a se gândi la cele sfinte. / Din punct de vedere economic, pierderea ce rezultă din acest peregrinaj este foarte mare pentru poporul nostru. Oboseală, spese şi pierdere de timp. Pe cei mai mulţi acest peregrinaj îi costă câte două şi trei zile de călătorie. Călătoria costă bani, acasă se întâmplă pagube şi lucrul rămâne îndărăt. Pierderile în timp, pagube şi în bani, ce rezultă din un singur peregrinaj; cât priveşte pe poporul nostru, eu cred că s-ar pute evalua cel puțini la câteva mii de florini. Aceste mii se pierd, în fiecare an cel puţin o dată, la Sfânta Măria mare. / Astfel, **peregrinajul la Nicula** se prezintă mai mult ca o pierdere pentru popor, decât ca un câștig în ce priveşte religiozitatea lui şi aceasta ar trebui să o aibă în vedere conducătorii săi"[210].

1931: „Dr. Victor Bujor: *Maica Domnului de la sf. Mănăstire din Nicula*. No. 10 din *Biblioteca din Gherla*, seria II-a pentru popor. Gherla 1930. Tiparul Tipografiei Diecezane. = Editura Mănăstirii de la Nicula. Preţul 20 Lei + porto postal. 176 pagini, 8 clişee. / Harnicul canonic de la Gherla, Dr. Victor Bujor, ne arată, în cărticica aceasta, evlavia răsăritenilor şi osebit a românilor către Născătoarea de Dumnezeu, arătându-ne, totdeodată, în ce stă această evlavie şi ce mare însemnătate are. Ne vorbeşte apoi, peste tot, despre arătările, vedeniile şi minunile Maicii Domnului, prin toată lumea şi mai ales la Lourdes,

[210] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 190, Braşov 1888, pp. 1, 2

în Franţa. Trece apoi la icoanele lăcrămătoare şi plângătoare ale Maicii Domnului, arătând care sunt acelea şi de câte ori şi între ce împrejurări s-au întâmplat minunile. Pe urmă, descrie **sfânta Mănăstire de la Nicula** şi, după ce face istoricul icoanei Maicii Domnului de la Nicula, arată minunile săvârşite de această icoană. La sfârşitul cărticelei, ne dă, în traducere românească, şi scrisoarea sfântului Părinte de la Roma, prin care dă indulgenţă plenară tuturor credincioşilor care au adevărată părere de rău de păcatele lor şi, mărturisindu-se şi cuminecându-se, vor cerceta cu evlavie biserica sfintei mănăstiri de la Nicula. / Cărticica are şi următoarele 8 chipuri: Mănăstirea cea veche, mănăstirea cea mare, icoana maicii Domnului de la Nicula, iconostasul, altarul din afara Mânăstirii, vila episcopală, casele pentru preoţi şi cantori, şi pavilionul de scut al pelerinilor. O recomandăm cu toată căldura această cărticică cetitorilor noştri, dar mai ales acelora care au bunul obicei de a merge, cel puţin o dată în an, la această sfântă Mânăstire"[211].

1935: „Înainte cu sute de ani, într-o mică bisericuţă de sat, din părţile Gherlei, icoana împărătească a Preacuratei Maici a prins a lăcrima. Şi s-au adunat noroadele din toată ţara Ardealului, ba şi din Maramureş, din Bucovina şi din Moldova, să vadă această minune. La început, domnimea străină zâmbea a râde şi nu voia să creadă că Împărăteasa Cerurilor ar fi putut să coboare într-un locaş de închinare al opincarilor valahi şi acolo să dea semne de minunatele sale haruri cereşti. / Apoi au venit grofii şi baronii, au venit căpitanii oraşelor apropiate, au înholbat ochii cu mirare şi cu cutremur. Şi au văzut că lacrimile de

[211] *Unirea Poporului*, Anul XIII, nr. 25, Blaj 1931, p. 8

duioşie şi de durere, ivite în ochii Preasfintei Născătoare din sat de la Nicula, pentru păcatele omeneşti, curg aievea pică pe podeaua de lut a bisericii şi fac baltă sfântă, de care, atingându-se neputincioşii şi betegii, iau vindecare. Unii dintre necredincioşi nu s-au înfricoşat a stinge faţa Preacuratei cu şterguri anume aduse, uscând părăul de lacrimi şi aşteptând dacă se mai ivesc altele. / Pe faţa Preasfintei Fecioare s-a aşezat, atunci, un nor de şi mai mare durere. Şi lacrimile au pornit ca din izvor nesecat. Necredinoioşii au căzut la pământ, ruşinaţi. Au început să-şi rupă vesmintele lor şi au crezut şi ei, închinându-se cu aplecată smerenie.

Minunea a umplut ţinuturile și peste graniţe, până la a treia, la a patra ţară. **Micul sătuşor Nicula**, din părţile Someşului, s-a făcut vestit în toată lumea. / Zeci şi sute de minuni apucau pe aripile faimei şi răzbăteau peste zări şi ţări. / Cei mari şi tari, bocotanii şi directorii au luat icoana valahă din locașul ei umilit şi au dus-o în palatele şi-n bisericile lor strălucite. Și i-au gătit acolo aşezări din aur şi din argint. Dar sfânta icoană făcătoare de minuni s-'a dorit înapoi, la olaturile iobăgeşti, între închinătorii cu sumane lână, cu cămăşile de fuior. După lungi oftări, icoana a venit înapoi, acasă, şi bărdaşi cu suflete credincioase i-au durat locaş anume, afară din sat, pe deal, între păduri. / De atunci, **Sfânta Mănăstire de la Nicula** este loc de mari adunări creştineşti, în fiecare an, la sărbătoarea Adormirii Preacuratei. Lângă biserica cea veche de blane s-a înălţat o falnică mănăstire de zid, care-şi scaldă turnurile argintate în soare, sus, peste creştetele copacilor din preajmă. S-au clădit case de adăpost pentru betegi şi uriaşe şoproane pentru timp de ploaie. Iar pelerinajul de la Sântă Măria Mare ţine 3-5 zile. În vara anului 1934, au fost sute de mii de oa-

meni, precum arată filmul de cinematograf, făcut atunci. / Slujbele sfinte se ţin lanţ, ziua-noaptea, iar în ziua din urmă credincioşii au fericirea să vadă și frumoasele slujbe arhiereşti, putând primi sfânta împărtăşanie din mâini preasfinţite de Episcop. Și pot auzi, tot timpul cât ține programul pelerinajului, câte 2-3 predici la zi. / Cucernicele tradiţii de la Nicula şi înălțătoarele slujbe sfinte, care se vor face acolo şi în acest an, ne cheamă pe toţi aceia care dorim să ne înnoim sufletele, în baia sfântă a harurilor cereşti din preajma icoanei făcătoare de minuni”[212].

1939: „Școlile normale din localitatea **Gherla**, timp de 2 săptămâni, au executat serviciul social la sate. / Școala normală de fete a făcut practica socială în comuna **Mintiu**, iar școala normală de băieti, în comuna **Nicula**. / Timp de 2 săptămâni, s-a studiat amănunțit satul, sub toate aspectele, sub directa supraveghere a profesorilor. S-a dat o deosebită atenție igienei, gospodăriei sătești, puericulturii, folclorului, încurajării dansurilor și cusăturilor naționale etc. / În comuna **Mintiu**, normalistele au aranjat model gospodăria câtorva văduve sărace, lucru care a stârnit admirația celor ce le-au vizitat. / S-a dovedit că, cu foarte puține cheltuieli, dar cu o mână harnică, se poate schimba radical fața satului românesc, prin alungarea ignoranței și a nepăsării. / La fel, normaliștii în comuna **Nicula** au lucrat pământul și au aranjat gospodăriile a trei văduve de război. / Practica socială s-a încheiat prin serbări și demonstrații străjerești.

În comuna **Mintiu**, elevele normaliste, împreună cu străjerele de la școala primară și șoimanele din sat, au dat o frumoasă serbare străjerească, la care a asistat toată

[212] *Unirea Poporului*, Anul XVII, nr. 31, Blaj 1935, p. 1

suflarea satului și autoritățile din județ. / Erau de față domnii colonel I. Petrescu, prefectul județului, Ștefan Tătaru, revizor școlar, dr. Virgil Băliban, vicarul Gherlei, dl Tiberiu Balint, primarul orașului Gherla, I. Bărbos, primpretor, dr. Emil Precup, comandantul legiunii de străjeri, domnișoara Aurelia Suciu, comandanta legiunii, și alții. / Serbarea s-a început cu ridicarea pavilionului, urmat de un frumos program artistico-străjeresc. Au plăcut mult exercițiile străjerești, dansurile naționale și piesa populară „Costumul național". / Doamna prof. Z. Nichifor a mulțumit sătenilor pentru dragostea ce le-a arătat-o. / Au mai vorbit reverendisimul vicar dr. Virgiliu Baliban și dl colonel I. Petrescu, prefectul judeţului, care a arătat munca creatoare a serviciului social. / În numele locuitorilor, a vorbit dl Fărcaș. / În comuna **Nicula**, serbarea s-a ținut în piața satului și s-a început cu ridicarea pavilionului național. / Programul artistic, anume ales pentru săteni, a stârnit admirație. / Dl prof. C. Gheţe a arătat munca desfășurată în cele două săptămâni. / Dl dr. Augustin Talos, directorul școlii normale, a mulțumit sătenilor pentru înțelegerea și dragostea arătată în timpul practicei sociale. / În numele elevilor, a mulțumit elevul Vasile Mureșan, din clasa a 8-a"[213].

1940: „La o distanţă de 5 km, spre sud-vest, de la Gherla, la picioarele unui deal împădurit, se întinde, într-o modestă, dar îngrijită așezare, **satul Nicula**. Când intri în Nicula, fără să vrei te simţi stăpânit de fiorii unei adieri sfinte, ce se desprinde din cadrul pitoresc al naturii, din răstignirile de pe la răspântii, la picioarele cărora vezi pelerini îngenuncheaţi în pioasă reculegere, sau din picturile sfinte ce străjuiesc pe frontispiciul caselor, zugrăvite de

[213] *Universul*, Anul 56, nr. 120, Bucureşti 1939, p. 12

cucernicii niculeni de odinioară… / Nicula e un sat curat românesc, pe care documentele istorice îl amintesc pe la anul **1326**”[214].

1942: „Aproape nu există sat în Transilvania, în care să nu găsești **icoane pe sticlă de la Nicula**, sau oameni care să nu se fi dus, la Sfânta Marie (15 august), în **pelerinaj la Nicula**. Am să vă povestesc trecutul satului și al mânăstirii, cu **icoana făcătoare de minuni de la Nicula**. / Se zice că numele satului vine de la un pustnic bătrân, care se chema Nicolae, și care a trăit prin locurile acelea în vremi toarte îndepărtate. / **Satul Nicula** se pomenește, mai întâi, pe la **1326**. A fost, sute de ani, în stăpânirea grofilor unguri, dar în sat erau și români cu stare bună, recunoscuţi chiar de nobili, adecă de nemeși. Azi satul Nicula, de lângă Gherla, are biserică frumoasă de piatră, zidită în 1869. Lângă sat e un deal. Pe dealul acela e **Mănăstirea cu Icoana făcătoare de minuni**. E greu să urci dealul, dar în fiecare an îl urcă zeci de mii de pelerini. Îl urcă, spre a se ruga în fața icoanei făcătoare de minuni.

Sfânta Icoană a Maicii Domnului a fost pictată de preotul Luca, din comuna **Iclod**, din judeţul Someș, la anul 1681. A cumpărat-o, pe seama bisericii din Nicula, nobilul Ioan Cupșa. În 15 februarie 1694, s-au das la biserica din Nicula câţiva ofiţeri și soldați germani, sau mai bine zis austrieci, că pe vremea aceea Transilvania era stăpânită de austrieci. Aceștia erau romano-catolici și voiau să vadă o biserică răsăriteană. Au văzut icoana Maicii Domnului lăcrămând. Speriați, au alergat la preotul satului, la Popa Mihaiu, şi i-au spus și lui ce au văzut. Bătrânul preot a alergat și el la biserică, să vadă marea minune. Îndată a

[214] *Universul*, Anul 57, nr. 238, Bucureşti 1940, p. 6

știut tot satul și biserica s-a umplut de credincioşi. / Icoana a lăcrămat, de la 15 februarie, până la 12 martie 1694. Vestea acestei minuni s-a răspândit cu iuțeala fulgerului. Zi de zi, se duceau la Nicula tot mai mulți, să vadă cu ochii o minune. / Icoana a fost dusă la castelul din Bording. Mare a fost durerea credincioşilor din Nicula, când au văzut că se duce din biserica lor Icoana la care țineau atât de mult. / Călugării iezuiți de la Cluj au voit să ducă acolo icoana de la Nicula. Locuitorii din Nicula au cerut să li se dea înapoi Icoane. Țineau atât de mult la acea Icoană a Maicii Domnului încât ar fi fost în stare să moară pentru ea. / În curând, dorința lor s-a împlinit. Icoana Maicii Domnului a fost adusă iarăşi la Nicula. Cei în drept au făcut procese verbale despre cele întâmplate şi le-au trimis la Viena. / Era tocmai pe vremea când se făcea Sfânta Unire cu Biserica Romei, mama tuturor bisericilor. Viena a hotărât ca Icoana să rămână la Nicula. Acolo se păstrează și azi, în biserica de pe dealul de lângă sat. / Pe la 1712, au fost pe acolo tătarii. Un om din Nicula a îngropat Icoana în pământ, ca să nu o fure tătarii. Omul acela se numea Leonte a lui Nicolae. A trebuit să plătească foarte scump marea sa dragoste pentru Icoana Maicii Domnului. Tătarii au aflat că el a ascuns Icoana și, de aceea, l-au omorât. / După ce s-au liniștit vremile, Icoa-na a fost dezgropată și așezată la locul de cinste ce i se cuvine. În fiecare an, la Sfânta Marie, vin mii de oameni să se închine la Nicula. Se fac slujbe mari, căci vine, în fiecare an, și Episcopul de la Cluj. La Icoana făcătoare de minuni se închină, zilnic, călugării ce trăiesc acolo, în Sfânta Mănăstire, departe de grija cea lumească. La Nicula, se făceau icoane pe sticlă, răspândite

în toată Transilvania. / prof. Iosif E. Naghiu”[215].

Icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului

[215] *Unirea Poporului*, Anul XXIV, nr. 41, Blaj 1942, p. 3

NIMA

(Nema, judeţul Cluj)

1353, ianuarie 29, Turda: Nicolae Konth, voievodul Transilvaniei, dă de ştire că, în cadrul adunării nobililor de la Turda, din 20 ianuarie, „cumpănind în cumpăna dreptăţii pricinile tuturor împricinaţilor, Laurenţiu diacul, judele oraşului **Ocna Dejului** (Desakana, judeţul Cluj)… a declarat că un pământ, numit Beke, care trecuse odinioară în stăpânirea lui Petru zis Sous, prin danie regească… şi care fusese dobândit şi cumpărat cu douăzeci şi şapte de mărci de acest Petru de la locuitorii oaşului Ocna Dejului, le-a fost cotropit cu silnicie de către Petew, Ladislau şi Toma, nobili de **Nima** (Nema, judeţul Cluj), spre marea lor pagubă şi daună. / Auzind acestea, Petew, Ladislau şi Toma, nobili de Nima au răspuns că sus-zisul Petru zis Sous a fost ruda şi neamul lor, în devălmăşie cu dânşii, şi că acest pământ Beke îi căzuse lui, la împărţeală, de la ei şi că, prin moartea acestui Petru, pământul a trecut din nou în stăpânirea lor… în temeiul dreptului de moştenire… noi am aflat că sus-zisul pământ Beke a fost vândut de acel Petru zis Sous, cu douăzeci şi şapte de mărci, orăşenilor şi că aceşti orăşeni au fost traşi în judecată, în faţa voievodului Toma, de către Mihail şi Grigore, nobili de Nima, ca fiind pământul acelui Petru zis Sous, ruda lor, că părţile,

ajungând la o împăcare, prin rânduirea unor bărbaţi cinstiţi, acest pământ Beke a fost înapoiat sub cetatea **Ciceului** (Chychou, judeţul Bistriţa-Năsăud) în anul **1321**, de orăşeni şi oaspeţi de Ocna Dejului, în schimbul celor 27 de mărci amintiţilor Grigore şi Mihail de Nima… / Noi, ascultând întâmpinările şi schimburile de vorbe între părţi… am hotărât să li se dea orăşenilor din Ocna Dejului scrisoarea de faţă, întărită cu pecetea noastră”[216].

1599, decembrie 1: „Mihai-Vodă îi reînoieşte lui Petru Huszár de Brenhida actul de danie asupra moşiei **Abafalva** (**Apalina**) şi **Magyar Fülpös** (**Filpişul Mare**) din comitatul Turda, **Néma** (**Nima**) din comitatul Cojocna, şi **Alsó Szócs** (**Suciul de Jos**), din comitatul Solnoc interior”[217].

Rotherer Sächsinnen in Sonntagstracht
Roşia: Saxon women in Sunday's apparel

Roşia: Săsoaice în port de Duminecă
Roşia: Paysannes Saxonnes endimanchées

[216] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 166, pp. 178-182
[217] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. V, 1596-1599, Bucureşti 1932, p. 295

NIMIGEA

(Nimigia, Nimegye, Nimigie,
azi **Nimigea**, judeţul Bistriţa-Năsăud)

1364, ianuarie 20, Sântimbru: Vicevoievodul Petru dă de ştire că „Iacob, fiul lui Iacob, Ioan, fiul lui Gegus, şi Grigore, fiul lui Ioan, fiii lui Apa, nobili de **Beclean** (Bethlen, judeţul Bistriţa-Năsăud), trebuiau să se înfăţişeze… împotriva magistrului Mihail, fiul lui Ladislau, fiul lui Gyeletius de **Nimigia** (Nimegye, Nimigie, azi **Nimigea**, judeţul Bistriţa-Năsăud) şi să arate actele lor de împărţeală, cu privire la faptul că fiii lui Dionisie şi fiii lui Beche nu datoresc nici unele pătrimi acelor fii ai lui Apa şi pomeniţilor fii ai acestora şi că nici el, Mihail, fiul lui Ladislau, nu le datorează; sosind acel soroc, Iacob, fiul lui Iacob, Ioan, fiul lui Gegus, şi Grigore, fiul lui Ioan au spus că deocamdată nu pot înfăţişa acele acte, drept pentru care am hotărât unui nou soroc, cu o amendă de trei mărci”[218].

1364, iulie 30, Cluj: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii Transilvaniei că, deoarece „Ladislau, fiul lui Gyelehius de **Nimigea** (Nimegye, Nimigie, azi **Nimigea**, judeţul Bistriţa-Năsăud), fiii şi neamurile lui vor să

[218] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 223, pp. 223, 224

intre, după cum cere rânduiala legii, în stăpânirea moşiile **Bretea** (Berethe, Zekerberethe, judeţul Bistriţa-Năsăud), **Zekerberethe** (înglobat în Bretea, judeţul Bistriţa-Năsăud) şi **Agrişu** (Inferior Egres, Egrus, azi **Agrişu de Jos**, judeţul Bistriţa-Năsăud), aflătoare în comitatul Solnocul dinăuntru, cerem stăruitor să trimite omul vostru, în faţa căruia omul nostru Petru de **Mociu** (Moch, judeţul Cluj)… fără a ţine seama de împotrivirea nobililor de **Beclean** (Bethlen, judeţul Bistriţa-Năsăud) şi **Mălăncrav** (Almakerek, azi **Mălincrav**, judeţul Sibiu), să le lase spre a fi stăpânite”[219].

1368, ianuarie 13: Arhidiaconul de Ugocea şi episcopul Dominic dau de ştire că în pricina dintre „Gheorghe, Iacob si Martin, fiii lui Myske, Andrei şi Nicolae, fiii lui Nicolae de **Vălcău** (Vălcău, Walko, Wolko, azi **Văleni**, judeţul Cluj), precum şi Ioan, fiul lui Mihail de **Nimigea** (Nemige, Nymige, judeţul Bistriţa-Năsăud), pârâşi, iar pe de altă parte Ladislau, fiul răposatului Andrei, vicevoievodul, Ioan, Emeric, Toma şi Andrei, fiii lui Andrei, precum şi Ştefan, fiul lui Luca, fiii aceluiaşi Andrei, vicevoievodul, de **Geoagiu** (Gyogh, azi **Geoagiu de Sus**, judeţul Alba), pârâţi, aflaţi în judecată în faţa episcopului, s-a iscat plângerea şi pricina lor de judecată, cu privire la aceea, şi anume dacă sus-zisii nobili pârâşi trebuie sau nu să primească pătrimea cuvenită ca fiice mamelor lor din moşiile și părțile de moşie ale răposatului magistru Ladislau, fiul lui Ştefan de acelaşi Geoagiu, care moşii şi părți de moşie au trecut ca adevărată şi legiuită moştenire în stăpânirea răposatului magistru Nicolae zis Boriou, de acelaşi Geoagiu, bunicul sus-zişilor fii ai lui Myske şi ai celorlalţi părtaşi ai

[219] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 305, pp. 311, 312

lor… deoarece moşiile şi părţile de moşie ale amintitului Ladislau, fiul lui Ştefan, au fost trecute ca adevărată moştenire pomenitului magistru Nicolae zis Boriou, amintiţii nobili pârâşi trebuie să primească şi să dobândească de drept pătrimea cuvenită ca fiice mamelor lor, din acele moşii şi părți de moşie ale lui Ladislau, fiul lui Ştefan, atât cât îl priveşte pe des-pomenitul magistru Nicolae zis Boriou”[220].

1848: „Este în **Deşiu**, la şcoala civilă, un învățător ungur reformat, care scrise „Istoria bisericii ev. ref. din Deşiu, în legătură cu întâmplările mai însemnate ale orașului. Scrisă de Iosif Kádár, în **Dej**, cu tiparul lui Demeter și Kis, în 1882”. Despre acest Kádár s-a făcut amintire într-unul din numerele anului trecut ale „Gazetei Transilvaniei”, arătându-se evident cum ştie întortoca adevărul istoric față de români. / Acum, voinicosul dascăl mai editează şi „Istoria municipiului Solnocul interior şi al Dobócei, din 1848 şi 1849” (Belsó Szolnok és Doboka megye története 1848-1849, irta Kadár Iozsef 1890). / În această broşură, la pag. 96, scrie dl Kadár: „Tot atunci (adică în toamna anului 1848) au năvălit mogoşmortenii şi şireganii, cu cei din comunele învecinate, asupra curtilor lui Iosif Földvári din **Chiuza** şi **Şireag**, pe care le-au jefuit cu desăvârşire, făcând o pagubă de peste 20,000 florini”. / Deşi, pe atunci, adică în toamna anului 1848, eu eram numai de 9 ani, totuși pot să spun că tatăl meu, Mihăilă Mureșan, era antiste comunal, la care a venit Petru Rebreanu Mondeanul din **Mogosmort**, tocmai pe când tatăl meu își acoperea cu trestie o şură, şi l-a chemat să meargă cu mogoşmortenii la jaf, însă nu în **Chiuza**, ci la **Nimigia ungurească**, la Földvári

[220] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 285, pp. 449, 450

Samuel, dar tatăl meu n-a mers şi nici pe şiregani nu i-a lăsat să meargă, şi aşa n-a fostă nimeni din **Şireag**, ci mogoşmortenii, pe cum spun bătrânii să fi fost la **Chiuza** și poate şi la **Nimigia ungurească**.

În revoluţiune, frate-meu Toder a fost soldat la unguri, de unde numai după venirea muscalului a scăpată. Când au năvălită ungurii pe teritoriul fostului al II-lea regiment românesc de graniță, se aflau, din miliția română, vreo două companii la noi, în **Şireag**. Îmi aduc aminte că vreo câţiva subofiţeri, care erau încortelaţi la noi, toată noaptea şi-au petrecut cu surorile şi amantele lor de la **Tiva Mare**, la sunetul unui fluier. După miezulă nopții, sosi vestea de la **Chiuza**, cum că pe ofiţerul comandant de acolo, înşelându-l ungurii cu prietenia şi ducându-l până la **Beclean**, acolo l-au tăiat în bucăţi. Îndată s-au gătit de bătaie şi, în zorii zilei următoare, au reterat către **Năsăud**, iar ungurii, în număr de mai multe mii, sub conducerea lui Bem, după un mic atac și rezistenţa suportată, cu două tunuri ale preotului Vertic cel bătrân, intrară, pe la orele 9, dimineaţa, în **Mocod**, unde aprinseră două case, iar spre seară, intrară în Năsăud, unde aprinseră institutul militar de acolo. / La atacul de pe dealul Mocodului, de unde românii dau cu tunurile către **Peatra** şi împușcau mereu mulţi unguri, au fost nimiciți în strâmtoarea de sub cărămidă, unde, în sus, era stâncă şi jos apa Someșului, iar drumul era blocat. Morţii însă au fost aruncaţi în apă, pentru ca să nu se ştie pierderea suferită.

Doi husari unguri l-au legat pe Petrea Mondreanul cu lanţuri de grumaz şi aşa hărţuindu-l încoace și încolo, l-au dus în temniță, la **Beclean**, de unde cum a scăpat nu ştiu. / Nu e adevărat dară că şireganii, decât care oameni mai blânzi nu sunt în împrejurime, să fi luat parte la **jaful din**

Chiuza. Dacă ar fi luat parte la acel jaf, ar fi fost trași la răspundere din partea lui Földvári Iozsef, Fóldvàri Samuel şi tatăl lor. Földvári Farkas, care era, pe atunci, consilier guvernial şi om puternic, precum au fostă trași la răspundere şi mogosmortenii. De altmintrelea, Földvári necum să aibă curte, dar n-a avută nici o palmă de loc în **Şireag**. / Földváreştii erau nişte oameni forte violenţi. Pe Condrate Ilişiu, fătul din Şireag, după ce deveniră ungurii stăpâni, Földvári Samuel îl bătu de moarte, dându-i 60 de bâte, din cauză că bietul om strigă, odată, după el, pe când acesta trecea călare prin Șireag, cuvântulă „prindeți-l". Tot acest Földvári Samuel a cuprins, cu puterea, o parte din hotarul Șireagului, anume 18 jugăre din pășunat, iar Földvári Jozsef cuprinse vreo 9 jugăre de pământ, pe care însă neputându-l ţine, le-a vândut, cu 200 florini, lui Ioan Rebreanu din **Mogosmort**. De altmintrelea, acest loc încă şi acum este în proces. Földvári Samuel îşi ţinea curtea poate numai din pedepse; vita care ajungea în curtea lui nu putea fi liberată, fără 5 florini. Ionul Iftiniei Drăgan din **Mintiul român** şi-a şi răzbunat, odată, asupra lui Földvári Samuel, căci, trecând acesta călare peste o holdă a lui, l-a dus în ogradă, cu cal, cu tot, şi nu l-a lăsat, până nu a plătit o pedeapsă de 15 florini. Cam prin anul 1858, cuprinse Földvári Samuel şi un drum, ce duce la **Mintiul românesc**, către o grădină a sa. Un izraelit făcu la **Şireag** o moară, în care îşi băgă toată averea. Földvári Iozsef, după ce moara începu să umble, îi tăie stavilele şi scutul, şi-l lipsi astfel pe evreu de întreagă averea.

Sub astfel de împrejurări, ce mai mirare ar fi, dacă şi românii mogoşmorteni s-au aflat îndemnați a reîntoarce împrumutul în a mia măsură față cu aceşti tirani mici, faţă cu care şi providenţa dumnezeiască şi-a arătată neîndura-

rea sa, căci Földvári Samuel, fiind necăsătorit și fără erezi, pieri în holera din 1872. Földvári Iozsef, după ce şi-a ambiţionat pe fiul său Földvári Iános, făcându-l, prin corumperi, deputat, a nebunit, umbla dezsbrăcat și desculț, până ce, în urmă, a murit, iar bunurile de la **Chiuza** şi **Nimigea ungurească** le-au luată creditorii cu doba. Văduva lui Földvári Iozsef, conte Haller Klara, împreună cu Földvári Iános, luară lumea-n cap, dispărând de pe aici. / Astfel, astăzi, chiuzenii şi nimigenii unguri și români pot răsufla mai liber”[221].

1887: „În 5 iunie, la ora 1 p. m., **examen în Nimigea română**. Obligaţi 39, prezenţi 25 de ambe sexele, între care, zice raportorul, erau și 6 prunci evrei frecventanţi și prezenţi la examen, deşi era într-o sâmbătă chiar. S-a examinat din Religiune, cetit, scris, calculare, limba maghiară, cu rezultat bun. Pruncii toţi erau curaţi şi în şcoală tactica recerută. / Nu pot retace împrejurarea că, în această comună, poporul în genere e sărman, poate mai sărman ca în orişicare altă comună din acest tract. Dar se vede că poporul nostru învinge şi sărăcia şi se însufleţeşte atunci când are în mijlocul său un conductor brav. Servească această comună ca exemplu acelora care zic că, fiind poporul sărac, nu pot face cu el nimic. Meritul în acest caz desigur este al preotului local Ioan Neamţu”[222].

1887: „Astăzi, în 20 iunie, s-au săvârşit alegerile dietale şi în cercul nostru, în capitala fostului district de graniţă **Năsăud**. Candidaţi au fost doi: unul – ştie-l Dumnezeu cine-i – Dr. Jelenek Artur, din Pesta, guvernamental, şi un evreu botezat, cu numele Fischer, şi totodată şi

[221] Mureşan-Şireganul, Petre, *Ceva din 1848*, în *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIII, nr. 165, Braşov 1890, pp. 1, 2
[222] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 74, Braşov 1887, p. 2

opoziţional. Cest de al doilea a candidat nu doar ca să-l aleagă, ci mai mult să-şi joace rolul... ceea ce cred că i-a şi succes, pentru că duminică, în 19 iunie, la 4 ore, şi-a retras candidatura, pe cale telegrafică. Aşadar a rămas numai guvernamentalul. / Alegerea s-a început la 8 ore, de dimineaţă. Preşedintele alegerii a fost **profesorul de gimnaziu din Năsăud** Maxim Pop, substitut de preşedintele Iacob Pradan, notar prof. Ioan Lupoia, substitut notar Ioan Jarda şi membrii de încredere, prof. Dr. Ioan Malai, Elia Burduhos. Nefiind contracandidat, s-a proclamat Jelenek cu unanimitate din partea saşiloră, evreilor şi ungurilor, câţi au fostă de faţă. / Românii inteligenţi de pe valea Someşului n-au participat niciunul, afară de notari şi de nişte învăţători amărâţi, care se vede că n-au avut ce lucra pe acasă; şi aşa au trebuit să bată halaripul sau, mai bine zis, calea mânzului până la Năsăud şi apoi să se întoarcă acasă, fără nici o ispravă. / A urmat, după aclamarea mameluculuiu-tiszaist, un banchet, care era aranjat în trei hoteluri. În hotelul cel mai de rând, erau ‚nemeşii" din **Nimigea ungurească**, în frunte cu popa lor cel reformat; dânşii cât ce au ajuns la hotel, n-au aşteptat până ce li se va pregăti banchetul, cum se cuvine la nişte „nemeşi" desculţi şi cu cioarecii rupţi, ci numaidecât au strigat: „No, dă-ne, popă, de băut, dacă ne-ai adusă aici!". / În al doilea hotel au fostă cinstiţii „patrioţi", saşii din **Dumitra mare** şi **Cepan**, în frunte cu notarul Negel. Nu mă pot însă mira de ajuns de compatrioţii saşi, cum şi-au dat dânşii votul unui guvernamental. / Să mă ierte domnii conducători ai saşilor din ţara Bârsei! Dânşii pretind că au părăsit un cerc electoral numai fiindcă n-au avută –vorbă să fie! – încredere în români. Dar oare aicea cine i-au trântit şi blamat pe compatrioţii saşi? Românii, care n-au votat, ori ei înşişi, care veniră la alegere

şi strigară cu toţii pentru guvernamental „hoch, leben!”?. Dar vorba românului: „zi, să nu-ţi apuce a zice!”. / În ală treilea hotel a fost banchetul „elitei”: amploiaţii, forestierii şi oficianţii de la baia statului din **Rodna**. Am văzut la „osul de ros”, afară de „bravii conducători ai clubului” şi nişte bieţi flămânzi; dar fie-le de bine”[223].

1896: „În legea pentru colonizări se prevede ca pentru coloniştii aşezaţi pe moşiile cumpărate de erar (împărăţie) să se înfiinţeze, pretutindeni, şcoli de stat şi Kişdedovuri, pentru susținerea cărora să se ia de la colonişti o dare de 5 % pentru şcoală şi 3 % pentru Kişdedovuri. / În Ardeal, erarul a cumpărat, pentru scopul colonizărilor, până acum, trei proprietăți mari: una la **Șarmaş**, alta la **Nimigea ungurească**, iar a treia la **Viţa**. Colonizările făcute până acum, pe aceste moşii, nu numai că n-au dat rezultatele aşteptate de maghiarizatori, dar guvernul a trebuit să vină, de repetate ori, în ajutor coloniştilor, acordându-le împrumuturi şi alte favoruri, numai ca să-i scape de pieire şi să nu fugă. / În astfel de împrejurări, se înţelege, nici vorbă n-a putut fi de încasarea procentelor prevăzute pentru şcoli şi Kişdedovuri, ba ministrul de agricultură, în înțelegere cu ministrul instrucţiunii, au hotărât să înfiinţeze, în decursul anului 1897, încă trei şcoli poporale ungureşti şi patru locuințe pentru învățători, fără de-a lua însă nici pentru acestea vreo dare de la colonişti.”[224].

1902: „În comuna **Nimigea ungurească** trăia, odinioară, un nobil maghiar, cu numele Földváry, care, fiind dator la banca săsească din **Bistriţa**, aceasta a pus mâna pe moşia lui Földvăry şi, prin oarecare tranzacţiune, a trecut în proprietatea avocatului sas Löw din **Bistriţa**. Prin anii

[223] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 131, Braşov 1887, p. 2
[224] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 284, Braşov 1896, p. 2

nouăzeci, a cumpărat statul această moşie, pentru suma de 70.000 florini, cu gândul să colonizeze ciangăi pe ea. Statul a parcelat, în adevăr, moşia, a zidit case şi a început să importe ciangăi din Bucovina. Aceştia însă n-au voit să rămână aici, cu nici un preț. Colonizarea, cu care s-au făcut încercări în diferite rânduri, n-a reușit. / Nimigenii, care încă sunt secui, dar vorbesc între sine româneşte, şi care se uitau cu gelozie la fraţii lor importaţi şi favorizaţi, zic că aceștia nu ştiu cultiva pământul, cum se cultivă pe la noi, sunt leneşi şi de aceea fug"[225].

1907: „Alegerea de membri în congregația comitatului Bistriţa-Năsăud se va face luni, în 11 noiembrie nou 1907. La alegere ajung membrii aleşi în anul 1901, a căror mandat de 6 ani a expirat… / În cercul Năsăudului, sub prezidiul dlui Ioan Gheţie, fiind substitut dl Dr. Alexiu David, aleg următoarele 24 comune: Năsăud, Rebrișoara, Parva, Rebra, Salva, Hordou, Bichigiu, Telciu, Romuli, Mocod, Mititei, Runc, Zagra, Poieni, Suplai, Găureni, Luș-ca, Entradam, Prislop, Cepan, Tăure, **Nimigea românească**, **Nimigea ungurească** și Mintiu. Localul de alegere e casa comunală din Năsăud"[226].

1937: „Astăzi, în faţa judecătorului şef Oreste Mercheş, s-a dezbătut procesul a 12 legionari din comuna **Tăure-Năsăud**, în frunte cu harnicul protopop onorar Mihail Maciu Făgărășanu, dați justiției de plutonierul jandarm Măcăieț Ion, **şeful postului din Nimigea**, pentru „contravenția de a fi ridicat, în ziua de 27 iunie, o troiță legionară pe hotarul comunei. / În actele de dare în judecată, șeful de post Măcăieţ menţionase „contravenţie contra art. 154 din legea administrativă". Domnia sa n-a înţeles conţinutul

[225] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 278, Braşov 1902, p. 1
[226] *Lupta*, Anul I, nr. 229, Budapesta 1907, pp. 5, 6

acestui articol, unde se cere ca toţi cei care vor să clădească case trebuie să solicite aprobarea primăriei, care, la rândul ei, cere aprobarea serviciului tehnic judeţean. Ori, aceasta se face numai în caz de edificări şi în cadrul planurilor de sistematizarea oraşelor. / Ţăranii împrocesaţi sunt următorii legionari: Avram Ion, Mureşan Gavril, Moldovan Ion, Demian Ion, Rus Teodor, Lorinţ Gheorghe, Gavrilaş Ion, Coşuţ Gheorghe, Manciu Gheorghe, Sutea Florea, Gavrilaş Gheorghe, Zăgreanu Gavril, Moroşan Ion, Anchidim Ion. Aceştia s-au prezentat în faţa justiţiei. Părintele Manciu i-a însufleţit mereu. / Autorul moral al împrocesării este ajutorul de primar al comunei **Tăure-Năsăud**, ţăranul Mureşan Nicodim, care, având ură personală pe legionari, a montat pe şeful de post să dreseze actele de dare în judecată”[227].

NIREŞ

(Nyres) – înglobat în **DEJ**, judeţul Cluj.

[227] *Universul*, Anul 54, nr. 261, Bucureşti 1937, p. 13

NIREŞ

(Nyres) – vezi **VALEA MARE**, judeţul Maramureş.

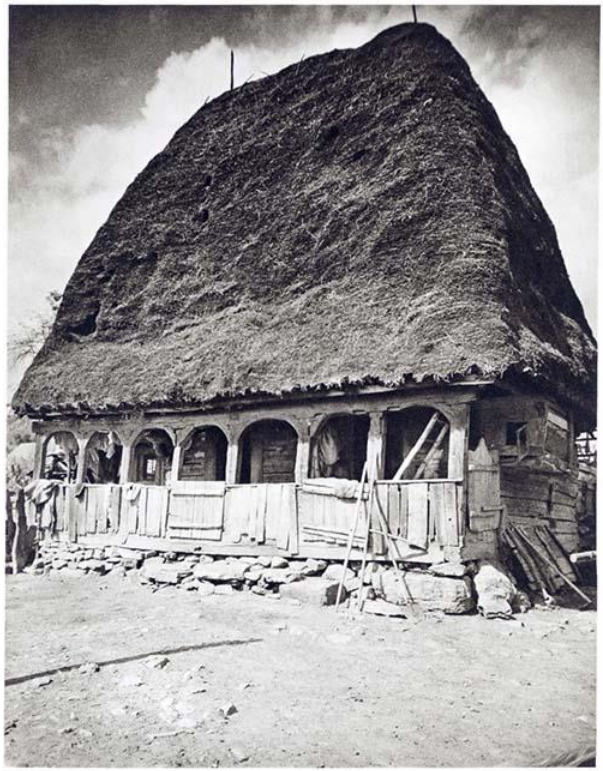

Bauernhaus — Săleiua de Jos — Casă țărănească

Peasant house — Maison paysanne

NIUVED

(Nived, Nyueg, Nyuegh, judeţul Bihor)

1358, martie 9, Vişegrad: Regele Ludovic scrie capitlului din Oradea că i s-a plâns „Ştefan, fiul lui Laurenţiu de Doby (în Ungaria), că toate actele sale întocmite şi date cu privire la drepturile şi moşiile sale, adică cele chemate **Eggedmonustura** (dispărut, lângă Diosig, judeţul Bihor), **Petreu** (Petry, judeţul Bihor), Pulug (?), Demeter (în Ungaria), **Coli** (Cool, cătun lângă **Săcueni**, judeţul Bihor), Hothaz (în Ungaria), **Nogeer** (dispărut, lângă Diosig, judeţul Bihor), Chehy (în Ungaria), **Diosig** (Gyozegh, judeţul Bihor), **Kutfev** (dispărut, lângă Diosig, judeţul Bihor), **Nyek** (dispărut, lângă Diosig, judeţul Bihor), **Fileghihaz** (Doroghaza, azi **Roşiori**, judeţul Bihor), **Komad** (Romad, dispărut, lângă Ilva, judeţul Maramureş), Perch (în Ungaria), Achad (în Ungaria), Wyd (în Ungaria), Tamásy (în Ungaria), Bygech (în Ungaria), Kupch (în Ungaria), **Nandras** (dispărut, lângă Diosig, judeţul Bihor), Doroglesy (în Ungaria) şi **Sarfev** (dispărut, lângă Diosig, judeţul Bihor), i-au fost late şi duse şi înstrăinate, dimpreună cu toate celelalte bunuri ale sale, de nişte hoţi şi răufăcători, care i-au spart uşile caselor şi dulapurile, iar alt rând de acte se află, după obicei, pus spre păstrare în sacristia mănăstirii sfântului Ştefan, întâiul mucenic, din

Dealul Orăzii. / Drept care, poruncim să trimiteţi spre mărturie, omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia omul nostru Ladislau, fiul lui Ştefan de **Deapoi** (Gyapol, Gyapul, azi dispărut, lângă Roşiori, judeţul Bihor), sau Andrei, fiul lui Emeric de **Niuved** (Nyueg, Nyuegh, judeţul Bihor), ori, în lipsa acestora, Ioan, fiul lui Iwanka, mergând la numitul convent, să ceară, din porunca maiestăţii noastre, actele lui Ştefan, fiul lui Laurenţiu, cu privire la sus-zisele moşii, puse spre păstrare în pomenita arhivă, porunciond să se treacă în scris cuprinsul lor cuvânt cu cuvânt"[228].

1359, iulie 22, Vişegrad: Regele Ludovic scrie capitlului bisericii de Oradea că i s-a plâns „Benedict, fiul lui Andrei de Păţal, notarul curţii noastre, în numele său, al tatălui său Andrei şi al lui Pavel, fiul lui Ştefan, vărul său, că moşiile **Păţal** (Pachal, azi **Viişoara**, judeţul Bihor), **Boianu** (Bayon, azi **Boianu Mare**, judeţul Bihor), **Machalatheleke** (dispărut, lângă Viişoara, judeţul Bihor) şi **Kystheluk (**dispărut, lângă Viişoara, judeţul Bihor**)**, ce se află în mâinile lor, au mare nevoie de hotărniciri. Drept aceea, vă poruncim cu tărie să trimiteţi omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia omul nostru, Ladislau sau Andrei, fiii lui Emeric de **Nived** (Nyueg, Nyuegh, azi **Niuved**, judeţul Bihor), sau Toma ori Matei, fiii lui Ioan de **Sântău** (Zanthou, azi **Santăul Mare** şi **Mic**, judeţul Bihor), ori Ioan sau Ştefan, fiii lui Pavel de **Panaz** (dispărut, lângă Tărian, judeţul Bihor), ori, în lipsa acestora Ioan sau Nicolae, fiii lui Anania de **Dedach** (dispărut, lângă Leşmir şi Porţi, judeţul Sălaj), să le hotărnicească"[229].

---

[228] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 236, pp. 248-250

[229] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 393, pp. 400, 401

NOCRICH

(Löschkirk, Laeschkirik, Ujegyháza, judeţul Sibiu)

1291: „În **Alţina**, la 1291, sunt cunoscuţi doi membri ai puternicei familii de greavi din localitate, Gerlach și Ștefan, care cumpără o proprietate din districtul Sibiului, **Micuţula** sau **Ioantelke**, probabil **Ighişul Vechi**, documentul precizând: **terris saxorum de Olchona**. Pe teritoriul numit **Fundus Regius**, **Alţina** a fost o comună liberă. Apartenența la **Scaunul de Nocrich** o dovedeşte participarea, în 1349, a greavului Syffridus de Alzen la adunarea Provinciei Sibiului a celor Șapte Scaune. Puternicii şi orgolioşii greavi din Alţina urmăreau să mute Scaunul, din **Nocrich**, la **Alţina**, unde se afla fieful lor. Aşa se explică faptul că documentele timpului vorbesc de acest Scaun ca fiind când la **Nocrich**, când la **Alţina**. Un document din 1361 vorbeşte deja de Scaunul de **Alţina**, pentru ca, dintr-un altul, datat 1374, să aflăm că **Scaunul era la Nocrich**, iar greavii din Alţina se străduiesc să obțină pentru acest Scaun funcția de jude regesc şi de a face din Alţina centrul acestui district administrativ. Comuna număra, atunci, 80 de gospodării, un învățător, trei păstori și doi săraci. Când, în 1532, greavul Johann Gerendi din **Alţina** ocupă postul judelui regesc, la **Nocrich**, el numește Alţina, care cu 87 de gospodării, era localitatea cea mai populată

a Scaunului, „Scaunul săsesc de Alţina”. În 1581, comuna **Nocrich** se plânge voievodului Christoph Bathory că Petrus Gherendi a strămutat sediul judelui regesc la **Alţina** („ad oppidum Olczena”). Voievodul hotărăşte ca sediul judelui regesc să aparţină de **Nocrich** și această comună să-și aleagă judele. Judele regesc din Nocrich, locuind la Alţina, voievodul îi poruncește, în 1588, să-și exercite funcția la Nocrich, Sigismund Bathory **legând această funcție de Nocrich**. În 1559, Alţinei i se recunoaște dreptul de a ţine iarmaroc, de două ori pe an. În 1592/93, i se dă dreptul de „jus gladii”, în această privinţă, comuna fiind independentă de **Nocrich**… / În 1620, **târgul Nocrich** înaintează notarului Universității săsești o plângere împotriva lui Johann şi Paul Gerendi, care ar fi mutat, din nou, sediul judecătoresc la **Alţina**, in dauna drepturilor comunei **Nocrich**. Deşi sprijinindu-se pe privilegii şi documente mai vechi, cei din Alţina nu reușesc să-și mențină judecătorul, universitatea stabilind ca **sediul judecătoriei Scaunului să fie la Nocrich**, hotărârea fiind semnată şi de principe. În 1695, Alţina nu mai cuprinde decât 25 de gospodării, 9 văduve, ca urmare a războaielor civile, în comună existind 48 de curţi abandonate și opt curți distruse”[230].

1372, februarie 1: „comitele Laurenţiu, cu judele de **Roşia** (Ruffomonte, Ruffo Monte, judeţul Sibiu), Albert şi Conrad de **Şura Mare**, judele din **Turnişor** (villa Epponis, judeţul Sibiu), Petru Schever, dimpreună cu alti patru orășeni chibzuiţi din **Sighișoara**, comitele Nicolae de **Kozd** (Kozdat, azi **Rupea**, judeţul Braşov), comitele Gheorghe de **Şaeş** (Schais, Seges, Segesd, Segusd, judeţul Mureş), comitele Mihail de **Nocrich** (Leschkirch, Leschkirche,

[230] Fabritius-Dancu, Juliana, *Cetăţi ţărăneşti săseşti din Transilvania*, Sibiu 1980, p. 13

Lueschkyrg, Luschkirg. Judeţul Sibiu), Servatius și Mihail Nunnenklepil din **Sibiu**, comitele Mathia de **Apoldu de Jos** și întreaga obște a bătrânilor din ţinutul tuturor celor șapte scaune din părțile Transilvaniei" dau de ştire că s-au înfăţişat înaintea lor „chibzuiţii şi cinstiţii bătrâni ai obștii din **Răhău** (Rychau, inclus în Sebeș, județul Alba), pe de o parte, iar pe de altă parte, bătrânii sau trimișii obștii din **Câlnic**, spre a primi hotărârea din urmă, cu privire la cearta și pricina ce se purta între dânșii, cu destulă zăbavă, pentru o pădure şi un mărăciniș. Iar noi, după ce am primit și am ascultat scrisoarea deschisă și spusele amânduror părților, n-am voit să dăm o hotărâre cu privire la această ceartă, de îndată, și fără o bună chibzuială, și pentru o mai mare încredințare și cercetare a acestei pricini, am hotărât să dăm amânduror părților potrivnice un soroc, spre a veni iar înaintea noastră după cincisprezece zile… şi am dat, prin judecată, cu deplin drept acea pădure si mărăciniș acestei obști din **Câlnic**, dând obștii și bătrânilor din Câlnic tot dreptul, slobod și întreg, la toate folosinţele şi la folosirea acelei păduri și a mărăcinișului, fără împotrivirea obștii din **Răhău**"[231].

1773, mai 21: „Împăratul Iosif II… a plecat în 7 mai din Viena și, în 21 a lunii aceleia, a sosit, peste Timișoara, în țară, trecând prin Haţeg, Hunedoara, Deva, Orăştie și Alba-Iulia, unde a descălecat în 21 mai, în oraș, la un birt, iar de aici a mers călare la Zlatna, de unde s-a întors îndărăt la Alba Iulia, și, pe la finea lui mai, a sosit la Sibiu, unde a descins la aşa-numitul „hotel" din strada Cisnădiei, birt cum se cade pe acele vremuri, numit, pentru acest eveniment, mai târziu, „La Împăratul Romanilor". / Suita Ma-

[231] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 98, pp. 120-122

iestăţii Sale era compusă din adjutantul general Nostitz, din generalul Sișcovici, feldmarșal-locotenent Pelegrini, medicul de curte Brambilla, un favorit al împăratului, și alți diferiţi, ca cancelişti, furieri, la cai, bucătari. Suita întreagă stătea din douăsprezece trăsuri, pentru care trebuiau, la fiecare staţiune, 72 de cai. / După ce Maiestatea Sa a odihnit, **două zile, în Sibiu**, sâmbătă și dcuminecă – erau tocmai Rosaliile – a plecat, luni, dimineaţa, peste **Nocrich** (Löschkirk, Laeschkirik, judeţul Sibiu), la **Cincu Mare**, până la **Rupea**, unde a rămas peste noapte; iar de aici, a mers marţi, 1 iunie, peste **Sighişoara**, la **Ibașfalău** (Dumbrăveni, judeţul Sibiu), unde asemenea, a rămas peste noapte, şi astfel, în sărbătorile acestea, a văzut cea mai mare parte a naţiunii săsești, pe drum frumos și vreme bună”[232].

1879: „În urma unei ordinaţiuni ministeriale pentru anul 1880, se vor înfiinţa, pentru comitatul Sibiului, patru **staţiuni de armăsari**, şi adică: la **Nocrich**, cu 2 armăsari, la **Sibiu**, iarăşi cu 2, la **Roşa**, cu 3, şi la **Avrig**, cu 2 armăsari”[233].

1884: Numele delegaţilor pentru Conferinţa electorală generală a alegătorilor români din Transilvania, Banat şi Ungaria, ţinută la **Sibiu**, în 2 iunie stil nou, îi aminteşte, în „**Cercul Nocrich**: Parteniu Cosma, avocat în Sibiu; Demetriu Cuteanu, vice-protopop gr. cat. în **Săcădate**”, iar ca „supleanţi, care s-au prezentat în locul delegaţilor absenţi, Ioan Bojiţă”[234].

1887: „Partida poporală săsească a pus candidați de

[232] Păcăţian, Teodor V, *Cartea de Aur sau Luptele politice-naţionale ale românilor de sub Coroana ungară*, volumul I, Sibiu 1902, p. 75
[233] *Observatorul*, Anul II, nr. 99, Sibiu 1879, p. 398
[234] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 78, Braşov 1884, p. 2

deputați pentru dietă pe următorii domni: în **cercul Nocrich**, Samuel Dörr, deputatul de până acum"[235].

1897: „**Cusătoreasă cu picioarele**. La Gesellschaftshaus, a sosit, de câteva zile, o tânără româncă, **de fel din Nocrich**, numită Paraschiva Lupu, căreia, lipsindui amândouă brațele, lucrează cu picioarele. / Paraschiva Lupu brodează cu multă dexteritate şi fineţe, şi multe dintre lucrurile ieşite din picioarele ei sunt expuse acolo"[236].

1902: „Nu pot să nu relevez obștii noastre lucrările săvârşite de conducătorii reuniunii agricole, duminică, la 28 decemvrie curent (1901), în comuna mea, **Bungard**, unde s-a ţinut a 14-a adunare generală, în care comitetul şia dat seama de ceea ce a săvârşit în 1901. Din acest prilej, a sosit în mijlocul nostru prezidentul reuniunii, dl Dimitrie Comşa, şi secretarul ei, dl Victor Tordăşianu, însoţiţi de domnii Ieronim Preda și Ioan Silaghi, funcţionari consistoriali.

La adunare, spre lauda consătenilor mei, fie zis, au participat tot ce bun se găseşte în **Bungard**, încât sala noii noastre şcoli era ticsită. După serviciul divin, la care au asistat şi oaspeţii noştri, anume, la orele 11 a. m., prezidentul Dimitrie Comşa prin un discurs rostit la înţelesul tuturora, deschide adunarea și dă cuvântul secretarului Victor Tordăşianu, care schiţează lucrările săvârşite de comitet în 1901. / Din spusele domnului secretar, am constatat că comitetul, în anul trecut, s-a prezentat, neamintind de comuna **Acilu**, în care s-a ţinut adunarea generală trecută, în 3 comune, din trei margini ale comitatului, la întruniri agricole, anume la **Loman**, din părţile **Sebeşului săsesc**, la **Sebeşul de jos**, din părţile **Avrigului**, şi în **Ţi-**

[235] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 104, Braşov 1887, p. 2
[236] *Epoca*, Anul II-III, nr. 536, Bucureşti 1897, p. 3

chindeal, din părţile **Nocrichului**; într-o comună, **Ilimbav** (cercul **Nocrich**), la expoziția de vite, în comuna **Apoldul român** (cerul Miercurii), la plantare de pomi, în comuna **Săsciori** (cercul S.-Sebeș), la cursul de altoit pomi, și în **Sălișteˮ**, din cercul cu același nume, la preparativele pentru întemeierea școlii economice practice. / Așadar, locuitorii din 7 comune au avut fericirea de a primi reprezentanţi de ai Reuniunii în mijlocul lor, la care, mai adăogând numărul oaspeţilor din alte comune, care au ținut să asiste și ei la lucrările Reuniunii, afla-vom că, într-un singur an, multe zeci de comune primesc sfaturi și învățături de la cârmacii Reuniunii.

O viţea de rasa curată „Pinzgauˮ s-a dăruit membrului Ioan Cloaje din **Boiţa**, 2 oi rasa „Frinlandesăˮ au primit membrii Ioan și Iacob Beu din **Apoldul român**, 23 mii pădureţi (meri, peri, pruni, gutui, cireși, caise) s-au împărţit în 87 comune; între membrii din 34 comune s-au împărţit seminţe de trifoi, lucernă, napi și de cânepă italiană; 4 membri au fost dăruiţi cu găini soiul „Plaomouthsockerˮ; 10 tovărășii agricole și 10 însoțiri de credit sătești sistem Reiffeisen, în tot atâtea localităţi, au fost ocrotite de Reuniune, 4 comune s-au folosit, în mod gratuit, de maşina de semănat și de grapa de muşchi a Reuniunii. Iar lucrările comitetului, în unire cu zelosul protopretor P. Draghits, pentru întemeierea şcolii economice din **Sălişte**, vor fi răsplătite de binecuvântarea contemporanilor și a urmașilor noştri…

Nici că se poate închipui că, în toiul discuţiunii, s-ar fi trecut cu vederea cestiunea capitală pentru **Bunghard**: cultura castraveților, acest articol de comerţ atât de căutat în piața Sibiului. Bungărdenii, odinioară vestiți cărăuși, lipsiţi de acest izvor de câștig, prin venirea drumului de

fier s-au pus din răsputeri pe cultura castraveţilor, de care lucru natural nu se pot debarasa. Drept ce li s-a recomandat să se pună pe cultura timpurie a castraveţilor, pe când ei au preț și abandonarea concurenţei ce și-o fac unii, altora, în târguri şi, mai presus de toate, aflarea mijloacelor care, aplicate acestui ram de economie, să se bucure și el de o rentabilitate mai mare… / Parohul nostru, veteranul Teodor Necșa, cu pletele albe, dar cu inimă tânără, mulțumeşte oaspeţilor sosiți pentru onoarea dată **Bungardului** şi, asemănând pe reprezentanţii Reuniunii agricole cu steaua ce s-a arătat magilor de la răsărit, spre a-i conduce la Mântuitorul lumii, le doreşte ca multă vreme să strălucească şi să povăţuiască pe muncitorul român pe căile cele bune şi folositoare. / La bogata masă, întinsă în casele harnicului învăţător Ioan Modran, veselitu-ne-am după cum se cuvine după o oboseală de aproape o jumătate de zi”[237].

1908: „Comisarul ministerial, dl Jancsó Benedek a cercetat, precum ni se scrie, în **cercul Nocrichului**, două şcoli româneşti, pe cea din **Nocrich**, cu un învătător, şi pe cea din **Fofeldea**, care are doi învățători. Aici a rămas de deplin mulţumit cu rezultatul învățământului. Dl Jancsó are cunoştinţe frumoase şi bogate despre literatura şi bărbaţii marcanţi ai românilor. Dl Jancsó a vizitat şi pe dl Petrescu, directorul „Cordianei”, unde a luat o cină frugală şi i-a admirat biblioteca bogată și de mare valoare”[238].

1908: „**Noi avocați români**. Dl avocat Dr. Enea Andrea ne anunţă că și-a deschis cancelaria avocaţială în **Nocrich** (Ujegyháza)”[239].

1908: „Despărţământul **Agnita** al Asociaţiunii şi-a

[237] *Gazeta Poporului*, Anul LXV, nr. 284, Braşov 1902, p. 3
[238] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 107, Braşov 1908, p. 3
[239] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 150, Braşov 1908, p. 2

ţinut adunarea generală din anul acesta în opidul (târguşorul) **Nocrich**, la 22 noiembrie. / Din cauza timpului nefavorabil, cercetarea din afară a fost slabă, cu atât mai satisfăcător a fost decursul animat al adunării, la care a participat întreg poporul român din **Nocrich**… / Despărţământul are agenturi cu biblioteci poporale, în următoarele localităţi; 1). **Agnita**, 2). **Alţina**, 3). **Bendorf**, 4). **Fofeldea**, 5). **Ghijasa inferioară**, 6). **Ghijasa superioară**, 7). **Ilimbav**, 8). **Nocrich**, 9). **Săsăuş**… / **Membri ordinari** au fost: 1). Alecsandru G., paroh **Ilimbav**, / 2). Balaban Elis, comisar de drum, **Alţina**, / 3). Bendorfean J., notar, **Ghijasa sup**erioară, / 4). Bologa Fl., paroh **Marpod**, / 5). Bonea J., preot **Fofeldea**, / 6). Borzea G., paroh **Covaş**, / 7). Dragoman Simion, învăţător în **Cichindeal**, / 8). Duca D., notar în **Bendorf**, / 9). Constantinescu Danil, **Agnita**, / 10). Fleşiariu G., căpitan, / 11). Fleşiariu N., econom în **Toarcla**, / 12). Gavrea N., paroh în **Bendorf**, / 13). Maniu J. T., casar în **Fofeldea**, / 14). Meţian Aron, paroh în **Nocrich**, / 15. Muntean Ioachim, protopop în **Agnita**, / 16). Părău Ioachim din **Agnita**, / 17). Petrescu N. Petra din **Fofeldea**, / 18). Petrişor Ioan, paroh în **Alţina**, / 19). Răduleţ I., paroh în **Seliştat**, / 20). Stoian Valeriu, paroh în **Ghijasa superioară**"[240].

1934: „Încrestăm ştirea ce ne-a sosit din comuna **Alţina**, judeţul Sibiu. S-a săvârşit, adică, în această comună, un furt, care, în zilele grele de azi, însemna nenorocirea unei întregi familii, la caz că făptuitorul nu ar fi fost prins. De la un fruntaş al comunei Alţina, s-au furat 8.500 lei, bani gheaţă, şi în plus multe alte obiecte. Era agoniseala de mulţi ani a unei familii harnice şi cruţătoare. / Ime-

[240] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 258, Braşov 1908, p. 4

diat după furt, a fost anunţat şeful postului de jandarmi din **Nocrich**, de care aparţine şi comuna **Alţina**. Domnul Vasile Bărbuleţiu şi-a ţinut de datorie să cerceteze, cu toată stăruința, fapta ce i s-a adus la cunoştinţă. A dovedit o iscusință deosebită, găsind banii furați la rădăcina unei sălcii din malul unui râu, unde îi ascunse hoţul. Mai mult, şeful de post a căutat mai departe şi a descoperit pe însuşi făptuitorul acestui furt. El este un anumit Petrişor Ioan, care, pe vremuri, a fost servitor la păgubaşul de acum. Merită toată lauda şeful de post de la **Nocrich**, Vasile Bărbuleţiu, care își înțelege datoria şi ţine să lucreze după datoria ce o are”[241].

Lechnitz: Reiche Sächsin — Lechinţa: Săsoaică bogată
Lechinţa: Rich Saxon woman — Lechinţa: Riche Saxonne

[241] *Unirea Poporului*, Anul XVI, nr. 21, Blaj 1934, pp. 6, 7

NOIŞTAT

(Noua villa, judeţul Sibiu)

1355, iulie 14, Sibiu: „Noi, toţi locuitorii scaunului **Sibiului** şi ai celorlalte şapte scaune ce ţin de acest scaun al Sibiului, facem cunoscut că numărătoarea caselor supuse la bir din satele regeşti se află şi este nepotrivită în privinţa dării regeşti şi a celor 500 de lănci. / De aceea… am trimis să facă altă numărătoare… Atunci zişii revizori au venit în **Merghindeal** (Mergental, judeţul Sibiu) şi au văzut acolo un loc, numit **Valea Păşunii** (Widental, judeţul Sibiu), pe care, socotindu-l că este în hotar cu cei din Merghindeal… au dat pe veci acest loc celor din Merghindeal… / Dar ni s-a adus la cunoştinţă că oamenii din **Noiştat** (Noua villa, judeţul Sibiu), **Netuş** (Nythausen, judeţul Sibiu), **Hudruvechiu** (Hudrubechiu, Hundirtpuch, azi **Movile**, judeţul Sibiu), **Seliştat** (Selgestat, judeţul Braşov), caută să asuprească pe acei oameni din Merghindeal, în privinţa acestui pământ, împotriva acestei danii a noastre, ceea ce noi nu vom îngădui”[242].

[242] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 328, pp. 342-344

NOŞLAC

(Nogloch, judeţul Alba)

106: „La **Noşlac**, aşezarea daco-romană se găseşte la punctul „Șumugi”, iar cea cu ceramică lucrată cu mâna, din faza II, la circa 5-6 km de vatra satului… / La **Noşlac** există unele morminte, a căror formă de groapă este drept-unghiulară, cu colţuri rotunjite. / În legătură cu mormântul nr. 6, de la **Valea Largă**, fie că e vorba de o înmormântare dublă, fie de o suprapunere, avem analogii la **Noşlac**. Aici sunt menţionate trei cazuri de înmormântări duble de adulţi şi patru cazuri de suprapuneri. / La **Bandu**, ca şi la **Noşlac**, există schelete de cai, înhumaţi întregi sau parţial, în gropi intercalate între şirurile mormintelor umane. Există însă o deosebire esenţială în înmormântarea cailor din cele două cimitire. La **Noşlac** ei se găsesc, în toate cazurile, în gropi separate de cele cu schelet uman, fiind înhumaţi aproape întregi. În schimb, la **Bandu**, din cele 14 morminte cu cai, numai cinci gropi conţin în exclusivitate oase, rare şi izolate, de cal, restul de nouă gropi având amestecate atât părţi din schelete umane, cât și resturi de cai”[243].

[243] Winkler, Iudita, *Procesul romanizării în lumina monumentelor epigrafice şi sculpturale din aşezările rurale ale Provinciei Dacia*, în Academia Română, *Studii şi cercetări de istorie veche*, Tom. 25, nr. 4, Bucureşti 1974, pp. 510, 520

1364, martie 9, Vişegrad: Regele Ludovic, citind două scrisori privilegiale ale lui „Ioan, fiul lui Ilba, secui din **Arieş** (scaun secuiesc)", una de la conventul mănăstirii Mănăştur, cealaltă de la voievodul Dionisie, din care regele a aflat „că, atunci când Mihail, fiul lui Iacob de **Noşlac** (Nogloch, judeţul Alba), fiind sănătos la trup şi cu mintea întreagă, a voit să meargă în părţile Ungariei, pentru unele nevoi, el a rânduit şi a lăsat prin testament bucata sa de moşie Noşlac… fratelui Ioan, preot din conventul mănăstirii Mănăştur, fiul lui Ilba, nobilei Margareta, fiica lui Andrei, fratele bun al lui Kilian… rămânând neatinse drepturile altora… / Ioan, fiul lui Ilba, ni s-a plâns că vicevoievodul Petru i-a atacat pe el şi pe ceilalţi din pricina bucăţilor de moşie avute în Noşlac". Regele porunceşte cercetări… „şi după aceea să ne răspundeţi în scris"[244].

1924: „Țăranul fruntaş din comuna **Noşlac**, Gligor Crişan, de 56 ani, a plecat, în ziua de 2 septembrie, să-şi ducă un băiat în Galaţi, ca să învețe ceva meserie. / În ziua de 4 septembrie, ajungând, cu trenul, aproape de Galaţi, acolo, în tren, l-a pişcat o muscă în pleoapa de sus a ochiului drept. Urmarea a fost că bietul om, pe lângă toată truda doctorilor, s-a umflat la față de nerecunoscut şi, în zorii zilei de 8 septembrie, a murit"[245].

1925: „Şcolarii din comuna **Noşlac** şi jur au aranjat, în seara zilei de 23 august, o foarte reuşită reprezentație de teatru, împreunată cu petrecere, al cărei venit s-a trimis la **Blaj**, pentru „Institutul Recunoştinţei". A fost o seară frumoasă, pe care cei care au trăii-o vor păstra-o multă vreme între amintirile lor plăcute. / Serbarea a deschis-o Onoratul

[244] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 246, pp. 231-234
[245] *Unirea Poporului*, Anul VI, nr. 38, Blaj 1924, p. 3

Petru Hâimu, preotul local, chemând la împreună lucrare pe toţi cei dornici de înaintarea poporului, A arătat cărări luminoase şi a dat bune sfaturi. Foarte frumos a declamat poezia „Balada", de Coşbuc, domnişoara Miţi Ungurean. / Urmând comedia „Biletul de tramvai", au jucat foarte bine domnii Ionel Feldiorean, cleric, Ioan Aldea, absolvent, şi domnişoara Olimpia Aldea, elevă de liceu, clasa VII. Dl Fabiu Pop, elev de clasa VIII, a stârnit mult râs cu monologul său. / Punctul cel mai însemnat a fost piesa „Sfârşitul Pământului", de Victor Eftimiu, în care d-au distins domnul Ionel Feldiorean, domnişoara Olimpia Hentea, Miţi Ungurean, domnii Nicolae Hentea, notar, Ioan Aldea, Fabiu Pop, Martin Isac şi domnişoarele Olimpia și Aurelia Aldea, domnișoara Haţegan. /Și-au răscumpărat biletele pentru producţie: Dr. Ionel Rişca, 100 lei; / N. N., 40 lei; / doamna Pap David şi Orban Iosif, câte 30 lei. / **Au suprasolvit** domnii Aurel Sasu, Galfi Dionizie şi Bed Bela, câte 70 lei; Nicolae Hentea şi Carol Gegö, câte 50 lei; Francise Koncz. 40 tei, precum şi mai mulţi domni, câte 20, 10 şi 15 lei. / **Venitul curat**, de 700 lei, s-a trimis la Administraţia Centrală Capitulară din **Cluj** pentru „Institutul Recunoştinţei"[246].

1928: Epistola deschisă, adresată protopopului unit din **Târgu Mureş**, Rlie Câmpan, de protopopul George Simu, din **Dumbrăveni**. / „Îmi pare bine că mai trăiești, şi eu am deci cui mai scrie câteva şire. Cuvintele, cu care îmi încep scrisoarea, ţi le-am mai zis odată. Era când ai sosit de prin Moldova, unde, în vremea războiului, erai trimis din tabără în tabără, ca să propovăduiești pe Domnul Hristos și să însufli curaj şi bărbăție scumpului soldat român,

[246] *Unirea Poporului*, Anul VII, nr. 38, Blaj 1925, p. 1

care sângera pe câmpul de luptă, ca se creeze România-mare, România noastră de astăzi! / Şi atunci ţi-am zis tot acestea cuvinte: Îmi pare bine că mai trăeşti!, dar cuprins de însufleţire, cu inima veselă şi fericită, căci ai scăpat de baioneta dușmanului şi te-ai redat scumpului nostru Ardeal, ca din nou să poţi, în vreo bisericuță românească, să-L scobori pe Cel propovăduit prin Moldova, din ceruri, pe altar... / Acum, însă, mi-se umplu ochii de lacrimi, când ţi le scriu, căci nu mai au înțelesul de pe atunci. Acum te felicit că ai scăpat cu viața de baionetele scumpilor noştri frați-jandarmi, ținători de ordine în țara, pe care o iubim atâta. / Ai scăpat tu, dar crucea ţi s-a rupt, praporii ți s-au sfăşiat, preotul tău a fost lovit în piept cu pat de pușcă, barba lui a măturat noroiul ţării şi spitalul a fost casa în care a intrat el, mai întâi, după ce a ieșit din sfânta biserică la care slujeşti tu. / Sărac preot bătrân Grigore Nistor de la **Vaidacuta**, pe care te cunoșteam de copil prin **Noșlac**, cine să-și aducă aminte că dulcele Isus îţi va rezerva atâta fericire, ca să îngenunchi ca și El sub greutatea crucii. / Ce fericit preot! / Am o rugăminte, frate Elie: Trimite-mi, te rog, şi mie o zdreanță sfârtecată şi murdărită din praporii tăi, ori trimite-mi o bucăţică din crucea ruptă, ca să le învălui în trei-colorul nostru scump, aşa cum am învăluit un dărăbuț din piatra de pe **Câmpul libertății** de la **Blaj**, aruncată în aer de unguri, când noi eram încă robi... / Ea stă şi azi în mare cinste, scumpă în casa noastră. / Dar ştii, frate Elie, că piatra libertăţii a ridicat-o, din nou, Mitropolitul de la Blaj. Mihali, cărui Mitropolit scump de-al nostru îi va fi dat ca să-ţi oblească crucile pe praporii tăi şi să ridice, în soarele libertății religioase, flamurile sfinte, sfârtecate şi călcate azi în picioare?! / Mitropolitul nostru scump de azi, a și început, în ziua următoare zilei dezastroase, a coase la

zdrenţele sfârtecate şi a aduna de pe jos rămășițele Crucii, la care ne închinăm, spunând emoţionat în Senat: „Asemenea acte n-au avut loc nici sub blestematul regim de mai înainte”... şi parcă-l văd cum, cu sufletul său mare, care nu se reazemă pe bastoane, a început a se pleca, să adune din noroi frânturi din Crucea sfântă, rămasă poate de pe vremea protopopului Episcop Ioan Bobu, în biserica ta de azi. / Căile Provedenţei sunt nepătrunse, vezi cum s-a întâmplat şi această nefericire tocmai cu tine; deși rari preoți uniți sau neuniţi au avut partea leului, ca tine, şi înainte, şi după război.

În război te-ai dus cu ai noștri, din **Georgeni**, şi ai fost tot în jurul acelora care luptau pentru mărirea naţiei şi dezrobirea Patriei, Iar după ce ai venit acasă... în Ardeal, ți-aduci aminte că ai venit aici, la **Ibaștalău**, la noi şi ai început a propune limba română şi istoria încă în gimnaziul unguresc, laolaltă cu fiul tău, scump ţie şi scump nouă tuturor... decedatul Ioan Câmpian?! / Îți aduci aminte când am pus imperiul român pe toate oficialatele, că erai cu noi, iar la liceul de azi „Timoteiu Cipariu”, în fruntea tuturor. / Atunci eram buni și noi uniţii de ceva, căci trebuie să-ţi aduci aminte cum, din sala de conferință a liceului din **Imbașfalău**, noi, uniții, am scos afară pe directorii şi profesorii unguri și tu ai luat angajamentul că. în 24 de ore, va ieşi directorul şi din cvartirul care e sub un coperiș cu liceul. / Am pus pecetea românească pe liceu şi pe toate institutele, noi, următorii români uniţi. 1). Dr, Marțian Căluş, atunci prefect, unit, / 2). Dr. Emil Folea, secretar la prefectură, unit. / 3). Dr. Ioan Roman, ginerele tău, unit: / 4). Dr. Ilarie Holom, avocat, singurul neunit. / 5). Dr. Romul Moldovan, unit, / 6). Marius Peculea, director de bancă, unit. / 7). Ionel Câmpian, fiul tău, unit. / 8). Ilie Câm-

pian, protopopul unit de azi, din 18 martie 1928, la Târgul Mureș, / și 9). eu, subscrisul, unit şi eu. / Pe atunci, scoteam şi noi praporii, noi, uniţii, în fața trupelor române ce soseau, şi Crucea cea unită era pe-o formă de sfântă cu cea neunită, ba, ridicând noi, uniții, cuvântul, părea că Crucea noastră în veci nu va fi murdărită şi aruncată în noroi de nimenea, / Ce schimbare, în 9-10 ani!”[247].

Hermannstadt: An der Stadtmauer
Sibiu: At the city wall
Sibiu: La zidul cetății
Sibiu: Aux murailles de la ville

[247] *Unirea Poporului*, Anul X, nr. 14, Blaj 1928, p. 5

NOUL SĂSESC

(Wyfalu, judeţul Sibiu)

1363, decembrie 15, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei scrie voievodului că trimişii spre cercetare au descoperit că „oamenii din **Copşa** (Magna Kopsch, judeţul Sibiu) şi **Valchid** (Valdhutin, judeţul Sibiu) au stricat şi au nimicit în chip samavolnic semnele de hotar, date pentru Ioan, fiul lui Legus, pentru o bucată de pământ numită **Lăpuş** (Lapus, dispărut, judeţul Sibiu) şi, cu braţele înarmate, ridicându-se cu duşmănie împotriva lor, au alungat pe magistrul Ioan, fiul lui Gegus, cât şi pe omul nostru şi al vostru, şi au rănit de moarte pe Mihail de **Noul Săsesc** (Wyfalu, judeţul Sibiu), ruda acelui magistru Ioan, şi pe Andrei, un slujitor al lui, rănind cu o lovitură de săgeată şi calul pe care călărea un alt slujitor al acestuia”[248].

1366, aprilie 29, Alba Iulia: Regele Ludovic scrie capitlul bisericii Transilvaniei că i s-a Plâns Gegus de **Mălăncrav** (Almakerek, azi **Mălincrav**, judeţul Sibiu) „că saşii noştri din **Valchid** (Valdhutin, judeţul Sibiu) şi **Copşa** (Magna Kopsch, judeţul Sibiu), ce ţin de scaunul Mediaşului, punând stăpânire, cu de la sine putere şi prin silnicie,

[248] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 215, pp. 198, 199

pe o bucată de pământ, numită **Lăpuş** (Lapus, judeţul Sibiu), aflătoare între hotarele moşiilor sale de moştenire numite **Noul Săsesc** (Wyfalu, judeţul Sibiu) şi **Roandola** (Radenthal, Rundal, judeţul Sibiu), ce ţin de pomenita moşie Mălăncrav, o păstrează şi o folosesc în chip nedrept şi necuvenit… / De aceea, poruncim cu tărie ca să trimiteţi spre mărturie doi bărbaţi potriviti şi vrednici de crezare dintre voi, în faţa cărora, oamenii noştri… să încredinţeze fiecărei părţi drepturile sale"[249].

1367, ianuarie 30: Regele Ludovic dă de ştire că, înfăţişându-se „comitele Iacob, fiul lui Iacob, fiul lui Apa de **Beclean** (Bethlen, judeţul Bistriţa-Năsăud), în numele său, al lui Nicolae, fiul lui Andrei, al lui Ioan, fiul lui Andrei, fiul aceluiaşi Andrei, în numele lui Grigore şi Ioan, fiii lui Ioan, precum şi în numele lui Petru şi Ladislau, fiii lui Ioan, fiul lui Gegus, adică al verilor săi, ne-a arătat o scrisoare deschisă a noastră, însemnată cu pecetea noastră cea mare de dinainte, ce ne-a fost furată, întocmită cu privire la legiuita hotărnicire, ridicare de hotare şi dare în stăpânire făcută pentru ei a unor moşii numite **Mălăncrav** (Almakerek, azi **Mălincrav**, judeţul Sibiu), **Criş** (Keresd, judeţul Mureş), **Beşa** (Beşa, Beese, azi **Stejărenii**, judeţul Mureş), **Felţa** (Felţa, Fetanteleke, Ffeuthunteleke, azi **Floreşti**, judeţul Sibiu), **Roandola** (Radenthal, Rundal, judeţul Sibiu) şi **Noul Săsesc** (Vyfollu, Wyfalu, judeţul Sibiu), aflătoare în comitatul Alba, rugându-se cu smerenie şi supunere să binevoim a o întări pentru el, pentru pomeniţii săi veri şi rude, precum şi pentru moştenitorii lor,

[249] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 37, pp. 52-55

prin atârnarea noii noastre peceţi autentice”[250].

1459: „Patruzeci şi unu de negustori braşoveni, aflaţi în Ţara Românească, sunt traşi în ţeapă; alţi trei sute, între care mulți tineri, care serveau și ca informatori ai saşilor, sunt arşi de vii. În acelaşi timp, e atacat ţinutul Sibiului; câteva sate, între ele se pare **Noul Săsesc**, **Hosmanul** şi **Bendoriul**, sunt arse şi prădate. Un alt corp de oaste năvăleşte în ţara Bârsei; Braşovul e atacat, suburbiile şi biserica Sf. Vartolomeiu cad pradă focului. Toate acestea au avut loc în primele luni ale anului 1459, înainte de 2 aprilie”[251].

1896: „Nu e destul că expediţiunea săsească, condusă de preotul evanghelic Rudolf Theil, din **Noul săsesc**, a fost batjocorită chiar de evrei, care i-au făcut pe saşi să peregrineze la Budapesta, acum primăria numitei comune şi preotul Theil au adresat o scrisoare foarte călduroasă (!) direcţiunii expoziţiei milenare, exprimându-şi în ea „mulțămita fierbinte” pentru primirea ce li se făcuse în Budapesta şi spunând că saşii au dus cu sine de la expoziţie impresiuni pe care le vor păstra pentru totdeauna în inima lor”[252].

1896: „Emilia Marcu, născută Roşca, preoteasă în **Noul-săsesc** şi membră ordinară a „Reuniunii femeilor române greco-catolice din **Blaşiu**”, după o boală grea (typhus) de două săptămâni, în 7 noiembrie şi-a dat nobilul suflet în mâinile Creatorului, în al 27-lea an al etăţii şi al 5-lea al fericitei sale căsătorii. Pe răposata o deplânge

---

[250] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 199, pp. 321-323

[251] Giurescu, Constantin C., *Istoria Românilor*, II, partea întâi, Bucureşti 1943, p. 45

[252] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 109, Braşov 1896, p. 3

neconsolabilul ei soţ, Simion Marcu, preot greco-catolic în **Noul-săsesc**, fiica sa Malvina, în etate de 4 ani, şi numeroșii consângeni şi afini”[253].

1932: „Ziua de duminică, 20 noiembrie 1932, a fost pentru credincioșii parohiei greco-catolice din **Noul săsesc**, districtul protopopesc al Dumbrăvenilor, o adevărată sărbătoare de înălțare sufletească. / Biserica de piatră din deal, dinspre partea de răsărit a comunei, care fusese roasă de vremurile trecutului, în urma râvnei părintelui Ioan S. Păcurariu, preotul local, care, încă la desfăşurarea programului, cu ocazia introducerii Sfinţiei Sale în această parohie, a promis că va face atât cât îi stă în putință, ca să poată renova această biserică. Visul de chiar astăzi doi ani al Părintelui îl vedem adus la îndeplinire; bisericuța din deal este frumos renovată şi împodobită, în așa fel că într-adevăr se poate numi casa lui Dumnezeu. Mulțumită preabunului nostru Părinte Mitropolit de la **Blaj**, Dr. Vasile Suciu, care ne-a dăruit cu un frumos ajutor de lei 27.532, cu care s-au renovat biserica, precum şi casele parohiale, faptă atât de grăitoare în zilele grele de astăzi, când bântuie o criză nemaipomenit de mare. / Actul binecuvântării a fost săvârşit de neobositul apostol George Simu junior, preotul **Dumbrăvenilor**, ca încredințat de forurile superioare bisericeşti, asistat de părintele Ioan S. Păcurariu, preotul local. / Biserica potrivit de încăpătoare abia a putut cuprinde în ea mulțimea de credincioși, care au asistat la actul binecuvântării. Predica de la Sfânta Liturghie a Părintelui George Simu junior, vorbind despre necesitatea sacramentului sfintei pocăinţe, aducând ca pildă viața Mariei Magdalena, a izbutit să stoarcă lacrimi din ochii tuturor şi

[253] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 248, Braşov 1896, p. 4

care cuvinte vor rămâne pururea neuitate de cei ce au avut fericirea să-l asculte. La sfârşitul sfintei Liturghii, părintele Ioan S. Păcurariu, printr-o scurtă cuvântare, a arătat scopul şi însemnătatea binecuvântării bisericii, rugând pe părintele Gaorge Simu ca să transpună cele mai vii mulţumiri Excelenţiei Sale Î. P. S. Părinte Mitropolit de la **Blaj**, pentru frumoasa donație de mai sus. Mulţumeşte apoi părintelui George Simu pentru oboseala făcută, precum şi Reuniunii femeilor române greco-catolice din loc pentru podoaba cu care a înfrumuseţat biserica şi refacerea acelor două uşi laterale ale altarului, iar în urmă mulţumeşte unor persoane străine, ale căror nume ne scapă, pentru frumoasele danii şi anume: 1). O față pe pristol minunat de frumoasă, albă, cu inscripţia „ale Tale dintru ale Tale" scris foarte frumos, și desenat, tot pe faţă, un potir, toate în albastru. 2). O față frumoasă pe tetrapodul unde se închină bărbaţii, pe care faţă, asemenea, e desenată și cusut în albastru foarte frumos, o cruce și cununa de spini. 3). O foaie de covor colorată, țesută frumos, pentru ușa împărătească, jos, sub picioarele preotului. A cerut apoi puterea celui Prea Înalt ca să se reverse darul asupra bunilor donatori şi să le răsplătească cu daruri cereşti binefacerile lor"[254].

1933: „Ziua de 10 septemvrie a fost o zi de mare înălțare sufletească. Obişnuitul pelerinaj la capela romanecatolică **Mălăncrad**, filia parohiei greco-catolice **Noul săsesc**, s-a făcut şi în acest an cu mare aiai. Încă de sâmbătă, curg şiroaie de pelegrini din toate părţile, dintre care amintim parohia romano-catolică din **Dumbrăveni**, în frunte cu preotul local, precum şi o mulţime de români uniţi şi neuniţi, cărturari din Dumbrăveni, sub conducerea bunului

[254] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 50, Blaj 1932, p. 3

credincios Corneliu Ghimbășan, deputat de Târnava-Mică, care sosesc la ora 6, după-masă, deodată cu credincioşii parohiei greco-catolice **Noul Săsesc**, sub conducerea preotului local Ioan S. Păcurariu. Ceva mai înainte, au sosit părintele romano-catolic din **Sighişoara**, care a făcut o frumoasă primire peregrinilor. Peregrinii au fost bine plasați pe la săteni, recunoştinţă se datorează dlui notar comunal M. Roth. / La ora 7, seara, părintele Ioan S. Păcurariu face obișnuita molitvă pentru mărturisiri şi începe mărturisirile, fiind la dispoziţia credincioşilor trei preoți, unul greco-catolic, iar doi romano-catolici. La ora 9, seara, s-a slujit un paraclis în cinstea P. C. Fecioare Maria, de către părintele Ioan S. Păcurariu, preot al **Noului săsesc**, iar răspunsurile le-a dat corul cărturarilor din **Dumbrăveni**, sub conducerea dlui Virgil Sabău, controlor financiar. După paraclis, s-au continuat mărturisirile pentru românii care au mai rămas, până la orele 11,30 noaptea.

Duminică, dimineaţa, soseau maşini din toate părțile, coborându-se din ele domni şi doamne, dornici de mângâiere sufletească. La ora 6, dimineaţa, încep din nou mărturisiri, de către toţi preoţii. La ora 7, se face o liturghie romano-catolică, de către părintele romano-catolic din **Dumbrăveni**, cu împărtășanii. La ora 8 şi jumătate, se termină şi mărturisirile pelerinilor români şi se începe, la ora 9, o sfântă liturghie românească, slujită de părintele Ioan S. Păcurariu al **Noului săsesc**, la care s-a împărţit merinde sufletească la peste 150 de peregrini. Preotul liturgisitor a predicat despre patimile Mântuitorului şi suferințele P. C. Fecioare Maria, la poala crucii. / La ora 10,30, s-a oficiat o altă liturghie romano-catolică, de către părintele romano-catolic din **Sighişoara**, asemenea cu împărtășanii. / La ora 12, s-a început procesiunea cu statuia Mai-

cii Domnului, purtată de patru fete din **Dumbrăveni** şi **Sighişoara**, la care a cântat, în răstimpuri bine aranjate, corul cărturarilor din **Dumbrăveni**, sub conducerea părintelui Ioan S. Păcurariu. S-a cântat: „Pentru rugăciunile...", „Cuvine-se cu adevărat...", „De tine se bucură..." şi alte cântece mariane. / La ora 2, după-masă, peregrinii au plecat către vetrele lor, mângâiaţi pe deplin sufletește. La plecarea din capelă, publicul, mai ales femeile, nu puteau să se rupă de statuia Maicii împărțitoare de haruri, pe care o îmbrăţișau și cu lacrimi în ochi se rugau să le ajute ca, la anul, să o vadă iarăşi. / Ce bucurie pentru un părinte sufletesc, când vede atâta credință şi mai ales că au alergat la scaunul sfintei mărturisiri oameni care nu s-au mărturisit de 20 ani, iar alţii deloc"[255].

Roșia-Bârgăului

[255] *Unirea Poporului*, Anul XV, nr. 40, Blaj 1933, p. 5

NUŞENI

(Nuşfalău, Nagyfalu, azi **Nuşeni**, judeţul Bistriţa-Năsăud)

1353, iulie 15, Sântimbru: Toma şi Nicolae, fiii lui Pavel, s-au plâns voievodului Transilvaniei Ştefan „că nişte părţi ale lor de pământ, ce ţin de moşiile **Nuşfalău** (Nagyfalu, azi **Nuşeni**, judeţul Bistriţa-Năsăud) şi **Dicea** (Decse, azi **Cireşoaia**, judeţul Bistriţa-Năsăud), au fost cotropite pe nedrept de castelanii din **Unguraş** (Baluanyos, judeţul Bistriţa-Năsăud)". Voievodul cere conventului din Mănăştur cercetări, să hotărnicească părţile şi să „le statornicească sus-zişilor nobili"[256].

1353, decembrie 7, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur, îndeplinind poruncile voievodului Ştefan, că trimişii, „fiind de faţă vecinii şi megieşii moşiilor **Nuşfalău** şi **Dicea**, castelanii de **Unguraş** au înapoiat acelor magiştri Toma şi Nicolae, adică satului Nuşfalău, nişte bucăţi de pământ, ce ţin de moşiile nobililor de Nuşfalău şi Dicea, pe care le cotropiseră la vremea lor. Iar mersul hotarelor… începe într-o pădure, numită Făgetul Lung şi, prin ea, se îndreaptă către un deal, spre un semn vechi de hotar şi ajunge la un copac numit stejar şi de aici mege spre

[256] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 206, pp. 222, 223

un alt stejar ars şi se îndreaptă către albia unui pârâu, spre un muncel. / De asemenea, locurile ce ţin de moşia Dicea, urmează… la un capăt dinspre cetatea Unguraş, înspre moşia Mălin, şi de acolo la un muncel numit creastă, şi apoi se îndreaptă spre capătul Pârâului Dorolţului; de aci, merge prin albia pârâului către miazănoapte şi apoi merge pe pământul şes către Dicea şi spre capătul unui deal, până la alt deal numit creastă şi acolo se sfârşeşte. Iar o altă bucată de pământ, numită a lui Ştefan, n-au vroit să o înapoieze, ci au spus că pământul acela este al acelor nobili, dar fiindcă l-au luat în stăpânire alţi înaintaşi ai lor, ei nu sunt deloc datori să-l înapoieze"[257].

1755: „Cu ocazia conscripţiei din 1755, se semnalează, ca şi în alte dăţi, o opozitie comună a tuturor satelor someşene. În fata situatiei de a fi conscrişi ca iobagi, românii protestează şi cer împărătesei să nu fie lăsaţi pradă lăcomiei bistriţenilor. În protestul prezentat Mariei Tereza, de către popa Dumitru şi „libertinul" Nechita Vasile din **Nă-săud**, Pop Scridon din **Salva**, Laslo Gavrilă din **Mocod**, Baziliu Silipso din **Zagra**, în numele comunelor lor şi al altor 17 localităţi din Valea Rodnei, la care se adaugă două sate de „după târg" (după Bistriţa), **Sântioana** şi **Nuşfalău**, se cere să nu fie conscrişi ca iobagi şi, ca urmare, „împărăteasa" dă un ordin pentru anularea ,,inovaţiilor păgubitoare şi împotriva titulaturii şi numirii de iobagi". Cere anularea şi casarea tuturor ,,prestaţiunilor, tratamentului, conscrierii şi recensământului, introduse în dauna vechii lor libertăţi, prin ceea ce au fost socotiţi în rândul iobagilor. / Adunările de la **Salva** şi **Feldru** sunt un semnal al revoltei contra măsurilor arbitrare luate de magistratul oraşului

[257] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 231, pp. 241, 242

Bistriţa, cu ocazia conscrierilor. Din însemnările vremii, au rămas unele urme scrise ale acestor zile pline de frământări sociale. În 27 ianuarie **1755**, comisarul Johann Bressler scrie, din **Salva**, inspectorului ,,dependinţei", că ceea ce el a prevestit, privitor la districtul valah, s-a împlinit, adică ,,azi, după masă, s-au prezentat protopopul popa Vasile, popa Mitru, împreună cu alţi preoţi şi locuitori din **Năsăud**, **Mocod**, **Mititei**, în numele întregii dependinţe, protestând ca să nu fie priviţi ca iobagi, ci ca oameni liberi, şi să fie aşa conscrişi. Decât să lase să se întâmple aşa-ceva, mai bine sunt gata să plece la Viena, la Curte. În viitor, nu mai vreau să dea nici dijmă". / Între altele, popa Mitru zise: ,,Domnii bistrițeni şi aşa au distrus acest district şi acum vreau să-i facă pe oameni iobagi, ceea ce nu se va întâmpla niciodată. Bistriţenii nu sunt grofi, nici baroni ca să aibă iobagi"[258].

1840: „Crâşmar în satul **Nepos** era Gavrilă Timoc, iar furnizorul lui era evreul Itzig Baruch din **Tradam**. În Valea Carelor erau crâşmari izraeliţii Simon Iacob şi Salamon Hersch. / În 30 ianuarie, au expediat cele 4 sate româneşti jalbă împotriva celor 3 sate săseşti, pe care însă brigada a respins-o, nevrând să o aştearnă Curţii din Viena. / Căpitanul-locotenent Borcocel a fost numit căpitan, iar locotenentul Mihailaş, căpitan, în aprilie. / În aprilie, fiul Ion al lui Vasile Crăciun a fost comandat la **Năsăud**, să asculte cursurile preparandiale. / În 12, 13 şi 14 mai, o mare inundaţie a Someşului. Au fost duse mai multe poduri, între care şi cel de la **Năsăud**. / S-a început clădirea noii case a comandantului regimentului în **Năsăud** şi s-a isprăvit cu

[258] Piciu, Dionisie, *Salva – pagini de istorie*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvsei Napocensi*, II, Istorie, Cluj-Napoca 1995, pp. 194, 195

finea anului 1841. / În 24 iulie, episcopul Lemeny, care a vizitat toate comunele regimentului, a intrat în vizitaţie canonică şi în **Nepos**, primit, cu toată veneraţia şi pompa cuvenite, de întreaga populaţie. / Estimatorul George Login i-a înmânat, cu acest prilej, vlădicăi o rugare, adresată Majestăţii Sale, în cauza terenului litigios cu saşii. Tot atunci a dispus vlădica ca **noua biserică din Parva** să fie sfinţită în 25 iulie. / În 10 august, s-a expediat rugarea majestatică a rebrişorenilor şi neposenilor contra saşilor, de la posta din **Bistriţa**. / În septembrie, iarăşi comisie în chestia certelor de hotar dintre cele 4 comune româneşti din Valea Rodnei şi cele 3 comune săseşti. De faţă: locotenent-colonel Szt Pali din regimentul secuiesc, căpitanul Knobl, din regimentul Vaquant, din **Năsăud** auditorul Schottl, căpitanul Velican; din partea provinciei: administratorul Mariaffi, comisarul Ioan Koncz, senatorii bistriţeni Schankebank şi Stebriger. Comisia a lucrat 8 zile. În 16 octombrie, după ce lucrase în **Bistriţa**, comisia veni, peste **Feldru**, la **Nepos**, unde inspectă movilele din anul 1777, apoi, spre nemulţămire a grănicerilor, şi coastele de deal ce cad spre Someş, şi, la finea lui octombrie, plecă iarăşi la **Bistriţa**. / În septembrie, sublocotenentul Minier a fost avansat locotenent şi transferat la compania 2 **Nuşfalău**, în locul lui fiind numit sublocotenentul Feldegy. / În 30 noiembrie, comuna **Nepos** a aşternut o jalbă la companie împotriva exceselor vecinilor saşi, cu prilejul târgurilor şi iarmarocului din august, în **Bistriţa**. / In 11 noiembrie, a venit la **Rebrişoara**, la vizită şi revizuirea conscripţiilor, generalul de brigadă Stohl şi comisarul belic Schopf, cu care prilej, la jalba neposenilor, generalul, cu comisarul, cu maiorul baron Iovich, căpitanul auditor Schottl, căpitanul Velican, sublocotenentul Feldegy, caporalul Crăciun, învăţătorul

Tofan şi alţi săteni s-au dus la vechile movile, călare, pe vârfurile cele mai înalte ale dealurilor, la Piatra Ciontului, şi pe un stejar de lângă movila veche de aici au însemnat Nr. V-5, apoi a plecat generalul la **Feldru**. / Duminică, în 8 noiembrie, Crăciun, cu învăţătorul Tofan, au mers cu o rugare la general, în **Tiha** (compania 3). / În 28 decembrie, la întoarcerea de la târg, din Bistriţa, câţiva saşi din **Dumitra** au puşcat după fruntaşul George Lazor, pe Valea Carelor, la Doroieţ"[259].

1887: „În luna lui iunie a. c., s-au ținut examenele de vară cu copiii şcolilor confesionale române din tractul Betlenului, în ordinea următoare: / **Nuşfalău**, ca filială la parohia mamă **Beudiu**, până în 3 iunie nou, când s-a dispus aci preot. În această comună se află şcoală maghiară comunală. Examinare din Religiune, istoria patriei, cititul cu gramatică forte mecanică, limba maghiară, geografia şi calculare, foarte puţin. Copii răspundeau şezând, râzând, cu ochii în pământ și câte doi deodată. Lipsă totală de disciplină. / **Beudiu**, a treia parohie în tot tractul, după bunătate şi mărime, dar prezenţi au fost numai 4 copii şi o copilă. Examinare din Religiune, cetit, calculare şi limba maghiară. Rezultat slăbuţ. / După cum arată acest raport şi ştim şi din experinţă, slabi suntem în **Beudiu** şi **Şireag**, căci lasă mult de dorit învățătorii"[260].

1929: „**Binecuvântarea bisericii din Nuşeni**. Era în anul **1909**, în al 23 an de preoție ai bătrânului nostru preot Ioan Boteanu, când **românii, ungurii şi ovreii din satul nostru Nuşeni** (atunci Nuşfalău) s-au aflat îndemnați să dăruiască pătul din pădurea lor comună, zisă a foștilor

[259] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 246, 247
[260] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 158, Braşov 1887, p. 1

iobagi, pentru ca să se zidească o biserică română unită în sat. / În anul **1913**, s-a zidit o biserică frumoasă și s-a binecuvântat prin canonicul Petru Fabian, din **Gherla**. Prin darul acesta, biserica noastră s-a înnoit, pictat și înzestrat cu iconostas, dar acum, din averea ei, câștigată de bătrânul nostru preot mai sus pomenit, cu „ajutorul prietenului său Gavrilă Tripon, s-a binecuvântat în 10 noiemvrie, la care sărbătoare au luat parte foarte mulți credincioşi”[261].

1929: „Mulţumim samarineanului îndurător Dr. Gavrilă Tripon, care m-a ajutat, fără plată, în anul 1923, la exproprierea celui mai puternic nemeș din fosta Ungarie, pe moșia căruia, înainte vreme, opinca românească nu călca decât în picioare de slugi și de zileri! Dacă nu era dl Tripon, la Bucureşti, nemeşul rămânea poate tot stăpân pe glia stropită cu lacrimi. Martori sunt dl agronom Dimitrie Dodea, din **Beclean**, și preotul Ioan Noaghi, din **Rusul de sus**. / Mulţumim dlui Valer Baciu pentru cărăușirea delegatului episcopesc la Beclean, încoace şi încolo, cu antomobilul său. Mulţumim dlor: Moisă Mendel, notar în loc, Ioan Buta, notar public în Beclean, şi Alexandru Roman, care au binevoit să dăruiască sfintei noastre biserici câte 500 lei. / Şi mulţumim, iarăşi, întregului Onorat Public din loc și jur, care ne-a sprijinit bănește la acoperirea speselor avute cu **repararea bisericii noastre din Nuşeni**. / Ioan Boteanu. Paroh şi protopop în tractul Beclean”[262].

1932: „După ce a primit merindea sufletului, în 27 mai, după o boală îndelungată, a închis ochii pentru vecie Maria Boteanu născută Alexa, soția protopopului și arhidiaconului onorar Ioan Boteanu din **Nuşeni**, judeţul Someş. Ca româncă și-a iubit și purtat portul românesc, ca soție și

[261] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 46, Blaj 1929, p. 8
[262] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 48, Blaj 1929, p. 4

mamă a fost credincioasă fără pată și robită de gândul să-și crească creștinește și românește pruncii. A dat neamului 3 preotese și un prunc, Octavian, căpitan de vânători, înzestrat de Rege cu Coroana României în grad de cavaler. Ca econoamă, ea formă un magazin de tot felul de răsaduri, atât pentru boierii satului, cât și pentru popor. Ca bucătăreasă, cine-i gusta mâncările, n-ar mai fi mers de la casa ei"[263].

1937: „Vom relata un nou caz, acela al avocaturii minoritar dr. Vasile Nemegyei din **Beclean**, cunoscut pentru sentimentele sale antiromânești. / Zilele trecute, s-a efectuat o cotatare, la fața locului, în comuna **Nuşeni**, la moșia preotului Iulian Chitta, pentru turburare de posesiune. Cu această ocazie, s-a deplasat în comuna amintită, din partea judecătoriei Beclean, dl judecător Vasile Popa, asistat de grefierul Simeon Moldovan, părțile din litigiu fiind dr. Herman Eidinger, medic din Beclean, în calitate de reclamant, asistat de avocatul dr. Eugen Vamoș-Dej, și pârâtul Iulian Chitta, preot, asistat de avocatul dr. Nemegyei. / Dr. Nemegyei a prezentat o cerere de recuzare, pe motivul că reclamantul ar fi medicul casei domnului judecător Popa și că s-ar fi exprimat asupra imobilului din litigiu. / Avocatul Nemegyei, cu o revoltătoare obrăznicie, a folosit expresiunea că „recuză toată judecătoria Beclean, neavând încredere în împărțirea dreptății ei". Apoi, tot timpul dezbaterilor, s-a folosit de diferite insinuări pentru a crea o situație favorabilă pârâților, amenințând pe magistrat cu trimiterea în fața comisiei disciplinare și cu reclamație la minister, spunând, între altele, că „întreaga afacere e o falsificare, că ceea ce se face de către dl judecător e o

[263] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 23, Blaj 1932, p. 7

porcărie ordinară și că nu mai stă la dezbaterea ținută de acest magistrat, neavând încredere în el". / Atitudinea scandaloasă a avocatului Nemegyei a indignat profund asistența, care a rămas nedumerită de faptul că dl judecător Popa nu l-a arestat imediat. / După cum era natural, rezolvarea litigiului s-a amânat. / Tot acest avocat a comis și crima de „lése majestate", în următoarele împrejurări: / Pe când se aflau în biroul lui sătenii Iulian Onighi, fost primar în comuna **Mălin**, și Ioan Greluș, din **Beclean**, Nemegyei, la un moment dat, a început să înjure țara românească, legile ei și pe Suveran. / Cei doi săteni au declarat că, în momentul când canalia de Nemegyei a rostit ofensele, mai erau de față și avocatul Paul Valyi, și săteanul Ioan Sas și soția lui, din comuna **Mălin**. / Cazul a fost comunicat parchetului"[264].

„Părintele Iulian Chitta, din comuna **Nuşeni**, ne roagă să arătăm că faptele relatate într-un reportaj anterior, privitor la un proces între Sfinţia Sa şi evreul dentist Eidinger Herman din **Beclean** au fost denaturate, pe baza unei reclamaţii tendenţioase, şi că dreptatea este de partea Sfinţiei Sale, după cum se va dovedi în faţa justiţiei"[265].

1939: „**O sărbătorire la Chelinţa Sălajului**. Părintele Ioan Boteanu, protopop al tractului **Beclean**, arhidiacon şi paroh al **Nușenilor** din judeţul Someş, acuma pensionar, unul dintre cei mai vechi cititori ai gazetei noastre, şi-a sărbătorit, de curând, ziua 81 a naşterii sale. / Cu acest prilej, domnişoara învățătoare Lucreția Cotuţiu i-a predat două buchete de flori. Într-un buchet era ascunsă scrisoarea următoare; „Cucernice Părinte, cu ocazia zilei sfinte a împlinirii în viață a celei mai frumoase vârste, de

[264] *Universul*, Anul 54, nr. 197, Bucureşti 1937, p. 10
[265] *Universul*, Anul 54, nr. 206, Bucureşti 1937, p. 12

81 ani, cu demnitate împliniţi, rog și implor Pronia Divină ca şi de acum, înainte, să aveți parte de fericire şi zile senine, ani mulți, mulți. La mulţi ani! Cu dragoste fiască, Lucreția Cotuţiu, învățătoare". / Îl salută, apoi, doamna Domnica Conea, născută Fechete, aducându-i daruri. / Părintele Ioan Boteanu le mulțumeşte cu lacrămi în ochi. / Observăm că părintele protopop Boteane a fost, de multe ori, lăudat de Episcopul său, pentru frumoasa sa activitate bisericească şi națională și că are vrednicii nepieritoare, mai ales în jurul înzestrării parohiei **Nuşeni**"[266].

Junge Frau Săliște Femeie

[266] *Unirea Poporului*, Anul XXI, nr. 2, Blaj 1939, p. 6

Cuprins

Virgil ŞOTROPA: *Bejenii în secolul XVIII*, p. 4

NĂDĂJDIA DE JOS, judeţul Hunedoara), p. 20
NADĂŞ, judeţul Caraş-Severin, p. 22
NĂDĂŞELUL UNGURESC, judeţul Cluj, p. 28
NĂDĂŞTIA, judeţul Hunedoara, p. 38
NADIŞ, judeţul Sălaj, p. 40
NĂDLAC, judeţul Arad, p. 46
NĂDRAG, judeţul Timiş, p. 48
NANDRA, judeţul Mureş, p. 55
NĂNEŞTI, judeţul Maramureş, p. 60
NĂSĂUD, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 66
NEGRENI, judeţul Cluj, p. 165
NEGREŞTI, judeţul Satu Mare, p. 169
NEMŞA, judeţul Sibiu, p. 175
NEPOS, judeţul Bistriţa Năsăud, p. 179
NETUŞ, judeţul Sibiu, p. 226
NEŢENI, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 228
NICULA, judeţul Cluj, p. 231
NIMA, judeţul Cluj, p. 252
NIMIGEA, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 254
NIREŞ, judeţul Cluj, p. 263
NIREŞ, judeţul Maramureş, p. 264
NIUVED, judeţul Bihor, p. 265

NOCRICH, judeţul Sibiu, p. 267
NOIŞTAT, judeţul Sibiu, p. 276
NOŞLAC, judeţul Alba, p. 277
NOUL SĂSESC, judeţul Sibiu, p. 283
NUŞENI, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 290

Cuprins, p. 299

Spinnerinnen — Chendu Mare — Femei torcând

Spinners — Fileuses

„Fără icoana Maicii Domnului, pictata în anul 1681, de preotul Luca din **Iclod**, judeţul Cluj, cumpărată şi donată bisericii din Nicula de către nobilul român Ioan Cupşa,

Icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului

icoană care a lăcrimat, în anul 1699, vreme de 26 de zile, în perioada 15 februarie – 12 martie, este puţin probabil că modestul aşezământ monahal din pădurea Niculii”.